

Tabutluktan Gurbete

REHA OGUZ TÜRKKAN

türkçü
betik

Faruk53

REHA OĞUZ TÜRKKAN

TABUTLUKTAN GURBETE

Boğaziçi Basım ve Yayınevi. Çatalçeşme Sokak 30.
Cağaloğlu, İstanbul/PK. 1397 İSTANBUL Tel: 22 12 46

**Rahmetli babam
Halit Ziya Türkkan'la
Zeki Velidî Togan'ın
ruhlarına ithaf.**

BOĞAZIÇI YAYINLARI : 32

Kapak düzeni : Gürbüz Azak / Dizgi - baskı : Seda Matbaası / kapak baskısı : Çetin Ofset / Film ve Montaj: AFA Rödüksiyon / Cilt : Gülyay Mücellithanesi / 1975 - İSTANBUL

ÖNSÖZ

YAZININ NEDENİ VE NASILI

Evvelâ gazeteler, sonra da yayınevleri, hatıratımı yazmamı istedikleri zaman bir an duraksadım. Hatırat türü yazıları hep kızağa çekilenler yazar gibi bir his vardı içimde. Ben ise, Emekliler Klübüne aday değildim. Birkaç dönemi olan yaşantım şu sırada yenisinin eşiğinde bulunuyor; elimi eteğimi çekmiş değildim ki hatırat yazayım. İyice yaşlanınca yazarım.. diyerek bir iki atlattım...

Böyle düşündüm ama, sonunda da peki dedim.

ROMAN GİBİ...

Bu «peki»ye ve şu yazıları yazmaya beni iten sebepler bir değil, birçok. Birincisi, olayların «dramatik» çekiciliği: işkencesiyle, zindaniyla, kahramanları ve ödleleriyle, kurbanları ve ağlayanlarıyla tam bir kadro... ve kaderin ağına takılanların yalnızlıktan tiksintiye, korkudan meydan okumaya, özlemden isyana kadar varan çeşitli duygularıyla, bir insanlık dramının bütün hikâyesi var bu olanlarda. Roman olabilecek zenginlikte bir macera... Üstelik de gerçek. İçinde rol oynayanlardan, acı çekenlerden biri de ben olmasaydım bile, bir yazar olarak muhakkak ki ilgi duyardım. İşin içinde olunca da, tabiiyle yazmak isteğine dayanamadım.

İŞKENCELERİN İBRET HİKÂYESİ

Hatıramı yazmamda ısrar edenler, bunun yarar tarafına işaret ettiler. İşkenceleri ve yolsuz yasa uygulamalarını açığa vurmamın bir yazar görevi olduğunu ileri sürdüler.

Amerika'da bulunduğum ilk yıllardan beri bunu bana söyleyip durmuşlardır. İşkencelerin izyüzünü benden dinleyen pek çok Türk arkadaşım, «yaz şunları, herkes ibretle okusun!» diye ısrar ederdi. Hatta bir tanesi, (adı lâzım değil!) kendisine iş edinmiş bir Amerikan yayıneviyle anlaşmış, gelir gider beni büyük para vâdiyle iknaa çalışırdı. Ben ise kirli çamaşırlarımızın yabancı basında ortaya serilmesine razı olamıyordum. Herkes Soljenitsin olamaz.

Fakat hatıralarımın Türkiye'de yayınlanmasında zarar değil, yarar vardır diye düşündüm. Hangi ideoloji uğruna olursa olsun, işkencelere bir son verilmesi gerektiğine inanıyorum. (1) Kendi aramızda, acı da olsa, gerçeklerimizi açık seçik görmeliyiz. Böyle düşündüğüm için 1955 yılında, o zamanki TERCÜMAN gazetesini çıkaran Cihat Baba'nın teklifine «evet» dedim ve o yaz oturup 1944-1946 olaylarını yazdım. Bu hatıratım o yaz Tercüman'da «TABUTLUKTAN GÜN IŞIĞINA» başlığı ile, 29 yazı halinde tefrika edildi.

1975 Mayısında da, bundan birkaç sahife Orta Doğu gazetesinde yeniden yayınlandı.

Bu kitapta, o tefrikaların tashihli ve genişletilmiş şeklini sunuyorum. O zamandan beri isim değişti ve bu bölüm «*Vatanda Gurbet*» sözlerinde ifade buldu: Türkiye'de Türkçü olmanın suç sayıldığı, buna inananlara eziyet edildiği, vatanda gurbet acısı duyurulduğu için...

Yakın tarihimizin az aydınlanmış önemli bir dönemine, bildiğim kadarıyla, ışık tutabileceğine de inandığım için bu anıları kaleme aldım. Bugünkü Türkiye'mizde her an yankısını duyduğunuz olayların pekçoğunun tohumu o günlerde atılmıştı; adları hâlâ geçen pek çok şahsiyetin karakteri, iyi kötü, o dönemde yoğrulmuştu. Ve ben bunlara tanıktım,

KORKUNUN PSİKOLOJİSİ

Bu yazıları yazmaya beni çelen pek çok sebepler var demiştim. Yukarıkilerle ilâveten, bir de insanoğlunun, korku,

(1) Bir uyarıda bulunmak yerinde olur: İşkence hikâyeleri çoğalalı işkence görmeden ifade verenler de mahkemelerde bu iddiayı bir kaçamak yolu olarak kullandıkları oluyor. Bu fırsatçılığı önlemek için de hemen inanmamak ve derinlemesine araştırmak şart olmuştur.

baskı ve tethiş etkileri altında ne hale düştüğünü görmek ve anlatmak bana çekici geldi. Davranışlar insandan insana değişiyor. Kiminin kabadayılığı işkence odasının kapısında tükeniveriyor; kimininki ise menfaat vaadleriyle eriyiveriyor. Birkaçı da, roman kahramanı gibi, dayanıyor, dayanıyor.

Bunlara şahit olmak, ve bizzat bu etkilere maruz kalmak benim için eşsiz bir tecrübeydi. 1954'de Amerika'nın NBC Televizyonu için «*Too Early for Death*» adlı bir piyes yazmıştım; orada, komünist terörü altında bir Macar Akıl-Hastanesinde geçen bir faciayı ve kahramanın yiğitliğini yitirmesini anlatırken, 1944 - 45 yıllarındaki görgülerimden yararlanmıştım. Şimdi de bu kitapta, insan ruhunun çeşitli görüntülerini merak edenler için, romanlaşmışını değil, gerçek hikâyeyi anlatmak istedim.

CAN ÇIKMADIKÇA...

Bir gerçeği daha okuyucularımla paylaşmağa da heveslendim: İnsan azmedince, elinde hiçbir imkânın kalmadığı zannedildiği anlarda bile, mücadele için yollar keşfedebiliyor; yalnız hasımlarıyla değil, kendi nefsiyle de çarpışabilecek gücü kendinde buluyor. Varsın «*düşman kavı, talih zebûn*» olsun! Can çıkmadıkça ümit çıkmıyor, ümit sürdükçe de dayanmanın soluğu sönmüyor. İşkence ve Haksızlık hikâyelerini sadece bir acının anısı olarak değil, inşallah Ümidin bir Zafer şarkısı gibi de okursunuz.

Beni hatıramın ilk bölümünü yazmaya çelen sebepler işte az çok bunlar.

SORULAR VE ŞÜPHELER

2. bölümü yazmamı 1974'de Orta Doğu gazetesi istemişti. Amerika'daki 25 yıllık yaşantımı içine alan bu kısmı da çeşitli iç itişlerime kulak vererek yazdım.

Meselâ, iki yıldır bir sürü sorularla karşılaşılıyordum. Eş dost, tanıdık, tanımadık, açıkça ya da üstü kapalı, sorup duruyordu. Kimisi suçlayıcı şekilde:

- Neden memleketinizi bırakıp bu kadar uzun zaman yabancı bir ülkede yaşadınız?
- Milletimizin bunca dâvaları varken Amerika'lı olmuş; Türkçülüğü unutmuş, rahat bir hayata bakmışsınız. (birkaç ay önce aşırı solcu bir yazar, tıpkı buna benzer iddialarla bana saldırmak lüzumunu duydu).

Kimi, daha çok kendi yollarını çizmeğe yarar diye, bilgi edinmek için soruyor:

- Biz Türkiye'den kaçmağa bakıyoruz, sen ise buraya geliyorsun! Aklını mı kaçırdın, ne diye Amerika'da kalmıyorsun? (bu sözleri, tanınmış bir aydın dostumdan da işittim).

Bazı sorular ise özel bir meraktan doğuyordu. Çeşitli yönlerim olduğu için, beni bir yönümle tanıyorlar, bir başka yaşamı öğrenince, gerçeği anlamak istiyorlardı herhalde:

- Biz Oğuz Türkkan'ı gazeteci (yahut «tarihçi», yahut «Turancı», yahut «işadamı») diye bilirdik. Meğer Eğitim uzmanıymışsınız! Bu nasıl oldu?
- Amerika'da milyoner olmuşsunuz! İnsan Amerika'da nasıl milyoner oluyor, bunun hikâyesini anlatsanız... (2)

O günlerde tek tek bunlara cevap vermeğe çalışırken, bir taraftan da düşünürdüm: yakınlarım bile zaman zaman böyle şeyler sorduklarına göre demek Amerika'daki yıllarım boyunca ne yaptığımı doğru dürüst etrafa duyuramamışım. Bazı kimseler bu bakımdan pek marifetlidir: dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar kendilerinden bahsettirmeği bilirler. Bende demek bu beceriklilik yok. 20 yıldır hemen her hafta Cumhuriyet gazetesinde makalelerim yayınlandığı halde, özel yaşantımı ve milletim için oradaki çalışmalarımı duyurmamış, kendimden bahsettirmeden sessizce sürdürmüştüm. Anlaşılan doğru değilmiş. Bu sessizlik yüzünden dost

(2) Bu soruya cevap veren sayfeleri yazarken, işadamlarımızın, reklâmcılarımızın ve pazarlamacılarımızın da yararlanabileceklerini düşünerek işin bir hayli ayrıntısına girdim.

ve düşmanın kafasında birçok yanlış zanlar ve şüpheler belirmiş.

Evvelâ Orta Doğu gazetesinde, sonra da bu kitapta «Gurbette Vatan»ı (3) yazmağa karar verirken, bunları bir kere de kendimin aydınlatma isteği beni kıskırtmış olabilir. Hem de aym şeyleri ağızdan tekrar tekrar anlatmaktan kurtulurum belki...

VATANSEVERLİKTE MAZERET OLUR MU ?

Bununla beraber, bu bölüm hâtıralarımı kaleme alırken, özel bir savunma ülsûbundan sıyrılmak ve geçmiş yıllarıma inandığım bir tezin örneği olarak bakınak istedim. Bu görüşü şu şekilde özetleyebilirim:

Bir insanın içinde gerçekten ve samimî bir Türklük duygusu varsa, nerede olursa olsun, ne işle meşgul olursa olsun, nasıl yaşarsa yaşasın, ana yurduna ve milletine yararlı olma fırsatları bulabilir; fırsat kendiliğinden çıkmazsa, bunları kendisi yaratabilir. «Vaktim yoktu», «muhitim bir şey yapmama elverişli değildi», «hastaydım», «başımda bir bir dert vardı», «parasızdım...» gibi mazeretler, adı üstünde, mâzeretten başka bir şey değildir. İsteyen faydalı olur.

Amerika'da pek çok girişimlerim oldu. Bunları yakından uzaktan bilenler (meselâ oradaki Türk dernekleri mensupları, elçilerimiz, konsoloslarımız), yukarki tezi şahsen isbatladığımı damia söylerler, anlatırlardı. Sıra, bu olayları benim anlatmama geldi; bunları kaleme alırken, ne yaptığım noktası kadar, gayretlerimin «nasıl» ve «ne şekilde» oluştuğunu da belirtmek istedim; ancak bu sayede, Oğuz Türkkân'ın bir övünüğü olmaktan çıkar da, belki başkalarına pratik çözümler örneği olur diye düşündüm.

KİŞİLİĞİMİZE OLAN BORCUMUZ

Bunları yazışım, insanın sadece milletine faydalı olmak için yaşaması, bunun yanında başka bir amacı bulunmama-

(3) Orta Doğu'da «Bir İhtilâlcî Türkçünün Gurbet Yılları» adı altında yayınlandı.

sı gerektiği iddiasında olduğumu zannettirmesin. Şüphesiz ailemize ve kendimize de bu hayatta bir borcumuz vardır. Milletimize hizmet, çoluk ve çocuğumuzu geçindirmek ve yetiştirmek nasıl bir Tanrı, toplum ve vicdan borcuysa, Tanrının her kişiye verdiği dirâyet ve akli kullanmak, son sınırına kadar geliştirmek ve şu dünyada bir şeyler yaratmak da aynı derecede güçlü bir vazife ve sorumluluktur. Kendi hayatımda, yalnız milletim ve ailem için değil, kendi kişiliğime karşı olan borcumu da yerine getirmek için çalıştım ve çırpındım. Bu hatıratta bütün bu çabalarımın da hikâyesi var.

ÖNCE DEN ÖZÜR VE ÜMİT

İnsanın hatıra yazarken kendinden bahsetmesi, «ben şunu yaptım, bunu becerdim» demeye mecbur olması bu tür edebiyatın kaçınılmaz, fakat yazana — hiç olmazsa bana — sıkı!ma duygusu veren bir tarafıdır. Kendime öneri veriyormuş pozları takınmamağa çok gayret ettim. Gene de — ben de insanım — bu duygular benim şuur altımda yaşıyor olabilir; belki de ben farkında olmadan kalemime sızmıştır. Kendimi aldatsam bile, anılarımı okuyacak olanları aldatamam. Okuyucularım, bazen tevazu ayarını kaçırmış olduğumu sezerlerse, önceden özür dilerim.

Şu var ki, önemsetme gayretkeşliği içinde gerçekten olmasam bile, bu hatıra ne de olsa kendi hatıramdır, ister istemez böyle bir intiba yaratabilir. Bunu bildiğim için hatıra yazmayı istemez, hayatımı bir gün roman olarak yansıtmayı düşünürdüm. Olmadı işte, şeytana uydum, bunu yazdım. Bağışlana...

Böylece, binbir sebebin itiş, çeliş, çekiş ve gıdıklayış ile bu kitaba giriştim. Herşeyden önce bir yazar olduğum için, okuyucularımı sıkmamak, bilâkıs eğlendirmek de istedim. Hatıratın içine serpiştirilmiş fıkraların ve resimlerin «nedeni» de bu! Yazılarımın başka etkisini göremesem bile, bu kadarını olsun başarmışsam mutlu olurum.

KİTABIN BÖLÜMLERİ

1. BÖLÜM : VATANDA GURBET. DAHA ÇOK 1940'LARDAKİ TEVKİFİMİ VE TABUTLUK OLAYLARINI ANLATIYOR.

«ARA NAĞME» DEDIĞİM «BÖLÜMLER ARASI» İSE, TEVKİF HİKÂYESİMLE, AMERİKA'YA VARIŞIM ARASINDA GEÇEN OLAYLARA DEĞİNİYOR VE 2. BÖLÜME KÖPRÜ OLUYOR.

2. BÖLÜM GURBETTE VATAN : AMERİKA'DA GEÇEN YILLARIMIN HİKÂYESİ.

3. BÖLÜM: GENE DE VATAN. YURDA DÖNÜŞÜ ANLATIYOR.

SONDAKİ «EK»LER, ANLATILANLARIN BELGELE- Rİ, DELİLLERİ YAHUT DA AYRINTILI VESİKASI. BUNLA- RIN BAZISI, KANAATİMCE, TARİHİ DEĞERİ OLABI- LİR; BİR KISMI DA ŞİMDİYE KADAR İFŞA EDİLME- MİŞ HUSUSLARIN BİR GEÇİT RESMİ.

1. BÖLÜM

Vatanda Gurbet

«TABUTLUK» HATIRALARIMIN İLK YAYINLANIŞI

KENDİ TAKDİMİM

23 Haziran 1955 tarihinde TERCÜMAN gazetesinde tefrika edilmeye başlanan hatıramı şu satırlarla takdim etmiştim:

«Unutamadığım on senelik eski bir hikâyeyi sizin de unutmamanız için yazıyorum. Benim unutmama imkân yok. O senelerin hâtırası olan vücudumdaki arızalar ve ıstırap hâlâ dinmedi. Mevkuf olarak geçen hayatımın bir buçuk senesini ve maruz kaldığım işkenceleri sonraki beraatla unutmama imkân yoktur.

Bu hikâyenin, benim kadar sizleri de alâkadar edeceğini zannediyorum. Çünkü anlatacaklarım bir zihniyetin tasviridir. Hem de pek eski olmayan bir dünün hikâyesi...

Eğer haksız tevkif, işkenceler ve yapmacık mahkeme, vicdanınızın kabul etmeyeceği, tekerrürünü görmek istemeyeceğiniz şeylerse, eminim ki bu nâçiz hâtıratı dikkatle okursunuz...

Hislerime kapılmadan vak'aları nakledebilmek için on sene bekledim. Kin ve heyecan duygularını zannedirim artık kontrol edebilmek yazacak kadar hâdiselerden ve şahıslardan uzaklaştım. Ve bu hâtıratı, Halk Partisine bir hücum şeklinden de uzaklaştırmağa çalıştım. Vak'aların Halk Partisi devrinde cereyan ettiği ve Halk Partisi idaresinin bunlarda mesuliyeti olduğu muhakkak olmakla beraber, o devirde başka bir partinin de mevcut olmadığını hatırlamak lâzımdır. Hakşinas olmak için, usulsüzlüklere pek çok Halk Partili'nin isyan ettiğini de söylemem doğru olur.

Dediğim gibi, bu sadece bir devrin ve bir zihniyetin hikâyesidir. Dua edelim de tekerrür etmesin.»

Yazın Başlıyoruz

BU büyük ve meraklı yaz serisinin muharriri Reha Oğuz Türkkan şimdi Amerika'da iş adamı olarak çalışmakta ve Türkiye ile Amerika arasında iribat kurmak için gayretler sarfetmektedir. Onu radyo ile netiriyat yaparken, Amerika'nın en büyük seyahat acentelerinden biri olan Puyazy müessesesinde, Türkiyeye turist gelirken

TABUTLUKTAN GÜN İŞIĞINA

Yazan: Reha Oğuz TÜRKKAN

konseptlerini değiştirmiş, bir zamanlar yanlış olduğunu

İLLÜSTRASYON

Bugün
4 RENKLİ
İLAVEMİZİ
İSTEYİNİZ

işkenceci hallerini bile unutmuş ve affetmiştir. Bugün seve seve onların ellerini sıkmağa hazırız. Onun için yazının başlığını görünen bir iddianame veya ithamname okuyacaklarını sanmamalıdır. Bu seri, bir devri de kötü göstermek maksadıyla yazılmış değildir. Zihniyetler devirlerin esiridir, zihniyetler sahiplerine bağlanırsa devir de bağlanmak icab eder.

*Merak, Heyecan ve İffetle
takip edeceğimiz bir yazı
Serisi*

TABUTLUKTAN GÜN İŞIĞINA

REHA OĞUZ TÜRKKAN
Bizzat yaşadığı hatıralarını
yazdı ve «**Türkkan**» a verdi

arında

1955'te Tercüman Gazetesinde tefrika edilen «Tabutluktan Gün Işığına» yazılarının ilanları.

YABANCI VE YALANCI TAKDİM

O zamanki TERCÜMAN gazetesinde tefrika edilen «Tabutluk» hatıralarıma ait nüshalar âdi postayla bana Amerika'ya yollanıyordu. İlk nüshalar elime geçince, İstanbul'da tefrika yayınlanmış bitmişti bile. İlk paket postadan geldiğinde merakla açışımı, sonra da dehşetten büyümüş gözlerle okuyuşumu hâlâ hatırlarım: İlk nüshaya, yukarıya aldığım takdimden başka, çerçeve içinde 2. bir «Girizgâh» konmuş. Buna göre, eski fikirlerimden artık caymışım, bana zulüm çektirmiş olanları affetmişim... İlh... İlh!...

Beni dehşete düşüren şey, gazetenin ilâve etmek lüzumunu gördüğü bu satırlara *benim* imzamin atılmış olması ve benim kalemimden çıkmış gibi yayınlanmasıydı! İş isten geçmişti ama, derhal bir protesto telgrafı çektim ve benden izinsiz olarak benim imzam altında yayınlanan kısmın bana ait olmadığını bildiri halinde yayınlamalarını istedim. Ardından da uzun bir Tekzip yolladım. Ne bildiri yayınlandı, ne de tekzip. Onun yerine, ilgili şahıstan 5.7.1955 tarihli bir özür mektubu aldım. Uzun mektup, tefrikam sayesinde gazetenin sürümünün 25-30 bin kadar arttığını bildirmek yoluyla beni tebrik ettikten sonra, şu sözlerle güya özür diliyordu:

«Girizgâh yazılara gelince buradaki asabiyetini yerden göğe kadar haklı bulmamak mümkün değil, fakat Demokrat Parti iktidarı, eskisi gibi basın hürriyetinde cömert değil, yazıları pat diye kestirirler korkusu içimize geldi. Gazete yeni çıkıyordu, böyle bir bahtsızlığa seni de bizi de uğratmamak lâzımdı... Bunları önlemek maksadıyla gazetecilikte pek de — hele sen millerce uzak olunca — çok çok gayrimesru sayılmıyacak bir usule baş vurduk. Mazur görmeni rica edeceğim, hattâ affet, fakat eğer yazıların tesirini yakından görmüş olsan bize hak verirsin. Onları baltalamak günah olurdu. Memleket efkârında yeniden doğdun.. İlh.»

Türkiye'den ayrılırken duyduğum acılara bir yenis eklendi — ve gazeteciliğimiz hakkında yeni bir tecrübe de kazanmıştım — meğer neler de az çok «mesru gazetecilik» sayılmış!

Mamafih sonraki paketlerde tefrikamın 16 ve 17 Temmuz 1954 günlü kısımları gelince biraz teselli buldum: ora-

da, değişmeyen fikir ve duygularımı apaçık yazmışım ve Allahtan bunlar yayınlanarak, sahte «Girizgâh»ın ters ifadeleri silinmiş.

Tercüman

GÖNÜLÜK SİYASİ SABAH GAZETESİ

Haftalık, Hayrettin İbrahim No. 11

15144...

Girizgâh yazılara gelince buradaki asatlığını yenden çok kadar haklı bulmamak mümkün değil. Fakat, Demokrat parti liderleri, eskisi gibi basın hürriyetinde coşurt değil, yasakları pat diye kestirirler korkusu işleme geldi. Bence yeni çıkıyordu, böyle bir baltalığa seni de bitti de uğruna, az da olsa. Bir başka mülahaza daha ortaya çıktı. Teşkilatları herden ocağı. Anlat: çıkınca acaba Tercüman ırkı ve Turancı bir gazete mi diye efsarı unuttuysa bir şapke veremek icap ediyordu. Bunları onlemek maksadıyla gazetecilikte pek de -lele seni bilersen uzak olunca - çok çok gayri, fakat eğer yazıların tenarını yakından görseydin, sen bir ricâ edeceğim, hatta affet, fakat eğer yazıların tenarını yakından görseydin, sen bir hak verirsin. Onları baltalatsan günah olurdu. Mesleklet efsarında yeniden doğsun. Her yazın çıkınca serpilyorsun... Bu seni bana büyük şahsiyet sızan-

...kilerin de bir makale

...bir yazıya geçiyor olunca onla-

...kilerin de en kullanışlı fotoğraf makinesini soru-
...cari işlerde Lintof da işler de... kullanılır.
Baki gözlerince oper, makale, makale bismat ekezi ricâ ederim. Sen

de sağol.

Sinad Batan

Benim olmayan yazıya imzayı koyduklarını itiraf eden ve özür dileyen mektup.

Fikirlerim, 1944'den beri (hatta 1954'den beri) hiç mi değişmemişti? Şüphesiz değişen şeyler vardı. Fakat bunları tahrife ve hele benim ağızından kendi iddiasına göre yazıp yayınlamağa kimsenin hakkı yoktu. O zamanki ve bugünkü fikirlerimin karşılaştırılmasını ilerki bir bahse bırakıyorum... Kendi kalemimle bu sefer.

Kitaba başlamadan evvel bunu belgeleriyle açıklamakta fayda gördüm. Belki bu sayede, şuradan buradan kulağıma erişen «Oğuz Türkkan Amerika'dayken, fikirlerimden caydım diye yazmış» şeklindeki tereddütler sona erer.

TUTUKLANMA

İLK, İLK, İLK!

Pırıl pırıl bir Mayıs günüydü. 9 Mayıs 1944 ...

İlk yerli uçağın arka iskemlesinden Boğaz'ın mor kadifeden sularını seyrediyorum. Pencere camından bakarak değil, başımı sarkıtarak... Çünkü bu iki kişi-

lik uçak, 1. Dünya Savaşında Vecihi Bey'in kullandığı uçaklardan pek az farklı: İki kanatlı, üstü açık «Nuri Demirağ» yapısı bir montaj! Önümdeki pilot da, Sovyetlerden kaçan Azerbaycan'lı dostum Mehmet Altunbay.

Rahmetli Demirağ'ın «Şeref misafiri» olarak ilk Türk uçağına ilk biniş şerefini bana verdiler. Üstelik hayatımda ilk uçağına binişim! Kaç «ilk» birden! Hem de birçok bakımlardan unutamıyacağım bir gün! Bir kere, uçuşun heyecanı vardı. Hem de ne heyecan! Bu işe girmesine ön ayak olduğum pilot arkadaşım, teşekkür kabilinden, benim için hava akrobatlığı yaptı (içinde ben de varken). Bir an bulutların içinden geçiyorum, birkaç saniye sonra kendimi tepetaklak buluyorum, belimi saran kayışlar olmasa boşluğa fırlayıp düşeceğim! Az sonra da yere «pike» yapıyoruz. Pistteki misafirler nokta gibiyken, saç telleri belli olacak kadar yakınlaşıyor, büyüyüyor; çil yavrusu gibi kaçıyorlar ve ben tepetaklak, saçlarımla alanı süpürerek gidiyorum. Bağırdım mı bilmiyorum, bağırırsam da o pervane gürültüsünden duyan olmazdı zaten...

Yere indiğimde 2. heyecan: Misafirler arasında bulunan TASVİR gazetesi sahibi Zeyyat Ebuziya kulağıma endişe verici havadisler fısıldıyor: Ankara'da birçok Türkçüler tevkif edilmiş... Beni de arıyorlarmış orada... Hattâ beni yakaladılar diye bir haber duymuş!

Bir köşeye çekildik; bunu ateşleyen 3 Mayıs «Ankara nümayişleri»ni tartışıyoruz. Bir komünistin bir Türkçü aleyhine açtığı davanın yargılanması sebebi ile 3 MAYIS günü (Benim Ankara'ya gidip gelmemin hemen arkasından) üniversite gençliği millî hislerle coşarak sokaklara dökülmüştü. On binlercesi «Kah-

rolsun Komünistler!» diye bağırarak yürüyüşe başlamışlar, İstiklâl Marşı söyliyerek Ulus Meydanına doğru yollanmışlar. Yol boyunca halk, kimi merakından, kimi de bu millî tezahüratı kafa ve gönlüne uygun bulduğundan katılmış, kalabalık büyüdükçe büyümüş, «Kahrolsun Komünistler» «Kahrolsun Moskof Uşakları» «Yaşasın Atatürk» «Yaşasın Milliyetçilik!» haykırılarıyla etrafı inlete inlete Ulus Meydanına doğru yönelmişler. Orada birkaç nutuktan sonra, «Türkçü» olduğunu beyan etmiş olduğu için Türkçü sandıkları Şükrü Saraçoğlu'nun Başbakanlık binasına gelip lehine gösteri yapmışlar. Oradan Adliye binası önüne gidip Sabahattin Âli'nin Komünistlik aşılaman kitaplarını yakan gençlik, birdenbire motosikletli ve atlı polislerin hücumuna uğramış. Zorla dağıtılma teşebbüsüne kızan gençlerle polis çarpışmış, yaralananlar ve birçok da tutuklananlar olmuş.

Bu, her demokraside sık sık olan şeylerdi: fakat Halk Partisinin o zamanki diktatörlüğü altında duyulmamış, umulmamış bir davranıştı. İşte Yeşilköy'de, o parlak Mayıs günü, arkadaşlarımla bu olayları konuşuyordum.

O gece seyahatte olan rahmetli babam telefon etti:

— Oğlum, tevkif emrin çıkmış, İstanbul Örfi İdare (Sıkı Yönetim) bölgesi; iyisi mi sivil idare olan Ankara'ya git orada teslim ol.» dedi.

Babam (Halit Ziya Türkkan) Tapu Kadastro Genel Müdürüydü. Hükûmetin ileri gelenleriyle de eski bir arkadaşlığı olduğundan, bir bildiği olmalıydı.

Hemen o akşam eşimle vedalaştım ve Ankara

trenine bindim. Ona 4 - 5 gün sonra geri geleceğimi söylemiş ve buna ben de bir hayli inanmıştım. Tren Haydarpaşa garından ayrılırken karımın endişe ile dolu hayali gözbebeklerimde dondu kaldı.

ANKARA TRENİNDE TEVKİF

Tren Eskişehir'de durunca babamı peronda gördüm. Kucaklaştık. Pek heyecanlıydı ve o yüzden konuşamıyordu. O beni teselli edeceğine ben babamı teselli etmeğe mecbur olmuş, «4 - 5 gün sonra Ankara'da buluşuruz, merak etmeyin» demiştim.

O geceyi trende nasıl geçirdiğimi, uyuyabilip uyuyamadığımı hatırlamıyorum şimdi.

Sabah olmuş, Gazi (şimdiki Atatürk) Çiftliği'nden bir evvelki istasyondan ayrılalı henüz beş dakika ya olmuş ya olmamıştı. Çiftlik istasyonuna yaklaşıyorduk.

O sırada kompartmanın kapısı açıldı ve içeri üç kişi girdi. Bunlardan biri yaklaşarak beni koridora çağırdı. Sivil memur olduklarını anlamıştım. Çıktık.

«— Bizimle beraber ilk durakta ineceksiniz» dediler.

Güldüm :

— Zaten Ankara'ya sizleri görmek için geliyordum, aceleniz neydi? Dedim.

Eşyalarımı toplamak için kompartmana tekrar girdiğimde, gölge gibi peşime takıldılar. Kompartmandaki tek yolcu hayretle bizi seyrediyordu. Tren durdu. Gazi istasyonunda indik. Üç gölgemle birlikte kendimi bir takside buldum.

İlk defa olarak hür olmayışın ve mecburi refakatin ıstırabını çekiyordum. Garip bir his. İlk başta

bir hayli isyan duygusuyla ve hiddetle, sabırsızlıkla karışık bir his. Sivil memurun cebindeki Ulus gazetesinden, günün tarihine gözüm takılıyor: 10 MAYIS 1944.

25 EKİM 1945'e kadar serbestlik duygusunu bir daha tadamıyacaktım. Fakat bunu o gün tahmin etmeme imkân yoktu.

«İFADENİ YAZ!»

Taksi, Ankara Vilayet Konağının arka kapısında durdu. Beni birinci katta bir odaya koydular ve odaya süngülü bir Jandarmayla resmî bir polis diktiler. Beni getiren siviller:

— Bekle! deyip gittiler.

Bekledim. Saatlerce bekledim. Öğleye doğru bir memur geldi ve masanın üstüne kâğıt kalem koyarak:

«— Nümayiş hâdisesindeki alâkanızı yazın ve ifadenizi imzalayıp bana iade edin» dedi.

Memurları boşalmış olan bu koca odada kendime bir yazıhane seçtim, kopye kâğıdı da buldum ve başladım yazmaya. Doğrusu o anda benim başıma gelenlere ve geleceklere pek aldırıldığım yoktu. Son haftaların hadiseleri içimde hâlâ kuvvetle çalkalanıyor, şahsi endişe ve düşünceleri ortaya çıkartmıyordu.

KÜSTAH İFADE

Bu hislerin de seslerini duyurması için uzun sü-kût ve yalnızlık devirleri lâzımmış. Sonraki inatçı, fakat kabadayıcı olmayan dirnişim, ilk günlerin cüret-

kâr, hatta küstah davranışından pek farklı olacaktı. Her şey sırasile...

İlk ifadem olacak olan vesikaya imzamı bastığım zaman, akşam olmak üzereydi ve hâlâ öğle yemeği yememiştim. Sahifeler tutan ifadede, Ankara valisinin üniversite gençlerini tevkif ettirmekteki münasebetsizliğini, böyle ceberrutça hareketlerin daha fazla tepki uyandıracığını ve gençlik arasında komünizm aleyhinde kabaran hislerin hükûmet aleyhine çevrileceğini yazmış, nümayişçi gençlerin tahliyelerini adeta talep etmiştim. Sonradan mahkeme zabıtlarına konan 11 sahifelik bu ilk ifademde, nümayişle olan uzak ilişkiyi anlattıktan sonra, şunları da yazmıştım. (Birkaç parça naklediyorum):

«Tahrik bizden değil, komünistleri himaye eden gizli ellerden geliyor. Ve hükûmetin akıl almaz tutumundan ileri geliyor. Esef edilecek birşey varsa, o da, yakalanan komünistlerin serbest bırakılmaları, Suat Derviş'in Rus propagandası yapan «Sovyet Rusya'ya Niçin Hayranım» adlı kitabının satışına tekrar müsaade edilmesi, Sabahattin Âli'nin vekâlet emrine alındığını, Maarif Vekâleti gazetelere bildirdiği halde, hakikatte alınmadığının öğrenilmesi... hep bu gençler üzerinde menfi tesir yapıyor. Tahrik aranıyorsa işte asıl bunlardır tahrik!..

Şunu da söyleyeyim ki, gençlerin nümayişine olmasa bile (çünkü İstanbul'daydım), saikine tam bir kalbî ve vicdanî iştirakim vardır. Saikine tamamiyle hak veriyorum. Komünistler, maskeli maskesiz, bu memleketi uçuruma sürüklemek istiyorlar; onlara karşı yapılan milliyetçi neşriyat sırf, milleti gafletten kurtarmaya matuf olduğu halde, nedense başka şekillerde tefsir ediliyor, onlar ise — açıkça söylemekten korkmam — Maarif Vekilinden himaye görüyorlar.

Gençliğin bütün şikâyetleri haklıdır, ifade ediş şekilleri ne olursa olsun! Saiklerin haklılığı, her türlü tahrik ve kışkırtma ihtimalini kafalardan silmelidir. Gördüğüm, şahid olduğum şudur: Gençler galeyana ve heyecan içindeler. Vatanlarını tehlikede görüyor ve kendilerini zaptedemiyorlar. O nümayişler kanaatimce ani doğmadır. (Spontanedir), tahrike lüzum yoktur, çünkü zaten için için kayıyorlar..

Bu sebepten de şiddetli hareketlerle bu heyecanın söndürülebileceğini ve korku ile meselenin yokedileceğini sanmıyorum. Birkaçı korkabilir. Fakat şiddet, onların çoğu üzerinde, ateşe benzin atmak gibi bir tesir bırakacak, kin ve heyecanlarını arttıracaktır. Kuvvet hükûmetin elindedir, fakat zaptedilmez hale gelen gençleri, asıl kaba kuvvet kullananlar tahrik etmiş olacaklardır.

Memleketin kana bulanmasını, silâh patlamasını, anarşik hadiselerin patlak vermesini hangi milliyetçi vicdan göze alabilir?

MİLLİYETÇİ HİSLER SÖNDÜRÜLÜRSE

«Son zafer otoritede kalsa bile, Allah sizleri ve bizleri böyle bir zaferden korusun. Gençlerin millî hisleri ve uyanıklığı zorbalıkla söndürülürse, şu anda millet tehlikeye düşmese bile (ki hemen düşebilir) yarınlarımız için çok kötü olabilir. Genç ruhlarda milliyetçilik sönerse, sol fikirler ve komünistvari sabırsız isyanlar ateş alır. Bu memlekette komünizme kendi elinizle fırsat vermiş olursunuz. Memnun olun ki bugün Türk gençliği komünist idealler için değil, millî hisler için masum bir takım haykırışlar savurmaktadır.

Korkmayın, bu gençler ne ırkçılık ne de Turancılık prensiplerinden hareket ediyorlar, sadece komünistlerin faaliyetine karşı gösterilen müsamahakâr davranışa dayanamıyor, heyecanlarını zaptedemiyorlar.

Eğer hassasiyetleri haklı görülüyorsa, «Çoluk çocuğun sözü ile hareket etmeyiz» gibi kör inatlardan vazgeçip memleketin selâmeti namına mesele esassından ele alınmalıdır. Şiddetin şiddeti doğuracağına kani olduğum için vatanını seven bir insan sıfatıyla ve bütün samimiyetimle bu satırları yazdım; ister bunu ifadem olarak okuyun, ister bir ikaz olarak. Az tanıdığım bu üniversite gençlerinin heyecanını takdir ediyor, onlara bütün kalbimle acımdan da kendimi alakoyamıyorum. Acıyorum, çünkü bütün fedakârlıklarının boşa gideceğini hissediyorum.»

10 Mayıs 1944'de, şahsî tehlike ve tehdit kara bulutları altında olduğum halde, endişeden çok öfke ile yazıverdiğim bu ifadenin 30 yıl geçmeden adeta kehanetleşeceğini o zaman kesinlikle bilemiyordum. Aşırı sol fikirlerin bugünkü gençlik arasında bu derece yayılmasını sonraki tarihçiler, kısmen de olsa milliyetçi duygulara karşı İnönü'nün yaptığı kıyımda bulacaklardır herhalde. 1950'lerde yeniden ateşlenen millî hisler de olmasaydı bu kıyımdan sonra gerçekten hiç bir ümit kalmazdı. Allaha şükür milliyetçi duygular, en tabii bir insan hissi olduğundan, sökülüp atılmıyor, ancak zedelenebiliyor. 1944 tevkifleri de, sonraki 19 Mayıs nutkunda, komünizme yol açan tutumların başlangıcı olmuştur. Bu ifademde demek ki, bunu sezmiştim.

Gene de şaşkınlığım belli oluyor, bir yerde «**gençleri sindiremezsiniz**» diye meydan okuyor, bir yerde ise, karamsar bir şekilde, **gençlerin fedakârlığının ma-**

alesef boşa gideceğine yakınıyordum. İfadeyi de bu kızgın-bezgin hislerle bitirip imzama atmıştım.

TEMAS YASAK

Sahifeleri katlayıp memura uzatmış şapkama başıma geçirmiş «Artık gidebilir miyim?» demiştim. Adam hiç gülmedi. Kısa bir «bekleyin» dedi. Ve çıktı gitti. Şapkam hâlâ başımda iskemlede oturuyordum. Pencereden, dairelerinden çıkıp evlerine giden memur kafilelerini gördüm. Tek lâf etmeden nöbet bekleyen polisle jandarmaya birkaç defa memurun ne zaman geleceğini sordumsa da «bekle» den başka bir cevap alamadım. Akşam oldu, yeni bir jandarma eri ile bir polis geldi, nöbet değiştirdiler. Arkasından iki memur daha geldi masaları bir kenara çektiler, sonra gidip bir portatif karyola getirdiler. Bu hazırlığın benim için olduğunu hâlâ anlayamıyordum. Nihayet işleri bitince bana döndüler ve bu gece burada kalacağımı, istersem lokantadan yemek getirtebileceğimi söylediler.

«Annem beni Ankara'da sabah treni ile bekliyordu. Meraktadır, eve bir telefon edeyim öyle ise» dedim. «Olamaz beyim, men'i ihtilâtsınız» (Yani kimse ie temas etmiyecek şekilde tutuklu) dediler. Baktım, her iki nöbetçi de beni gözlüyorlar. Biri polis diğeri de jandarma. Ben yatsam bile odadan çıkıcağa benzemiyorlardı. İtirazlardan fayda çıkmayacağını anlayarak yattım. Uykum yoktu. Son ayların olayları kapalı gözlerimin önünden geçti.

NÜMAYİŞ ÖNCESİ VE ÖTESİ

Bir hafta önce gene Ankara'ya gelmiştim. Amma o zaman hür olarak. Ankara, o sırada, o zaman için

büyük sayılan gösterilere (nümayişlere) sahne olmuştu. Binlerce (belki de onbinleri aşan) genç sokaklarda komünistleri lânetlemişlerdi. Olaylara sebep, hikâyecilikten tam komünistliğe kaymış olan Sabahattin Âli idi. Kızıl faaliyetine dergimde defalarca hücum etmiş eleştirmiştim. Fikren de şahsen de tam anlaşılmadığımız halde bazı fikirlerde birlik olduğumuz Nihal Atsız da kendi dergisinde aynı hedefe ateş açmış ve ağır bir yazı yazmıştı. Bunu fırsat bilen bazı politikacılar Sabahattin Âli'yi kışkırtmışlar, Atsız aleyhinde hakaret davası açtırmışlardı.

Bunun üzerine iş şahıs çatışması halinden çıkmış, **Komünizm ve Milliyetçilik** çatışması haline gelmişti. Coşan lise ve üniversite gençliği, Ankara'da millî duygularını haykırmış ve belli etmişlerdi.

Yatakta gözlerim kapalı uyur gibi yapıyor, bunları hatırlıyordum. Bir ara kendi kendime gülümsedim (Varsın nöbetçilerim merak etsin.) Sabahattin Âli davasının komik bir olayı aklıma gelmişti: Mahkeme salonuna girmek isteyen ve çoğu üniversiteli gençlerden ibaret olan büyük kalabalık öylesine içeri hücum etmiş ve gürültü yapmıştı ki, Sabahattin Âli linç edileceğini sanmıştı. Onun telâşla pencereye koşup sokağa atlaması ve ayakları kışına vura vura kaçıışı, o gece olduğu gibi, bugün de film gibi gözlerimin önünde!

Gençlerin coşkunluğu tabii karşılanmalıydı. Savaşın son senelerinde Rus ilerleyişleri ile birlikte bizde de azıveren kızillar gençlik arasına nüfuz etmek için gayretlerini arttırmışlardır. Böyle bir anda gençliğin komünizme karşı cephe alması bilakis övülmeliydi. Fakat gençler bununla kalmamışlar, ben İstanbul'a döndükten bir iki gün sonra Ankara sokaklarında muazzam bir nümayiş daha yapmışlar, az son-

ra da motosikletli ve atlı polislerin hücumuna uğrayarak çil yavrusu gibi dağılmışlardı.

İşte o sırada yüzlercesi tevkif edilmiş birçokları da yaralanmış. Hükûmetin gençlik hareketlerine karşı hassasiyetini iyi bildiğimden, işi bu cepheden düşünüp tevkifimin sebebini az çok keşfetmeye çalışıyordum. İhtimal benim birkaç gün evvel Ankara'da bulunmuş olmam, şüpheleri celbetmişti. Kadastro Okulunda bir toplantı tertip etmiş, sonra da nümayişlere karışan bazı gençlerle komünizm ve milliyetçilik hakkında konuşmalar yapmıştım. Belki bu nümayişleri benim tertiplemediğim ve hazırladığım zannedilmişti.

«Saçma! Hakikat çarçabuk belli olur,» dedim ve sırtımı dönüp uyumağa çalıştım. Hakikat «çarçabuk» değilse de birkaç ay sonra belli oldu: Mahkeme başlayınca, iddianamede nümayiş hadiseleri yüzünden mahkûmiyetimiz istenmedi bile! Meğer bütün bu «nümayiş» lâfları hep bir vesileymiş. Bunu da neden sonra anlayacaktık (4)

YAMAN BİR KAYSERİLİ

Sabaha doğru biraz uyuklamışım. Hapishane niyetiyle yapılmamış olan odanın penceresinden sabah güneşi, dosdoğru suratıma çarptığından uyandım. Nöbetçilerim değişmiş, yenileri gelmiş. Onlar da sessiz ve can sıkıntısı nedir bilmez cinsten. Kalktım giyindim. Ayakkabılarımı giyerken, kapı açıldı, içeri Said Danişmendoğlu girdi. Bu genç soyadı kadar uzun boylu, gayet zayıf ve oldukça esrarengiz bir çocuktü.

(4) Tevkifimden önceki fikirlerim ve olayların ayrıntılı anlatılışı için bakınız: (Ek - 1)

Kayseri'liydi ve her halinden de bu belliydi. Nümayiş öncesi günlerinde gayet ateşli olduğu için onu burada görmek beni şaşırtmadı. Fakat odama «Selleme husselâm» girişi beni hayrete düşürdü. Gayet tabii bir halle geldi, yanımdaki iskemleye oturdu, hal hatır sordu. Sonra da «geçen gün kendimi bir kalabalık içinde buldum, itip kaktılar, sıyrılamadım. Polisler de, uzun boylu olduğum için hep benim kafamı gördüler, beni elebaşı sanıp yakaladılar. Bir şeyden haberim yok. Kayseri'den yeni geldim!» dedi.

Hemen anladım. Kendisi hakkında sorarlarsa böyle ifade vermemi istiyordu. Peki ama, bu yasak odaya nasıl girmişti? Polisler de onun vilâyet memuru veya sivil polis filân olmadığını ancak şimdi anlamış, telâşla «sen kimsin?» diye soruşturuyorlardı. Derken onun nöbetçileri de koşa koşa geldi. Meğer helâya giderken kayboluvermiş. «Odayı şaşırdım» mâzeretini vererek çıktı gitti.

Telâş yatıştıktan sonra benim polis sandalyesini köşeye çekti ve cebinden çıkardığı Ulus gazetesini okumaya başladı. Ara sıra kafasını kaldırıp merakla bana bakmasından, bana ait bir şey okuduğunu hissettim. Cebimden para çıkararak:

— Ben de bir gazete alabilir miyim? dedim.

Meğer yasakmış!

— Bu ne biçim tevkif! Gazetenin yasak olduğunu da hiç bilmezdim! diye homurdandım. Polis omuz silkti ve gazetesini okumağa devam etti.

Ben de Kayserilik etmeğe niyetlenip jandarma erinin ağzından lâf almağa çok çalıştımsa da muvafak olamadım. Zaten Mehmetçiğin bir şey bildiği yoktu. Polis memuru ise, gazetede okuduklarını bile anlatmamayı marifet sayan cinstendi. En masumâne su-

alimi bile «beni faka bastıramazsın!» der gibi suratıma bakarak sükûtle geçiştiriyordu.

Said kimbilir neler öğrenmişti bile! Yanımda bir iki dakika daha kalabilseydi şu esrarın bir kısmını belki de çözebilecektim... O da kısmet değilmiş ve akıbetimi 19 Mayıs'ta öğrenmem nasipmiş!

POLİS VAZİFE VE SELAHİYET KANUNU VE TOYLUK

Ankara nümayişleriyle alâkalı olarak Ankara treninde tevkifimden beri 48 saat geçtiği halde değişen nöbetçilerden başka ne gelen vardı, ne giden. Ailemle temas etmeme imkân olmuyordu. Nihayet sabrım tükendi, polis memuruyla gayet sert konuşarak, derhal amirini gidip çağırmasını temin ettim. Orta yaşlı bir komiser muavini çıka geldi. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

Ben: — Ne diye beni bekletiyorsunuz? İşim var gücüm var, keyfinizi bekleyemem. Hakkımda tevkif emriniz var mı?

Komiser muavini :

— Hayır sadece nezaret altındasınız...

— Daha iyi ya. Tevkif emri bile olsa, beni 48 saatten fazla sorgu hakimi kararı olmadan tutamazsınız.

Polis âmiri sertlendi:

— Tutarız dedi.

Ben, bizzat kendi avukatlığımı yaparak kurtulduğum 15'e yakın davadaki tecrübelerime ve hukukçuluğuma mağrur, kanun maddelerini sayıp dökmeğe başladım...

— Ceza Usulü Mahkemeleri Kanununun filân

(şimdi unuttum) maddesi gereğince, beni 48 saat polis nezaretinde tutabilmekle beraber, ondan sonra sorgu hakiminin huzuruna çıkarmağa ve tevkif sebebini izah etmeğe mecbursunuz. Tevkifimin devamına ve hitamına ancak hakim karar verir.

İyice kafasına dank etsin diye biraz durdum ve ilâve ettim:

— Ankara örfi idare mıntıkası olmadığına göre bu kanunla harekete mecbursunuz.

Komiser muavini «Vah, Vah, ne toy» der gibi yüzüme baktı, sonra ağır ağır:

— Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 18 inci maddesinden haberin var mı? diye sordu.

— Hayır ne var ki? dedim.

— Bu kanuna göre, sizi istediğimiz kadar nezaret altında tutabiliriz.

Hayretten bir an duraladım. Ve birden isyan ederek:

— Olamaz dedim. Bahsettiğiniz Kanunun o maddesi hükümsüzdür, çünkü Anayasa dahi tevkiflerin Ceza Usulü Muhakemeleri Kanununun gereğince ve Adalet dairesince yapılacağını tasrih ediyor. Esas Anayasa olduğuna göre, ona uymayan hükümler sadece batıldır Adam insafla güldü:

— Burası Hukuk mektebi değil beyim. Lüzumlu görüldüğü kadar sizi alıkoyacağız. İşim var, beni bir daha çağırmayınız, dedi... Ve çıktı gitti...

POLİSLERİ ŞAŞIRTMACA

Ertesi gün vilâyet binasının ikinci katına nakle dildim. Binayı iyi bildiğim için Valinin odasının da bu katta olduğunun farkındaydım. Burası gene memurla-

rın çalışma odasından bozma, bol güneşli bahçeye nazır bir odaydı. Fakat yalnızlık, kitapsızlık, meçhul içinde kalış sınırlarımı bozuyordu. Çocukluğumdan beri hiç boş durmaya alışmadığım için, bu mecburi atalet bana işkence oluyordu. Acaba karım, anam babam ne yapıyorlardı? Benden hiç haber almayınca kimbilir ne merak içinde kalmışlardı.

Bir gün dayanamadım. Birdenbire kapıya yürüyerek dışarı çıktım. Hareketim o kadar âni olmuştu ki, ne polis ne de jandarma vaktinde davranıp beni durduramamışlardı.

Çıktığım koridor memur ve iş takip eden halkla doluydu. Sakalı uzamış, ayağında buruşuk bir pantolon ve sırtında kirlenmiş bir gömlekle ortaya çıkıveren bu gence herkes hayretle bakıyordu. Ben hemen ahaliyi yara yara Valinin odasına yollandım ve arkamdaki polisle jandarma kalabalık yüzünden yetişmeden kapıyı açıp içeri girdim.

Valinin kapıcısı az arkamdan hızla gelen polisi görünce, Valinin beni huzuruna istettiğini sanmış olacak ki yolunu kesmedi. Nevzat Tandoğan'ı Hasan Âli Yücel'le karşı karşıya buldum. Beni karşılarında ve bu kılıkla görünce çok şaşırdılar.

Valiyle ailece tanışırdık. İdeolojik sebeplerden onu pek sevmezdim. Hasan Âli Yücel ise ayrı bir durumdu. Ben lise son sınıftayken yazdığım bir yazıyı okumuş, Ulus gazetesinde bir makale yazarak beni göklere çıkarmıştı. Sonradan tanışmış, büyük yaş farkımız olmasına rağmen dost olmuştuk. Fakat Bakan olduktan sonra komünistleri tutuşu, koruyuşu ve zararlı yayınlarını okullara kadar dağıttırması, ona karşı dönmeme sebep olmuş, aramız açılmıştı.

Hışımla girdiğim Vali odasında işte bu «sözde dost»la «eski dost»u başbaşa buldum. Onlar da, si-

lâh ve kilit altında kapalı sandıkları, o zamanki gencecik beni pejmürde bir kılıkta, fakat gözlerinden ateş püskürerek karşılarında görünce ağızları bir karış açık kaldı.

«MEMLEKETİN HAYRINI DÜŞÜNMEK SİZE KALMAMIŞ»

Mamafih Vali hemen kendini toparladı ve yumuşaklıkla:

— Ne var Oğuz, bir şey mi istedin? diye sordu.

— Ne istediğimi biliyorsunuz. Beni neden hâlâ tutuyorsunuz? Bir suçum varsa bileyim fakat böyle sonu gelmeyen bekleyişin sebebini anlayamıyorum, dedim.

Vali gene «aile dostu» yumuşaklığını muhafaza ederek:

— Rahat değil misin oğlum? Sana iyi bir oda vermelerini, istediğin yemeği ısmarlamanı tenbih ettim, yapmıyorlar mı? dedi.

— Mesele bu değil diye cevap verdim. Beni tutmağa hakkınız yok. Varsa Sorgu Hâkimine çıkarın o karar versin.

Birden Valinin suratı değişti Haşin ve mağrur bir tavır takındı:

— Şuna bak, bize akıl veriyor, dedi.

Bakana hitaben:

— İfadesini okudun mu? Orada hâlâ ukalalık ediyor. Üniversite gençlerini ne hakla tevkif ediyorsunuz diye soruyor! Hem şana da dil uzatmış!

Hasan Âli kaşlarını çattı ama sesi çıkmadı: sıkılgan bir hali de seziliyordu (Birkaç yıl sonra sokakta bir akrabama rastlayınca, «Oğuz benden bildi ama val-

lahi bir dahlim yoktu» diye yalan yere yemin etmiş.)

Vali bu sefer bana dönerek:

— Hâlâ akıllanmadın mı sen? dedi.

Anlaşılan hâlâ «akıllanmamış» olacağım ki kabardım, ters bir edayla:

— Bu gençlerin yaptıklarını gazetede okudum, dedim. Meseleyi bu kadar büyütmekteki sebebinizi anlamıyorum. Bu, vatanperverlik tezahüründen başka bir şey değil. Komünistler gençlik arasında yayılmaya çalışıyor. Endişe etmek benim de o gençlerin de vazifesi.

Vali ayağa kalktı, öfkeyle yumruğunu masaya vurdu:

— Vatanperverlik size mi kalmış! Sizin üzerinize vazife değil. Memleket için ne lâzımsa, ne faydalıysa bunu hükümet düşünür! Size kalmamış!

Hiddetten boğulacak gibiydi. Bir zile bastı.

Omuz silktim.

— Böyle bir zihniyet sahibi kimselerle münakaşa boş. Elinizdeyim anlıyorum. Bari aileme haber verin de pijama filân getirsinler, dedim ve itilip kakılır vaziyete düşmemek için kendiliğimden kapıya doğru yürüdüm. Hademe beni nöbetçilerime teslim etti, onlar iki yanımda, tekrar odama gittim.

Polisle jandarmanın kızgın kızgın söylenmelerini duymamağa çalışarak pencereden bakıyordum. Bir de baktım, iki sivil memurun arasında binadan içeri birini getiriyorlar. Nejdet Sançar'ı tanıdım. Atsız'ın kardeşi de Balıkesir'de olduğu halde demek tevkif edilip buraya getirilmişti. İşin nümayiş çerçevesini aşmış gitgide büyüdüğü besbelliydi.

Rahmetli Sançar'ı pencereden görüşüm zihnimde birtakım çağrışımları tetiğe basmış gibi harekete geçirdi. Nümayiş öncesi olayları düşündüm.

FESAT ÇEMBERİNİN ELEBAŞLARI VE İNÖNÜ

1944 senesini hatırlayanlar o sıralarda Rusların ilerleyişiyle paralel olarak Türkiye'de komünist faaliyetin arttığını hatırlarlar. O zamana kadar dermeçatma mecmua çıkarmaktan başka bir şey yapamıyan ve sık sık neşriyatları tatil edilen kızıklar ve pembeler, 1943 sonundan beri mantar gibi üremişlerdi. Daha tehlikelisi, gençlik arasına nüfuz için esaslı gayret sarfediyor, mekteplere sokuluyorlardı. Propaganda, açıkça Rusçu bir yoldaydı.

Bu vaziyeti bilen bizler çok endişeye düşüyorduk. Bu gidişte bazı oportünist politikacıların parmağı olduğu muhakkaktı. Onlar şöyle düşünüyorlardı:

«Almanya mahvoldu. Anglo Sakson blokuyla Rus bloku galip geliyor. Dünya nüfuz bölgelerine ayrılacak. İkinci cephe Churchill'in ısrarına rağmen Balkanlarda açılmadığına göre, Balkanlar ve herhalde Türkiye Anglo-Saksonlar tarafından Rus nüfuzuna terkedilmiş demektir. Eğer uzak görüşlü olur, daha şimdiden Rus taraftarlarını ve komünistleri himaye edersek, yarın siyaset dönüp de kızıklar hâkim duruma gelince onlar da bizi himaye ederler, postu kurtarırız.»

Bu grubun elebaşlarının Ankara Valisi Nevzat Tandoğan, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve Ulus Başyazarı ve milletvekili Falih Rifkı Atay olduğunda az şüphem vardı.

İnönü'den de kuşkulanıyordum, fakat durumunu tam kestiremiyordum. Bu politika kurdunun kafasında neler döndüğünü kestirmek zordu; dış politika konusunda aşırı çekingenliği tarihî bir gerçektir. Hatay

olayları sırasında Atatürk'ü bile yersiz ve zamansız frenleme çabaları, bu büyük adamı da sinirlendirmişti. Sonraki gelişmeler, İnönü'nün çekingенliğinin, devlet adamı ihtiyatlığının ötesinde, adeta marazî bir karakter yapısı olduğunu belli etmiştir.

Nazi gücü sona ererken bile Nazi aleyhtarı siyasetini büyük bir ürkeklikle yürütmüştü. Hele Rus zaferleri başlayınca; tedbirin de ötesinde, panik denebilecek bir tutuma saplanmış, Türkiye'ye sığınan pek çok Azerî Türkünü bile geri verdirtmişti.

Sonraki tarihçiler (meselâ Prof. E. Weisband ve C. Hostler) İnönü'nün bizim tevkifimizdeki rolünü ve onu bu yola iten ruh ve düşünce halini iyi değerlendirmişlerdir. Onlara göre (**İrkçılar - Turancılar**) diye adlandırılan tevkit ve davalar İnönü'nün Ruslara şirin görünmek, onları memnun etmek için tertiplettiği bir oyundur (5). Böylece memleket evlâtları ve Türk

(5) Prof. Edward Weisband, 1974'de yayınlanan «2. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış politikası» adlı eserinde, İnönü'nün «Atsız'ın yayınladığı mektupların hazırladığı fırsatı kaçırmak» istemediğini yazıyor ve şöyle devam ediyor: «İnönü'nün (bu yolla) Sovyetleri yatıştırma çabası yine de başarısızlığa uğradı. İnönü, Turancıları ezerken... Sovyetlerin Türkiye'ye karşı takındığı tutumu etkilemek istemiş, ancak bunda da hayal kırıklığına uğramıştı. Ruslar Turancıların yargılanmasını maskaraca bir oyun olarak niteliyorlardı.» (S. 320).

1944'de bir makale yayınlayan İngiliz *Review* dergisi ise, Türkçü tevkiflerini Ankar ahükümetinin «*Moskova'dan iyi not alma*» çabasına bağlamaktaydı (15/11 1944. Sayı 37 sayfa: 181). C.W. Hostler de, 1952'deki yazısında ve daha sonra 1957'deki kitabında bu hareketi İnönü'nün «Sovyetler Birliği'nin gözüne hoş görünmek» diye niteliyor. (Trends in Pan - Turanism. Middle Eastern Affairs, Ocak 1972; c: 3; sayı: 1).

vatanında «Türkçü» inançlar, Rus oyununa peşkeş çekiliyordu.

Buna başka sebeplerin de eklenmiş olacağını sanırım. Meselâ, İnönü'nün Türkçüleri kendi iktidarına karşı gerçek bir güç bilmiş olması ve sahiden kendisini devirecekler korkusu sebeplerden biridir. Bu korkuyu demin bahsettiğim politikacılar beslemeyi iyi bilmişler, nümayişleri rejime (daha doğrusu İnönü hükümetine) karşı tehlikeli bir isyan başlangıcı olarak göstermişlerdir. Buna inanmaya zaten hazır olan İnönü de «Vur» veya «Kır» emrini vermiştir.

Fırsatı fırsat bilenler (İnönü de bunlar arasında olsa gerek) yalnız Türkçüleri değil, ilerde güçlenebilecek her renkten siyasi muhalifleri de toptan vurmak istemişlerdi. Böyle olmasaydı bu cereyanlarla ve bizlerle hiçbir ilişkisi bulunmayan Celâl Bayar'ın adını, bana imza ettirmek istedikleri «ifade» paçavrasına koyar, «Tabutluk» kapısını sık sık açıp «imzala da kurtul» diye polislerle beni zorlamaya kalkışıyorlardı mıydı? Sadece Ruslara hoş görünme gafleti olsaydı, kimseye duyurulmayan işkence ve eziyetlere lüzum kalır mıydı?

Mamafih savaş sonunda İnönü'nün bütün milletle birlikte Rus talep ve baskılarına karşı koyuşu ve bıçak kemiğe dayanınca harbi göze alışı, bende hem hayret, hem de takdir hisleri uyandırmıştı. Aksi tutumda bulunmasına imkân yoktu, millet onu alaşağı ederdi ama, gene de bu müsbet bir davranıştı. Son müsbet işi...

İşte «İnönü Hasan Âli Yücel - Falih Rıfkı - Nevzat Tandoğan» fesat çetesinin üyeleri bunlardı. Ama rollerini ancak zaman geçtikçe daha belirli şekilde anlayabilecektim.

ATSIZ VE BEN

Tabî, tutuklu olduğum odadan Sançar'ın getirilişini seyrederken bunların ancak ufak bir kısmını tahmin edebiliyor, bu kadarını hiç düşünemiyordum. Dalmıştım. Hatıralar, zincir halkaları gibi, beni daha gerilere çekiyordu. Nejdet Sançar tevkif edildiğine göre, ağabeyi Nihal Atsız da herhalde tutuklanmış olmalıydı.

«İkimizi de aynı suç isnadıyla yakalamaları ne garip bir şey!» diye düşündüm. Gariplik şundaydı: Atsız'la benim aramda, birleştiğimiz kadar ayrıldığıımız noktalar da vardı. Çıkardığım BOZKURT dergisine arada sırada yazılar yazmış, zaman olmuş başka yayınlarda bana hücum etmiş, ben de ona ağır cevaplar vermiştim.

Bir ay kadar önce, müşterek dostlarımız araya girmişlerdi. Bilhassa merhum Prof. Zeki Velidi Togan çok ikna edici sözler söylemişti. «İkiniz de komünizme karşı aktif mücadeleye girişmiş yazarlarsınız, elele verip çalışsanıza» dedilerdi. Atsız'ın üslûbunu, insanındaki cesareti ve heyecan dolu Türklük sevgisini daima takdir ederdim ama mizaçca ve kafaca çok ayrı insanlar oluşumuza da üzülürdüm. Bu ayrılık ve karakterinin özünü teşkil eden, haklı-haksız kırasıya hücumları (bu arada, pek haksız bulduğum şekilde, bana da dokunmaları) merhabamızın bile kesilmesine sebep olmuştu. Onun ne hissettiğini bugün dahi tahminden âcizim ama, içten bir bağlılık duyduğum Atsız'ın hissî davranışları beni, gizli de olsa, çok üzüyordu. Gerçekçi de olduğum için, onunla sürekli işbirliği imkânı olmadığını biliyordum.

Ara bulmaya çalışan arkadaşlara:

— Keşke bir arada çalışabilsek... Fakat maale-

sefer bu bir hayal. Onun için kendi ayrı yollarımızdan müşterek düşmanla çarpışalım yeter, diye cevap vermiştim. Bu sefer, «Hiç olmazsa neşriyat sahasında birbirinize hücum etmeyeceğinize dair bir anlaşma yapın» dediler.

Profesör Zeki Velidi Togan'ın evinde bir gün bir araya geldik ve bu hususta karşılıklı söz verdik. Ben bugüne kadar rahmetli Zeki Velidi «hoca»ya verdiğim sözü tuttum. Ben Amerika'da iken Atsız'ın bir ara aleyhimde yazı yazdığını söylediler. Doğru mu bilmem. O yazıları okumayı bile reddettim. Bugün bakıyorum da, onun, «**Bozkurtların Ölümü**» gibi romanlarının, Türklük ve Türkçülük ateşinin sönmemesinde ve gençler arasında daha da kök salmasında bir hayli payı olmuş. Böyle bir insana karşı ben ancak saygı duyabilirim (7).

(7) Amerika'da yaşayan ve «ilmî» hüviyetine toz kondurmak istemeyen bir Türk profesörü, İngilizce olarak yayınladığı bir eserde, bu «ilmî terbiye» ve «ahlâk» şartlarına hiç de yakışmayan yanlış iddialar savurmuş. Kemal Karpat adındaki bu zat, «Turkey's Politics» adlı kitabının 265. sayfasında şöyle diyor: «Reha Oğuz Türkkan ve Nihal Atsız arasındaki tartışma, karşılıklı olarak birbirlerini daha az safkan olmakla suçlamaya dayanıyordu. İkisi de birbirinin soy ağacını eşeleyerek, kanının yüzde birinin bile Türk olmadığını ispatlama çabası içindeydi».

Bu karikatür üslubu siyasi polemige belki yakışır ama, düpedüz yalan olduğu için, «ilmî» iddialı bir eserde yeri olmaz. Ben hiç bir yerde Atsız için öyle bir iddiada bulunmadım. 1959'da yayınlanan bu kitabı yakın zamana kadar görmemişim. Prof. Karpat'la Amerika'da toplantılarda veya kardeşimin evinde karşılaşır, bana karşı mahcup, hatta suçlu duruşuna bir mâna veremezdim. Okuduktan sonra anladım.

Atsız'ın kardeşi Sançar'ın (onu özellikle çok se-verdim) tutuklu olarak getirilişini seyrederken ağa-beyisini ve «İlk ve Son» mütarekemizi hatırlıyordum.

Meğer bütün sonraki «darbei hükümet» iddiaları ve komplo isnadları hep bu «mütareke» toplantısına bağlanacakmış! O günlerde, tabii bunlardan habersiz olarak ayrılmış ve birkaç hafta sonra, Atsız - Saba-hattin Âli dâvası münasebetiyle Ankara'da karşılaş-mıştık. Birlikte Gazi (Atatürk) Çiftliğine gitmiş, ka-labalık bir gençlik grubuyla yemekler yemiş, dostça konuşmuş, dertleşmiştik. Meğer o gün «aman bir arada fotoğrafınızı çekelim» diye koşuşan gençlerin çoğu Emniyet memurları imiş! Marifetmiş ve bir şe-ye delilmiş gibi bunları sonra bize gösterdiler ve mahkemeye arzettiler!

Sançar polis refakatinde çoktan binaya girmiş, ben hâlâ hayal kuruyor, yakın geçmişi böylece anı-yordum.

NEREYE GİDİYORDUM?

Akşama doğru giyinmem emredildi. Bir memurun peşinde, iki sokak ötede bir binaya götürüldüm. «Ne-reye gidiyoruz» sualine cevap alamadım. Meğer âdet-miş, söylenmezmiş. Kendi kendime, «Galiba isyanım fayda verdi, Sorgu hakimine gidiyoruz» diye düşün-

Meğer Karpat, Amerikan zihniyetine hoş görünmek için at-tığı bu palavraları okuduğumu, fakat kibarlığımdan yüzü-ne vurmadığımı sanırmış, Amerika'da herhalde onunkiler-den daha çok yazım yayınlandığına göre, 1959'dan beri bir cevap verirdim. O da böyle puvan hesabıyla zafer kazandı-ğını sanmazdı. İlim adına ne yalanlar yayınlanabiliyor! Bunlar da ileriki araştırmalar için mehaz oluyor!

düm. Az sonra kendimi acayip bir fotoğrahanede buldum. Yüzden, profilden fotoğrafımı çektiler, parmak izlerimi aldılar ve küçük, harapça bir binaya götürüp bir odaya bıraktılar. Köşedeki hazır yatağı görünce gene taşındığımızı anladım. Talihime bu sefer daha konuşkan bir polis memuru düştü. Bana bir sürü masallar anlattı. Hele «Şahmerdan» masalı genç jandarma erinin çok hoşuna gitti, hayran hayran dinledi. Ben kâh masalı dinledim, kâh, ılık mayıs akşamında karşiki damda takır takır gagasını takırdatan leyleği seyrettim.

İNÖNÜ'NÜN 19 MAYIS NUTKU

Ertesi gün umulmadık bir şeyle karşılaştım: Kapı açıldı. İçeri, elinde bir çantayla eşim Güntekin girdi!

Bunca günlük temas yasağından sonra onu karşımda görünce o kadar şaşırdım ki, «Seni de mi tevkif ettiler?» demişim.

Meğer ziyarete müsaade etmişler! Benden haber çıkmayınca Güntekin trene atlayıp Ankara'ya gelmiş, valiyi ziyaretle bana çamaşır getirdiğini söylemiş ve bir ziyaret izni koparmış. Maşallah çok müteşebbis-ti!

Arkadan annemin de ziyaretime müsaade ettiler. Anlattıklarına göre, Tandoğan'ın yanında Falih Rıfki varmış.

Ertesi gün 19 Mayıs'tı. O gün bayram şenlikleri münasebetiyle stadyuma toplanan gençliğe, İsmet İnönü, 45 dakika süren bir nutuk vermiş. Radyolarla da yayınlanan bu nutku o gün duymamakla beraber,

ertesini gün eşim Güntekin'in getirdiği gazeteden tam olarak okudum.

İDAM SEHPASI BELİRİYOR

Bu derecesini tahmin etmemiştim! Meğer biz neymiŝiz ve neler yapmamıŝız! Ankara nümayişleri, isyan ve ihtilâl başlangıcı ve darbei hkmet teŝebbsymŝ! Bunları «İrkçı - Turancı» diye bir teşkilât kışkırtmış. Elebaşılar yakalandığından, ibret olmak üzere, ağır surette cezalandırılacaklarmıŝ. İnon nutkunda, gençliğe, «bu sabotrlere kanmayın, rejime sadık kalın» gibi nasihatlarda da bulunmuş.

Bunları okuyunca birdenbire işin vahametini kavradım. Fakat Güntekin yanımdaydı ve endiŝeyle gözlerimin içine bakıyordu. Güldüm, işin alayını çıkarırdım, neşeli ve nikbin davrandım. Fakat o gittikten sonra ilk defa olarak akıbetimi düşünmeye başladım. Devlet reisi, isyan, ihtilâl ve hkmet darbese teŝebbüsünden ve ağır cezadan bahsediyordu. Bir hukukçu için bunun mânası aşikârdı. Ceza Kanununda bununla ilgili maddeyi fıkrasına kadar ezbere biliyordum. Kanun maddesi elebaşılar için bir tek cezadan bahsediyordu: İDAM!

Beni hergün ziyarete gelen eşim Güntekin'den, kanunu bildiğim için çıkardığım bu korkunç neticeyi sakladım ve nikbin görünmeğe çalıştım. Ona, istikbaldeki çiftlik hayallerimden bahsettim. «Van'a da olsa gider misin?» diye ŝakalaŝtım. Açık pencereden görünen manzara cidden güzel ve sükûnet verici bir şeydi. Akşam olunca semanın erguvandan pembeye kadar yayılan renkleri üstüne evlerin, dam ve bacalarının izelgesi düşer, kuŝlar cıvıldaŝarak uuŝurdu.

Kim derdi ki böyle güzel günlerde, ölüm tehlikesi pusu kurmuştur?

Ben Güntekin'den içimdeki endişeyi sakladığımı zannederken, o tehlikenin tamamıyla farkındaymış, fakat ben bilmiyorum zannıyla o da gayret eder, neşeli ve iyimser görünmeğe çalışmış. Süratli tepkileriyle meşhur olan babam Halit Ziya Türkkan, nutku

Rahmelli babam Halit Ziya Türkkan, İstiklâl Savaşı sırasında, çetecilik günlerinde. (Soylu Taşköprü, Kastamonu idi. Kendisi Tire'de doğmuş, Eskişehir'e yerleşmişti. Memuriyetten önce İMDAT adlı bir gazete çıkarırmış)

okur okumaz İnönü'ye, âdeta tarihî olan şu telgrafı çekmiş:

«Suç işlenip işlenmediği daha belli olmamışken, bunu tayin için memleketin mahkemeleri varken, üzerinize farz ve vazife olmayan şeylere karışmanız ve ceza görecekler, demeniz, haksızlıktır. İnşallah, Hak-kiteâlâ, bir gün size de oğullarınızdan aynı acıyı çek-tirir».

Bu cüretkâr (8) ve «kehanetli» telgrafı çeken babam Halit Ziya Türkkân o sırada devlet memuruydu. Adı kötüye çıkmış olan «Tapu» dairesini onun idealist bir mühendis gayretiyle kurduğu «Kadastro» teşkilâtına bağlayıp bir genel müdürlük yaptıkları zaman, bundan hiç hoşlanmamıştı. Dürüstlüğü herkese itimat telkin ettiği için, onu işin başına geçirmişlerdi.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, T.R.T. gibi güçlü, ayrı bir teşekküldü. Babam çok uğraşır, didinir, sınırdan harap olurdu. Dürüstlüğü kadar sözünü esirgemezliği ile de meşhurdu. Baskılar yüksek yerden geldikçe karşı koyar, düşman kazanırdı. Bilhassa bir «TAŞLIK YOLSUZLUĞU» ile uğraşması vardı ki, o yüzden bütün istikbali tehlikeye giriyordu. Fakat o, bildiğinden şaşmazdı. Memuriyet hayatı boyunca istifa mektubu cebinde hazır olarak dolaşırdı (sade tarihi açıktı). Tanıdıkları ve prestiji geniş olduğu için onu kolayca bir köşeye atamıyorlardı.

İşkenceler sırasında bana, babamın da hükûmeti devirme niyetlisi olduğunu kabul ettirmek için çok uğraştılar. Bundan da, düşmanlarının ne derece yüksek katlarda olduğunu sezmiştim.

(8) Postahanelerin çoğu bu telgrafı çekmeyi kabul etmedikleri için belki on yer denemiş, en sonra yollayabilmiş.

Babam işkenceleri de haber alınca büsbütün hükümetle (dostlarına baskı yapmak suretiyle) uğraşmıştı. Bunun üzerine genel müdürlükten kaydırılması için faaliyetler başlamış. Bunca yıl istifası cebinde dolaşan, istifaları kabul edilmeyen Halit Ziya Türkkan, bu sefer inat etmiş, ben beraat edinceye kadar ne istifa etmiş, ne de emekliliğini istemiş.

Babam Tire'li Halit Ziya Türkkkan, işte böyle bir adamdı. (9)

VURMAYA MI GÖTÜRÜYÖRLAR?

Günlerden bir Pazartesi günüydü. 22 Mayıs, Pazartesi günü. O gün karıma ziyaret müsaadesi vermediler. Kır saçlı ve son derece telâşçı bir komiser gelerek, on dakika içinde hazır olmamı emretti. Artık alıştığım için «Nereye?» diye sormadım. Daha beş dakika geçmeden «Haydi gidiyoruz!» diye fırladı ve beni sıkıştırdı.

Hazırdım. Zaten hazırlanacak nem vardı ki. Kasden yastık kılıfımı ve pijamamı bıraktım. «Arkamdan karıma iade etmeğe mecbur olurlar, o da başka yere gittiğimizi anlar» diye düşünmüştüm.

Sokakta bir polis hapishane kamyoneti gördüm. Kapıyla kamyonet arasında bir dizi süngülü jandarma vardı. Kamyonete bindim. Demir parmaklıklı kapı gürültüyle kapandı ve araba, anî bir sıçramayla yola koyuldu.

Gözlerim karanlığa alışınca, süngülü iki jandarma çavuşuyla bir sivil gördüm. Sivili tanıdım. Bizim «şa-

(9) Babamın bu konulardaki mücadelelerinin ayrıntısı ve belgeleri «Ek»ler kısmındadır.

ir» Cemal Oğuz Öcal'dı. «Merhaba» dedim. Bir şeyler mırıldandı ama, ne söyledi anlayamadım. Aralıktaki parmaklıklı pencereden, şoförün yanındaki yerde oturan telâşçı komiserin suratı görüldü. Kaşlarını çatmış, «Sus! Konuşmak yok!» diyordu.

Araba anî bir viraj yaptığı için surat kayboldu, ben de kendimi karşı tarafa savrulmuş buldum. İyi bir tesadüf eseri olarak jandarmaların süngüsüne şişlenmedim. Lâstikleri kedi gibi miyavlatan bir viraj daha oldu, komiserin kır saçlı kafası hızla aksi istikamete kaçtı, ben de kendimi öte tarafta buldum. Jandarmalar da oturdukları sıralardan düşmüşler, doğrulmaya çalışıyorlardı. Can havliyle elime geçen yerlere yapıştım, fırtınaya tutulmuş gibi sallanmama rağmen koyuvermedim.

Kimse konuşmadığı halde, komiser fırsat buldu-ça pencereden kafasını gösteriyor «Sus!» diye bizi azarlıyor, şoföre de daha hızlı sürmesini emrediyordu. Adamın da, jandarmaların da, bizim de halimiz komikti ama, hiç gülecek halde değildim. «Neden? Nereye» suallerine cevap verecek kimse de yoktu. Bir ara Cemal Oğuz yanıma yuvarlandı, kemerime yapıştı ve soluk soluğa:

«Oğuz bizi vurmağa götürüyorlar, şehirden çıktık!» diye fısıldadı. Suratı kül gibiydi. Benimki ne renkti bilmiyorum.

İHTİLÂLCİLER BİZİ KURTARIRMIŞ!

Birden kamyonet, nasıl hareket etmişse aynı anîlikle durdu. Gene birbirimize girdik. Neden sonra kapının kilidi çevrildi, açıldı, kendimizi Etimesgut tren istasyonunda bulduk! Meğer İstanbul'a sevkediliyor-

muşuz, fakat «İhtilâlciler» bizi kurtarmasın diye, şaşkırtmaca yapılmış ve bu istasyona gelinmiş! Bütün bu telâş da boşu boşunaymış. Trenin gelişine hayli zaman varmış: İstasyonda bir buçuk saat bekledik. «İhtilâlciler» nedense o zamana kadar Ankara'dan dörtlüyle yetişemediler. Onlar bizi kurtaramadan tren geldi, özel bir kompartımana komiser ve iki süngülüyle birlikte bindik.

İSTANBUL YOLCULUĞU

Yolda jandarmalardan biri, sadist miydi, tesadüf eseri mi nedir bilmiyorum, uzun uzadıya şahit olduğu bir idam hâdisesini ve mahkûmun son dakikadaki uzvî reaksiyonlarını tafsilâtile anlattı. Öteki jandarma çavuşu daha insana benziyordu. Kimse görmezken eline beş lira sıkıştırdım ve Ankara'ya döndüğünde, İstanbul'a götürüldüğümü aileme telefonla bildirmesini rica ettim. Hakikaten de bildirmiş — hem de bizat eve uğrıyarak! —

Tren Pendiğe gelince bir komedyaya daha oldu. Gene «Kurtarıcı ihtilâlcileri» atlatmak için, Haydarpaşa'da değil, burada incekmişiz. Kompartmandan çıktık. Koridorda, pencerede duran bir genç gözüme ilişti. Hukuktan sınıf arkadaşım Hasan! Koridordaki kalabalıkta, benim polis ve jandarma refakatinde olduğumu farketmedi ve gülererek: «O! Nasılsın Oğuz, burada ne yapıyorsun?» diyerek yanıma gelecek oldu. Telâşçı sivil komiser birden tabancasına sarıldı ve şaşkınlıktan ağız bir karış açılan Hasan'ın burnuna namluyu dayayarak:

«— Arkanı dön, sakın bu tarafa bakma!» diye

bağırды. Sonra, aptal aptal bakışan kalabalığa dönerek :

«— Siz de, hepiniz duvara doğru dönün!» diye seslendi. Birden gürültü patırtı kesildi. Herkes koyun gibi sırtını döndü. Böylece trenden indik, bir otomobile bindik. Az sonra da, arabamız, talimden dönen bir askerî müfrezenin katırları arasına katılarak bir araba vapuruna girdi. Telâşçı komiser burada da kendini gösterdi. Yanaştığımızda, sırada olan askerleri bekleyeceğine, arabayı zorla yürüttü ve onlardan önce çıkmak istedi. Üsteğmen fena halde kızdı ve üzerimize yürüdü. Havan topu taşıyan katırlar da kızdı ve otomobili sağdan soldan çiftlediler. Komiser katırlara dert anlatamadı ama, teğmene polis vesikasını gösterdi ve cevabını beklemeden şoföre sür emri verdi. Tozu dumana katarak İstanbul'a çıktık.

BİTLİ EMNİYET HÜCRESİNDE

Otomobil, tanıdık bir binanın önünde durdu: Sirkeci'deki Emniyet Müdürlüğü, koca merdivenlerden çıktık, çıktık, çıktık. En üst kata gelince, karışık birtakım koridorlardan geçirdik. Holümsü, döşemesi taş bir yere geldik. Yanyana bir sürü kapılar gördüm. Bunlardan en baştakini açtılar ve beni hafifçe iterek: «İçeri gir, bekle» dediler.

Elimde bavulla kapıdan içeri girdim. Zifirî karanlık bir yer. Bir adım attım, göğsüm ve ayağım bir demire çarptı, durdum. Bir adım geri atayım dedim, arkamdaki kapı kapanmıştı. Yana doğru gittim, el yordamıyla bir yer aradım, hep önümde o demir mânia. Karyola demirine benziyor. Bavulumu yanlamasına koyacak yer bile bulamadım, yere diklemesine oturt-

tum. Yavaş yavaş gözlerim alıştı. Evet, önümde bir karyolanın ayak tarafı demiri vardı. Gözlerimi kırptırarak dikkatle baktım. Odada karyoladan başka bir şey göremedim. Zaten olamazdı da. Oda tam bir karyola kadar büyüktü. İki yanına kollarımı açmak istesem, tam germeme bile imkân yoktu: İki tarafın duvarları bırakmıyordu. Bavulu girdiğim bir karışlık aralıkta bıraktım ve demirin üstüne tırmanıp yatağa atladım ve çömeldim.

Bir iki dakika geçti geçmedi, vücudumda bir şeyler dolaşmaya başladı. Şiddetle kaşınmağa başladım. «Allah kahretsin, pireli bir yer» diye homurdandım. Pireli! Ne de nikbinmişim... Pire de bir şey mi! Ama karanlıkta düşmanı teşhise imkân yoktu o sırada...

Aradan yarım saat geçti. Ne gelen var ne giden. Kalktım, kapıya bir iki yumruk vurdum. Kapıdan bir el büyüklüğündeki tahta parçası kaydı, bir pencere açıldı. Bir polisin sert gözleri ve burnunun bir kısmı gözüktü.

«— Biraz bekle deyip gittiler, hâlâ beni çağırın olmadı, bir haber yollarsanız» dedim.

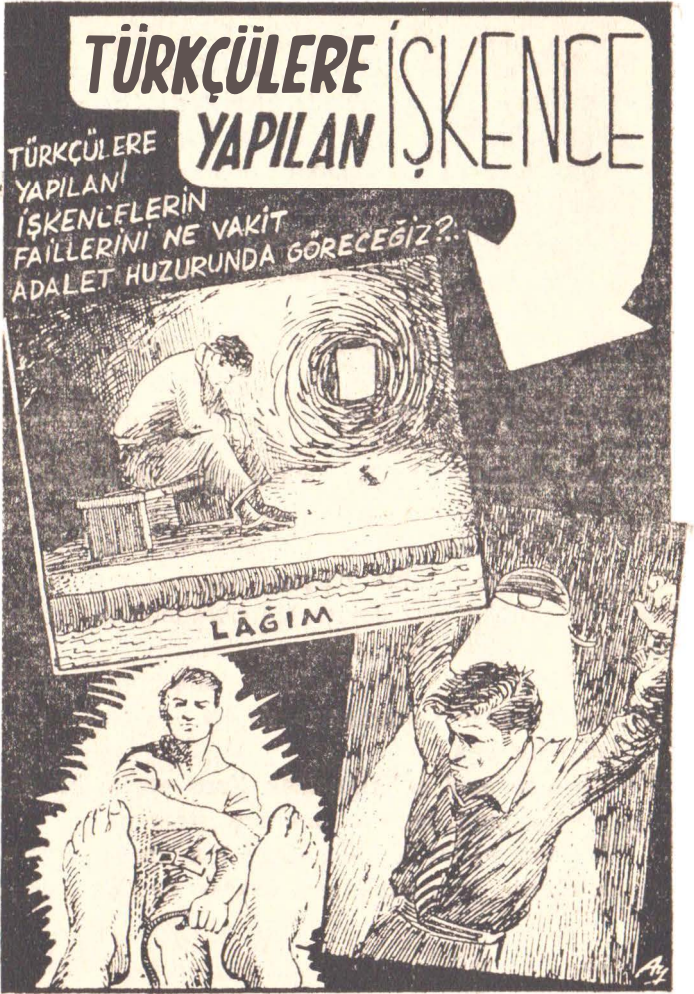
Haşın bir ses :

— Kimse seni çağırılmıyacak. Kapa sesini bir daha duymıyacağım! dedi ve pencere kapandı.

Bir buçuk ay bu hücrede, daha 7 ay da buna benzer hücrelerde yaşıyacaktım. «Bekle» dedikleri buydu!..

18 NO.'LU DELİK!

23 Mayıs 1944 günü Ankara'dan İstanbul'a nakledilerek Emniyet Müdürlüğüne kapatılınca eski nikbinliğim kalmamıştı. İdam cezasına çarptırabileceği-

Bir dergide yayınlanan ve 1944 olaylarında çektiğimiz eziyetleri canlandıran temsili resim. Üstte, yeraltı zindanı olacak (aslı çok daha ufaktı). Sol alt, falaka (kamçı değil, sopa olacak). Sağda, bana uygun görülen daha modern işkence: Tabutluk (ampuller öyle değildi, 2000 mumluk belezoni şeylerdi).

mizi ima eden nutuktan beri işler büsbütün fena gitmeye başlamıştı. Sıkıyönetim bölgesine getirilmiş, «18 No. lu Hücre» olduğunu sonradan öğrendiğim korkunç bir deliğe kapatılmışım.

Sirkeci'deki Emniyet binasının en üst katında 1. Siyasî Şubenin misafiri idim. Karanlığa gözüm alışınca hücremi keşfe başladım. Bir kere pencere namına bir şey yoktu. Sadece kapıda, ancak dışardan polislerin yoklamak için açabildikleri bir kapak vardı. Hücresinin genişliği bir metreyi bile bulmuyordu.

İki kolumu olanca genişliğimle açamıyordum. Hırısından her bir elimi bir duvara dayadım ve bütün adalelerimi gererek gerindim. Eften püften yapılmış olan duvarların, tazyikin altında çatırdadığını hissedince ferahladım hayatımda ilk defa olarak kapatılmış bir insan olarak hissettiğim cinnet duygusu dağıldı.

18 No.'lu Hücresinin uzunluğu bir karyola boyunu aşmıyordu. Ve sanki bu kadar konforsuzluğa yakışmış gibi, hücrede, yer döşegi yerine karyola vardı ve bu paslı hantal karyola bütün hücreyi dolduruyordu. İki adım atacak hatta yere basacak yer bile bırakmıyordu. Kapı sırtıma kapatılınca onun için karyolanın ayak ucu demirine çarpmış, tırmanıp yatağın içine atlamaya mecbur olmuşum.

TİFÜS KORKUSU!

Orada da rahat edemedim. Bir kaşınmadır başladı. «Pire!» dedim. Ben pireleri sevmem. Ama onlar beni çok sever. Herkese tercihan bana üşüşürler. Karanlıkta el yordamiyle yakalamağa çalışıyorum. Hayret. Sıçramadı. Yakaladım kolaylıkla. Bu kolaylık-

tan şüphelenerek elimi kapının tavanla birleştiği yerdeki aralıklardan sızan hafif ışığa tuttum. Ve birden dehşetle irkildim: Bit!

Bu dehşet sadece bir İstanbul evlâdının insiyakî irkilişi değildi. Köylerde çok dolaşırdım. Pek çok odalarında misafir kaldığım için, bu bit hazretlerine alışmasam bile hiç olmazsa normal bir tiksinti ile karşılamayı öğrenmiştim. Fakat bu seferki dehşetimin sebebi o sırada Türkiye'de hüküm süren tifüs salgınıydı. Bitle nakledilen bu öldürücü hastalığa bir iki gazeteci arkadaş bile kurban gitmişti.

İşin şakaya gelecek tarafı yoktu. Saçlarımın dininin terlediğini hissettim. Bitle teşerrüfüm başka yerde olsa kaçır giderdim. Fakat burada, dört bir tarafım kapalı idi. Hemen davrandım, kapıyı yumrukladım. Uzun müddet ses seda çıkmadı. Daha şiddetle vurdum. Nihayet kapak sürgüsü açıldı. Gene çatık bir kaş, haşin bir göz ve burnun bir kısmı delikten göründü:

— Ne oluyor? Gürültü yok demedik mi?

— Bu hücre bit dolu. Sihhate mugayir. Derhal temizletin veya beni başka bir hücreye nakledin.

— Herkes nasıl alıyor sen de alış.

— Ama tifüs...

Lâfımın sonunu bile dinlemedi ve kapağı kapadı. Öfkeden boğulur gibi oldum. Ekseriya hislerime hâkim olmaya çok dikkat ettiğim için bu hiddetin şiddeti sonra beni de şaşırttı. Kapıyı deli gibi yumruklamaya başladım. Bu sefer kapak değil, kapı açıldı. Bakışlarından tehdit fışkıran biri hışımla beni öyle bir itti ki sırtım karyolanın demirine dayalı olmasaydı, sırtüstü düşerdim. İçimden iptidaî hırslar kabardı: Saldırmak, karşımdakinin boğazına sarılmak, tekmelemek... Atılır gibi oldum. Üniformalı memurun

arkasında bir sivile gözüm ilişti. Birden aklım başıma geldi. Azıp kudurmakla bir şey elde edemezdim. Belki de sivile lâf anlatabilirdim.

— Doktor istiyorum. Parasını ben vereceğim. Tifüs aşısı yaptırmak istiyorum, dedim. Sivil polis olduğu anlaşılan ikinci nöbetçi daha da tersmiş:

— Sen daha buranın nizamını öğrenemedin. Pek yakında öğreneceksin arkadaş, dedi. Ve üniformalıyı kenara çekip kapıyı olanca şiddetiyle yüzüme çarptı. Az daha parmağım arada sıkışıyordu.

İlk şaşkınlıktan sonra gene yatağıma tırmandım.

«Vay anasına» diye söylendim. Romanlarda olur bunlar sanırdım. Kim derdi ki bunlara bizzat maruz kalacağım.

PİS BİR REKOR

O gün için son şuurlu düşünüş kırıntım bundan ibaret kaldı. Az sonra sürü sürü vücuduma üşüşen bitleri ayıklamak ve öldürmek mücadelesi zihnimde başka hiç bir düşünceye yer bırakmadı. Bitlerden başka, yeri kaplayan bir karış tozdan bulut gibi fıskıran pireler, duvarlardan ordu ordu gelen tahtakuruları bana hayatımın en ağır ilk işkencesini tattırıyorlar. Başka bir hücrede kapalı olan Prof. Zeki Velidi Togan'ın sonradan mahkemede anlattığına göre ilk iki günde 482 bit öldürmüştü. Ben böyle bir istatistik tutamadım ama, pire ve tahtakurularını da sayarsak rekor kırmış olabilirim.

Gün ve geceyi delicesine böceklerle uğraşarak geçirdim.

SESLERİNDEN MEVKUFLARI TEŞHİS

Zaman mefhumunu kaybetmiştim. Günler kaşınmakla, bit, tahtakurusu ve pire öldürmekle, acıktıkça kapıyı vurup cebimde mevcut olan parayla lokantadan yemek ısmarlamakla ve yorgunluktan bitap düşünce uyumakla geçti. Gözlerim karanlığa alışmıştı ama, gündüz ve geceyi bu «mezarlık» ta anlamamın imkânı yoktu. Bilhassa zihnimi bir şeyle meşgul edemeyişim beni sonsuz bir azaba sokuyordu. Ne kitap, ne kalem, ne konuşacak biri, ne pencere... Sade böcekler ve komşu hücredekilerin arada bir kapılarını takırdatmaları... Bu vaziyette insanın kulağı son derece hassas kesiliyor. Yemek, helâya götürme, vs. gibi sebeplerle polislerle komşu mevküfların fısıltı halindeki konuşmalarından âşına ses teşhisine çalışıyorum.

Komşu hücrede, mecmua çıkarma vs. işlerinde benimle birlikte çalışan arkadaşlarımdan Muzaffer'in bulunduğu eminim. Fakat gene aynı hücreden duyulan ses bazan bambaşka bir insanın, tanıyamadığım bir insanın sesi gibi çıkıyor. Buna mâna veremiyorum. Acaba sık sık hücre mi değiştiriliyor? Yoksa komşu hücrede Muzaffer'le birlikte bir başkası da mı yatıyor? Muzaffer'in daha ötesindeki hücrede ise yakın arkadaşım Savaş vardı. Emindim. Helâya gidiş gelişler esnasında bir şey anlamaya imkân yok. O kadar sıkı kontrol altındayım ki, polis kapıya kadar benimle beraber geliyor, kapıyı da kapattırmıyor.

ÖĞRETMENLER BİR HAYLİ

Yavaş yavaş, daha uzaktaki hücrelerin (veya, daha sonraki isimleri ile «mezarlık»ların) isteksiz misa-

firlerini, polisle olan konuşmalarının fısıltısından teşhis edebiliyorum. Karşıdaki mezarlıkta kahramanlık şiirlerinin yazarı Cemal Oğuz Öcal olsa gerek. Onun yanındaki hücrelerde Nihal Atsız'ın veya kardeşinin iki talebesi: Mehmet'le Necdet. Bir keresinde Nihal Atsız'ın da sesini tanıdım gibi geldi v.s., v.s.

Hücrelerin en dip orta yerinden tiz, ağlamalı bir ses bağıırıyordu :

— Ben daha dün Şefimizin (İnönü'yü kastediyordu) kolunda yürüdüm, beni buraya nasıl kapatırsınız! Rica ederim...

Bu da, Ankara Musiki Muallim Mektebinin müdürlüğünü yapmış olan Orhan Şaik Gökyay'dı.

Bir gün de, avazı çıktığı kadar bağıırıp polisleri azarlayan hiddetli bir ses merakımı çekti. Ses ince olmakla beraber. «Kim acaba bu kabadayı» diye düşündüm. Çünkü benim gibi, her mevkuf artık kaderine razı olmuş sessiz cinstendi. Benim gibi isyan ettikleri başlangıç devirleri olmuşsa, Ankara'da bulunduğum sıralara rastlamış olacak ki, şimdi herkes polislerle fısıltı halinde konuşuyordu.

Bu ses kime ait olabilirdi ki? Bağıırarak söylediklerinden, yeni bir «misafir» olmadığını anladım. Nihayet komiser geldi, onun hitabından bu «misafirin» General Ali İhsan Sâbis olduğunu öğrendim. O zaman Ankara'dayken kulağıma çalınan havadis aklıma geldi. İnönü aleyhinde mektuplar yazmaktan tevkif edildiği söyleniyordu. Hernekadar emekli, general, Gök Börü dergisinde de yazmışsa da, bu hadisenin bizimle ilgisi yoktu. Anlaşılan bütün siyasi mevkufar hep buraya kapatılıyordu!

Tutuklular arasında öğretmenlerin sayısı bir hayli kabarık olduğu anlaşılıyordu. Hücrelerin birinde, bir Tarih Fakültesi asistanı bulunduğunu. İki polislin fısıltı-

tısını duyarak öğrendim. Polislerden biri:

— Veremmiş. Ölüverirse başımıza belâ kalır, diyordu.

Öteki polisin fısıltısı da:

— Evet, çok ileri derecedeymiş. Ama sana ne! Kâmiran beyin haberi var, onun bileceği iş! diye cevap veriyordu.

Gene öğretmenlerden Atsız'ın kardeşi Nejdet Sançar'ın da sesini tanımakta gecikmedim.

Sesler yavaş yavaş bilmecenin eksik taşlarını tamamliyordu. Tâ liseden beri arkadaşım Hikmet Tan-yu sağdaydı; vaktile arkadaşımken, anlaşılmadığımız ve bunun neticesinde Nihal Atsız'la işbirliği yapan kolejli ve Cenap Şahabettin'in oğlu İsmet Raşin de bu hücrelerdeydi. Bir iki kere çok uzaktan — helâya giden koridor istikametinden — Profesör Zeki Velidi Togan'la Profesör Hüseyin Namık Orkun'un seslerini teşhis eder gibi olmuşum. Demek ki onlar da o taraflarda gözüme çarpan kalın kara kapıların arkasındaydılar! Mevkufların bunlardan ibaret olmadığını daha sonra anlayacaktım!

SİNİR BOZMA HESABI

«Ankara nümayişleri tertipçiliği» ithamıyla kapatıldığı 18 no. lu «delikte» geçirdiğim yalnız günlerin azabını bugün, aradan 31 sene geçtiği halde hâlâ hatırlamak istemiyorum. Bit, pire ve tahtakurusu sürüleriyle didişmem, tifüse tutulma korkum, aile hasretim, yalnızlık, kitapsızlık ve kalemsizlik bir kâbus gibi gözümün önüne geliyor, hep itiyorum.

Kendi kendime şarkı söylemem ve ıslık öttürmem bile yasaktı! Bu hesaplı «men'i ihtilât» fevkalâde si-

nir bozucu bir şeydi. Tam olarak neyle itham edildiğinizi bilmiyorsunuz. Ne oluyor ne bitiyor haberiniz yok. Binbir şüphe ve endişe içinde kıvranıp duruyor, yalnızlığın da yardımı ile bunu zihninizde büyütüp duruyorsunuz. Ben sinirlerimi sağlam bilirdim. Birkaç gün içinde sarsılmağa başladığımı hissettim ve bu beni büsbütün dehşete düşürdü.

Zannederseniz günlerden 25 Mayıs'tı. Polis kapımı açtı ve bir şey söylemeden yatağımın üstüne bir paket fırlattı. Kaşınmamı bırakıp pakete sarıldım. Çamaşır paketiymiş. Demek Ankara'da olmadığını, İstanbul'a sürüklendiğimi ailem anlayabilmiş! Yarabbi şükür çektim. Çamaşırların içinde eşimin yeşil kareli kısa kollu bir de bluzunu buldum. Derhal manasını anladım. Tek satır bile yazdırmadıkları için Güntekin böylelikle bana selâm ve sevgisini yolluyor, cesaret vermek istiyordu... İlk defa olarak gözlerim doldu, ağlamamak için dudaklarımı vahşicesine ısırdım.

Evet «men'i ihtilât» üzerimde tesirini göstermeye başlamıştı.

KARIMLA KARŞILAŞTIM

Ertesi gün şaşılacak bir şey oldu ve sinirlerimin hesaplı tahribi bir an için duraksadı: Bir polis «gel benimle» diyerek beni koridorlardan bambaşka bir istikamete, 1. ci Şube memurlarının çalışma odalarına doğru götürdü. Kapılar açıldı, bir merdiven indik, bir kapı daha açıldı. İçeri girdim ve birdenbire karımla karşılaştım! Gözlerime inanamıyordum! Orada bulunan komişere aldirmeden ona sarıldım ve nasıl olup beni görebildiğini sordum. Ankara'da olduğu gibi burada da dosdoğru Vali'ye çıkmış. Vali

Lütfi Kırdar büyük bir medenî cesaret göstererek ve pazar oluşundan istifade ederek beni karımla görüş-türmeleri için Emniyet Şubesine emir vermiş. 1954' de Tarsus vapurunun Amerika'yı ziyareti sırasında biz-zat Lütfi Kırdar'dan öğrendiğime göre, bu mûsaade bilahare büyük bir hâdise olmuş.

Görüşmemiz kısa sürmekle beraber susuzluktan dudakları çatlayan bir insana verilen bir yudum su gibi cesaret verici oldu. Ben her zamanki gibi ona halimin fecaatini anlatmamağa çalıştım, o da bana An-kara kaynaklı bir takım ümit verici haberler naklet-ti. Bir de rüyasını anlattı: Beni öldükten sonra diri-liyor görmüş. «Hayırdır inşallah» dedim ve rüyaların bazılarını hissikablelvuku (önsezi) zümresinden say-dığım için hayra yormağa çalıştım. Meğer benim için hakikaten ölmek de dirilmek de varmış; «mezarlı-ğa» girmiştim ama, daha «tabutluk» denilen fecaatı tatmamıştım. Bunun da sırası gelecekti. Hem de pek yakında..

CAMLA BİLEĞİNİ KESEN TUTUKLU

Güntekin'in ziyaretiyle düzelen mâneviyatım bir iki gün sonra gene bozulmağa başladı. Kimseyle ko-nuşmadan, kimseyi görmeden, meşgul olacak bir şey bulamadan, hattâ kendi kendime şarkı bile söyleme-den geçen sonsuz günlerin ve gecelerin yegâne meş-galesi, ızdırap içinde kaşınmak, bit öldürmek ve ti-füsten mi, yoksa idam sureti ile mi öleceğim diye düşünmek olunca, uzun müddet neş'eli kalmağa im-kân olmuyordu.

Son zamanlarda bir takım acaip sesler gece ra-hat uykuya imkân bırakmıyordu. Bu sesler arkamda-

ki odadan gelip duruyordu. Kaba bir ses durmadan bağıırıp çağırıyor, çeşit çeşit yalvarıcı sesler de, iniltiden çığılğa kadar tüyler ürpertici gürültüler hâsil ediyordu.

Gün geçtikçe bu inilti ve bağıırışmalar daha sıklaştı ve daha belirli bir hâl aldı. Şimdi küt birtakım sesler de iyice duyuluyordu. Artık şüphe yoktu. Arka odada gündüz ve gece adam dövölüyor, işkence ediliyordu.

Gene böyle bir gün koridorlarda bir telâştır koptu. Koşuşmalar, seslenmeler fevkalâde bir hadisenin cereyan ettiğini belli ediyordu. Bir polisin «Doktoru hemen çağır, bileklerini camla kesmiş» diye birisine emir verdiğini duydum. Benim 18 no. lu hücre sağdan en baştaki olduğundan, giriş kısmına en yakın olandı ve bu sebeple polislerin aralarındaki konuşmaları bazan işitebiliyordum.

İyice merak etmişim. Acaba intihar eden kimdi? Helâya gitmek ister gibi kapıyı vurdum. Yarım saat kadar vurdum, neden sonra açtılar. Helâya giden koridorlar, kuzu kesilmiş gibi kan içindeydi. Fakat bundan başka bir şey görmedim.

Sonradan öğrendiğime göre, bir casusluk vak'ası münasebetiyle tevkif edilen 30 kadar Rumeli köylüsü, her gün sırayla arka odada dövölür ve «itiraf» ettirilirmiş. Nihayet bir tanesi cam kırığıyla helâdayken bileklerini kesmişse de ölmemiş (Sonradan bu köylü de, diğerlerinin çoğu da, cususlukla hiçbir ilgileri olmadığı anlaşıl原因 olarak salıverildiler). Yakalanıp işkence edilenlerden sadece 4-5 tanesi mahkûm oldu. Son günlerde helâya gidip, gelirken avluda taşlar üstünde yatan bir sürü köylü görürdüm. Meğer bu «hücresiz» mevkular bunlarmış. Millî Emniyetle alâkalı oldukları halde, inilti ve çığılıkları maneviya-

tımıza tesir eden düşüncesi ile Sıkıyönetimdeki psikolog geçinen bazı sadistler, bunların tahkikatını Birinci Şubede arkamızdaki odada kasden yaptırmışlar!

Hakikaten de bu acı iniltileri, gece gündüz devam eden bu çığlıkları ve koridorda ayaklarıma bulan kanlar, düşünülen tesiri yaptılar. O zaman ben sade kendi üzerimdeki etkiyi bilebiliyor, arkadaşlarımı ne derece harap ettiğini kestiremiyordum. Bunu da müthiş bir sürpriz halinde birkaç gün sonra şahit olup öğrenmekte gecikmeyecektim.

NIHAYET BİR YARGIÇ

Mayıs bitmiş, Haziran olanca sıcaklığı ile başlamıştı. Havasız ve penceresiz hücremde tamamilen soyduğum halde şakır şakır terliyor, zor nefes alıyordum.

Koridorda birkaç gündür alışılmamış bir faaliyet seziyorum. Komşu hücrelerin kapıları açılıyor, dert ortaklarım bir yere götürülüyor ve birkaç saat veya gün sonra geri getiriliyor gibi geliyordu bana.

3 Haziran cumartesi sabahı henüz uyanmıştım ki, hücremin kapısı açıldı, sivil bir polis «giyin arkamdan gel» dedi. Gene belki karımla görüştürürler ümidiyle çarçabuk hazırlanarak memurun arkasına düştüm. Yerlerde sere serpe yatan köylülerle dolu olan avluyu ve koridoru geçtik, «Nezarethaneyi» 1. ci Şubenin memur odalarından ayıran cam kapıyı aştık, bin bir sivil memurun kaynaştığı koridorlardan yürüdükten sonra bir odaya girdik. Büyük bir odaydı. Geldiğim «mezarlığa» kıyasen aydınlık ve iç açıcı bir hali vardı. Işık bolluğu bir an gözlerimi kamaştırdı ve odanın ortasında duraladım.

Gözüm aydınlığa alışınca beni getiren sivil polisin bir daktilonun arkasına geçtiğini fark ettim. Odanın bir köşesinde büyük bir yazıhanenin arkasında oturan bir de subay gördüm. Kara gözlü, kara kaşlı, fakat soluk benizli gençten bir adamdı. Üniformasından, adli yüzbaşı olduğunu anladım. Asık suratla bana yazıhanenin yanındaki boş sandalyeyi işaret etti, oturdum.

Bir müddet konuşmadı. Ben de, ortadan ayrılmış briyantınli saçlı, avurtlarında şeker saklamış gibi duran yanakları ile üçgen biçimli çehresinde tezat okunan sıkıyönetim subayını anlamıya çalışıyordum.

Nihayet küçük ve büzük ağızını açtı:

— İsmi nedir, nerede ne zaman doğdun? diye sordu. İsteddiği mâlûmatı verdim. Baktım sivil memur bunları daktiloya zaptediyor:

Hukukçuluğum uyandı.

— İfademi mi alıyorsunuz? diye sordum.

— Evet sen de suallerime cevap ver, dedi.

Ben kendisine «siz» diye hitap ederken onun «sen» diye konuşmasına içerledim. Fakat mücadele edecek daha birçok şeyler olacağını hissettiğimden ses çıkarmadım.

Anam, babam tahsilim hep soruldu ve zapta geçirildi. Birdenbire yüzbaşı şöyle bir soru ortaya attı:

— Gizli Gürem Cemiyetini hangi tarihte kurdun? İrkildiğimi belli etmemeğe çalışarak:

— Ne demek istediğinizi anlıyamıyorum, diye cevap verdim.

Talebe azarlar gibi kaşlarını çattı:

— Mükemmel anlıyorsun. Yaz Muammer, dedi ve daktiloculuk yapan polise dikte etmeğe başladı:

«Lisenin son sınıfındayken Gizli Gürem Cemiyetini üç arkadaşım ile birlikte kurdum»

Hayretle adli subaya döndüm:

— Bu benim ifadem olarak mı zapta geçiyor?

— Evet, senin.

— Ben imza etmedikten sonra hiç bir hukukî hükmü yok ki...

Yüzbaşı dişlerini göstererek sırttı:

— Ama imza edeceksin, dedi.

— Bu şekliyle kat'iyen imza etmem, çünkü bu sözleri ben değil siz söylediniz. Yok «Lisedeyken aynı kafada olan arkadaşlarla birleştik ve mecmua çıkarmayı kararlaştırdık» tarzında yeniden dikte eder-seniz, bunu imza ederim. Zaten...

Sözümü kesti:

— Anlaşıldı, sen daha adam olmamışsın, dedi ve polise dönerek: «Beyi tabutluğa götür» diye emretti:

Söyleyecek tek söz bulamadım. Ayağa kalktım. Sivil polis kolumdan tutarak beni dışarı çıkardı. Beynimde şimşek çaktı. «Galiba dayak atacaklar» diye düşündüm. Pek nikbin bir tahmin!

İŞKENCELER

TABUTLUK!

Tekrar koridordan geçtik, camlı kapıyı aşarak nezarethane kısmına girdik. Hemen oracıkta durduk. Karşımızdaki beton duvarda yan yana dolap kapağı gibi 2 kapı duruyordu. Polis memuru birini açtı ve yardıma gelen iki resmî polisin elbirliğiyle beni açılan insan boyu kadar deliğe ite kaka soktu. Duvarlar-

dan sarkan iki halka bileklerime geçirildi, zincir gerilerek ayaklarım yerden bir karış kesildi ve birden tepemde muazzam bir ışık parladı, arkasından kapı veya kapak kapandı.

Mahut tabutlukla teşerrüf etmiştim.

Tevkifimizden aşağı yukarı bir ay sonra, 3 Haziran 1945 Cumartesi sabahı, benim ağzımdan uydurulan ifadeleri imza etmiyeceğimi söylediğim için «Tabutluk» denilen deliğe atılmışım.

İlk hamlede fazla bir acı duymadım. O küçücük delik ışıl ışıl aydınlık içinde olduğundan tetkiki zor değildi. Ne çare ki fazla kıpırdayacak halde değildim. İki kolumla tavandan sarktığım için ve ayaklarım da yere değmediğinden, tetkikimi ancak başımı sağa sola çevirmek suretiyle yapabiliyordum.

Tabutluğun dikine uzunluğu, benim gibi orta boy bir insanın uzanmış kolları ile ulaşabileceği kadardı — biraz daha fazla— çünkü ayaklarım yerden bir karış kadar yukarıda sallandığına göre, hesaba bir karış daha ilâve edebilirsiniz. Genişlik ve enlilik ölçülerine gelince, «tabutluk» tabirinin de ifade ettiği şekilde, dikine oturtulmuş uzun bir sandığın ebadından farksızdı. Benim gibi zayıfça bir insan ancak sığabiliyordu. Sonraları, iki metreyi aşkın boyu ve iri de endamı olan Hamza adlı arkadaşı sokmak istemişler, mübarek sığmadığından kapağını kapatmadan işkence etmek zorunda kalmışlar. Tabiî Hamza'yı kollarından da asamamışlar, çünkü ayakları yere değmiş, iş bozulmuş.

Bugün bunları şakalı bir üslûpla anlatmak kolay oluyor ama, o anda hissettiklerimizin şakaya gelir tarafı hiç yoktu.

FİZİKÎ - RUHÎ İSTIRAP

Evvelâ dehşet hissi var. Ne kadar kabadayılık taslarsanız taslayın, bilinmedik bir işkence tarzıyla karşılaşınca yüreğiniz, bir el tarafından sıkıştırılmış gibi sıkılıyor, barsaklarınız büzülüyor. Sizin yüreğiniz ve barsağınız öyle olur mu bilmem ama, benimki oldu.

Bu fizikî — ruhî ıstıraptan başka, bir de sırf manevî, daha doğrusu aklî ıstırap: Ya dayanamazsam da istediklerini imza edersem? Ya korkağın biriysen? Ya alçaklık edersem korkusu...

İlk defa anlıyorsunuz ki, kendinizi tam tanımıyorsunuz.

Ve nihâyet maddî acılar.

İlk hissettiğim, bilek etlerimin ve az sonra da kemiklerimin acı ve ağrıları oldu. Bileklerime geçirilen kelepçeverâ zincirler vücudumun ağırlığı ile git-gide etime gömülüyor, rahatsızlıktan acıya, acıdan ağrıya kademe kademe geçiyordu. Yavaş yavaş bilek ve bileklerimin birleştiği el kemiklerim ve oylukları sancımaya başladı. Oyluklarından fırlayacakmış gibi gerilen omuz ve kol kemiklerim de sızlamaya ve arkasından şiddetle sancımaya başladı.

Bütün bunlara ilâveten, bir de son derece şiddetli Haziran sıcağının, hava deliği bile olmayan çimento tabutluğun boğucu havası vardı. «Vardı» kelimesi yanlış. Hava yoktu ki! Bu beni öldürebilirdi. Asıl hayatî tehlike bu havasızlık ve eritici sıcaklık olmuş olacak ki, kollarımın, etlerimin ve kemiklerimin yara ve acılarına rağmen vücudumu sallandırdım, ayaklarımı tabutluğun iki yan ve arkâ cidar köşelerine yapıştırdım. Acıdan dişlerimi gıcırdata gi-

cırdada ve suratımdan bol bol akıp gözlerime, ağzıma bulaşan terleri kafamı iki yana sallayıp silke silke vücudumu öne doğru tam bir kavis halinde germeğe gayret ettim. Mesnetsiz olan ayaklarım duvar köşelerinden kaydıkça vücudum olanca şiddetle sarkıyor ve bu sademe bileklerime demirleri daha fazla gömdürüyor, omuz oyluklarımı iğne batmış gibi sancıtıyor ve beni acıdan bağırtıyordu. Bu çığlıklara polisler alışmış olacaklar ki, tahkik için kapağı açmıyorlardı bile!

HAVAYI CİĞERLERİME ÇEKTİM

Birçok acıtıcı denemelerden sonra muvaffak oldum: Vücudum yarım kavis halinde gerilmiş, böylelikle suratım tahta kapağa dayanmıştı.

Kapak rezelerinin bıraktığı aralığa dudaklarımı yapıştırarak dışarının havasını yanan ciğerlerime şiddetle çektim.

Emniyet binasının en üst katında olduğumuz ve bu kısmın damı her nedense cam olduğu için her taraf sıcaktan kaynıyordu; ama gene de koridorun kaynar havası, tabutluğun boğucu havasından daha iyiydi veya bana öyle geldi...

Ama bu anormal vaziyette uzun müddet durma imkân yoktu; ayaklarım kaydıkça ve vücudum eski haline düşüp sallandıkça acılarım daha da şiddetleniyordu.

Birdenbire yeni bir acı, bütün ötekilerini bastırır verdi. Başımın üstünden, örme tel arkasından parlayan şiddetli ışıklar beynimin içini zonklatmaya başlamıştı.

Şimdiye kadar bu şiddetli ışıklı ampullere dikkat

etmemiştim. Derdim kâfi olduğundan, bu daracık yere neden bu kadar çok aydınlık koyduklarını merak etmeğe ve şaşmağa vaktim olmamıştı. Şimdi beynimin sancısı dikkatimi bu yeni musibete çekti. Nefes mücadelemden vaz geçip başımı dönebildiği kadar kıvırdım, saçlarımı ateş gibi yapan bu acaip ampullere bir göz attım. Derhal gözlerim kamaştı ve fazla bakamadım. Fakat bu kısa müddet esnasında gördüklerimi ömrüm sürdükçe unutmayacağım.

İŞKENCE AMPULLERİ!

Başımdan bir kaç karış mesafede, herbiri sokak ampulü kadar büyük üç, belki de dört gayet iri ampul yanıyordu. Işıklar mavimtrak beyazdı. Ampullerin içinde, mutat yarici helezoni bir takım «filâman»lar vardı. (6).

Sonradan öğrendiğime göre bunları, o zamanki Polis Müdürü, Nazi Almanya'ya bir seyahatı esnasında öğrenip getirmiş. Mahiyetlerini bilmiyorum, fakat tesirlerini pek iyi biliyorum.

Bu müthiş sıcak günde, havasız daracık tabutluk içinde yarattıkları muazzam sıcaklığı bir tarafa bırakın. Asıl korkuncu, insanın başında ve beyinde yarattıkları sancıydı. Tarifi zor bir sancı. En şiddetli başağrısıyla bir alâkası yok. Ağrı şakaklar ve alın nahiyesinde değil, kafanın orta ve üst taraflarında. Sanki kızgın şişler beyninize sokuluyor ve içinde oynatılıyor gibi. Gözlerim kısılıyor, dişlerim gıcırıyor ve avazım çıktığı kadar bağıryordum.

(6) Osman Serdengeçti'nin hâtıratından öğrendiğime göre bunlar 2000 mumlukmuş.

Kollarımdan asılı olarak, terden suya batmış gibi sıvılaşım ve inkıtasız çığlıklarla bağıarak sallanıp durdum.

Saatler geçti. Zaman oldu, bağırdığımın bile farkında değildim. Belki de sesim kalmamıştı ve açık ağızımdan, büzülmüş boğazımdan hırıltıdan başka bir şey çıkmıyordu.

TESLİM

Ne kadar zaman böyle geçirdiğimi, ne o zaman ne de şimdi hatırlıyamıyorum. Belki aynı gün, belki de ertesi sabahı. Kapağı açan polise:

— Beni hâkime götür! İmza edeceğim! diye bağırdım. Daha doğrusu bağırdığımı sandım. Sesim öyle boğuk çıkmış olacak ki herif anlamadı, büyük gayretle ve yutkuna yutkuna cümleyi üç defa tekrar ettim.

Üniformalı polis «Ha'» dedi ve birden o meş'um ampuller söndü. Zincirler çözüldü, yere ıslak çamaşır gibi yığılıverdim. Başka bir polis su getirdi, su ratıma serpti. Zaten baygın değildim, fakat şuuru mun tam olduğunu iddia etsem yalan olur.

Halime daha fazla itina göstermeden iki polis kollarıma girdiler ve yarı sürükliyerek, yarı taşıyarak beni 1. ci Şube Müdürünün odasına götürdüler.

Aman Allahım! Dünya varmış! Açık pencereden tatlı bir meltem esiyor, odayı serinletiyordu. Maroken koltukların cennetlik konforunu tam idrak edebilmek için insan meğer böyle bir gün veya 5-10 saat tabutlukta kollarından asılı sallanmalıymış!

Odada 1. ci Şube Müdürü Sait'le Emniyet Müdürü Demir vardı. İkisi de abus suratlarla beni seyre-

diyorlardı. Herhalde halim seyre şayandı ki gözlerini ayırmadılar. Sakalım bir aylıktı, onu biliyorum. Fakat işkence suratıma ne ifade ilâve etmişti onu bilmiyorum.

LÜNA PARKIN SARHOŞU

Derken içeri kısa, tıknaz, esmer kuvvetli çeneli bir adam girdi. Ne kadar traş olsa yanak ve çenesi gölgeli kalan tiplerden biriydi. Kıyafetinden ve odakilerin tavrından mühim bir adam olduğu anlaşılıyordu. Lâubali bir samimiyetle bana döndü.

— E! Nasılsın bakalım. Oğuz? dedi ve cevabımı beklemeden kapıdaki polise seslendi:

— Bir bardak su getir bu delikanlıya!

Yavaş yavaş aklım başıma geliyor, muhakeme kabiliyetim uyanıyordu. Bu adam gözüküğü gibi dost muydu, yoksa hilekâr biri miydi? Kimdi acaba?

Suratı büsbütün yabancı gelmiyordu bana. Beş altı sene evvel, hakikaten, «delikanlı» olduğumuz çağlarda, Büyükada'da Lûna Park'ta bir gece hadisesinde kavgalaştığımız bir adamı hatırlatıyordu. O gece gazinoda pek sarhoş olan bir adam, haksız yere ağabeyime çatmış ve itmiş, ben de yakasına yapışıp suratına bir yumruk indirmiştim. Bunun üzerine sarhoşun arkadaşları bize saldırmıştı. Polis gelmiş ve hep birlikte Nizam Karakolunu boylamıştık. Orada adam komiserin odasına alınmış, büyük iltifat ve hürmet sahneleri olmuş, sonradan elini kolunu sallıyarak gitmişti. Biz de şikâyetçi olduğumuz halde 4 - 5 saat karakolda alıkonduktan sonra komiserin huzuruna çıkarılmıştık. İzahatımızı dinlemek bile istemeyen bu adam:

— Babanız mühim bir zat olmasa başınız belâya girerdi. Kiminle hadise çıkardığınızı biliyor musunuz? Gidin bir daha yapmayın! Dedikten sonra bizi salmıştı.

Biz iki kardeş, neyi «bir daha yapmamak» icabedeceğini de, bu mühim zatın kim olduğunu da öğrenmeden evin yolunu tutmuştuk.

Göz hafızam kuvvetli olduğu için delikanlılık çağlarında gece vakti bir saat kadar gördüğüm bu esrareniz yüzü unutmamıştım. İşte şimdi karşımda duran bu adam tıpkı ona benziyordu! Dayanamadım, «Siz kimsiniz?» diye sordum. Güldü:

— Emniyet Umum Müdür Muaviniyim. Sorgu Hakimi bu gün yok burada. Fakat senin ifadeni zaten hazır bırakmıştı. Sadece imza eksik. Gelince iç suyunu da imza et, bitsin gitsin.

HAZIR İFADE

Suyun da, «Hazır ifadenin» de bulunup getirilmesi yarım saati buldu. Bu Allah'ın yardımımı meğer!. Nefes almaya, aklımı toplamaya bol bol vakit buldum. Suyu yudum yudum içerek zevkine vardım. Şampanya halt etmiş!

Kâmuran (adı buymuş), sabırsızlandı. Hazır evrakı önüme uzatarak «imza et» dedi. «Okuyayım bir kere» dedim ve kızgın bakışları altında, ömrümde eşine rastlamadığım bir vesikayı okudum!

Tabutluk işkencesinden çikalı yarım saat henüz olmuştu ama, Emniyet Müdürü'nün odasının serinliği, rahat koltukları, cana can katan bir bardak su, beni mezbahaneye götürülen koyun tevekkülü halinden kurtarmış, aklımı başıma getirmişti.

Emniyet Umum Müdür Muavininin «imzala» diye elime tutuşturduğu ve gûya benim olan «hazır» ifadeyi dikkatle ve gitgide artan bir dehşetle okudum. Emniyet Amiri sahte bir lâkayt tavırla başkalarile görüşüyordu. Fakat gözücuyla beni süzdüğünün farkındaydım.

Daha yarım saat evvel çektiğim azap gözümün önüne geldi. Saçlarımın dibinden terler boşandı. Fakat bunu imza edemezdim. Böyle bir vesikayı tanzim etmek şeytanın aklına gelmezdi! «ifademdir» diye gûya imza edeceğim hikâyeye dört başı mamur olarak tertiplenmişti.

Bu mürettep «ifadem»e göre babamın teşvikiyle, gençleri organize etmeğe başlamışım. Bu gençlerle, ırkçı - Turancı gizli bir cemiyet kurmuşum. Ben bu işleri görürken aynı gaye yolunda Nihal Atsız da gizli bir cemiyet kuruyor, talebelerini âzâ yazıyormuş. Onu da, beni de el altından idare eden gizli elebaşılar, babam, Prof Zeki Velidî Togan ve Dr. Hasan Ferit Cansever'miş. Bunların teşvikiyle gizli cemiyetlerimiz birleştirilmiş. Fakat asıl «gizli şef» le hiç karşı karşıya gelmemişim. Ara yerde, Prof. Remzi Oğuz Arık vesaire gibi «Anadolucular» köprü vazifesi görüyorlarmış.

Nihayet bu sene, bütün bu ırkçı - Turancı komiteciler son kozumuzu oynamağa karar vermişiz. Evvelce tabancalar üzerine edilen yeminlerle de zaten «herşeye hazır olduğumuzu» beyan etmişiz. Prof. Zeki Velidî'nin, Dr. H. Ferit Cansever'in, Nihal Atsız'ın ve benim de iştirakimizle yaptığımız gizli bir toplantıda komünizmle mücadele maskesi altında gençliği kışkırtmağa ve bir nümâyişe başlayıp işi hükûmet darbesine çevirmeğe karar vermişiz. Hükûmeti devirdikten sonra Alman'larla «işbirliği» yapacak ve

Turancılık uğruna Rusya'ya hemen ilânı harp edecekmişiz... İlh.

KİMLER YOKTU KI

Üç buçuk sahife tutan bu «ifade», işe hakikat süsü verecek vak'alarla, tarihler'le ve tırnak içinde makale ve mektup parçalarıyla doluydu. Akla geldik gelmedik her tanıdığımın ismi de kaydedilmişti. Hiç tanımadığım Celâl Bayar ve Ali İhsan Sabis Paşa dahil!

İmza etmesem gene Tabutluğa atılacaktım. Etsem, yalnız benim değil, babamın ve sayısız kimselelerin de canını yakacaktım.

Ecel teri dökerek bir çare düşündüm, daha doğrusu düşünmeye çalıştım. Ne çare! Beynim sanki boşalmış gibiydi. Hiçbir şey düşünemiyor, aptal aptal gözüm, koltuğun kenarında yürüyen sineğe takılıyordu.

Emniyet Umum Müdür Muavini bana dönerek:
— İmza ettin mi? dedi.

Yalvarır gibi bir sesle:

— Rica ederim, müsaade edin de ben söyleyeyim daktilonuz yazsın, onu imza edeyim, dedim.

Emniyet âmirinin zaten esmer olan suratı büsbütün karardı. Kaşlarını çatarak:

— Vaktimizi ziyan ediyorsun. Demin polislere «imza edeceğim» demişsin, getirdik sana insan gibi muamele ettik, uzun ediyorsun. İmzala, koğuşuna git.

— Bu şekliyle imkân yok ki!

Haşın bir hareketle yerinden kalktı, yanıma geldi ve parmağını evirip çevirdiğim kâğıda uzatarak:

— İmza et! diye bağırdı.

Cevap vermeden önüne baktım. Bekledi. Ben de bekledim. Plânsız bir şekilde, insiyakla hareket ediyordum.

— Doktoru çağır, dedi.

Şişman müdür kalktı, dışarı çıktı, biraz sonra kısa boylu, ihtiyar, kel kafalı ve iri burunlu bir adamla içeri girdi. Şimdi gözümün önüne geliyor da, İran'ın sabık Başvekili Musaddık'a çok benzetiyorum. Yalnız daha çirkini. Emniyetin doktoruymuş.

«EZİYETE DAYANIR RAPORU»

Emniyet U. Müdür Muavini sırtarak :

— Beyi muayene etsene, doktor. Bakalım eziyet ve meşakkate müsait mi? dedi.

Bu kelimeler hece hece ve hâlâ kulağımdadır. Doktorun alelacele kalbimi dinledikten sonra ağzında geveler gibi konuşmasile yaptığı beyanat da aynen hafızamda:

— Evet efendim... Kalbinde bir arıza yok...

Nefretle doktorun gözlerinin içine baktığımı ve bakışlarını başka istikametlere kaydırıldığını hatırlıyorum.

Ağır ağır, kelimelerin tam payını vererek ve hırısından titreyerek adama ders vermeye kalkıştım:

— Doktor ha! Bir de Tıbbiyeden mezun olurken, hastaların yardımına koşacağınıza, bozuğu iyi etmeğe çalışacağınıza yemin ettiniz ha! Şimdi üç buçuk maaş uğruna.. sağlam vücudun bozulması, sıhhatin hastalığa çevrilmesi için fetva veriyorsunuz! Bunu polislerden beklerdim ama sizin gibi sözüm ona ilim adamı!.. Vicdan olmadıktan sonra!

Kesik kesik, bozuk cümlelerle konuşuyordum.

Bu iğrenç sahne beni öfkelen­dirmiş bu sayede de cür'etkâr­laş­tırmıştı. Yaptıklarımın âkıbetini fazla düşünmeden «ifadem» olacak olan kâğıdı parça parça edip doktorun suratına fırlattım. Birden, hepsi üstüme üşüş­tü. Kafama, boynuma, sırtıma yumruklar indi. Bir taraftan da Emniyet Umum Müdür Muavini avazı çıktığı kadar bağı­rıyordu:

— Götürün d.....u tabutluğa! Geberinceye kadar bırakın orda akli başına gelsin!

Sivil ve üniformalı bir sürü polis, gayretlerini isbat için birbirleriyle yarışır­casına beni yumruklaya­rak ve tekmeleyerek sürük­lemeğe başladılar. Surattım çarçabuk kan içinde kaldı. Ve kendimi, gene kol­larım­dan asılı olarak, her tarafı kapalı beton tabutluğun içinde sallanır buldum.

ÖLMEME HIRSI!

Keşke bu işkence hiç kesilmez olaydı! O zaman nasılsa yarı şuur­suz hale gelmiş­tim. Şimdi ise, yarım saat kadar dinlenip kendime geldikten sonra, şu­urum ve vücudum bütün acıları teker teker duyacak şekilde uyanmıştı!

Daha ilk andan bilek­lerimin acısı dayanılmaz bir hale girdi. Demir halkalar eski yaralara gömüldükçe gözüm kararıyordu. Vücudumun ağırlığı, el, kol ve omuz kemiklerime girip sancittikça, yerden bir karış yukarda sallanan ayaklarım deli gibi uzanıyor, dayanacak bir yer bulmak için çırpınıyordu. Sıcak ve havasızlık o kadar boğucuydu ki, bayılacak gibi oluyor, bir taraftan da Allahıma «Ah bir bayılısam da bu acıları duymasam!» diye yalvarıyordum. Fakat hemen o anda da bayılıp burada pisipisine ölebileceğimi id-

râk ediyor, yeni bir yaşama hırsıyla baygınlık temayüllerimi kovmağa çalışıyordum.

Beynimde gitgide artan sancılar, nasılsa unutmuş olduğum o meş'um ampulleri olanca korkunçluğu ile hatırlattı. Tepemdeki binlerce mumluk şiddetli lâmbalar beynimin üst ve orta tarafına kızgın şişlerini sokmaya ve içinde oynatmağa başladılar. Dişlerim kırılacak kadar kasılıyor ve sonra ağızım açılıyor, inkıtasız bir çığlık, ağlamayla karışık bir uluma boğazımdan fışkırıyor..

İMZA ETMEMEK HIRSI!

Kaç saat böyle sallandım ve bağırdım bilmiyorum. Bir ara kapak açıldı, bir sürü adamlar ve polisler gördüm. Durmadan bağırdığım için jçlerinden birinin söylediklerini duymadım. Haykırarak tekrar etti:

— İmza etmek istiyor musun?

— Defol! diye bağırdım ve tükürdüm. Kapak şiddetle kapandı. İşkencemle başbaşa kaldım. Saatlerce, saatlerce, sallandım, kıvrandım, sesim çıktı; müddetçe bağırdım, gözyaşım aktığı müddetçe ağladım.. Ara yerde kapak açılıyor, bazı insanlar görünüyor, bana bir şeyler söylüyorlardı. Fakat artık olan bitenleri yarı anlıyor, yarı anlamıyordum. Esasen kan ve terden gözüm bile iyi görmüyor, herşeyi kanlı bir buğu arkasından seyrediyormuşum gibi geliyordu bana. Senelerce evvel göz siniri hastalanmış olan sol gözüm büsbütün görmüyordu..

Bütün bu uyuşmuş duygularımın altında, kör bir inat, kapağımlı açanlara ve ne istediklerini hissettiğim «tabutluk zebanilerine» boyun eğmemek, teslim olmamak inadı uyanık duruyordu. Bir o, bir de ölme-

me hırsı. Hayır, burada, bu çimento tabut içinde mağlûp olarak, sevdiklerimden ayrı olarak ölüp gidemedim..

Şuuraltımda bu hırs olmasaydı belki de kalbim durur, ölebilirdim. Sonradan anlaşıldığına göre, şimdiye kadar kimseyi benim kadar uzun müddet ve sürekli olarak işkence etmemişler. İlk bende deniyorlarmış. Bu da bir hatâ idi. Sık sık işkenceye ara verseler, yarısı şuurlu hale girmeme fırsat vermeseler belki de mukavemetimi kırabilirdilerdi. İş o hale girdi ki, inandım ve mukavemetim otomatik bir şekil aldı.

Sonradan 1. ci Şube koridorlarında gevezelik eden polislerin konuşmalarını işiten Salâhattin adlı Mısırlı bir tutuklunun tekrarladığına gör, bana çok kızıyorlarmış. Bir komiser muavini:

— Oğuz dedikleri genç var ya! Domuz gibi bir şey. Avaz avaz bağıyor da gene imzalayıp kurtulmuyor! demiş.

Aynı «suçlamayı» karıma da tekrar etmişler!

Bu söz benim iftiharım olmuştur.

BİRİNCİ RAUNDU KAZANDIM

Nihayet bayılmışım. Kaç saat baygın kaldığımı ne ben biliyorum ne de başkaları. Gözümü açtığım zaman kendimi yerde, taş döşemelerin üstünde buldum. Bir sivil memur hem suratımı ıslak bezle siliyor, hem de yanındaki üniformalı polisle konuşuyordu:

— İyi ki kafatası patlamadı... Halkayı çözer çözmez böyle yığılıvereceğini nerden bilirdim!

Yüzükoyun serili yattığım taşlar pek rahattı, ayıldığımı belli etmek istemedim. Etrafın ıssızlığından

ve karanlık pencerelerden vaktin geceyarısından sonra olduğunu anladım.

Üniformalı polis, vurdum duymaz bir edayla:

— Bunlar yedi canlıdır, bir şey olmaz! diye felsefe yürüttü.

Hiç unutmıyacağım, çakır gözlü, keskin hatlı bir adam olan sivil, enseme oğuştururken şöyle cevap verdi:

— Öyle deme, o da bir ananın evlâdı. Bak ne hale gelmiş! Hayvan olsa acır be!

Sonra kolumun altına girerek beni doğrulttu ve duvara dayıyarak oturttu. Mecburen gözlerimi açtım. Pestil gibiydim. İki de koluma girerek helâya götürdüler, yüzümü gözümü yıkadılar, bir iki saat iskemlede oturttular. Sonra da «şimdi biri gelir görür» mazeretiyle beni tekrar deliğe sokup astılar. Fakat o gece işkence ampullerini sık sık söndürdüler.

Ertesi sabah bir komiser geldi, beni çözdürdü ve eski hücreme, 18 No. ya götürüp kapattı. Kapıyı kapamadan günü sormuştum. «6 Haziran Salı günü bugün» dedi. Demek ki tam 3 gün 4 gece Tabutlukta işkence görmüştüm!

Fakat birinci raundu ben kazanmıştım.

18 No: CENNET GÖZÜKÜYOR!

İşkence odasına 3 Haziran 1944 Cumartesi günü girmiş 6 Haziran Salı günü çıkarılmıştım. Bu üç gün ve dört gecelik «tabutluk» ikametinden sonra, deliğe ve mezara benzettiğim 18 No. lu hücreme bana cennet göründü. Gözlerimi kör eden, beynimi kavuran binlerce mumluk işkence ampullerinin ışığından sonra, penceresiz ve ışısız hücremin loşluğu

bulunmaz bir nimetti. Başlıbaşına işkence saydığım bit, pire ve tahtakuruları bile şimdi bana, eski âşinalar gibi geldi desem gülmeyin. Zaten öyle bitkin, öyle baygın bir haldeydim ki, kaşınmaya bile mecâlim yoktu.

Tabutluktayken geçirdiğim dört gece, (gece olduğunu bile tabii farketmeden) uykudan ziyade baygınlık halinde geçmişti. Şimdi höcremde toz ve böcek dolu yatağıma yığılır yığılmaz gözüm kapanmıştı. Üç gündür yemek bile yedirilmediğimi ve ancak birkaç defa su içebildiğimi o anda düşünemiyor ve hissedemiyordum... Uyku... Bıraksalar günlerce uyuyacağım.

BİR SARSILMA

Böyle nekadar uyuduğumu bilmiyorum. Nihayet sert bir elin sarsmasıyla uyandım. Bir polis memuru:

— Üstüne doğru dürüst bir şey giy gel, dedi ve kapıyı aralık tutarak bekledi. Üstümün başımın ne perişan olduğunu o zaman farkettim. İçim de açlıktan fena halde eziliyordu.

— Üç gündür bir lokma yemedim. Bir şey yesem de öyle gelsem, dedim.

Polis, lâkayt bir tavırla:

— Bunları başkalarına söylersin, onların bileceği iş, diye homurdandı.

Anlaşıldı, demek yine Emniyet Umum Müdür Muaviniyle Sıkıyönetim Askerî Sorgu Yargıcının huzuruna götürülüyordum. Çamaşır paketimden temiz bir gömlek çıkarıp giydim, pantolonuma gûya bir çeki-düzen verdim ve herifin arkasına düştüm. Demin uyandığım derin uykuya rağmen çok bitkin ve halsiz-

dim. Sol gözüm ve başım çatlıyacak gibi ağrıyor, omuz ve bilek kemiklerim sancıyordu. Üstelik de açlıktan ayaklarım titriyor, adımlarımı emniyetsiz ve sarsak bir şekilde attığımı farkediyordum.

«Tabutluk» ların önünden geçtik, mahut camlı bölme kapıyı açtık ve memurların kaynaştığı bina kısmına geldik. Sorgumun ilk yapıldığı odaya alındım. Masada, ilk gün olduğu gibi, ters dönmüş armudî biçimli suratı, kara saçları ve soluk benziyle, bir yüzbaşı oturuyordu. Yanındaki koltukta da, Emniyet doktoruna sorduğu «beyi muayene edin, eziyet ve meşakkata mütehammil midir?» sualiyle hiç unutmıyacağım Emniyet Umum Müdür Muavini vardı.

GENE İFADE ALMA KOMEDYASI

Daktiloluk yapan avurtları çökük, kaşları çatık genç polis memuru makinası başındaydı.

Yüzbaşı bana dönerek :

— Otur bakalım şöyle, ifadeni almaya devam edelim, dedi.

Açlıktan konuşacak halde olmadığımı, evvelâ yemek yemek istediğimi söyledim.

Emniyet Umum Müdür Muavini lâfa karıştı:

— Acelemiz var, zaten bu o kadar uzun sürmeyecek. Yemek gelinceye kadar biter. Lokantaya telefon edeyim, ne yemek istiyorsan ısmarla, höcrene koysunlar, ifaden biter bitmez afiyetle yersin, dedi ve Konyalı Lokantasına telefon etti. Parası benim cebimden çıktığı halde yemeği ikram ediyormuş gibi tavırlar takınması gülünçtü. Maamafih yemeği odama şimdiden yollatmasında da bir plân vardı. Üç günlük zorakî perhizden sonra açlıktan gözümün karardığını

ve mukavemetimin azaldığını hesabediyor, bir an evvel yemeğe kavuşmak hırsıyla fazla dayatmayacağını tahmin ediyordu. Bu hileyi hisseder hissetmez içimden gerildim ve zaaf göstermemek için bütün irade kırıntılarımı topladım.

İfademin alınmasına başlanalı daha on dakika geçmemişti ki çatıştık. Meselâ ben «Yeni bir mecmua çıkarmak imkânlarını araştırmak için arkadaşlarımla o gece toplandık» dediğim halde, Sorgu Hâkimi bunu zabıt kâtibine şu şekilde dikte ediyordu:

«Kurduğum gizli cemiyet mensuplarını o gece hafi bir toplantıya çağırarak yeni bir mecmua plânlarını görüştük.»

Ne zaman «ülkü ve fikir arkadaşları» tâbirini kullansam, bu, zabıtta. «gizli cemiyet âzâları» şekline giriyordu.

Her sefer de diktesini kesiyor:

— Bana bakın, diyordum; benim sözlerime ve ifademe inanmamakta, tâbirlerimi başka türlü tefsir etmekte ve başka mânalar verip nazariyeler kurmakta tamamilen serbestsiniz. Fakat bunları, kendi isminiz ve imzanız altında ve kendi tefsirleriniz olarak yapabilirsiniz. Burada mevzubahis olan benim kendi ifâdemdir. Bu ifâdeyi benim imzalamamı istiyorsanız, bırakın da ya ben kendim dikte edeyim, yahut da, hulâsa edecekseniz, aynen benim verdiğim mânalar çerçevesinde kalsın...

Arkasından dakikalarca mânasız ve neticesiz münakaşalara girişiyorduk. Bir kere daha ben «bu şekliyle bana imza ettireceğinizi zannediyorsanız vaktinizi harcıyorsunuz» deyince lâfa pek karışmayan Emniyet Umum Müd. Muavini top gibi gürlledi.

— «**Mutenâ Oda**»yı unutma. Şimdi gene boylayacağın yer orasıdır! dedi.

«Mutenâ Oda!» Demek «Tabutluğun» bir ismi daha varmış!

Bu sefer ben de sâkin inatçılığımdan sıyrılarak avazım çıktığı kadar bağırdım:

— Atın Tabutluğa beni, ne duruyorsunuz! Korkmayın, tecrübenizi yaptınız, gene de kendi uydurmalarınıza imzama attıramadınız! İlk günlerde bana boyun eğdiremedikten sonra bundan sonra hiç netice alamazsınız! İsterseniz bu sefer bir ay işkence edin! Nihayet öldürürsünüz ama imza alamazsınız benden! Bunu siz de pekâlâ anladınız!

BLÖFTÜ... FAKAT!

Bu yaptığım, şecaat arzından ziyade blöftü! Yoksa «Mutenâ Oda» hâtırası her an aklımdaydı ve içimden ecel teri döküyordum. Her an tekrar o korkunç tabutlukta bileklerimden asılmak tehlikesi altında endişeden göğsüm daralıyordu. Hem belki de bu sefer dayanamazdım... Fakat korkumu belli edemezdim. Şimdiye kadar bunlara irâde sahibi ve korkak olmayan bir insan olduğumu isbat edebilmişim.

Bir insanın dayanıklılık derecesinin bir muamma olduğunu, psikoloji tetkiklerinde okumuştum. Kendimin mukavemet noktamı ben bile bilmiyordum. Ama bu profesyonel «işkenceci»lerin de şüphe ve tereddüt içinde oldukları muhakkaktı. Bunu istismar etmem doğru olmuştu.

Mamafih onlar da derhal yenilecek tiplerden değildi. Bu sefer sorgu hâkimi söz aldı:

— Öyle çok ötme. Tabutluktan başka yollarımız da var. İstesek seni iki günde bülbül gibi söyletmesini biliriz! dedi.

İçimden titredim. Dayaktan başlayıp daha kimbilir ne çeşit çeşit işkenceleri vardır. Ampul işkencesinden daha ağır var mıdır bilmiyorum ama. belki de bunlara dayanamayiverirdim.

Ama şimdi yarı yoldan dönemezdim. Blöfüme devam ettim:

— Bundan emin olsaydınız bunu çoktan bana tatbik ederdiniz!

Aslında bu söylediklerim sadece kurusıkı blöf de değildi. Evvelce çok ağır işkencelere dayanabildiğimi gösterdiğim için, ben de, eziyetçilerim de hakikaten boyun eğmemem ihtimalinin mevcut olduğunu pekâlâ biliyorduk. Kafa tutuşumda bu kadarcık bir hakikat ve tereddüt payı bulunmasaydı, palavra ve blöf sökmez, yeni bir işkence devri başlardı.

AT İMZAYI, YE YEMEĞİNİ

Emniyet Umum Müdür Muavini çocuk kandırır gibi yılışıkça sırtarak:

— Çok uzattın sen de, canım, kılı kırk yarıyorsun. Bas imzayı git âlâ bir yemek ye! dedi.

Cür'etkârlığı ele almıştım. Bu tehdidi de ellerinden almak için hemen atıldım:

— Höcreme getirilen yemeği emredin, derhal alınlar, yiyecek değilim. Bundan sonra da bir tek ifade verecek değilim. Tâ ki sözlerimin aynen zaptedileceğinden emin olayım. O ana kadar ağızma tek bir lokma koymıyacağım. Bu andan itibaren açlık grevine başlıyorum. Ölürsem elbet sizden hesabını soran olacak!

AÇLIK GREVİ

Höcreme getirilip kapatıldığım zaman her ikisinin de istihza dolu tehditleri kulağımda çınılıyordu. Açlıktan gebereceğimi ve zerre kadar aldırımyacaklarını söylemiş, üstelik ifade vermemekte devam edersem gene «sert yollara mecbur kalacaklarını» bildirmişlerdi.

Höcremdeki yemekler, hattâ evden paketle yollanan bisküviler, cevizler ve öteberi hep alınmış götürülmüştü. Açlıktan içim içime geçiyordu.

İşkence tehditleri de her an aklımdaydı. Kapıya doğru ayak sesleri duysam kanım aşağı doğru çekiliyor, sarardığımı hissediyordum. Bu bekleyiş ve kaygu, asıl işkence sırasında duyduğum mânevî korku ve helecandan, gariptir, daha fazla tahripkârdı. Almanların bir atasözü vardır: Şeytan gözükünceye kadar daha korkunçtur derler. Hakikaten de işkenceyi bekleyiş, işkenceyi çekişten mânen daha azaplı oluyor.

Elimi trikomun içine soktum ve oradan gizli bir kâğıt tomarı çıkardım. Bu, tevkif edildiğim gün okumakta olduğum fransızca bir kitabın birkaç yaprağı idi. Okunacak ve yazacak herşeyimi benden aldıkları sırada, gözle kaş arasında bu kitabın son formasını koparmış ve göğsüme saklamıştım (10). Ankara'dan İstanbul'a getirilirken de, oturduğum kanapeye sıkışıp kalmış, ufacık da bir kalem parçası bulmuş, onu da saklamıştım. 18 No. lu höcreye kapatıldıktan sonra, bu kopuk yaprakların yazısız sahifelerine olan

(10) O kopuk yapraklar hâlâ elimde. Bunlara baktım da kitabı hatırladım: «L'Amerique Conquiert l'Agleterre» (Amerika İngiltere'yi Ele Geçiriyor)

bitenleri günü gününe ve bir iki kelimeyle kaydetmeyi âdet edinmiştim. Bunun için de karyolamın demirine tırmanıyor, kapının üst aralığından sızan ışıktan istifade ediyordum. Bu kısa notları tutmamış olsaydım bugün bu hâtıraları bu kadar günü gününe ve sarahatle yazamıyacaktım.

Açlıktan bayılıyorum korkusuyla hiç vakit geçirmeden gene karyolamın demirine tırmandım, sırtımı duvara yasladım ve ışığa göre yapraklara bir zaviye verdikten sonra şu kaydı düştüm.

«6 Haziran 1944 Salı: Açlık Grevine başladım. Zaten 3 Hazirandan beri yemeksizim.»

İşkence odasında geçirdiğim üç gün esnasında hiç yemek verilmediği için, tabutluktan çıkarılıp kendi höcreme kapatıldığım zaman zaten açlıktan kuduruyordum. Fakat ifademi güya alan zebâniler, bu sefer açlık işkencesini kullanmaya kalkacaklarını sezdiğimden, teşebbüsü ellerinden almış ve kendim açlık grevi ilân etmiştim. Hiç olmazsa «Müstantik» beyler beni açlıkla tehdit edemez, bilâkis belki de ben onları ölme mes'uliyetimle korkutabilirdim.

İlk günlerde açlık grevimin onlar üzerinde herhangi bir tesir yaptığına dair hiçbir emare belirmedi. Yemek saatlerinde polis bermutad sırayla benim kapımı da açıyor ve yemek ısmarlayıp ısmarlamıyacağı soruyordu. Hayır deyince, param yoksa ekmek verileceğini bildiriyor, ona da «hayır, istemiyorum» cevabı alınca lâkayt bir tavırla kapıyı kapayıp komşu höcreye gidiyordu. Yarım saat veya bir saat sonra tepsi, tabak, çatal ve bardak sesleri duyuluyor, höcrelerin kapıları sırayla açılıp kapanıyordu. Bu aşına sesler her sefer açlık azabımı tazelediğinden duymamak için kulaklarımı tıkıyordum.

GÜNLÜK HÂTİRALAR

Kopuk kitap yapraklarına gene bir iki kelimededen ibaret günlük hatıramı kapı arasından sızan ışığın altında yazmağa çabaladığım bir sıradaydı. Birdenbire kapımın altında bir hışırtı işittim ve bir kâğıt parçasının aralıktan sıkıştırıldığını gördüm.

Hızla atılarak kâğıdı çektim aldım.

Bumburuşuk, ince ufak bir kâğıt parçasıydı Üstünde yazı filân yoktu. Sızan ışığa tutup da daha dikkatle tetkik edince, kâğıtta birtakım delikler gördüm. Kimi yanyana, çift, kimi tek deliklerden ibaretti ve bunlar alt alta çeşit çeşit konbinezonlar altında tekerrür edip gidiyordu.

Dakikalarca işin sırrını çözmeye çalıştım. Bu şifre gibi bir şeydi, ama ne demek olduğunu anlamıyordum. Birden, komşu hücreyle müşterek olan duvarım vurulmağa başlandı. Haftalardır polisle olan fısıltı halindeki konuşmalara kulak kabarta kabarta, komşu hücrede arkadaşım Muzaffer'in olduğunu tesbit etmiştim. Fakat seslerden, yalnız olmadığını, yanında tanımadığım birinin daha bulunduğunu anlamıştım.

DUVAR ŞİFRELERİ

Duvarım vurulmakta devam ediyordu. Ben de hafif hafif vurarak cevap verdim. Bu sefer duvarın öbür tarafındaki vurmalar muntazam fasılalı, telgraf kodu gibi oldu. Ve birden kâğıdın sırrını anladım. Bu bir mors kodu idi! Çifter delikler çift hızlı vuruşlara, tek delik de tek vuruşa tekabül ediyordu. İlki herhalde

(A) harfi idi. Ve alt alta, alfabenin sırasını takip ediyordu.

Anladığımı belli etmek için hemen duvara bütün alfabeyi sırasıyla vurdum. Tabii bu işlere girişmeden evvel dışardaki nöbetçi polisin ayak seslerini dikkatle dinlemiş ve uzaklaştığına kanaat getirmeden duvara vurmamıştım. Ayak sesleri yaklaşınca da hemen yatağıma uzanıyor, hareketsiz yatıyordum.

İnsan, zekâsını ve hassa uzuvlarını kullanma fırsatı bulamadan kapalı kalınca melekeleri son derece keskinleşiyor. Muzaffer duvarın öbür tarafında, ben bu tarafta, duvarı vurarak telgraf koduyla konuşmaya şaşılacak bir süratle alıştık. Evvelâ vurulan işaretleri kalemle kıymetli kâğıtarıma kaydediyor, sonra ışığa tutuyor, şifreyle karşılaştırıyor ve öyle çözüyordum. Fakat birkaç seferlik «muhabere» den sonra öyle usta olmuştum ki, duvara vurulmasile kâğıtsız kalemsiz mesajı «okuyabiliyor», anlıyabiliyordum.

Böylelikle, Mühendis Mektebi son sınıf talebelerinden olan Muzaffer'in bu telgraf kodunu bana da, ona komşu hücrede bulunan diğer arkadaşımız Cihat'a da, helâyâ giderken ayağıyla kapı altından iterek ulaştırdığını öğrendim ve cüretine hayran oldum.

Muzaffer benimle Cihat'ın arasında olduğundan, az sonra ondan aldığı mesajları bana, benden aldıklarını da ona nakletmeğe muvaffak oldu. Böylelikle bir aydır ilk defa olarak bu arkadaşlarımla haberleşmek imkânını bulabildim.

Tabiatıyla duvar tıkırdatarak konuşma gayet mahdut imkânlara sahipti ve ancak söylemek istediklerimizin özünün özünü mesaj haline sokmağa mecbur oluyor, bu yüzden de ne kastedildiğini çok kere tam mânasıyla anlıyamıyorduk.

'NÂNE DE MAYDANOZ'

Buna rağmen çok mühim birçok şeyler öğrenmek kabil oldu. Meselâ Cihat'ın mânen çok perişan halde olduğunu haber aldım. «Delirmekten korkuyorum» diyormuş. Sordum, henüz işkence edilmediğini öğrendim. Muzaffer de edilmemiş. Fakat ihtilâttan men olarak kapalı kalmak, âkibeti kestirememek ve arka odada işkence edilen casusluktan sanık köylülerin feryatları Muzaffer'i ve bilhassa Cihat'ı çok sarsmış. Cesaret vermeğe çalıştım, fakat iki üç kelimeyle netice almak kabil değildi.

Muzaffer'in yanındaki hocre ortağının genç bir köylü olduğunu da böylelikle öğrendim. Bir gün, ayak seslerinden iyice uzağa gittiği anlaşılan nöbetçi polisin yokluğundan bilistifade türkü söyliyken bu genç köylünün güzel olan sesini de duydum. «Bahçesinin önünde, Nane de maydanoz aman Allah!» diye başlayan çok güzel ve oynak bir türkü tutturmuş, polis gelip de onu susturuncaya kadar bu nakaratı tekrar edip durdu. Bu türkü o gündenberi hafızama nakşoldu gitti. Ne zaman nezarethanedeki günlerimi hatırlasam «Nane de maydanoz» diye mırıldanırım.

UYUYARAK ÖLÜVERMENİN ÇEKİŞİ

Günler böylece geçti. İlk önceleri tahammül edilmez acılar veren, midemi tırmalayan ve beni yatağında kıvrandıran açlık hissi gitgide uyuşturdu, fazla ıstırap vermez oldu. Anlaşılan açlık işkencesinin de en ağır devri ilk 3-4 günmüş! Fakat çok kuvvetsiz ve mecalsizdim. Yatağında kıpırdamak bile bana mu-

azzam bir gayrete maloluyordu. Sanki ağır iş yapıyor-
muşum gibi! Hele helâya ve su içmeğe gitmek bir
büyük mesele idi! Ayaklarımı sürüye sürüye gidip ge-
liyor, bu seferlerin bazen on dakikası yolculukta ge-
çiyor ve nöbetçi polisi sabırsızlıktan deli oluyordu.
Dönüşte ter içinde kendimi yatağa atıyorum. Kendi-
mi büsbütün bıraksam gözümü bir daha açmamacası-
na kapıyacağım ve uyuyacağım, uyuyacağım, uyuya-
cağım... Ne tatlı şey uyuşup gitmek...

Büyük bir zorlukla kolumu kaldırıyor ve Muzaffer-
den haberler soruyorum. Hiç lüzumu varmış gibi
«Avrupa'da 2. ci cephe dün açılmış» diye mesaj ve-
riyor. Usandım, tekrar uykuya daldım. Kimbilir ne ka-
dar sonra, duvarın tıkırtısıyla uyandım. Ben de vura-
rak, dinlediğimi bildirdim. Muzaffer'in vuruşundan,
çok telâşlı olduğu belli.

Haberler hakikaten telâş edilecek cinsten: Cihat
ifadeye çağırılmış. «Korkunç şeyler söylüyorlar. Hep
ağlıyorum! Dayanamıyorum» diye duvar mesajı yolla-
mış Muzaffer'e.

İşkence edip etmediklerini tekrar sordurdum, et-
memişler, fakat tehdit ediyorlarmış. Çok canım sıkıl-
dı. Beş gündür süren açlıkla uyuşan beynimde Ci-
hat'ın hâtırası canlandı. En çok sevdiğim arkadaşla-
rımdandı. Bütün benliğiyle idealistti. Mühendis Mek-
tebinin kıymetli bir talebesiyken, mecmuamızın yayın
işlerine günlerini ve gecelerini hasrettiği için mezu-
niyetini bir sene kaçırmıştı. Hem bunları şöhret ve
prestij için de yapmıyordu. Gayet mütevazi bir genç
olduğundan, isminin anılmasını bile istemezdi.

Yarı uyku, yarı uyanıklık arasında bocaladığım
yatağımda düşünüyordum da, Cihat'ın her hususta
denendiğini, fakat manevî ve fizikî cesaret noktala-
rından deneyecek bir fırsatın çıkmadığını hatırlıyor-

dum. Onun için de, böyle bir tazyik anında nasıl davranacağı hususunda bir hüküm veremiyordum.

BİR POLİSİN DOSTLUĞU

Gene uyuklamağa daldım. Saatler geçti. Bir gün daha geçti... Tabutluktaki gıdasız günlerim dahil, ağzıma bir lokma koymayalı Şimdi altı gün olmuştu.

AÇlık grevimi resmen ilân ettiğim bu nc günde hcremin açıldığını, içeri Birinci Şube Müdürünün girdiğini, sahte bir dostluk tebessümüyle karımın selmlarını getirdiğini ve bir de çamaşır paketi bıraktığını hayal meyal hatırlıyorum. Gene saatler geçti. İçeri bu sefer üniformalı bir polis girdi. Suratını hayal meyal hatırlıyorum. Galiba Tabutlukta bayıldığım zaman beni ayıltmağa çalışan ve acıyıcı sözler söylemek cesaretini gösteren polisti ama, o sivildi, belki de yanılıyorum. Ayakucu yatak demirine dayandı ve uzun uzun beni seyretti. Ben de onu yarı kapalı kirpiklerimin arasından rüyadaymıŐ gibi seyrediyorum. Samim ve insafalı bir suratı var. «Yazık polis olmuş» diye düşünüyorum. Adamın konuŐtuĐunu duyuyorum:

— Böyle olmaz, yemelisin, ölmekle bir Şey isbat edemezsin... diyor.

Gözlerimi açtım.

Kk hcrede yanıma gelmesine imkân olmadığından, büyük bir gayret sarfederek vücudumu yatağın ayak ucuna, onun olduğu tarafa kaydırıyorum. Gözlerinin içine bakarak:

— Bana bir iyilik yapmak ister misin... Belki de ölecek gidecek bir insana son iyilik... diye fısıldıyorum ve yatağımın üstündeki ceketimin cebinden

bir beş lira çıkarıp alalacele eline sıkıştırıyorum. Şiddetle elimi itmek istiyor, zorla parayı avucunun içine sokuyorum.

— Babam Tapu Kadastro Umum Müdürü Halit Ziya Türkkân. Ona telefon et. Zararı yok, ismini verme, benden naklen, bana işkence yapıldığını, Tabutlukta mahvedildiğimi bildir. Dahiliye Vekili âile dostumuzdur. Bu olanları bilirse elbet razı olmayacaktır. Korkma. Çocuklarının başı için.

UYUŞUKLUĞUM DAĞILDI

Polis bir şey söylemeden kapıyı kapayıp gidiyor. Uyuşukluğum dağıldı. Aklım başımda. Acaba beni ele mi verecek? Versin, zaten battı balık yan gider!... Belki de haberi babama ulaştırır da şu işkencelerin olsun arkası alınır!.. iyi bir adama benziyor, Yalnız rüşveti alış, insanlık hakkındaki canlanır gibi olan hayallerimi gene biraz kırıyor. Zarar yok, yapsın da, helâl olsun!..

İKİNCİ RAVUND ZAFERİ

Duvarı tıkırdatarak Muzaffer'den haber soruyorum. Mesaj kısa: «Beni de ifadeye çağırdılar.» diyor. «Nasıl oldu» diye soruyorum. Cevap daha da kısa: «Fena», Tafsilât istiyorum, cevap vermiyor. İyiyeye alâmet değil. Galiba Muzaffer, söylemekten hicap duyduğu bir şey yaptı!..

Daha fazla düşünemiyorum ve gene dalıyorum. Belki de bu son dalışım olurdu. Böylelikle bir gün uyumuşum. Gözümü açtığımda başucumda Yüzbaşığı gör-

düm. Höcreme gelmiş. Doktormuş gibi nabzımı dinliyor!.. Gözümü açtığımı görünce sırtarak yatağımın üstündeki ağzına kadar yemek dolu tepsiyi gösterdi:

— Ye, ifaden için de merak etme, aynen istediğin gibi olacak, söz, dedi.

9 Haziran Cuma günü, yedi günlük açlığım sona erdi ve ilk defa kursağıma yemek gitti.

İkinci ravundu da kazanmıştım.

Üç gün dört gece ampullü Tabutlukta bileklerimden asılı olarak bana yapılan işkencenin hemen arkasından başlayan açlık grevim ve yedi gün vücudumun hiç bir gıda alamamış olması beni çok yıpratmış, çok sarsmıştı. Kaburga kemiklerim fırlamış, sakalımın altında avurtlarım çökmüştü. Aynam yoktu ama, herhalde aksimi görsem kendimden korkardım.

«Tabutluk» işkencesinin azamîsi üzerimde tatbik edilmiş gene de uydurma «ifade» ler bana imza ettirilememişti. Yarı ölgün bir halde zincirlerim çözümlüp de höcremdeki yatağa bırakılınca, kendi kendime memnuniyetle «Birinci ravundu kazandım» demiştim. Açlık grevimin, bizzat askerî hâkim'in höcremi ziyaretiyle ve şartlarıma boyun eğmesiyle son bulması üzerine de, önüme yığılan yemekleri ağır ağır ve onar dakika ara vererek yerken «İkinci ravundu da kazandım» demiştim. Kendime itimadım artmıştı. Yarı alay, yarı ciddî, kendi kendime «Aferin Oğuz bey, gözüme girdin, meğer dayanıklıymışsın!» demiştim.

Böyle kendimden memnun bir halde, yüzbaşının odasına götürülürken, başkalarının da bu arada boş durmadığını unutmuşum. Belki de üçüncü ravundu kaybetmişim bile!

KANUNA AYKIRI TAHKİKAT

Yüzbaşı ifademi alırken bu sefer fazla zorluk çıkarmadı. Tabii hileli suallerle ve benim temas etmek istemediğim mevzularda ısrarla durarak beni bir hayli sıkıştırdı. Fakat bu, sorgu hâkimi olarak normaldi ve vazifesiydi. Memnun olduğum cihet, ağızdan çıkan sözleri tahrif etmeden artık zapta geçirtmesiydi. Gerçi ara sıra denemiyor değildi, fakat ben şiddetle protesto edince sildiriyor, yeniden yazdırıyordu.

Gene de bu oyun beni yoruyordu. Yalnız hileli suallere cevap verirken yanlış bir şey söylememek için dikkatli olmam icabetmiyor, bir de zapta geçiriş şeklini olanca dikkatimle dinlemem gerekiyordu. Buna rağmen dikkatimden kaçmış birçok noktaları imza etmeden evvel okurken farkettim, bir kısmını sildirdim, bir kısmına da, mühim bir fark görmiyerek razı oldum.

HÂKİME HUKUK DERSİ!

Mamafih daha ilk başta, bir hukuk noktasından çatıştıktı. Sorgu hâkimine şu suali sordum:

— Beni Ankara yolunda trende tevkif ettiniz. O günden bugüne kadar neden tevkif edildiğimi anlatan olmadı. Kanun bunun daha ilk 48 saat zarfında yapılmasını emrediyordu, yapılmadı. Nihayet bir ay sonra bir hâkimin karşısındayım. Siz de işe bana sorularla başladınız. Niçin tevkif edildiğimi ve bu suallere niçin cevap vermem lâzım geldiğini bana anlatmıyacak mısınız?

Yüzbaşı, hâkim sıfatını da taşıdığını unutarak, Örfî İdare bölgesinde olduğunu, benim sadece cevap vermekle mükellef olduğumu iddia etti. Faydasız olacağını bilmekle beraber, kendikendime, «dur şuna bir hukuk dersi vereyim» dedim.

— Örfî İdarenin dahi Askerî Ceza Usulü kanunlarına riayetle mükellef olduğunu unutuporsunuz, diye hatırlattım.

Öfkeyle kızardı, fakat ben fırsat vermeden devam ettim:

— Askerî Usul Kanununda bir madde vardır. Ne kitap, ne de Kanun müsaade etmediğimiz için hangi maddede olduğunu hatırlamıyorum, fakat aynen şöyle der: «Tevkif edilen maznuna sorgunun iptidasında, kendisine isnad edilen suçun neden ibaret olduğu anlatılır.» Siz bunu yapmazsanız, en tabii müdafaa hakkımdan mahrum bırakılmış olurum. Nümayişlerle alâkalı olarak tevkif edildiğimi tahmin ediyordum. Fakat şimdi işin bundan da öteye gittiğini görüyorum. Tahminle olmaz ki, bana kanunen söylemeniz lâzım (kanun aylarca sonra elime geçti; metin kelimesi kelimesine doğru olup, 102. ci maddenin 2. ci bendiymiş).

Askerî hâkim, canı sıkkın bir şekilde:

— Bu hukukçuluk marifetlerini mahkemeye sakla! dedi ve sorguya devam etti.

Fakat bunun, Temyiz bozma sebeplerinden birini daha teşkil edeceğinin farkında değildi.

«ÖYLEYİM... YANI DEĞİLİM.»

Benim ifademın alınması öyle bir günde olup bitecek işlerden değildi. Hep başlanıp da yarım kalan

ve imza etmediğim için yırtılan «ifadeleri» saymazsak, açlık grevimden sonra başlayan ifade alışlar tam altı gün sürdü ve rekor teşkil etti.

18 No. lu höcremdeki korkunç yalnızlıktan bu sayede kaçabiliyordum diye evvelâ bu ifadeye gidişleri sevinçle karşılamakla beraber, çok geçmeden bundan nefret etmeğe başladım. Bir kere, her an hile yapmak için fırsat gözliyen ve ağızımdan çıkanları hep tahrif ederek, ilerde aleyhimizde kullanılacak tarzda mânalar verilebilecek kelimelerle zapta geçirmeye çalışan sorgu hâkimiyle uğraşmak beni yoruyordu. Her an teyakkuz içinde olmam lâzım geliyor, her cümle birbir pazarlık ve çekişme konusu oluyordu. O sebeple de ifadem, kahkahalarla gülünecek bir hal aldı. Her cümle, «Yani» diye devam ediyor ve birinciyi çok kere nakzeden, «yani» likle değil, «bilâkis» le alâkası olan katmerli cümleler haline giriyordu. Meselâ hiç unutmam, bir cümle şöyle başlıyor ve şöyle bitiyordu: «Nihal Atsız'la her hususta aynı fikirdeydim... Yani aynı fikirde değildim.» Tabii cümlenin başı hâkimin uydurması, sonu benim itirazım üzerine düzeltilmiş şekliydi.

İfademin beşinci günü çok dramatik gelişmelere sahne oldu. Sorgu hâkimi Prof. Zeki Velîdî'nin yemin hâdisesini deşmek istiyordu. Bilhassa bu mevzuda saklıyacak bir şeyim yoktu.

TÜRK İLLERİNİN BAĞIMSIZ OLMA ŞANSI

1941 Ağustosunda sıralarında Alman orduları Rusya içerlerine doğru ilerliyor, Sovyetler'in her an çöküp parçalanması bekleniyordu. Bu gelişmeler, Sovyetlerden kaçıp bize sığınan Azerbaycanlı, İdil - Ural-

lı ve Türkistan'lı Türk göçmenlerini bilhassa heyecanlandırıyordu. Bu yakın gözükken istiklâl günü onları birbirlerine yaklaştıracığına, bilâkis eski kabile ve şahıs geçimsizliklerini kışkırtmış, birbirleriyle uğraşan gruplara ayırmıştı.

Bu grupların içinde, Doğu Türkistanlılarda nisbeten daha çok birlik gözüküyordu. Bunlardan, Kulceli zengin ve münevver bir kadın olan Nuriman Musabay Hanım, Türkmen olan kocası Doktor Ahmet ve ateşli milliyetperver oğulları Fikret'le İlhan bilhassa dikkatimi çekmişti.

Benim evimde ve kendi evlerinde ne zaman buluşsak, Doğu Türkistanlıların Türkiye Türklerini ne kadar sevdiklerini gösteren hâdiseler anlatırlar, vatanlarının güzelliklerinden bahsederlerdi. Gene böyle bir gündü. Nuriman Hanım memleketinden isyan haberleri almış, pek heyecanlıydı. «Bir aya kalmaz, vatanımız gene müstakil olur!» diyor ve sevincinden ağlıyordu. Bizim gibi misafir bulunan Prof. Zeki Velidî Togan, 1917'de Rus mahkûmu Türk milletlerinin istiklâllerine kavuştuklarını, fakat birer ikişer sonra gene esir düştüklerini anlattı:

— Bu sefer de aynı şey olmamalı, dedi.

Bunun için milliyetçi profesöre göre, bol aydın elemana ihtiyaç vardı. Yoksa memleket gene cahillerin, softaların elinde kötürüm kalır, yeni bir esaret zemini hazırlanırdı. Nuriman Hanım da bu tecrübeli istiklâl mücahidinin sözlerine hak verdi. Türkistan'ın, istiklâlini elde edince, öğretmen, gazeteci, subay, doktor, mühendis gibi meslek erbabına çok ihtiyacı olacağını ilâve etti.

DOĞU TÜRKİSTAN'DA KADRO KURMAK

— Meselâ, dedi, kardeş Türkiye böyle birkaç eleman yollasa, bunlar yerli halktan çarçabuk yenilerini yetiştirir, bu kadro sayesinde vatanımızın ayakta durmasına yardım edebilirler.

Zeki Velidî Togan:

— «Buna yalnız Doğu Türkistan değil, bütün Türkistan muhtaçtır» dedi.

Nuriman Hanım heyecanla bana ve arkadaşlarıma dönerek:

— Siz Türkçü, aydın gençlersiniz, vatanımız kurtulsa sizler gelir misiniz? diye sordu.

Bu beklenmedik bir sualdi. Bir an düşündüm. Huktan henüz mezun olmuşum, psikoloji doktorası yaparak tahsilime devam etmek istiyordum ama, serbesttim. İstiklâline kavuşacak kardeş bir ülkede birkaç sene için faydalı iş görebilmek, gaye ve prensiplerime hiç de zıt değildi. Bu soru Azerbaycan veya İdil-Ural için sorulsa idi reddederdim. Çünkü bu Türk ülkelerinin Rus boyunduruğundan kurtulmaları ile Alman boyunduruğuna girecekleri, askerî harekâtın gelişmesinden belliydi. Hakiki mânası ile bağımsız olamayacakları, hiç olmazsa bir müddet için aşikârdı. Halbuki Türkistan ve bilhassa bunun en uzak parçası olan Doğu Türkistan, Alman ve Japon nüfuz bölgeleri arasında, tıpkı Afganistan gibi, tam olarak istiklâline kavuşabilirdi. Ve böyle bağımsız bir ülkede beş-on sene feragatle çalışabilirdim.

— Evet, diye cevap verdim, Doğu Türkistan müstakil olursa gelir çalışırım, hatta başka arkadaşları da getirmeğe çalışırım.

Orada bulunan iki arkadaşım «biz de geliriz» dediler. Bunlar Cihat ve Nurullah idi.

KUR'AN ÜSTÜNE YEMİN

Prof. Dr. Zeki Velidî Togan, «yalnız Doğu Türkistan'da çalışma esasında değil, ana fikirde de anlaşalım» dedi. Ona göre Türkistan'ın küçük küçük kabile ve beyliklere parçalanmasına meydan vermemek lâzımdı. Rusların yaptığı gibi Doğu-Batı Türkistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi parçalayıcı ayrılıkları gidermek gayesi için de çalışmayı kabul etmemiz iyi olurdu.

— Bütün Türkistanlılar «Doğu Türk Birliği» namı altında birleşmelidirler ve ilerde böyle bir devletin teşekkülü için çalışmalıdırlar. Batıda Türkiye, Doğuda da «Doğu Türk Birliği» olmalı, dünya Türklüğü iki bağımsız devlet halinde, hür milletler safında yer almalıdır, dedi.

— Ya Azerbeycan? Ya İdil - Ural Türkleri? diye sordum.

— Bunlar da ya müstakil üçüncü ve dördüncü Türk devletleri olarak doğar, ya da ilerde, Azerbaycan Türkiye'ye, İdil - Ural da Doğu Türk Birliğine katılır, diye, eserlerinde müdafaa ettiği tezi politik bir program olarak ortaya koydu. Bu prensibe ben de taraftardım. Fakat bunlar uzun vadeli, ilerde olacak şeylerdi. Doğu Türkistan bağımsız olursa oraya gitmek ve gerek o ülkenin kalkınması, gerekse bütün Türkistan Türklerinin birleşmesi için kabiliyetimiz çerçevesinde çalışmak şimdiki sorundu. Bunu böylece arkadaşlarıma anlattım. Nuriman Hanım:

— Bu sözünüzü tutacağınıza dair Kur'an üzeri-

ne kase (yemin) eder misiniz? diye sordu.

— Ederiz. dedik.

Zeki Velîdî ortaya bir de Millî Türkistan bayrağını koydu. Sırayla el basıp yemin ettik. Türkmen Dr. Mehmet Göklen de orada bizimle beraber bulunuyordu, o da yemin etti.

Bu hâdiseden sonra Ankara'ya gittiğimde, Mareşal Fevzi Çakmak'la bu konuyu görüşmek istemiştim. Onu göremedim, yerine yaveri Kurmay Binbaşı Şefik beyle konuştum. Doğu Türkistan bağımsız olursa öğretmen olarak Türkiye'nin birkaç subay yollayıp bu kardeş ülkenin askerî kuvvetlerini eğitme işiyle görev alıp alamayacağını sordum. Dikkatle not aldı ve lâzım gelirse beni çağirtacaklarını söyledi. Fakat hâdiseler başka seyir takip etti, Doğu Türkistan bağımsızlığına kavuşamayınca bu mesele de hepimiz tarafından unutulup bırakıldı.

Askerî hakime bütün bunları anlattım. Alaylı bir şekilde güldü:

— Şimdi yeminin böyle olmadığını sana aksini ispat ettiğimde bakalım ne yapacaksın? dedi.

ALMANLARLA İŞBİRLİĞİ YAPACAKMIŞIZ

İfademin beşinci gününde, Türkistanlı Nuriman Hanımın evinde 1941 Ağustosunda cereyan eden görüşmeleri nakledip de, Doğu Türkistan bağımsız olursa beş-on sene orada aydın bir Türk olarak çalışmak ve bütün Türkistan'ın «Doğu Türk Birliği» halinde birleşmesi fikrini orada yaymak üzere yemin ettiğimizi anlatınca, askerî hakim:

— Ama orada bulunan arkadaşların başka türlü anlatıyorlar, demişti.

— Olamaz ki, dedim, vak'alar aynen böyle cereyan etti. Orada bulunan Prof. Zeki Velîdî, Nuriman Hanım ve ailesi Dr. Mehmet Göklen, Cihat veya Nurullah başka ne söyleyebilirler ki?

Sırıtarak zile bastı. İçeri giren polise:

— 16 no. lu mevkufu getir, diye emretti.

Biraz sonra kapı açıldı, içeriye, sakalı uzamış, üstü başı pislik içinde, bakışları telâşlı, şaşkın biri geldi. Bu, Cihat'tı. Bana şöyle bir baktı, sonra gözlerini çevirdi. Hakim ona dönerek:

— Anlat bakalım Zeki Velîdî'nin ettirdiği yemini, dedi.

Cihat, sık sık kekeliyerek ve makine gibi, başladı anlatmaya. Anlattıkları hiç de bana yabancı gelmiyordu. İşkence odasından indirildiğim zaman imza etmem için bana uzatılan sahte ifadedeki hikâyelerin, aynıydı. Nuriman Hanımın evinde toplanmış ve Zeki Velîdî bize, bütün Türkleri birleştirmek için Türkiye hükûmetini devireceğimize, Almanlarla işbirliği edeceğimize dair yemin ettirmiş!

Bana uzatılan kâğıdı yırttıran ve sonra sille ve tekme yiyerek yeniden tabutluğa atılmama sebep olan hiddet gene benliğimi kapladı, deli gibi ayağa fırladım:

— Cihat! diye bağırdım, aklını mı kaçırdın sen!

Devam edemedim. Yüzbaşı ayağa kalkmış «Otur şimdi, karışmam!» diye tehdit ediyordu. Söylenerek oturdum. Cihat, ezberletilen masalı bitirdi. Sorgu hakimi bana dönerek:

— Nasıl? der gibi baktı.

— İşkenceyle söyletmişsinizdir, dedim.

Sorgu hakimi bu sefer Cihat'a dönerek:

— Sana hiç işkence yaptık mı? dedi.

Cihat gene yüzüme bakmayarak, gözleri odanın

meçhul bir köşesine saplı:

— Hayır, diye mırıldandı.

Onu aldılar, götürdüler. Çok fena olmuşum. Bu yalanları kabul etmemek için o kadar işkencelere dış sıktıktan sonra bu şahadetle hepsi boşa mı gitmiş olacaktı? Hakim:

— Şimdi ifadeni değiştirmek istiyor musun? diye sordu.

— Başkaları ne derse desin, ne kabul ederse etsin, ben bildiğimi söylerim, değiştirecek bir şeyim yok, dedim.

— Peki, biraz daha şahit dinle öyleyse, dedi ve hem gülünç, hem korkunç bir pandomina başladı. Zile basılıyor, biraz sonra içeri ya bir arkadaşım, ya da bir tanıdığım veya şahsî düşmanım getiriliyordu. Hepsi de hayalî şeylere şahadet etmekte, aleyhimde sözler söylemekte müttetikler. En nihayet:

— Yeter! diye bağırdım, içimden kusmak geliyor!

— Şu halde ifadeni değiştireceksin.

— Hayır, fakat insanoğlunun âdiliğine tahammül edemiyorum. Güya bunların bir kısmını dost ve idealist diye bilirdim.

ALÇAKLIK TEKLİFİ

O sırada içeri giren Emniyet Müdürüyle Emn. Umum Müdür Muavinine hâkim son sözlerimi ehemmiyetle tekrar etti. U. Müdür Muavini bir iskemle çekerek yanıma sokuldu. Âdeta sır tevdi eder gibi, fısıltı halinde:

— Bana bak, Oğuz, inkisarı hayale uğramakta haklısın, dedi. Bak, hepsi nasıl kabahati senin üzeri-

ne deviriverdiler! Hem yalnız düşmanların da değil! Dostların bile, işin içinden sıyrılıp kendilerini temize çıkarmak için «Hep Oğuz'a kandık, bizi o iğfal etti» diye başlayıp, çok ağır suçları itiraf etmişlerdir. Okkanın altına gidersin. Halbuki biz sana yardım etmeği isterdik. Ne de olsa baban mühim bir zat. Hükûmette mevkiî var. Vekillerden dostları var. Sen bizden sayılırsın, yabancı değilsin...

Sabırsızlandım:

— Ne demek istiyorsunuz anlıyamıyorum, dedim.

Müdür Muavini geniş geniş güldü:

— Aptal olma. Başkaları kurtuluş yolunu nerede bulmuşsa sen de ondan şaşma...

Bu sefer hâkim söze karıştı:

— Hukukçusun söyleyeceğimi iyi anlarsın. Eğer bizimle işbirliği yapmazsan okkanın altına gidersin, çünkü şimdiye kadar aleyhinde çok şahitler birikti. Seni elebaşılardan olarak göstermeğe mecbur olacağız. İşin içinde darbei hükûmet isnadı olduğuna göre, bunun ucu idamına kadar gidebilir.

Biraz durdu, ölüm tehdidinin tam içime kadar işlemesine vakit bıraktı, sonra devam etti:

— Halbuki aptallık etmezsen, kendini kısmen kurtarabilirsin. Başkaları tarafından iğfal edildiğini, başkalarının seni gizlice idare ettiğini kabul edersen sana inanmaya razıyız.

Kan başıma sıçradı. Teklifin ahlâksızlığı suratımı utançtan kıpkırmızı yaptı.

— Kimleri itham etmemi istediğinizi biliyorum. İmza edeyim diye hazırladığınız o ifadeyi işkencemin birinci gününde nasıl yırtıp attığımı ve yeni işkencelere razı olduğumu bu beyler size anlatmadı mı?

Bu sefer Emniyet Müdürü Demir söze karıştı:

— Baban hakkındaki isnadları imzalamanı istemiyeceğiz. Seni zaten babanın hatırı için kurtarmak istiyoruz..

Umum Müdür Muavini tekrar:

— Sadece burada mevkuf olanlar hakkında söylemen kâfidir, dedi.

Direndim:

— Kimse hakkında hakikat olmayan şeyler söyleyemem, bunu benden istemeyin, dedim.

Yüzbaşı önünde bir dosya açtı, bir kâğıt aldı ve bana göstermeden:

«— Bak Nihal senin için ne ağır ve hakaretimiz lisan kullanıyor» diyerek doğru veya yanlış, bir sürü küfürler okudu. Öfkeden kıpkırmızı kesildim. Hakikaten Atsız'ın ifade tarzına benziyordu.

Hâkim:

— Senelerdir senin düşmanın olan Nihal Atsız'ı da mı koruyacaksın? dedi. Kardeşiyle, üç talebesiyle, İsmet Rasin'le ve daha 5-6 sivil ve subay arkadaşlarıyla gizli bir cemiyet kurduklarını, gayelerinin Nazilerle işbirliği yapmak olduğunu elbet söyleyebilirsin. Onu senden iyi tanıyan az bulunacağına göre iddian bizi de, başkalarını da, mahkemeyi de inandırır.

Ben bir cevap vermeyince, daha çok cesaretleterek devam etti:

— Başkalarından sana ne! Sen kendini kurtarmaya bak. Onların seni iğfal ettiğini, genç olduğun için onlara kapıldığını, onların direktifiyle gençleri organize ettiğini, gayelerinin hükümeti devirmek ve Rusya'ya harp ilân edip Turancılık yapmak olduğunu söyle. Ceza Kanununun maddesini biliyorsun, esas elebaşılar ceza görür. Şimdilik sen bu rolde gözükyorsun. Herkes kabahatı sana atıyor. Bir an evvel bu rolden sıyrıl, Nihal Atsız'ın, Dr. Hasan Ferid'in ve Prof.

Zeki Velidi'nin hakikî elebaşı olduklarını, seni âlet olarak kullandıklarını anlat, kurtul. Büsbütün kurtulursun demiyorum ama, iğfal edilmiş bir genç olarak ufak bir cezayla kurtulursun. Söz veriyorum, bizzat ben, evvelce mahkûmiyetin olmadığı için bu cezanın da tecil edilmesini isterim, yattığınla kalır, hür bir insan olarak karına, anana babana kardeşlerine kavuşursun... Bunu mu istersin, idam talebiyle askeri mahkeme huzuruna mı çıkmayı? Düşün...

Umum Müdür Muavini kapıdaki polisi çağırdı:

— Beyi höcresine götür. Bu gece biraz kapısını aralık bırakın, hattâ koridorda nezaretiniz altında biraz da gezinsin. Turancılık mevkuflarile değil ama, diğer mevkuflarla birkaç lâf atabilir...

Sonra bana döndü:

— Bugünlük bu kadar yeter. Düşün, taşın, kararını bize yarın bildir, dedi.

Hiçbir şey söylemeden polisin peşine takıldım.

VİCDANIMLA BAŞBAŞA BİR GECE

Bir aydır yabancısı olduğum bu serbestliklerin tadına varamadım. Aklım altüst olmuştu. Etrafımı farkedecek halde değildim. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse heriflerin teklifleri beni çok sarsmıştı. Bir taraftan namuslu kalmak... Yâni bu çirkef dünyada, bu boş tâbir ve romantik bir şövalyelik uğruna idamı ve hiç değilse ağır hapis cezalarını göze almak vardı...

İsmet Paşa'nın nutku, hükûmetin «vatana ihanetleri sabit olan» diye başlayan resmî tebliği, ithama uyan kanun maddesinin sarahatı, hafiften alınır şeyler değildi. Hiçbir şeyden çekinecekleri ve tereddüt

edecekleri yoktu. Elebaşlarının asılmaları pek muhtemeldi ve bu boş bir lâf değildi... Elebaşı rolünde olmıyanlardan olup yüzleştirildiğim 6-7 mevkuf da aleyhimde tam şahitti ve bu kadar şahitle bir adamı elebaşı kabul edip ipte sallandırmak için delil kâfiydi!

Müstantikler çok kurnazdı. Boğulmak üzere olan bir adam yılanı dahi sarılacağına göre, atılan cankurtaran simidini yegâne kurtuluş çaresi olarak kavıyacağımdan emindiler. En aziz arkadaşlarım bile kendilerini kurtarmak için bana çamur atmakta tereddüt etmemişlerdi. Ben de, esasen geçinemediğim Nihal Atsız ve o kadar da canciğer dost olmadığım doktorla profesör aleyhinde söylesem ne çıkardı? Nihayet kendimi kurtarmış olurum. Onlar bile herhalde bunu çektiğim işkencelere verir, dayanamadığımı zannedip anlarlardı...

Fikir gitgide bana cazip görünmeğe başladı. Vicdanımı susturmak için kendi kendime kâh «boş prensiplere saplanmanın» budalalığı ve gülünçlüğü ile alay ediyor, kâh kendimi haklı çıkaracak mazeretler buluyordum. «Başkaları benim aleyhimde nasıl iftira ediyor?... Ya onlar kimbilir benim hakkımda neler söylemişlerdir!.. Zaten böyle yapmakla onlara iyilik etmiş olacağım: Bu suretle tahkikat sona erecek, onların da işkence edilmelerine lüzum kalmıyacak...» ilâh...

İnsan kendi kendine mazeretler bulmaya başladı mı, yarı yarıya kararını vermiş demektir. En ağır işkence altındayken bile, yalancı iddiaları kabule bu geceki kadar yakın olmamıştım. O kadar ki, yakın kurtuluş ânını tahayyül bile ediyor, ilk defa olarak gülümsüyordum.

O gece, az çok dolaşmam serbest bırakıldığın-

dan, koridorda taşlar üstünde yatan casusluktan sanık Uzunköprülü köylülerle birkaç lâf ettim. Az ötede, Bogdan isimli bir Bulgarla Kemal isimli bir Pomak gencine rastladım. İkisi de Tabutluk işkenceme şahit olduklarını ve çığlıklarından kimsenin dört gece uyuyamadığını bana fısladılar. Bir de Selâhattin bey isimli Mısır'lı bir tüccara rastladım. O da Tabutlukta bir değil, iki defa bayıldığımı, birincisinde hiç ayılmadığımı ve polislerin, gece vakti yeni talimat alamadıklarından beni baygın baygın gene Tabutluğa tıkıp kollarımdan asmağa mecbur kaldıklarını anlattı. Hattâ o günler nöbetçi olan polislerin isim ve sicil numaralarını bile kaydetmiş, belki ilerde bana lâzım olur diye verdi. O sırada nöbetçi polisi yanımıza yaklaştığından puslayı alelâcele iki parmağımın arasında gizledim.

Palabıyık polis memuru: «Yeter artık, herkes yerli yerine!» diyerek beni höcreme soktu ve kapıyı kapadı.

Gene eski ıssızlığımla başbaşa kalmıştım. Fakat uyuyamadım. Sabaha kadar düşündüm. Yattığım yerden Allah'a bana yol göstermesi için yalvardım. Bir taraftan bit, pire ve tahtakurularile uğraşıp kaşınırken, bir taraftan da çok zor iki yol ağzında kaldığım için kararsızlıktan hırs gözyaşları döktüm. Kendi kendime kızıyordum. «Bu kadar düşünecek bir şey yok ki! Bu iş beka meselesi, ölüm kalım meselesi! Fenalık olsun diye değil, kendimi ölümden kurtarmak için Atsız, Hasan Ferit ve Zeki Velîdî aleyhinde ifade vereceğim... Başka ne yapabilirim ki...» diye kendi kendimi affettirmeye çalışıyordum.

Sabah sabah beni tahkikat odasına götürdüler. Sade Sorgu Hâkimi vardı. Bitkin bir sesle:

— Söylediklerinizi nerdeyse kabul ediyordum. Fakat çok düşündüm. Kabul edemeyeceğim. Âkıbetime razıyım!» dedim.

O anda dürsüt davranışımın hiç de iftihar etmediğimi itiraf ederim; kendimden nefret ediyordum. Kendimi şövalye rolünde görmek için böyle budalaca hareket ettiğime kaniydim.

Aylarca sonraydı: 1. No. lu Örfî İdare Mahkemesinde, alçaklık yapmak fikrinin bütün bir gece bana ne kadar cazip geldiğini, fakat Allah'a şükür kendimi tutabildiğimi ve namuslu kalmak gibi züğürt tesellisinden hiç de şikâyetçi olmadığımı bildirdiğim zaman, hasımlarımın bile takdirini kazanmıştım. Dostlarım ise, Prof. Zeki Velîdî Togan bilhassa, çok mütehassis olmuş ve feleğin binbir çemberinden geçmiş olan bu adamın gözleri dolu dolu olmuştu. Kelimenin tam mânasile «melek tabiatlı» olan Dr. Hasan Ferit Cansever de yerinden kalkıp beni tebrik etmiş, bugünün modern ahlâkiyatını teşkil eden meşhur prensibi anarak şöyle demişti:

— Her insanın ruhuna her an için en habis fikir ve ihtiraslar gelebilir. Bunların aklımıza gelmiş, hattâ biraz tereddüde düşürmüş olmasında utanılacak bir şey yoktur. Ahlâklı adam odur ki, bu hisleri yenip ona göre hareket eder. Seni bunun için tebrik ederim Oğuz, dedi.

Ben de gülerek:

— Korkmayın, sizden önce davrandım, kendi kendimi tebrik ettim bile! dedim ve ilâve ettim:

«Şu maceramızın bir iyiliği var.. İşkenceye ve işfale ne kadar dayanabileceğimizi anlamak fırsatını buluyoruz ve bu sayede kendi kendimize aferinler

basıyoruz. Bu tecrübeler olmasaydı kendimi tam olarak nerden öğrenebilecektim!»

DÖRDÜNCÜ VE 5. RAUNDLAR

İşte sorgucuların gayretleri de böylece neticesiz kalmıştı. Aleyhimde şahit elde etmekle üçüncü raundu kazanabilmişlerdi ama, beni âlet edemedikleri için dördüncü raundu kaybetmişlerdi.

Hemen arkasından — onların haberi olmadan — bir raund daha kazandım: Tam sekiz gün süren ve esas itibarile benim istediğim şekilde zaptedilen ifadeyi imzaya sıra gelince, aylarca sonra onu da ancak benden öğrenebildikleri bir oyun oynadım: İlk sahifenin altına hakikî imzamı, diğer sahifelere ise karmakarışık, bambaşka bir imza attım. Bu imzaların isimle hiçbir alâkası yoktu. Bunu hiç ummadıklarından dikkatlerinden kaçtı. Aylarca sonra mahkemede bunu ifşa ettiğimde, bu sefer savcı olarak mahkemede bulunan yüzbaşı inanmıyarak dosyaları açmış, hayretten dona kalmıştı. Mahkeme de imzaların her sahifede başka bir isim taşıdığını gördü. Savcı üzüntü içinde hâkimlere döndü:

— Anlıyamıyorum bunu, efendim! dedi. Maznunun huzurunuzda verdiği ifadeyle, benim ilk tahkiyat sırasında aldığım ifade arasında hemen hemen fark yok ki! Bunu kendisi de kabul ediyor ve mücadele sonunda, kendi dediği gibi zapta geçirttiğini itiraf ediyor. Ne diye imzalarını farklı atmış!

— Sebebi basit, dedim ve izah ettim. O sırada ifadelerin nasıl tahrif edilerek ve işkence tehditleri altında alındığını ve diğer arkadaşların da ifadelerinin bu şartlar altında alındığını isbat etmemize im-

kân yoktu. Doğru imza atmamakla, işlerin normal ve kanun dairesinde cereyan etmediğini, tazyik altında ifade verdiğimizizi belli etmek istedim. Bu sadece tazyik havasına gizli bir işaret, sessiz bir protesto ve kayda geçmiş bir delildi.

Mahkeme, her şeye olduğu gibi, bu delili de meskût geçti ama, bu husus ilerde Temyizin bozma sebeplerinden birini daha teşkil etti. İşte bu da 5 inci raundun galibiyetiydi!

GENE DUVAR TELGRAFI

Sekiz gün süren çekişme ve uğraşma sonunda ifademin alınması sona ermişti. İfademin alınma teşebbüslerine işkencelerden evvel başlamış olduklarına göre, tam 14 gündür onlarla mücadele ediyordum demektir. Arada üç gün dört gecelik işkence, yedi günlük açlık devirleri ve iğfal teşebbüsleri beni bedenen de, asapça da çok hırpalamıştı. Fakat 18 No. lu höcreme kapatılınca şöyle bir (oh) çekemedim. Daha dinlenecek sıra değildi. Hemen duvarı tıkırdatarak komşum Muzaffer'le temasa geçtim. Derhal Sorgu Hâkimine müracaat ederek ifadesini düzeltmesini, o yalanları kabul etmemesini ve olanları olduğu gibi anlatmasını kat'î bir lisanla bildirdim. Ayrıca da, onun komşusu olan Cihat'ın duvarına mors koduyla vurarak, ona da aynı şeyi söylemesini ve aynen şu mesajı vermesini istedim:

«Cihat aklını mı kaçırdın? Zeki Velîdî bize Türkistan bayrağı üzerine yemin ettirmişti, Doğu Türkistan'a gitmek için.. Hükûmet darbesi yeminini nereden çıkardın! Cesaretini topla git düzelt!»

BASKIN!

Bu iki arkadaşın lehinde olarak şunu söylemeliyim ki, panik içinde olmalarına rağmen, kapılarını yumrukladılar, gelen polise «Sorgu Hâkimi beyi göreceğiz» demişler ve ifadelerini düzeltmek istediklerini, her şeye (evet) demekle ve imza etmekle hakikat olmayan şeyleri kabul etmiş olduklarını anlatmaya kalkmışlar. Tabîi Sorgu Hâkimi bunları dinlememiş ve zavallı gençlerin kanlarını donduran tehditler savurduktan sonra onları tekrar hücreslerine kattırmış. Bu hareketleriyle bu arkadaşlar, ahlâksızlıklarından değil, paniğe uğradıkları için imzalarını attıklarını isbat etmişlerdir. Sonradan anlaşıldığına göre hâkim bu müracaatlarından şüphelenmişse de nereden cesaret aldıklarını anlayamamış. O gün polislerin anî olarak hücreselerimizi basıp araştırma yapmaları anlaşılan bu şüphenin eseri idi. Allahtan günün olaylarını kaydettiğim yaprakları ve kalem parçasını bulamadılar: İyi ki gömleğimin içine saklamayı âdet edinmiştim! İğneyle delinerek yapılan mors alfabesi puslasını da çoktan ezberlediğim için, yoketmiştim bile!

«BANA İŞKENCE YAPTILAR!»

Nezarethanede artık eski sıkılık gevşemeğe başlamıştı. Meselâ bir gün, aile dostumuz Dr. Nihat Reşat Belger gelmiş, beni onunla görüştürmüşlerdi. Önceden çok tenbih ve tehdit edildiğim için çok istediğim halde ne çare ki korktum, işkenceleri söyleyemedim. Sadece sol gözümün gitgide fenalaşan ruye-

tinden şikâyet ettim. Nihat Reşat hastaneye naklimi istedi, tabii reddedildi.

Bir gün de eşim Güntekin'le görüştüler. Konuşma Sorgu Hâkiminin odasında oldu ve ancak birkaç dakika sürdü. Yirmi gündür göremediğim Güntekin'i karşımda buluverince, yay gibi gerili duran mukavemetim birden çözüldü, ağlıyacak gibi oldum. Birden gözümün önüne Kadıköy'deki sâkin küçük evimiz, birlikte geçirdiğimiz günler, Ada'daki mes'ut ve hür anlarımız geldi. Şimdi ise meçhul yarınların eşiğinde, birbirimizden ayrı olarak karşılaşıyorduk. Güntekin'in gözleri hayret ve ıstırapla büyüdü:

— Oğuz! Sana ne olmuş böyle! Ne haldesin! diye haykırdı.

Ne halde olduğumu iyi bilmemekle beraber kestirebiliyordum. Şimdi kafamda bir tek düşünce vardı: İşkenceleri söylemeliydim! Bu korkunç binada cereyan edenleri dışardaki âleme duyuramazsam, olmadık şeylere imzalarını basan arkadaşların bunu ne gibi bir şerait altında yaptıklarını anlatmak kabil olmayacak ve şahadetleri yarın mahkemede kabule şayan görülecekti... Onun için ne yapıp yapıp karıma söylemeliydim. Gerçi daha demin, odaya girmeden evvel bir komiser kolumdan tutup tehditte bulunmuştu ama, onu da göze almalıyım. Birden cesaretimi topluyarak:

— Güntekin, dedim. Bana burada işkence yapıyorlar.

Bunu o kadar düz bir sesle söylemişim ki, eşim bir an için ne dediğimi farketmedi, daha doğrusu duyduğuna inanamadı. Sonra birden:

— Oğuz, ne diyorsun! Bu nasıl şey! diye bağırdı.

Yan gözle yüzbaşığı süzdüm. Gülümsemeğe ça-

lııyor, parmaklarını sıkın bir şekilde çatırdatıyordu. Hızla devam ettim:

— İstedikleri ifadeyi imza etmem için beni Tabutluğa astılar ve elektrikli işkencelere tâbi tuttular.

Karım hışımla Sorgu Hâkimine döndü:

— Duyuyor musunuz ne söylüyor! Cevap ver-
senize! Buna nasıl müsaade ediliyor!

Sorgu Hâkimi cevap verdi:

— Yalan! Yok öyle bir şey... Kendisine gayet iyi muamele edilmiştir!

Ellerindeydim, ne yapabilirdim. Bitkin bir şekilde meydan okudum:

— İster misiniz hep beraber gidelim, size Tabutluğun yerlerini göstereyim?

Münakaşanın tehlikeli bir seyir aldığını farkedene Hâkim:

— Konuşma izniniz çoktan bitti zaten, bugünlük bu kadar! diyerek kesti attı.

AİLEMİN KARŞI HÜCUMU

Güntekin, işkence iddiamı tabîi derhal anneme ve babama nakletmiş. Ailece büyük bir patırdı koparmış olacaklar ki, Sorgu Hâkimi bu hâdiseden sonra «bir daha artık kimseyle seni görüştürmiyeceğiz!» dediği halde, iki üç gün sonra annemle görüştürmeğe mecbur oldular. Bu sefer odada Müdür Muavini vardı. Gene işkenceyi naklettim. Beni derhal höcreme yolladılar.

Ben gittikten sonra (veya bir başka gün), annemle savcı Kâzım Al-öç arasında bir hâdise geçmiş. Annem sakin, yumuşak başlı hatta çekingen bir hanım-

efendidir. Buna rağmen haksızlık karşısında isyanını o da tutamamış. Al-öç:

— Siz Dahiliye Vekiline filân şikâyetler yollamışsınız, emir daha yüksek yerden, bize vız gelir. Oğlumuzda daha çok şeyler yapmasını biliriz! demiş.

Annem küçük yumruğunu masaya öyle şiddetle vurmuş ki, bardak yere düşüp kırılmış:

— Ben de bir oğlumu şimdiden ölmüş bilirim ve bunun hesabını sizden sorarız! diye bağırmış.

Alöç:

— Size de zararı dokunur...

Annem:

— O da bize vız gelir! Yapacağınızı yapın! demiş ve kapıyı vurarak çıkıp gitmiş.

Bu hâdiseden sonra ben ceza görmedim. Bilâkis, ertesi gün sıhhiye ekipleri gelerek bitli hücrelerimizi dezenfekte ettiler.

Konuşmama nasılsa müsaade ettikleri anneme ve eşime, her tehdide göğüs gererek ve bizzat mes'ullerin yanında, işkence edildiğimi söyleyişim zarar yerine fayda verdi. Her türlü şikâyet ve protestomuzu hiçe sayan Emniyet Müdürlüğü bu sefer hocreme alalacele sıhhat memurları getirerek dezenfekte ettirdi. Hemen bir gün içinde bit, pire ve tahtakurularının kökü kesildi. Ertesi gün de, bir aydır nafile yere yalvarıp yakardığım şeye müsaade ettiler: Bir doktor gelip tifüs aşısı yaptı ve o devrin korkunç salgını sırasında hiç olmazsa bu tehlikeyi atlatmış olduk. Hattâ berbere bile müsaade ettiler ve böylelikle bir aylık sakalım kesildi. Fakat İşkence Tabutlukları hâlâ duruyordu.

BİR KÂBUS... HAYIRDİR İNŞALLAH!

Bir gece, garip bir kâbus görmüştüm: Ağabeyim Orhan'ı da tevkif etmişler; Maarif Vekili kahkahalarla gülererek «rüya zannediyorsun değil mi? Halbuki sahiden tevkif ediyoruz» diyordu. Uyandım. Rüya o kadar sahici gibiydi ki, Maarif Vekilinin kahkahasını hâlâ duyuyor gibiydim.

Ertesi sabah gözümü açar açmaz kapı açıldı, bir memur gelerek kardeşimin adresini sordu. Rüyamı hatırlıyarak ürperdim. Acaba sahiden kardeşimi de tevkif edip buraya mı atacaklardı? Bir an için derdimi unuttum. Ağabeyimi çok severdim. Üstelik sıhhatçe zayıf olduğunu, mânen de bu gibi hâdiselere dayanıklı olmadığını bildiğim için içim yandı.

Allahın garip bir tesadüfû: İki gün kadar sonraydı: helâyâ gitmek için beni höcremden dışarı çıkardıklarında, koridorda birdenbire ağabeyimle yüzyüze geldim! Elinde sarı bavulu, gözleri endişe dolu, kapısı açık duran höcrelerden birine doğru bir polis refakatinde yürüyordu. Birden ona doğru koştum ve hasretle kucaklıyarak: «Benimle iyi geçinmediğin ve hareketlerimi tasvip etmediğin için sana hiç açılmamışken ne diye tevkif ettiler?» diye bağırdım. Bu ona, işkenceden kurtulması için ne çeşit bir taktik takib etmesi icabedeceğine dair yegâne yapabileceğim ihtar idi. Polisler bizi hemen ayırdılar ama, Allahtan ne demek istediğimi anlamış; bundan sonra bu yoldan şaşmıyarak eziyetten kendini kurtarmış.

«DAYAN, OĞUZ!»

20 Haziran 1944... Annem ve babam gelmiş, fakat görüştürmediler. Öğleden sonra, ailem tarafından

yollanan Dr. Nazmi Aziz geldi. İşkenceden beri görüşü çok bozulan sol gözümü gösterdim. Doktor hastahaneye kaldırılmamı istedi. Tabii beni esir tutanların buna hiç niyetleri yok. Dönüşte höcreme girerken, koridorda veremden iğne ipliğe dönmüş olan Tarih asistanı Ahmet Elleze rastladım. Mavi gözleri azim ve hummayla parlayarak bana baktı, «Ümidi ni kaybetme, dayan Oğuz!» dedi. Bu mert söz beni diriltti, «Korkma dayanıyorum. Allah sana da kuvvet versin» dedim. Polis şiddetle beni itti, kapaklandım az daha düşüyordum. Bu itişin zilleti deminki canlanışımı körletti, aczimi hatırlattı.

Ertesi gün komşu höcredeki Muzaffer hızla duvarı tıkırdatarak kendisini başka höcreye nakletmek üzere oldukların mors koduyla bana bildirdi. Zaten ortada umumî bir değişiklik havası vardı. Koridorlarda, her çıkıp girişte, artık zengin Mısır'lı mevkuf Selâhattin beyi de görmüyorum. Nitekim iki gün sonra beni de başka höcreye taşıdılar. Bu, koridorun en dip tarafındaki kalın kara kapılı 2 No. lu höcreydi. Bunda, veremden can çekişen Ahmet Ellezin kapatıldığını biliyordum. Onu ya hastahaneye kaldırdılar, ya da serbest bıraktılar. Bir daha bu genci ne gördüm, ne de ismini işittim. Hâlen hayatta mıdır bilmiyorum. Nâdir yiğit çocuklardan biriydi.

PENCERE VE KAN!

Yeni höcremin enliği eskisinden farksızdı. Yâni ancak bir karyola genişliğindeydi. Fakat uzunluğu biraz daha fazlaydı. Asıl fevkalâde yenilik, penceresinin oluşuydu! Pencerede gerçi kalın demir parmaklıklar vardı ve manzara, gökle, Emniyet binasının da-

mının bir köşesinden ibaretti. Fakat pencereydi ya! Hava ve ışık giriyordu ya! içime bir sevinç sıcaklığı yayıldı.

Yatağa oturur oturmaz sevincim dağıldı. Bu yatakta hâd verem bir hasta yatalı daha bir saat geçmemişti ve oda dezenfekte edilmemişti! Öteki höcrede tifüs endişesi beni nasıl terletmişse burada da verem tehlikesi öyle korkuttu. Yatağa eğriti oturdum. Gözüm duvarlara ilişti. Aman Allahım! Bu ne iç bulandırıcı pislikti. Bütün öldürülmüş tahtakurularının kanla mülemma kahverengi artıkları her tarafta yapış yapış yapıştı. Her taraf kan lekesi! Eski höcremde karanlıktan hiç bu pislikleri göremiyordum. Meğer ne iyiymiş!

ESKİ ÂŞINA GÖKYÜZÜ

Gözümü, yegâne nimet olan pencereye çevirdim. Masmavi göğe bakıyordum. Bir aydır görmediğim, hayalimde yaşattığım gök... Ne temiz, ne berrak, ne yüksek... Hürken seyretmiş olduğum gök... Hürriyetimin bu eski âşinası içimi fena yapıyor. Belki de görmemek, hariç dünyayı unutup gitmek daha iyiydi.

Yüzümü parmaklığa dayadım, binanın damındaki güvercinlere bakıyorum. Canlı bir mahlûk... Hain olmayan bir mahlûk... Bir tanesi kırmızı gözleriyle bana bakıyor. Ekmek kırıntıları atıyorum, kaçıyor. İçime büyük bir yeis çöküyor. Birden gülüyorum: Bir tanesi cesur, çok yakınıma kadar gelip ekmek kırıntılarını yiyor. Arada bir durup her tarafa müteharrik kafasını yan kıvırıp sual sorar gibi bana bakıyor. Bayağı mes'udum.

KARDEŞİMLE TEMASA GEÇİŞ

Birşeyle meşgul olamamak beni çıldırtacak. Nihayet bir çözüm buluyorum: tavandaki çivi yerlerini sayıyor, bunlarla çıkarma, eksiltme, çarpma, bölme oyunları yapıyorum: saatlerce, günlerce; Einstein olacağım bu gidişle! Sonra da, kendimi biraz olsun unutmak için Orhan ağabeyimi düşünüyorum. O zavallının, böyle bir âkıbete düşmesini hakkettirecek azıcık bir dâvacılığı bile yoktu. Sırf kardeşim diye bu eziyetlere mâruz kalıyordu. Hem de mânen kendisini hiç hazırlamadan. Kimbilir şimdi ne kadar korkuyor... Bu alışmadığı mezar gibi kapalı höcreler, karanlık yerler, pislik ve böcekler, kimsesizlik, kaba muamele, korkunç istifhamlarla dolu meçhul âkıbet... Tek başına yatağına uzanmış, kimbilir ne kadar ıstırap çekiyordur. Hayatta ben onu sık sık teselli ederdim. Şimdi başucunda ne ben varım ne de kimsesi... korkularıyla tek başına...

Ona bir parça olsun faydam dokunabilsin diye ne yapayım yarabbim! Yavaş yavaş bir fikir doğuyor: Beni iyice merak edebilse, benim için büyük endişe duyabilse, kendisini o kadar düşünmez ve kendi kendini o kadar dinlemez. İnsan ruhiyatının bu garip tezahürünü iyi biliyorum: Sevdiğimiz başka biri hesabına üzüldük müydü, kendi acılarımızı o kadar farketmez, daha kolay tahammül edebiliriz. Bu psikolojik prensibi ağabeyime nasıl tatbik edebilirdim?

Birden gözüm, duvarla kapının aralığına ilişti. Kapının rezeleri fazla iri olduğundan mı nedir, kapıyla duvarın bittiği yer bir hayli aralık. Gözümü bu aralığa dayayınca bütün koridoru görebiliyorum. Bu seferki höcrem hem de çok stratejik bir yerde: He-

lâyı h crelerin çoğunun bulunduğu kısma bağlıyan koridor tam önümden geçiyor. Bu suretle kim gelse görebileceğim; belki de fırsat bulup ona bir Şeyler fı-sıldıyabilirim.

Alnımı kapıyla duvar arasına dayadım ve saatlerce bekledim. Uzaktan bir «tak tak» sesi, derken bir sürgü gıcirtısı, ayak sesleri... İşte biri geliyor. Tanımıyorum. Uzunca boylu, gözleri dip gömülü ve pos bıyıklı bir adam. Kıyafeti perişan ama köylü değil. Arkasında gölge gibi bir polis, benim kapı aralığından baktığımı farketmeden geçiyor. Birkaç dakika sonra da, gene peşinde polisle, dönüp h cresine gidiyor.

AYAK SESLERİ

Gene saatlerce bekliyorum. Başka yapacak bir işim yok ki! Gene «tak tak», gene sürgü gıcirtısı, gene ayak sesleri. Bu sefer geçeni tanıdım. T  Liseden arkadaşım Hikmet. Sararmış solmuŐ. Ufalan bütün suratını burnuyla örtmüŐ gibi bir hali var. Polis pek yakınımdan gidiyor, bir Şey fıslamama imkân yok.

Birkaç saat sonra Cihat göründü. Kapının yanından geçerken birden duraladı: terliği ayağından fırlamış, onu almak için eğildi. Kapının yanında göz-göze geldik. Alelacele fıslıdı: Apteshaneye penceredeki taşın altına bak» ve polis gelinceye kadar doğruldu sür'atle yürüdü gitti. Birkaç dakika sonra da benim tarafıma bakmadan bile, Cihat'a has olan o iki yana yalpa vurur gibi yürüyüŐle uzaklaştı.

Hayret içindeydim. Benim bu h crede olduğumu nereden biliyordu? Benimle gizlice konuşmaya ve k ğit bırakmaya nasıl cesaret ediyordu? Merak için-

deydim. Kapımı vurdum, açtılar. Helâya gittim ve polisin bakmadığı bir andan bilistifade penceredeki yerinden oynamış taşı kurcaladım. Evet, altında küçük bir pusla vardı. Koynuma koydum ve höcreme döndüm. Bumburuşuk kâğıttaki yazıları güçlkle okudum. Cihat bunda, haftalarca yalnız ve kapalı kalmanın, arka odada işkence görenlerin haykırışlarını, polislerin höcresine gelip : «İşte böyle inat edenlerin sonu budur, eşek gibi söylenir» yolunda telmihli sözler söylemelerinin ve Sorgu Hâkiminin korkunç tehditlerinin asâbını mahvettiğini, delirecek hale geldiğini ve o yüzden askerî hâkimin her beyanına «evet, evet» deyip geçtiğini ve yalan yanlış bir sürü şeyleri imza ettiğini itiraf ediyor, bunları düzeltmek için bir kere daha deneyeceğini vaadediyordu.

Bilâhare mahkemede, tazyik altında Cihat bunları tekrar etmekten çekince, elimde en mühim vesikalardan biri de işte bu pusla olmuştur. Hukukî kıymetini anladığım için ehemmiyetle gizledim.

ONA ACIYORDUM

«Cihat'a çok kızmama rağmen içimden acıyor ve anlıyordum. Korku ve dehşetin ne silip süpürücü bir his olduğunu, işkencenin ilk günü benim de imza etmeme ramak kalmışken pek iyi anlamıştım. Cihat'ın bu puslayı yazması ve ikinci kere tashihe kalkışmak istemesi, esas olarak namuslu ve vicdanlı bir genç olduğuna en iyi alâmetti. Vicdan azâbı çekiyordu. Herhalde sözde «itiraflarının» kendi âkıbetine de tesirini, panik hissi dağılınca, idrâk etmeğe başlamıştı.

Karşılaşacağı muameleyi tahmin ettiğim için Allah'tan ona kuvvet ve sabır temenni ettim.

PSİKOLOJİ HİLESİNE BAŞVURUYORUM

Nihayet koridorda Orhan ağabeyim de görüldü. Mahvedici sıcak sebebiyle pijamasının sade altını giymiş, ona rağmen gövdesi ter içindeydi. Ağır bir merhamet sarsılışıyla barsaklarıma kadar titrediğimi hissettim. Hemen pencereme koştum. Demin apte-sanedeyken daha iyi bir temas yolu aklıma gelmişti. Benim komşu odam olan helânın penceresiyle benim pencerem birbirlerine pek yakındı ve polis birkaç adım uzakta dururdu. Ağabeyimin içerde musluğu açtığını suyun şakırtısından duyar duymaz parmaklıklara yüzümü dayadım ve «Orhan ağabey! Orhan ağabey!» diye pes sesle seslendim. Birden musluğun su sesi kesildi. Belli ki dikkat kesilmişti.

— «Sen sakın konuşma, sadece dinle!» dedim.

Ve ona ümit verici birkaç söz söyledikten sonra, kendi çektiklerimden bahsetmeğe başladım. İşkenceleri anlattım. Gözümün dinmeyen ağrısını fısıldadım. Onu iyice benim hakkımda endişeye düşürdüm. Biraz sonra gitti. O gece daha çok beni düşündüğüne eminim. Nitekim ertesi gün büyük cesaret gösterdi, polis pek yakında olduğu halde, hücremin yanından geçerken bana ümit ve cesaret verici sözler fısıldadı. Penceremden gene şikâyetlerime devam ettim. Oradan da bana seslenerek, ümit imkânlarından dem vurdu.

Günlerce bu böyle devam etti. Sonradan ağabeyimin anlattığına göre bana acıma ve fedakârlık yapma isteği içini sarmış, hakikaten bu ona kendini unutmak fırsatını vermiş. Fedakârlık hissi kadar kuvvetli insiyak az bulunur insanda derler. Doğruymuş!

HİLEYİ KENDİME UYGULUYORUM

Ağabeyimde feragat hislerini uyandırmakla mukavemetini arttırdığımı her gün daha iyi hissediyordum. Bu ilâcı kendime de tatbik edemez miyim diye düşündüm. Son zamanlarda kendime çok acıyordum. Bu tehlikeli ve gayri sıhhi bir ruh haletiydi. Bundan silkinip sıyrılmam lâzımdı. En iyi çare de, kendimi değil, ağabeyimin çektiklerini düşünmek ve ona daha fazla yardıma çalışmaktı.

Orhan ağabeyimin tatlılara ne kadar düşkün olduğunu bildiğimden ilk olarak bu yol aklıma geldi. Yemek zamanı kendime domates, soğan ve ekmek ısmarladım, evden yemek parası olarak gönderilen tahsisatımla da bol bol tatlılar ve dondurmalar ısmarlayarak polise «bunları ağabeyimin bulunduğu hücreye teslim edin» diye tenbih ettim. Allahtan «yasak» fi-lân deyip itiraz etmediler. İşte o günden itibaren bir hafta kadar bu rejimi takip ettim. Gizli tuttuğum hâ-tıraya da bunu kısaca «Soğan Kürü» diye kaydettim. Bu soğan kürü mâneviyatımı da tedavi etti. Ağabeyimle meşgul olmak, onun için fedakârlık yapmanın kendi derdimi az çok unutturduğu zamanlar oldu.

Bir gün helânın penceresinden ağabeyim, annemin babamın ve karımın geldiklerini, kendisini görüş-türdüklerini ve sıhhatçe iyi olduklarını, merak etmememi fısladı. Bu beni üzdü. Hattâ, kardeşimi o kadar sevdiğim halde, bir an için kıskandığımı hissettim. Hasretleriyle yandığım bu sevdiğilerimle o görüşebilmiş de ben görüşemedim!

GENE ÜMİTSİZLİK

Bir gün Orhan ağabeyimi hiç göremedim. Ertesi gün oldu gene göremedim. Sonradan öğrendim ki binanın başka tarafına taşınmış. Yakınım olan bu insandan da mahrum olacaktım demek. Tekrar eski ümitsizliğim üzerime çöktü. O sırada bir sıhhat memuru geldi ve ikinci tifüs aşımı yaptı. Aşı fena halde yaktığı halde bu acı bayağı hoşuma gitti: Beynimdeki sızıyı o an için unutabilmişim ya! Keşke on tane iğne yapıp canımı yaksalar da sevdiklerimden ayrı olmanın azâbını hissetmesem, düşünmesem!

Maamafih kendi kendimi kontrole çok alışkın bir insan olduğum için, bu çeşit marazî fikirlere kaymakta olduğumu farkedince endişeye düştüm. Maneviyatımı düzeltmem ve kendimi koyuvermemem lâzımdı.

UMULMADIK BİR İZİN

Talihim bu sırada imdada yetişti. Sıkı nizamlarda bir değişiklik oldu ve bana, çamaşırda birlikte bir de roman getirdiler! Tevkif edildiğimden beri ilk defa olarak elime okuyacak bir şey geçiyordu! Hemen hemen iki ay oluyordu! Bu, bacanağım Reşat Nuri'nin «Akşam Güneşi» idi. Heyecanla sarıldım ve okumağa başladım. Birden tahtakurusu ölüsü ve kan lekeleriyle mülemma pis duvarlar, parmaklıklar, daracık hücre, kapkara boyalı kapı... herşey herşey tabahhur etti, yerini bambaşka, nefis bir âlem aldı. Ben de oradaydım, romanın kahramanlarının tâ yanibaşındaydım. Onlarla beraber hür olarak dolaşılıyor, konuşuyor, acı ve sevinç duyuyordum.

Okumaya, daha doğrusu kendimi unutturacak bir vasıtaya o kadar susamışım ki, koca romanı bir gün içinde bitiriverdim. Son sahifeyi çevirince dehşet içinde kaldım. Şimdi ne yapacaktım! Gözüm çamaşır paketine ilişti. Açık renk ve kat kat yağ kâğıdına sarmışlar. Hemen itinayla açtım, avucumla ütüledim ve katlayıp bir defter haline getirdim. Gitgide ufalan kalemimi gizlediğim yerden çıkardım ve dişliyerek ucunu yazar hale getirdim. Eh, okuyamazsam da yazabilirdim ya! Başladım, son senelerimin ve Güntekin'le nişanlanış ve evleniş hâtıralarımı yazmaya. Yazdıkça unutulmuş teferruat aklıma geliyor, gitgide beni o geçmiş günlerin sihri içine daldırıp zindanımın âleminde alıyor götürüyor.

İDAM VEYA HAPİS

Gece, gözümün ağrısı tutmazsa iyi uyuyorum. Sabah gözümü açınca birden kalbime tıpkı şiş batırılmış gibi bir sancıyla realiteye dönüyorum. İdam? Müebbet veya 20 - 30 sene hapis? Sevdiklerimden uzun ayrılış? Durumunun meçhul dehşeti içimde bir panik duygusu doğuruyor. Fakat hemen o anda da irade mekanizmam âdeta otomatik bir şekilde kontrolü eline alıyor. İçimde kabaran ıstırap ve endişeleri hemen bastırıyor, kendime üzülme müsaadesi vermiyorum. Mantığım da, icabında hileli bir nikbinlik kullanarak hemen imdada yetişiyor, herşeyin eninde sonunda iyi neticeleneceğini binbir mantıkî sebep göstererek kendi kendime «isbat» ediyor. Az sonra, polisin duymıyacağı bir şekilde ıslık öttürmeğe ve âdeta neş'eli neş'eli şarkı söylemeğe başlıyorum.

Amerika'ya geldikten sonra buradaki mütehassıs

doktorların bilâhare yaptıkları teşhislere göre, bu daimî irade baskısı, o korkunç günleri atlatabilmeme yaramışsa da, tabii endişe, korku ve ıstıraplarını olanca şiddetleriyle serbest bıraktırmadıkları için ruherbende büyük tahribat yapmış. Bu yüzden, serbest olduktan sonra, senelerce tahammül dışı uyku bozuklukları ve rahatsızlık çektim.

«EŞEK GİBİ DÖVDÜRÜRÜM!»

Bu mânevî ıstıraplara dayanırken, bir taraftan da maddî acılara tahammül icabediyordu. Haziran sonunun müthiş sıcaklığı bu kapalı yerde çok daha ağır çekiliyor.

Kasden mi, tesadüfen mi nedir bilmiyorum, sık sık da yegâne içme kaynağımız olan helâ musluğunun suyu kesiliyor. Bazı günler yirmi dakika kadar akıyor, fakat çok kere bana sıra gelinceye kadar gene kesiliyor. Kapıyı şiddetle yumrukluyor ve bu yüzden polislerle kavga ediyor, kabaca kapının suratıma kapanmasından başka bir şey kazanmıyorum. Susuzluktan dilim damağıma yapışıyor. Mecburen «Soğan Kürümü» bıraktım, büsbütün susatıyordu. Sıcak o dereceydi ki, evden yolladıkları nane şekerleri birkaç saat içinde sıvı hale geliyordu.

Son günlerde bir iki defa Emniyet Müdürü Demir'in odasına götürüldüm. Anlaşılan babam gözümün körülenmesi ihtimaline karşı şiddetle uğraşmaya başlamış. İkidir Demir elime kâğıt tutuşturuyor, «İşkence görmediğini, gözünün kendiliğinden bozulduğunu yaz» diyor. Ben sadece «gözüm anormal bir hal neticesi görmemeğe başlamış, eski hastalığı nüksetmiştir» diye yazmakla iktifa ediyorum. Birincisinde

Demir bir şey söylemedi; ikinci seferinde kızdı:

— Ben Emniyet Müdürüyüm, insanı eşek gibi dövdürmesini de bilirim! diye tehdit etti.

Çoktandır unutmaya çalıştığım bu işkence tehdidi karşısında kalbimin burkulduğunu hissettim. Fakat nasıl Fransız kralı 4 üncü Hanri hem korkar, hem de harbin en tehlikeli kısmına atılırsa ben de öyle bir cür'etle:

— Bir kere yaptığınızı daha düzeltmediniz: Onun için benden imza almağa çalışıyorsunuz! Gene bir daha mesele mi açacaksınız kendinize? diyerek korkmaz görünüyor, meydan okuyorum.

ÂKİBETİMİZ MEÇHUL

Tekrar hücreme iade edildim.

Temmuz geldi çattı. Hâlâ âkıbetimize dair bir emare yok. Artık ne çağrılıyorum, ne de ziyaretçi görüyorum. Sık sık polislerle «bizi ne zamana kadar mahkemesiz tutacaksınız?» tarzında âmirlerine yolladığım mesajlar cevapsız kalıyor. Allahtan arada bir evden kitap geliyor. Gelmediği günler Güntekin'ime de bir hal mi oldu, hasta mı acaba diye kendi kendimi yiyor, sık sık polislere eve telefon edip sadece hatır sormalarını rica ediyorum. Tabii dinlemiyorlar bile... Bazan kitapların sayfelerinin birinde elle yazılı ufak bir ibare görüyorum. O zaman dünyalar benim oluyor. Romantik bir hasretle bir mukavva parçasına iğnelediğim resmine sevgiyle bakıyordum. Bir daha onu acaba ne zaman görebileceğim? Şimdi ne yapıyordur acaba?

HÂTIRALARIM TOPLANDI

Böyle düşündüğüm bir sırada pek yakından mar-tı sesleri duydum. İçim kalktı. Hep Büyükkada'daki evimizde duyduğumuz sestir bu. Pencereden hızla bir kırlangıç sürüsü de geçti. Arkalarından bakakaldım. Ve gene bir gayret ederek kalemimi elime alıp hâtıratımı yazmağa hazırlandım.

Tam o sırada kapı açıldı ve bir komiser muavini girdi. Hiçbir şey söylemeden her tarafı aramağa başladı. Sonra kapıdaki polise işaret etti, bir sepet getirdiler. Bütün kitaplarım, kâğıt parçalarım, hâtıratım, hattâ Fransızca kitabın son sahifelerine gizlice yazarak tuttuğum mevkufiyet hâtıralarım toplandı, sepete dolduruldu ve şiddetli protestolarıma rağmen, götürüldü.

Sadece eşimin resmini kaçırabilmişim.

Kapıya bir yeise düşmek üzereydim ki gene kapı açıldı, bu sefer sivil bir memur gelerek «elbisele-rini herşeyini topla gel» dedi. Bu mâhut hücre naklimekân işaretiydi. «Hayırdır inşallah» diyerek peşine düştüm.

KOMÜNİST SELÂHATTİN

Penceresiz hücrelerin bulunduğu istikamete doğru gittikçe ümitsizliğim arttı. Solda en dipteki kapı açıldı, içeri girdim, kapı kapandı. Kendimi, eski hücrelere nisbetle bir misli daha geniş olan bir yerde buldum. İyicene loştı. Fakat, yaşasın! Bir penceresi vardı.

Hemen gidip tetkik ettim. Demin bıraktığım hü-

redeki gibi geniş bir pencere değildi. Üstelik pek yukarda, tavana yapışık, delik gibi bir şeydi. Ne de olsa hava ve serinlik demektir. İskemle, kutu vesaire bulunmadığı için tırmanıp dışarı bakamıyordum. Her tarafı patlamış bavulumun ise üstüne basılacak hali kalmamıştı. Birden aklıma geldi: Karyolayı pencerenin duvarına çekebilirdim! Polisleri kuşkulandırmaya çalışarak bunu da yaptımsa da, yüksek tavana yapışık deliğe erişemediğimi gördüm. Karyolamın başucu demirine bastım, ellerimle de pencerenin parmaklıklarına tutunup kendimi yukarı çektim. Hah! Şimdi görebiliyordum! Hem de neler görmedim! Bu yüksek noktadan, Köprüye doğru kıvrılan tramvayları, denizi, Galata Köprüsünü, hattâ sevgili Ada vapurlarını bile görebiliyordum. İki aydır sadece hayalimde yaşattığım şeyler! Ada veya Kadıköy vapurlarından biri kalkmış, gidiyordu. Uzaktan, pencerelerinin rüzgârda uçuşan perdelerini bile seçebiliyorum. Büyük bir hasretle bunların arkasından uzun müddet bakakaldım.

Fakat ellerimle parmaklığa tutunarak ve ayaklarımın ucuna basıp karyola demirinden kuvvet alarak durmak kolay iş değildi. Ellerim ayaklarım karıncalandı, aşağı inmeğe mecbur oldum. Artık hapisane servetlerim de azalmıştı: Karımın resmi, koynumda gizli kalem parçası ve çamaşırlarım.. İşte hepsi o kaddardı. Bir de evden gelme bir lokum kutusu vardı. Boş durmaktan sıkıldım, bir şey akıl ettim: Kutuyu parçaladım, üstündeki kâğıt tabakasını mukavva kısmından soydum fakat büsbütün koparmadım. Ve kıymetli kalemimi çıkarıp beyaz mukavva üstüne yarım kalan hâtiratımı yazmaya devam ettim. Büsbütün koparmadığım parlak kâğıt kısmıyla yazıları bilâhare kapattığım için bu hâtıra dolu mukavva parçaları hiç e-

limden alınmadı ve işte şimdi şu satırları bunlara bakarak yazıyorum.. Kısa kısa notların ifade ettiği hâdiselerin bazısını unutmşum. Meselâ bugün mânasını anlamadığım şu notlar var: «Zavallı Orhan ağabeyciğim» (ağabeyime bir şey olmuş ama ne?) «Teslim!», «Pudra kokusu», «İyiliğe kaside...» ilh, gibi. Maama-fih şu notun atfettiği hâdiseyi gayet iyi hatırlıyorum:

«12 Temmuz. — Bugün Komünist Selâhattin hücredaşım oldu». Komünist Selâhattin! Şimdi nerdesin acaba?

SUSUZLUK ARKADAŞI

Yeni konduğum hücreye ertesi gün yeni bir misafir getirip bırakmışlardı. Bu orta yaşlı, pos bıyıklı, çakır gözlü «Ayakkabıcı Selâhattin» diye kendini takdim eden bir adamdı. Çok geçmeden, komünistlikten tevkif edilmiş olduğunu öğrendim. Acı acı güldüm:

— İyi bir konbinezon, dedim. Ben fazlasile komünist düşmanıyım diye buraya atıldım, sen komünist dostusun diye.. Ve bizi tek bir hücreye tıktılar! Bakalım kim kimi ayartacak!

Bir haftalık zindan arkadaşlığımız boyunca saatlerce kâh dostça, kâh düşmanca, kâh kurnazca münakaşa ettiğimiz halde birbirimizi «ayartamadık» Ben neysem o kaldım, Komünist Selâhattin neyse o da ondan şaşmadı.

Koğuş arkadaşımın komünist, hem de tehlikeli. hücre kuran, gizli çalışan tipte bir kızıl olduğunda şüphe yoktu. Zannederim o sırada, gizli Komünist Partisinin elebaşısını yakalamak emeliyle bu Selâhattin'i polis tevkif etmiş, rivayetine göre dayak atılmış, fakat ağzından birşey alamamışlar.

Ne hissen, ne aklen, ne de kültürce anlaşmamıza imkân olmamasına ve son zamanlarda münakaşalarımız âdeta kavga şeklini almasına rağmen, onun varlığını yalnızlığa (tabii kitapsız, yazısız yalnızlığa) tercih ediyordum. Hiç olmazsa konuşabiliyordum. Hissen iştirâk etmese bile derdimi anlatabiliyordum, içime atıp durmaktan kurtuluyordum.

Fakat bir felâket azalsa öbürü başlıyor. Nitekim susuzluk tahammül edilmez bir hal aldı. Artık musluklardan hiç su akıyor. Temmuz sıcağı içinde fırın gibi hücrelerimizde kavrulurken, susuzluk canımıza tak ediyor. Tam 5 gün susuz kaldık. Yemek zamanları lokantadan gelen bir ufak şişe suyu artık damla damla içiyor ve idare etmeye çalışıyorduk. Bize yapılan bu sebepsiz işkence içimi nefret ve kinle dolduruyordu.

RUSLARA TESLİM EDİLMEK KORKUSU

Komünist Selâhattin sık sık ifadeye çağırılıyor. Son günlerde ümitli dönüyor. Nerden duyuyorsa duyuyor, Rusların galibiyet üzerine galibiyet kazandıklarını müjdeymiş gibi bana bildiriyor. Ruslar Avrupa içlerine doğru ilerliyorlarmış. Balkanlar ellerine düşmüş tamamile. Onun kanaatine göre, Rus askerî zaferleri arttıkça polisin ona karşı sertliği de azalıyormuş. Açıkça söylememesine rağmen, nezarethaneden ya bizzat Kızılordu tarafından ya da onların siyasî ultimatomuyla kurtulacağına inanmış gibiydi.

Bizim tevkifimize bir sebep de, İsmet İnönü'nün Rusları memnun edici bir jest yapmak isteği olduğunda şüphem olmadığı için Kızıl Selâhattin neşelendikçe beni endişe alıyor. Ruslar bizim teslimimiz için:

de bir ultiimatom verecek olsalar acaba hükümet bu alçaklığı yapıp bizi düşmana teslim eder mi? Ya Ruslar Türkiye'mizi de işgale kalkacak olsalar? Baştakilerin yatıştırma siyasetlerinin neye varacağını Allah bilirdi... Rusların eline düşmek tehlikesi o ana kadar duyduğum diğer endişeleri gölgede bıraktı. İnsan dört bir tarafı kapalı, kapanda sıkışmış fare gibi kendini hissedince, en uzak ihtimalli tehlikeler bile dehşetli bir yakınlık kazanıyor.

Geceleri karartma tedbirlerinin tatbiki, bir iki alârm ve korkutucu siyasî rivayetler maneviyatımı büsbütün bozuyor. Şehir bombardıman edilse, dün geceki alârmda yapıldığı gibi polisler bizi kapalı bırakıp sığınağa gidecekler, biz ise binanın en üst katında kısıtlanmış kalacağız...

Meğer halimden memnun olmamakla Allaha karşı nankörlük etmişim. Hiç umulmadık bir anda gene feleğin bir darbesine uğradım. 18 Temmuz günü bir polis memuru gelerek gene eşyalarımı toplamamı emretti. Elimde patlak bavulum, kolumda ordan oraya sürüklediğim paltom olduğu halde, gene polisin peşine koyun gibi düştüm.

ASIL ZINDAN

Beterin beteri varmış derler. İlk kapatıldığım bir yatak boyu ve ışısız 18 No. lu hücreden daha fenasının olamayacağını zannederdim. Meğer ne aldanırmışım. Bu sefer nakli mekânımız yakın bir yere olmadı. Bir merdivenden inmeye başladık. Koca Emniyet binasının 5 kat mı, 7 kat mı her neyse, hepsini indik. Zemin katına geldik. Muazzam holün ötesinde, iki aydır ilk defa olarak otomobilleri, sokakta serbest ge-

ıp geçen halkı gördüm. Hiçbiri de hürriyeti yokedilmiş, işkencelerle kırılmış ve ezilmiş, sakalı bir karış bir münevveri polislerin meçhul bir zindana götürdüklerini hissetmeden, dışardaki güneşli kaldırımdan gelip geçiyorlardı. İnsan, böyle hür insanları görüverince türlü hislere ve hayallere kapılıyor!

İnişimiz bitmemiş. Yan bir taraftan bir kapı açıldı, gene basamaklar görüldü. İnmeğe devam ettik. Bir veya iki kat kadar yerin dibine indikten sonra durduk. Tekrar bir kapı açıldı. Loş bir koridorda sıra sıra kapılar gördüm. Üniformalı bir polis beni teslim aldı, anahtarla kapılardan birini açtı ve beni içeriye doğru iterek kapıyı arkamdan kapattı.

Daha ilk anda tam klâsik bir zindana atıldığımı hissettim. Bir kere hiç ışık yoktu. Sadece koridorun zaten ölü gözü gibi yanan ampulü kapı aralıklarından sızıyordu. Ve havada bir rutubet vardı, öyle ki suratım yapış yapış oluverdi. Burada, Temmuz sıcaklığından daha başka bir sıkıntı vardı.. Boğucu bir hava.. Havasızlıktan olacak. Bavulumu yere koyup gözümün karanlığa alışmasını bekledim. İçim de etraf gibi kap-kara kesilmişti. İrade kontrolüm bile gitgide şiddetlenen kaygularımı bastıramıyordu.

MUSALLA TAŞI

Etrafı hayal meyal seçmeğe başlayınca, höcrede yatak namına bir şey bulunmadığını farkettim. Şilte bile yoktu. Sadece bir kademe daha yüksek bir çimento düzlüğü. Musalla taşı gibi... Zaten her taraf çimentoydu. Çırçıplak beton! Mallarım meyanında olan paltomu beton düzlüğe serdim ve çöktüm. Allahım, halim ne olacaktı!

Az sonra dışardan sesler, küfürler, gürültüler duydum. Diğer tutuklulardı. Bir tanesinin sesi gümbür gümbür ötüyordu:

— Allah belâsını versin! Kapıyı açmıyorlar bile! Gene nefes alabilmek için p... yukarı çıkmıştır. Bir saat dayanamıyor! Biz nasıl duruyoruz!

Daha başka küfürler, çığlıklar, hıçkırımlar ve kapı vurmalar duydum. İnsan burada deli olabilirdi. Duvardan üstüme su da damlamaya başladı. Bu damlalardan bir kısmı çok garip. Elimi üstüme sürüp yokluyorum. Birden irkiliyorum: Parmağıma yumuşak bir şeyler değdi. Cesaret edip bir tanesini alıyor, gözümeye yaklaştırıyorum: Beyazımsı bir böcek! Elma veya kiraz kurdu gibi bir şey. Tavandan sızan damlalarla birlikte üzerime bunlardan da damlıyor.

AKREP VE DUA

Yerde bir hışırtı duydum. Ne olduğunu göremiyorum. Hışırtı devam ediyor. Biraz sonra kapıyla duvar arasından sızan ve yere vuran ışık huzmesinde dolaşan bir gölgeyi bu hışırtının sahibi olarak teşhis ediyorum. Ve korkudan dona kalıyorum: Akrep!

Kıvrık kuyruğuyla yanılmama imkân yok! İnsiyakî bir gerileyişle duvar köşesine büzülüyorum. Köşe daha da ıslak. Belki asıl bu köşede akrepler var. Sıçırıyor, zindanın ortasına geliyor. Çok fenalık hissediyorum. Bu kapalı, karanlık, ıslak yeraltı zindanı bana hakikî ve acıtıcı bir dehşet veriyor. Avuçlarım terliyor. İşkence edilirken korkudan ziyade acı ve ağrı çekmiştim. Şimdi korkuyorum. Ayakta duramıyorum ve paltomun üzerine uzanıyorum. Başladım bildiğim Kur'ân sûrelerini okumaya. İnsan kendini yüzde yüz

Aciz hissedince sahiden sığınacak bir kuvvet arıyor. Sığınacak bir destek... Başka ne yapabilirsiniz? Sıhhat ve kuvvetiniz para etmiyor... Zekâ ve kurnazlığınız fayda vermiyor. Paranız, dostlarınız, ananız, babanız ve sevdikleriniz imdadınıza gelemiyor. Kaçacak, medet umacak bir varlık yok. Hasımlarınızın adalet veya merhamet hislerine de sığınamıyacağınızı biliyorsunuz. Mutlak aciz içinde olduğunuzu hissediyorsunuz. Tek ve son ümit Allahta. Ne kadar şüphecisi olsanız o anda inanmak istiyorsunuz. Allah olmalı. Hem de dinin tarif ettiği tarzda Âdil, Merhametli ve Kudretli bir Tanrı! Ve bütün benliğinizle, basbayağı ağıyarak ve hiçkırarak veya içinizden gözyaşı dökerek Ona sığınıyor ve dua ediyorsunuz.

«Allahım! Sen Beni Kurtar!»

AVAZ AVAZ ŞARKI

Bütün içtenliğimle yaptığım dua beni biraz sâkinleştirdi. Bu sefer, psikoloji bilgime sığındım ve «auto-suggestion» denilen kendi kendime telkin amelilerine başladım. Korkmadığımı, sonunda kurtulacağımı, mümkün olduğu kadar sükûnet ve azimle yüzlerce defa tekrar ettim. Daha da ileri gittim, irademini kontrolü elden kaçırdığını hissettiğimden, bu sefer başka bir usul kullanarak serbestçe kendi kendime utanmadan, çekinmeden acıdım. «Zavallı Oğuz... Çok çekiyorsun...» dedim. Bol bol kendime acıktan sonra, kendime acıma hırsıma lüzum kalmadı: Tahteşşuurumun kendime bir şey isbatına lüzum kalmamıştı; işte kendimin acınacak bir halde bulunduğunu kabul ediyordum!

Baskı altında kalmış buhar gibi sıkıştırılmaktan

kurtulan maneviyatım yavaş yavaş ferahladı. Gözlerimi yumulu tutarak, evvelâ yavaş, sonra gür sesle şarkılar söylemeye başladım. Hayır burada şarkı söylemek, ses çıkarmak yasak değildi. Kimi bar bar bağıarak ağlıyor, kimi durmadan galiz küfürler savuruyor, ben de şarkı söylüyordum. Ne mi söylüyordum? Evvelâ askerî marşlarla başladım. Sonra, halime pek uygun olan bir opera parçası tutturdum: Hani Toska Operasında; zindanda çürüyen gencin cesaret, meydan okuma ve hayat dolu «La Vita» aryası vardır. Tenor bunu olanca sesiyle bağıarak okur. Bu avazı çıktığı kadar bağıriş hoşuma gitmiş, ben de 28 No. lu bu yeraltı zindanında tutturmuş gidiyordum. Ama ses ve ton yanlışmış, lâflarını hatırlamıyormuşum, kime ne! Bağır gitsin!

Böylece tam iki gün avaz avaz hep bu şarkıyı tutturdum. Komşu tutukluları bile usandırdım. Benden fazla gürültü edenler şimdi «Kes sesini be!» diye bağıyor, biri de «Başka şarkı bilmez misin be adam!» diye küfrü basıyordu. Komşu hücrelerde mutaassıp Türkçü var mıydı bilmiyorum ama, varsa bu «gayrimillî» müzik meraklısını mutlaka o da lânetlemiştir. (Nihal Atsız bu «Müteferrika»da bir hafta yatmıştı ama, ben kapatıldığım sıradamıydı bilmiyorum).

Kim ne derse desin, bu «boşanış» sayesinde ki, daha fazla dayanmam kaabil oldu.

AKREPLER NASIL SOKMADI

Ankara nümayişlerini tahrik ithamıyla tevkif edildiğim zamandan tahliyeme kadar geçen bir buçuk sene zarfında anlamadığım birçok şeyler cereyan et-

miştir ki, cevabını bugün bile bilemiyorum. Meselâ, uydurma «ifadelere» imzamı attırmak gayretiyle yaptıkları Tabutluk işkenceleri safhası geçip gittikten sonra, durup dururken iki gün için yerin dibindeki zindana bizi neden attıkları ve sonra neden çıkardıkları bugün de benim için bir sırdır.

Her nedense Emniyet Müdürlüğünce «Müteferrika» diye isimlendirilen ve tarih kitaplarında ve romanlardan okuduğumuz tipik zindanlardan olan bu yerlerde vıcır vıcır kaynaşan akreplerin tutukluları nasıl sokmadığına da akıl erdiremiyorum. Maamafih o devirlerde hesabı sorulamıyan zavallı tutukluların kaç tanesinin akrep sokmasıyla öldüğünü de bilmiyoruz. Belki de ben sokulmayan talihlilerden biri olmuşum.

Düşünüyorum da, beni 28 No. lu zindana atmalarındaki sebebin akreplere mâruz bırakmak ve böylece ölecek olursam «kaza» mâzeretinden istifade etmek olabileceği ihtimâli aklıma geliyor.

Babam, sonradan öğrendiğime göre, işkence haberini alınca kıyamet koparmış. İşkence ithamının mesulleri müşkül duruma düşmüşler. Tehlikeli bir şahidi kendileri için tehlikesiz şekilde ortadan kaldırmak istemiş olabilirler. Allah bilir.

GENE NAKİL

Bu ihtimal doğruysa, o halde bir şey olmadan beni ne diye iki gün sonra bu zindandan çıkardılar? Bu da sır!.. Hele son günün hâdiseleri çok câzipti. Kutu kenarı parçasının mukavvasıyla kâğıdı arasına o sırada gizlice yazdığım kısa notlar aynen şöyle:

«19 Temmuz: Sabah askerî hâkimi ile Demir'in

(Emniyet Müdürü) huzuruna çıkarıldım. Hayret: Eve telefon ettirdiler. Sâde «İyiyim, merak etmeyin» dedirttiler. Sevdiklerimin seslerini duyabilmek için râzı oldum. Orhan ağabeyimle karşılaşma. Gene gözümün göremeyişi meselesi ve tabîi bir hastalıktan olduğunu yazmamı istemeleri. Başka türlü yazdım. Kâğıdı yırttılar. Gene zindanıma iade... Öğleden sonra: «Bavullarını topla, taşınacaksın,» dediler. Yukarı kata, 10 No. lu hücreye kondum. Zindana nazaran çok iyi. Ama ilk günleri konduğum 18 No. lu hücre gibi aynı: Bir karyola boyunda ve penceresiz. Sait bey (1 inci Şube Müdürü) gene gözüme dair bir tezkere yazmam için memur yolladı. Yazdığımı gene kabul etmedi, geri yolladı. Evden erzak geldi. Kitap da!.. Bütün gece tahtakurusu, bit, pire, Allahım sabır!..»

Gizlice tutulan bu notlar, kısıllıklarına rağmen, tefsire lüzum bırakmıyacak kadar sarih.

İŞKENCE MESULLERİNİN KORKUSU

Bana eziyet edenlerin şimdi bundan bir hayli kaygu duydukları âşikârdı. Sol gözümün rüyetinde işkencelerden sonra başlayan sakatlık belliydi ki onları telâşlandırıyor. Bir aydır sıhhatime aldırılmamışlar, fakat cür'etkâr iki hareketim neticesinde işkenceler ve gözümün durumu babama aksedip de, mahiyetini iyi kestiremediğim hareket veya tahkikat başlayınca korkmağa başlamışlardı. Demek, hükûmette hâlâ Allah'tan korkanlar vardı. Harekete geçmişlerdi.

Sol gözümün 6 sene evvel bir hastalık geçirmiş olmasından istifade ederek, sadece bu hastalığın nüksettiğini iddia etmek istiyorlardı. (Tabîi hâlâ tedavisine fırsat vermeden!..) Ben ise göz sinirim tam-

men kapanmış olan yarasının doğrudan doğruya Tabutluktaki elektrik işkencelerinden sonra açıldığının tesbitini istiyor ve ayak diriyordum. Herhalde yeraltı zindanına atılışımın en makul izahı, beni yola getirmek için gözdağı vermek teşebbüsüdür.

İşkencelerle hiç bir istediklerini benden elde edemediklerini iyi bildiklerinden, bu yeni eziyet de çarçabuk netice vermeyince, herhalde vazgeçmiş olacaklar.

Şimdi mücadelemiz, benim bu vaziyetten istifade etmek, onların ise bunu bertaraf etmek noktasına dayanıyordu. Bir tarafta, ellerinde beni esir tutan, bütün devlet kudreti ve vâsıtaları ve işkence imkânları olan resmî teşkilât, öbür tarafta da sesi duyurulmayan, mektup yazamayan bir esir vardı. Mücadelenin çok dengesiz ve imkânların aleyhimde olduğunu idrâk ettiğimden, harekâtımı iyice plânlamak ihtiyacını duydum. Her zayıf durumdaki mahlûk gibi, ben de ancak kurnazlıkla mücadele edebilirdim. Cesaret ve kurnazlık... Başka ne silâhım vardı ki?

HİLELİ TEZKERE

Mücadeleyi kazanmak ümidini veren başka hiç bir silâhım yoktu. Sâdece kurnazlık ve sebat. Ve «sebat» ın yanibaşında, kuru gürültüye pabuç bırakmamak azmi!... Kafa tutan, meydan okuyan bir «sebat» değil, inatçı, plânlı bir sebat.

İşkenceleri isbat etmek çok zordu. Polis Müdürlüğü delilleri her an için ortadan kaldırılabileceği gibi, şahitleri de tedhiş ve menfaat yollarıyla susturabilirdi. Bu vaziyette iddiamı ispat edemiyecem, yalancı mevkiinde kalacaktım. Başka bir suçtan zan altında

bulunan ve koridorda yatan zengin Mısır'lı tüccar Selâhattin'in verdiği polis isimlerini ve sicil numaralarını ve daha buna benzer delilleri itinayla saklıyordum ama, kâfi değildi.

Kendi ifademın sonuna, ilk sahıfesi hariç, attığım yanlış imzalar da tahkikatın usulünce alınmadığını ve birşeylere itiraz ettiğimiz halde bunun zaptedilmediğini gizlice belli eden bir işaretti ama, bunun da su götürür tarafı vardı, çünkü ifadem, polisin istediğini değil, benim istediklerimi anlatıyordu. (bunu nelere dayanarak elde edebildiğimi daha evvelce anlatmıştım). İşkenceyi daha açıkça resmen zapta geçiren bir şey lâzımdı.

Birdenbire aklıma bir kurnazlık geldi: Eğer polislerin istediğine yakın bir vesika tanzim edersem, ve bunda işkenceyi onların ilk hamlede farkedemiycekleri şekilde beyan edecek olursam, muhakkak bu resmen dosyaya girer, ileride bana mükemmel delil olurdu.

Fakat bunu nasıl berecebilirdim? Öyle bir şey olmalıydı ki, hiç şüphelenmeden resmıyete koysunlar. Düşündüm. Gözümün hastalığı hakkında benden vesika isteyip üzerime düşenler onlardı. Şu halde kabul edebilecekleri tarzda bir beyanat yazıp imza edersem, akıllarına başka bir şey gelmezdi. Hemen kapıyı vurdum ve gelen polise: «Âmirlerinizin istediği tarzda bir vesika yazacağım, söyleyin, bana kâğıt ve kalem yollasınlar» dedim. Biraz sonra kâğıt kalem geldi. Kendi tezimi de fazla baltalamayan, sâdece gözümün eskiden de zaten hasta olduğunu beyan eden, işkencelerden bahsetmeyen, sâdece tedavisini isteyen bir sahıfelik bir tezkere yazıp altını imza ettim. Bu, romanlarda olduğu gibi, hîleli bir tezkereydi: Her cümlemin ilk bir ve iki harfi yanyana getiril-

diği zaman şu gizli mesaj okunuyordu: «**Bana Tabutluk işkencesi yaptılar, gözümün yarası açıldı, bu vesikayı sırf işkence beyanım resmen zapta geçsin diye yazıyorum.**» Aynen hatırlamıyorum, fakat meali buydu.

21 Temmuz 1944 tarihli olan bu çok mühim vesikanın, içindeki gizli kelimelerin farkedilmeden resmiyete konduğuna eminim. Buna rağmen, mahkeme boyunca bu vesikanın celbini ve dâva dosyasına ithalini istediğim halde getirtmeğe muvaffak olamadım. Bu vesikayı imha ederler korkusuyla niçin celbini istediğimi ifşa etmemekle beraber, ısrarımdan şüphelenmiş olacaklar ki korktular ve mahkemeye getirtmediler. Temyizde dahi muhteviyatını ifşa etmedim ve mes'ulleri dâvâ edebileceğim güne sakladım. Bugün mes'uller Af ve Mürûrî zamandan istifade edeceklerinden nasılsa dava edemeyeceğim için, ilk defa olarak burada ifşa ediyorum. Bu vesika herhalde ya İstanbul Emniyet Müdürlüğünde, ya da, Genel Müdürlükte dir.

SÖZÜM ONA İŞKENCE TAHKİKATI

Bu şifreli mesaj delilini de kâfi görmedim. Madî delillerle de isbat edebilmem lâzımdı.

İşkencenin en mükemmel delili, mâhut Tabutluklardı. Fakat o şifreli vesikayı imzaladığım gün olan 21 Temmuz 1944'le ertesi gün, helâyâya giderken, Tabutlukların bulunduğu mıntıkada birtakım faaliyet gözümüne çarptı. Dülgerler gelmiş, koridora tuğla, çimento ve alçı yığılmış, bir işler görüyorlardı. Birdenbire anladım: İşkence yuvaları örülüyor, ortadan kaldırılıyordu! Beynimden vurulmuşa döndüm. En kuvvetli deli-

lim yok ediliyordu! Bir taraftan da bu meş'um deliklerin faaliyetten tatil edilişi içimi ferahlatıyordu.

Sonradan öğrendiğime göre, Emniyet ve Örfi İdare Âmirinin telâşî şuradan ileri geliyormuş:

İşkenceleri duyan babamın şiddetli protestoları üzerine, şahsî dostu olan o zamanki Dahiliye Vekili, tahkikat emretmiş. Hattâ Meclis Parti Grubunda da Vekil bâzı suallere mâruz kalmış. Halbuki tahkikatın «bile bile lâdes» olduğu, tahkikatı yapmağa Emniyet Umum Müdürü Osman Sabri Adal'in memur edilişinden anlaşılabilir. Hırsıza polislik vazifesi verir gibi!..

Emniyet Umum Müdürü olan bu zat, İstanbul Emniyet Müdürlüğüne gelmiş, müdür Demir'in odasında oturmuş, ihtimâl ona: «Ne haltettin! İşkenceler hep duyulmuş. Bir daha sefere daha ihtiyatlı ol!...» uyarısında bulunmuş ve Ankara'ya dönerek iddiaların yalan olduğu yolunda raporunu vermiş! Dahiliye Vekili de, gerek babama, gerekse Parti grubuna: «İşkence iddialarının tamamıyla yalan ve uydurma olduğu tahkikatımız neticesinde anlaşılmıştır. Biraz kulaklarını çektik tabii ama, fena muamele görmüş değildir.» demiş!.. Bu haberi alınca acı acı gülmüş, «ne hoş tahkikat! Şikâyet sahibini lâf olsun diye bile çağırıp dinlemiyor da, mes'ullerden «hakikati» öğrenip dönüyorlar! Benimle konuşmak zahmetine katlansalar ve hakikati öğrenmek isteselerdi, ellerinden tutar, daha çimentosu kurumamış olan Tabutlukların yerlerini ve kollarımdaki zincir yaralarını gösterirdim!..» demiştim.

BİLEKLERİMİN KESİLİŞİ

Tabutluk oyuklarının örülmesiyle delillerimden birinin kaybolduğunu anlayınca, zecrî bir karara var-

mıştım: Ne yapıp yapıp vücudumdaki işkence izlerini muhafaza etmeliydim. Bunlardan en bâriz ve münakaşa götürmez olanı, işkence odasında kollarımdan asılı bırakıldığım üç gün zarfında bileklerimde demirlerin açtığı yaralardı. Fakat bu yara izleri kabuk bağlamış, iyileşmiş, artık kaybolmağa yüz tutmuştu. Birkaç hafta daha sonra izi bile kalmıyacaktı.

Çamaşır paketimin sarılı olduğu ufak sicimi çözdüm. Ucundan tutup kolonya şişemin içine soktum ve bir güzel dezenfekte ettim. Sonra sicimin bir ucunu karyola demirine bağladım, diğer ucunu da sol elimle sıkı sıkı tuttum. Böylece gerilen sicime sağ bileğimin kabuk bağlamış yarasını dayadım. Ve hızla bileğimi bir aşağı, bir yukarı, testere gibi bir hareketle bu sicime sürdüm. Kabuklar sıyrıldı, ip etime ve kanamaya başlayan yaramın içine girdi. Çok acıdığından dişlerimle dilimi ısırıyor, inlememeğe çalışıyordum. Korkup işi yarı bırakmamak için kendime düşünme fırsatı bırakmadım ve sür'atle sol bileğimi de aynı şekilde iple kestim ve eski yarasını tazeledim.

Her hafta veya on günde bir yaralarımın ya kabuklarını kopardım, ya da gene iple kesip tazeledim. Böylelikle mahkeme başladığı zaman her iki bileğimdeki yara da kapanmamıştı.

Mahkeme işkence iddialarımı reddedince derhal beni Tıbbı Adliye gönderip bileklerimi muayene ettirmelerini istedim. Mahkeme bu meydan okuyuşumu sebep göstermeden reddetti. Bu da Temyiz için bir bozma sebebi oldu.

Bana işkence edenler sonuna kadar bu yaraların aylarca nasıl kapanmadığını anlamadılar ve pek afalladılar. Bunun da içyüzünü ilk defa burada ifşa ediyorum.

MÜCADELEMİN BİLÂNÇOSU :

Hücremde oturup bir kâr-zarar hesabı yaptım: 9 Mayıs 1944'de tevkif edilmişim. Niçin tevkif edildiğimi ve ne ile itham edildiğimi anlamadan Emniyet Müdürlüğünde üç ay men'i ihtilât halinde kapalı tutuldum. Bir beş ay da, Emniyette muhtelif hücrelere kapatıldım. Sonra da Askerî Cezaevine yollandım. Mahkemeye ancak 7 Eylülde verildik. Bir seneden fazla da mahkeme ve temyiz sürdü ve bütün bu müddet zarfında, eskisine nazaran biraz daha az eziyetli olmakla beraber, hep tutuklu yaşadık.

Emniyetteki tutukluluğumun iki buçuk ayı bir kâbus gibi geçti. Evvelki bahislerde anlattığım gibi, bu devir, beni kahretmek isteyenlerin azamî, gayret sarfettikleri ve benim de canımı dişime takarak mücadele ettiğim devirdir. Kitapsız, şarkısız, kimseyle konuşmadan, mezar gibi deliklerde, bit, pire ve tahtakurularıyla boğuşarak «Tabutluk» denilen ampullü işkence dolaplarından kollarımdan asılarak, «müteferrika» denilen klasik yeraltı zindanlarında, ıslak taş üstünde ve akrepler arasında yatarak, sıcaktan, havasızlıktan, susuzluktan inleyerek geçirdiğim bu çetin aylardan sonra, ancak şimdi, birden nisbî bir ferahlığa kavuşmuştum.

Bütün ifadeler alınmış, işkenceye, tehdide veya kendini kurtarma hırsına dayanamayan tutuklular, Emniyet ve Örfi İdare sorgucularının hazırladıkları mürettep 'ifade'lere imzalarını basmışlar, boyun eğmeyenler de pek azınlıkta kaldıklarından bizimle uğraşanlarca artık kendi hallerine bırakılmışlardı.

Ben ise, elim kolum bağlı olarak başladığım mücadeleyi şimdilik tatil etmişim. İşkencelere dayan-

mış, hattâ açlık greviyle, sorgu hâkiminin ifademi bozmadan zapta geçirmesini temin etmiştim. Tehditlere ve «başkalarının aleyhinde söyliyerek ucuz atlatma» vaadlerine kapılmamıştım.

Duvarı vurarak bir nevi telgraf usulüyle komşu hücredeki arkadaşlarımla cesaretini arttırmaya çalışmış, ağabeyimin maneviyatını kuvvetlendirmek için yollar bulmuş, işkence haberlerini dışarıya ve aileme aksettirmiş, bu hususta mümkün olan delilleri gizlice toplamış, bizzat mes'ullerin eliyle onlara farketirmeden, bu hususta şifreli bir mesajı havi vesikayı resmiyete koydurmuş, bilek yaralarımı sık sık ipe kesip tazeleyerek bu en mühim delili devam ettirmiştim.

Şimdilik beklemekten başka yapacak bir şeyim kalmamıştı. Çok yorgundum ve yıpranmıştım. Fakat kendimden memnundum. Bir bakıma bu başıma gelenlere müteşekkirdim: kendimi anlamak ve tanımak fırsatını bulmuştum. Muhasebemi yapmış, kahraman olmamakla beraber, alçak ve zayıf karakterli bir insan olmadığımı sevinçle müşahede etmiş ve kendi kendime isbat etmiştim. «Allah bundan sonra yanıltmasın» yakarasında bulunarak olayları bekledim.

AYAK PARMAĞI SERENADI

Bana o güne kadar binbir eziyette bulunanlar da artık sıkılıklarını biraz gevşetmişe benziyorlardı. İki hafta kadar evvel müsadere edilen kıymetli kitaplarım iade edildi. Fakat bu penceresiz hücreler ışiksiz olduğundan okumağa imkân yoktu ki. Bir gün, polislerin dışarıdan kaydırarak açıp kapadıkları kapıdaki teftiş kapağını ben de içeriden bir iğne ucuyla

ve saatlerce uğraştıktan sonra azıcık kaydırabilmiş ve tekrar sıkı sıkı kapanmasını diye araya belli belirsiz bir çöp sıkıştırmıştım. Bu aralıktan koridoru artık seyredebiliyordum.

Baktım, karşı sıradaki bâzı hücrelere polisler iltimas etmişler: bir ikisinin kapısı aralık. Hava alabilsin zavallılar diye. Bunlardan birinde yegâne gözükten şey bir adet çıplak ayaktı. Hem de yarısı. Sinirli birine ait olacak, durmadan baş parmağını oynatıyor. Kâh hazırol vaziyette dikleştiriyor, kâh arkaya doğru bel kırdırıyor, kâh iki büklüm ediyor. Zaman oluyor bu iri baş parmak, diğer parmalardan iyice yana ayrılarak, yalvarır gibi bir tavır takınıyor.

Birkaç saat sonra, ifadesi kuvvetli ayak parmaklarının sahibi doğruldu ve surati aralıktan göründü: Sınıf arkadaşım Hikmet'miş! Hay Allah müstahakını versin! Neredeyse bana ayaklarına serenad yazdıracaktı.

ORHAN AĞABEYİMLE GÖZGÖZE GELİŞ

Polis onun kapısını kapadı, yandaki hücrenin kapısını araladı. Bu tam karşıma gelen kapıydı. Karanlıklardan bir surat peydahlandı: Orhan ağabeyim! Her zamanki gibi, onu görünce içim burkuldu. Ne kadar sararmış! Hem «Müteferrika» ya atılabili onunla teması da kaybetmiştim, acaba o arada ne yapmış, nasıl dayanmıştı? Birden gözleri benim hücremdeki aralık kapağa dikildi ve irkildi. Muhakkak delikten parlayan gözlerimi farketmişti. Ama kimin gözü olduğunu anlamasına imkân yoktu. Sık sık benim tarafa meraklı ve endişeli iri kara gözleriyle göz attı. Kimbilir kafasında neler geçiyor, diye düşündüm.

Biraz sonra sivil bir polis memuru geldi ve ona birşeyler söyledi. Ağabeyim birden heyecanlandı, telâşla eşyalarını bavula doldurmağa başladı. Eyvah, gene taşınıyor galiba! Allah vere de daha fena bir yere atmasalar onu! Benim tarafa doğru tekrar bir göz atarak polisin arkasından uzaklaştı, gitti. Acaba bu hücrede benim bulunduğumu biliyor mu?

GERİDE BİZ AZILILAR...

Az sonra aynı sivil memur bir başka birini daha taşıdırdı: Nihal Atsız'ın talebelerinden Mehmet Kü-lâhlı!.. Bunları nereye götürüyorlar acaba, diye düşünürken, gene o memur bu sefer benim hücreme geldi. Alelacele kendimi yatağa atarak kapı aralığından uzaklaştım.

Memur kısaca: «Arkamdan gel» dedi. Hemen bavaluma yapıştım. «Hayır, olduğun gibi gel» deyince şaşırđım. Demek ben taşınmıyordum. 1 nci Şube Müdürünün odasına gelince sır anlaşıldı: Ağabeyim serbest bırakılmış; vedalaşmamız için rica etmiş, nasılsa kabul etmişler. İkimiz de heyecandan bir şey söyleyemedim uzun uzun kucaklaştık.

İşte böylece 26 Temmuz 1944 günü Orhan ağabeyim ve daha birkaç mevkuf serbest bırakıldılar. Tabii hiç birine, haksız yere çektirdikleri eziyet sebebiyle af dileyen olmadı. Onlar da, bu kadarla kurtulduklarına bin şükrederek gittiler.

Geriye biz, azılılar kaldık.

CASUS MAZNUNU SOFTA

Ağabeyimin serbest bırakılmasından iki gün sonraydı, beni helânın tam karşı tarafına rastlayan ve ne-

zarethanenin sağ dip tarafındaki en son hücre olan 6 No. lu odaya taşıldılar. Burası şimdiye kadar bulunduğum hücrelerin en iyisiydi. İçinde iki karyola vardı, yâni genişçeydi ve büyük lüks, parmaklıklı bir penceresi vardı. Hem de tavanda da değildi ve karyola hizasındaydı. Adetâ inanamadım. Kapı kapanır kapanmaz bavullarımı yere bırakıp pencereye koştum. Aşağıda, birtakıp damlardan mâada, sokak da görünüyordu. Aman Yarabbi!.. Bu ne umulmadık nimetti!..

Dikkatle baktım, burası Emniyetin arka tarafıydı. Bahçekapı tramvay durağı tam altımdaydı. Hani iki tane ikinci mevki sarı - yeşil arabaların gıcırdayarak kavis yaptıkları mıntıka!.. Halk da gayet iyi seçiliyor. Polisten başka insan görmek yalnızlık hissime giderdi.

Birkaç dakika sonra kapı açıldı ve içeri yeni bir tutuklu bırakıldı. Bu, pejmürde kıyafetli, orta yaşlı, çelimsiz ve iri, kara kaşlı bir adamdı. Tanıştık. Hamdi bey. Casusluk zannıyla tevkif edilen kalabalık Edirneli grubundan biriymiş. Yüzünde cehalet okunan bu adamın öğretmen olduğunu öğrenince hayret ettim. İlkokul öğretmeniymiş ama, kılığı, kıyafeti ve hali tavır öğretmenden çok, sarıklı hocaya benziyor. Çok geçmeden teşhisimde yanılmadığımı anladım: Son derece softa, gerici ve mürteci bir koğuş arkadaşına düşmüştüm.

«Hey Yarabbi, diye düşündüm, bu Emniyet memurları da bulur bulur bana ya bir komünist, ya da softa arkadaş verir! İkisinin ortası yok mu ellerinin altında!»

İki aydan fazla olarak bir koğuşta birlikte yaşadığım bu yatak komşum, zaman oldu bana «men'i ihtilât» günlerimi ve kimsesizliğimi arattı ve konuşacak insan hasretimi içimden söktü attı!

Bir kere fikirce bağdaşamadık.

Beni evvelâ şöyle bir yokladı. Allaha inandığımı ve Hazret-i Muhammed'le dinimize büyük değer verdiğimi görünce evvelâ aferini bastı. Fakat yegâne iştirâk noktamız bunlardı. Ne Allah telâkkim, ne de Müslümanlık anlayışım, değil onunkine uymak, uzaktan olsun bir benzerlik göstermiyordu. Öylesine gerl, bâtil itikadlara saplı, dogmatik telâkkileri vardı ki, canım münakaşa etmek istemediği halde biraz sonra kendimi hararetle, hattâ hiddetle çekişiyor buluyordum.

Bilhassa kendi Allah telâkkisinin, asıl Müslümanlıkça günah sayılması icabedecek ve «beşerleşmiş» bir iptidâî itikat olduğunu isbat edişim onu çileden çıkarıyordu. Onun Atatürk inkılâplarına düşmanlığı ve modern cemiyet ve medeniyet çağını yanlış görmekte inad edışı beni kızdırıyordu. Cahil de olduğu için, münakaşa tatsız oluyordu.

Fakat beni asıl bedbaht eden, bu koğuş arkadaşımın pisliği oldu. Nedense bunca müsibete, pisliğe ve rezalete rağmen hâlâ pislik bahsinde titiz olmak lüksünü bırakamamıştım. Softa oda arkadaşımın durmadan geçirmesi, yerlere balgamlı tükürükler atması, yemek yerken ağzını korkunç bir şekilde şapırdatması ve uyurken de ayağını durmadan benim yatağıma dayayıp kokutması ve horlaması beni bedbaht ediyordu. Günler geçtikçe kavga etmeğe başladık. Bâzen çok şiddetle kavga ettiğimiz oluyordu ve polis duyup geliyor, ikimizi de tehdit ediyordu. .

KORKUNÇ BİR CASUS OĞLAN

Buna rağmen bu adamın haksız yere tevkif edildiğine kanaat getirmiştim. Bana anlattığı şeylerden

hukukçu göziyle birçok mânâlar çıkarıyor, kendisine aleyhindeki tek şahidin yalan söylediğini isbata yarım bir sual listesi hazırlıyordum. Nitekim sonraları, bu adama iftira eden şahidin, Muzaffer'in hücrelerinde koğuş arkadaşlığı eden ve «Nâne de Maydanoz» şarkısını söyleyen genç köylü oğlan olduğu anlaşıldı. Hüseyin Yalçınlar adındaki bu 14-15 yaşlarındaki Bulgar muhaciri, Almanlar hesabına kuriye olarak gidip gelirken yakalanmış, bu yaşta korkunç bir casus olduğu anlaşılmış. Gerek daha hafif ceza almak, gerekse hakikî suçluları gizlemek için bir sürü mâsumu cürüm şeriki gibi göstermiş, yüze yakın köylünün ve göçmenin tevkifine sebep olmuş. Tabii dayak ve işkence altında bunların hemen hepsi de «Evet casusum!» deyip çıkmışlar.

Sonraları bunların hepsi (casus oğlan, yüzellilik Mustafa ve bir iki kişi daha hariç) beraet ettiler. Çektikleri eziyetler yanlarına kâr kaldı.

Casus çırağı Hüseyin bize bile çamur attı. Beraber bir hücrede yattığı arkadaşım Muzaffer'in benimle duvarı vurarak telgraf usulü muhabere edişine dikkat etmiş, cehaletine rağmen korkunç zekâsıyla bir kısmını anlamış ve ilk fırsatta bizi ele vermiş!..

Sorgu hâkimi mal bulmuş mağribi gibi ona sarılmış, cezasını hafifletme vaâdiyle, duvar vurarak konuştuklarımızın mahiyetini değiştirtmiş, kendi nazariyesine uyacak tarzda şeyler konuşmuşuz gibi zabıt yaptıırıp casus oğlana imza ettirmiş! Bilâhare onu mahkemeye şahit olarak çıkardı.

Fakat kurnazlıkta mübalâğaya kaçmışlar: ifadesi birçok maddî imkânsızlıklarla doluydu ve yalanı pek âşikârdı. Sual sormamı mahkeme, kanunu çiğneyerek, men'ettiye de, bu da Temyizi bozma sebebi oldu. Esasen daha sonraları, idama mahkûm olan bu

Hüseyin, sözüne kanarak yalan şahitlikte bulunduğu Askerî hâkimin sözünü tutmadığını ve kendisine yardım etmediğini görünce kızmış, Askerî cezaevindeyken bana kendi imzasıyla bir pusla yollayarak nasıl işgal edildiğini ve Örfî İdare hesabına yalan şahitlik ettiğini itiraf etmişti. Bu pusla da tabii, tahkikatın yaman kanunsuzluklarına ve haksızlıklarına en kuvvetli bir delil teşkil etti.

İşte, koğuş arkadaşım softa öğretmen Hamdi de meğer bu casus oğlanın iftirasına kurban gitmiş; aynı oğlanın iftirasına mâruz kalacağımı bilmeyerek, beni sinirlendiren, fakat suçsuz olduğuna inandığım hocaya hukuk bilgimle yardım etmeğe çalışıyordum.

Artık ne ifadeye çağrılış var, ne de tahkikat. Ne bekliyoruz bilmiyorum. Bütün ifadelerin alınıp tamamlandığını biliyorum. Fakat artık beni ne soran var, ne eden. Evden de erzak ve çamaşır gelmese, ihtilâl-öncesi Fransa'sındaki Bastille «oubliette»lerinin mahkûmları gibi yeryüzünde unutulup gittiğime inanacağım.

1 inci Şube Müdürüne yazdığım pusulalara da bir cevap çıkmıyor. Bu seferki hücrem, diğerlerinde bir hayli uzakta olduğundan artık dert ortaklarımız seslerini ve kapı vurmalarını bile işitemiyorum. Ye gâne gördüğüm insan yüzü, koğuş arkadaşım softa öğretmenle nöbet değiştirip duran polisler.

Maddî eziyetim de büsbütün son bulmuş değil. Bir kere, aylardır yaptığım gibi, sabahtan akşama kadar ömrüm yatakta geçiyor. Adım atacak yer yok ki Gece olunca da tabii gene yataktayım!.. Yatak dese niz tahtakurusu ve pire dolu. Arada sırada da bit ya kalamakta devam ediyorum.

Dışarıda susuzluk berdevam. Bir ara olduğu gib musluklardan hiç su akıyor değil ama, günde ya

rim saat kadar aktığı esnada sıram gelip de dışarı çıkıncaya kadar ekseriya kaçırıyorum. Allahtan evden testi yolladılar, doldurup idare ediyorum.

Bir de bombardıman tehlikesi var. Anlaşıldığına göre, Almanya'ya harp ilân etmişiz. Karartma tedbirleri şiddetlendirildi, odamıza mavi ampul takıldı, geceleri okumaya yazmaya imkân yok. (Maamafih mavi ampul takılalı tahtakuruların geceleri faaliyeti durdu gibi!.)

Bir iki kere uçaksavar bataryaları ateş açtı. Bir kere de gece 3'den sonra alârm oldu, polisler sığınağa koştu, tabii bizleri gene kapalı bıraktılar.

MEÇHUL ÂKİBET

Fakat bu maddî sıkıntılar, mânevî bunalımlarımın yanibaşında hiç kalır. Şimdiye kadar işkenceler, tehditler, tehlikeler ve mücadele zihniyeti beni diri tutmuştu. Şimdi ise yapılacak bir şey yoktu. Sadece yatıp meçhul âkıbeti beklemek.

Evet, bu tevkif bana kendim ve insanları daha iyi tanımak fırsatını vermişti. İşkencelere tahammülüm, tehdit ve vaidlere mukavemetim... ilh. gibi. Şimdi de sevdiklerimden ayrı kalmanın beni ne kadar harap ettiğini anlıyordum. Benim için belki de hepsinden daha ağır bu hasretti. Bir nevi zaaf...

HAYAL KIRIKLIĞI

Pek çok 'arkadaş' bildiklerim o günlerin acı tecrübe atşinde ya zayıf, ya da kalleş olarak karşıma çıkmışlardı. Hayal kırıklığım çok büyüktü. Arkadaşla-

rımdan ve idealist olarak takdir ve hürmet etmeğe alıştığım insanlardan tiksiniştim. Tahkikat sırasında, sorgu hakiminin sırtarak zile basışını ve huzura getirilen tutuklu arkadaşların teker teker, birer robot gibi öğretilen yalanları tekrar edişleri gözümün önünden gitmiyordu.

İnsanoğlunu böyle en zelil bir anında görmek kadar acı bir manzara tasavvur edemiyorum. Dostum olsun, hasmım olsun veya sâdece âşına olsun, yiğit geçinen, maalesef benim dahi bir kısmını idealist ve dürüst bildiğim bu insanları karşımda, üstelik işken-ce görmedikleri halde, ihanet eder durumda görmek, o andaki fırtınalı hislerimle affedebileceğim bir şey değildi.

Ayrıca, Türkçü geçinen ve hatta ırkçı-Turancı beyanlarıyla ortalığı çalkalandıran o zamanki hükûmetin bize reva gördüğü düşmanca hareket, beni çok yaralamıştı. Gerçi Halk Partisinin memleketi diktatörlükle idare ettiğini biliyor, buna karşı cephe alıyordum; fakat bu diktatörlüğün, malûm bazı polis dayaklarına rağmen, bu derece sistemli işkençe ve eziyet yollarına gittiğini hiç tasavvur etmemiştim. Türkiye'mizde bunun varlığı bende büyük bir ümitsizlik ve nefret uyandırdı.

DEMOKRASİYİ HİSSEDİŞ

İdam veya uzun hapis akıbetiyle karşı karşıya yaşadığım o günlerde bazı değer hükümlerimi de yavaş yavaş değiştirdim. Maddî ve mânevî büyük acı çekmiş, acı çekenleri görmüş, duymuş ve ötesini de tahayyül edebilmişim. Sevdiklerime karşı duyduğum hasret ateşi, yalnız hissiyatımı değil, bu hislerin ne

kadar gerçek ve önemli olduklarını bana idrak ettirmişti.

Bu acıları bu derece duyma fırsatı bulamadığım günlerde dünya ve memleket meselelerine, fildişi kule içinde mantık yürüten bir sosyolog soğukluğu veya laboratuvarda kimyevi maddeler ölçen bir âlim hissizliği ile bakıyor ve bu ilmî metodumla övünüyordum. Bu açıdan bakış beni, kişinin toplum için var olduğu felsefesine vardırması. Şu halde toplumun menfaati uğrunda fert her zaman feda edilmeliydi. Ferdin hissiyatının toplum muvacehesinde bir fazla değeri olmamalıydı.

İşte, bu Durkheim'ci - Gökalpçi ana felsefeden doğma birtakım sosyal ve politik fikirlere bağlanmıştım. Halbuki şimdi, kişinin acı ve sevinçlerinin ne kadar mühim, kıymetli ve mukaddes olduğunu bütün benliğimle hissediyor ve anlıyordum. Toplum, kişi içindi, kişi toplum için değil.

Bunu anladığım gün, Demokrasiyi daha iyi kavramış oldum. Komünizmle olduğu kadar, daima faşizm ve nazizmle de mücadele etmiştim. Tevkifim sırasında faşist gibi damgalanmama rağmen, aslında daima Alman ve İtalyan emelleriyle neşriyatımda mücadele etmiş, Halk Partisi diktatöryasının da ana hürriyetleri tanımayışına hücum eden kâh gizli, kâh açık yazılar yazmıştım. Buna rağmen o zaman demokrasiyi tam anlamış bir insandım, diyemem. Bu prensipleri müdafaa edişim, sırf cemiyetin daha kuvvetli ve sağlam olması düşüncesiyleydi. Yoksa ferdin mukaddes hakları uğruna değildi.

Hakikî manevî acıyı aylarca çektikten sonradır ki, insanlardaki his ve saadetin kıymetini anladım. Ve o hürriyetleri, yalnız cemiyete yarıyacak şeyler

oldukları için değil, insanın insan olarak saadet ve haklarını temin için ister oldum.

MERHAMETTEN UTANMAMAK

İçimde ıstıraba karşı büyük bir anlayış doğdu. Komünist veya softa, koğuş arkadaşlarımla fikirce anlaşmamakla, hattâ hissen bağdaşamamakla beraber, onların insan olarak ıstıraplarını ben de tâ içimde hissettim ve acıdım. İnsaf ve merhamet duygularımdan artık utanmıyordum.

Bu garip bir söz sayılabilir. Fakat gerçektir: Küçükken ben çok yufka yürekliydim. İnsanlara ve hayvanlara hemen acırdım. Herhalde kendime de acırmışım ki, bir gün mektebe giderken yolumu kesen iki çocuktan ödüm kopmuş, elimden almak istedikleri yeşil cetveli sokağa atıp eve kaçmışım. O zaman ya altı, ya yedi yaşındaydım, fakat korkaklığımdan çok utandım, senelerce bu hâdiseyi unutmadım. Ve zorla kendimi sert, kavgacı, kuvvetli yapmak için gayret sarfettim. Okulda dövüşçülüğümle meşhurdum; bu yüzden Saint - Joseph «frère» leri bana sık sık ceza verirlerdi.

Sonraları, daha on yaşında ancak varken, evde tavuk ve kuzu kesme işlerini ben üzerime alırdım. Hayvanları çok sevdiğim halde kendimi zorlar, bu kanlı işi görürdüm. Yaşım ilerledikçe kendimi daha sistemli bir şekilde nizama soktum. Zaman oldu, aşkı bile zaaf olarak düşündüm. Merhamet ise, dejenere bir Hristiyanlık itikadı gibi geliyordu bana.

Daha sonraları sosyal ilimlere merak salınca, Batı ilim tekniğinin histen arınmış analiz kabiliyeti gözümü kamaştırdı. Olaylara mücerret vakıa olarak,

acıma, sevme ve nefret gibi hislere kapılmadan bakabilmek, incelemek, bence olgunluğun son mertebesiydi. Hukuk terbiyem de bunu takviye etti. Hukuk fertleri sırf topluma zararları ve birbirleriyle münasebetlerinde cemiyet nizamına uygun davranışları noktasından mütâlâa ediyordu. Hayran olduğum Durkheim ve Gökalp felsefesi de millet, devlet ve cemiyeti, onları oluşturan kişilerin üstünde saymıyor muydu?

Böyle katmerli çelik mahfaza içinde kapattığım gerçek duygularım, ıstırap çekmeğe ve ıstırap çekenleri görmeğe başladıktan sonra kendini belli etti. Şüphesiz katı fertçi olmama imkânı yoktu; cemiyeti de düşünmek mecburiyetindeydik. Fakat milleti, cemiyeti ve devleti düşünüşümüz, sadece ferdin saadeti, bu teşekküllerin iyi olmasıyla ilgili olduğu için olmalıydı. Yani hükümet, devlet gibi mücerret varlıklar, bu hakiki varlık olan insanın ve ferdin hizmeti için var olmaktadır. Bu beni tekrar Türkçü felsefeye döndürdü, çünkü ORHUN yazıtlarında BİLGE Kağan'ın Devlet anlayışı da bu temele oturtulmuştu.

Bu felsefî temelin değişiş tabiatıyla savaş ve barış ve dünya devleti hakkındaki inançlarımı da değişikliğe uğrattı. Dünya bu haldeyken savaş için hazır olmanın zaruretinin kabul etmekle beraber, ben de artık günün birinde, kimbilir belki 100-200 yıl sonra, savaşın ortadan kaldırılması lüzumuna inanmağa başlamıştım. Hiç olmazsa bu yolda çalışmak lâzımdı. Ve milletler, istiklâl ve millî özellik ve bütünlüklerini muhafaza etmekle beraber, ayrı ordu beslemekten vazgeçip dünya devleti tarzında bir teşekküle bu haklarını yavaş yavaş devretmek için yollar aramalıydılar... O anda daha çok duygularımla düşündüğüm için, 200 yıl sonra da olsa, hakkını icabında silâhiyla,

kaniyla savunamıyacak bir milletin, çeşitli baskı gruplarının oluşturacağı bir Dünya Devleti düzeni içinde gerçek Adalete ne derece bel bağliyabileceğini anlamıyordum. Gerçekçilikten uzaklaşmış, öbür ucun hayal sınırlarına kaymıştım ama farkında değildim.

Bunları düşünüyordum, çünkü ölümü beklemenin ne demek olduğunu anlamıştım. Sevgilisinden ve ailesinden zorla ayrılmanın, acı çekmenin fecaatini hissedebilmiş, merhamet duygularımı senelerdir ilk defa olarak serbest bırakmıştım.

BABAM ANNEMİ YENDİ!

Bir ara kendi kendime güldüm. Yanımdaki softa «Neden güldün?» diye sordu.

— Hiç, dedim, babam anneme galip geldi de!

Hoca, acaba kaçırıldı mı der gibi suratıma baktı. Anlamıyacağını bilmekle beraber, sırf konuşmuş olmak için anlattım :

— Daha doğrusu, babamın verâseti anneminkini yendi. Babam, çabuk öfkelenir ve sert görünür bir adam olmakla beraber, aslında pek yufka yüreklidir. Kızır, fakat hemen arkasından pişman olur, gönül almak için yapmadığı kalmaz. Son derece merhametlidir, başkalarının derdiyle kendini hasta eder ve herkese yardım eder. Ve cemiyet nizamlarına pek uymayan, aklına estiği gibi hareket etmeyi seven bir insandır. Annem ise çok muhafazakârdır. Cemiyet nizamlarına riayet eder ve «ne derler» e çok önem verir. Hislerinde ölçülüdür. Merhamet ve affetme kabiliyeti de sıkı bir sınır içindedir. İşte ben bugüne kadar bu iki zıt verasetin ve örneğin meddicesri içinde

yaşadım. Bugün artık babamın verasetinin ve örneğinin benliğimi tamamen kapladığını hissediyorum.

Amerika'da, annem ve babama tekrar kavuştuğum bir anda..

ROMANTİK VE MELÂNKOLİK GECE

Hocanın beni anlayıp anlamadığını merak bile etmedim. Dalmış, pencereden ufku seyrediyordum. Elma yeşilinden kavuniçine kadar tatlı renk intikalleri, bu güzel ağustos akşamını tablo gibi boyamıştı.

Evet, temmuz gelmiş geçmiş, ağustos başlamıştı. Aşağıdan tramvayların ray üstündeki gıcırtiları, klâkson ve insan sesleriyle karışık olarak kulağıma kadar geliyordu. Pazar günüydü. Gezintiden dönen

kalabalık güzel elbiseler ve sepetlerle tramvaylara doluyor, kimi de durak yerinde bekliyordu. Karı koca, veya nişanlı çiftler veya sevgililer, kaldırımdan kol-kola geçiyorlardı. Biz de Güntekin'le, nişanlılık ve evlilik günlerimizde Adalar'da ve Kadıköy'lerde böyle dolaşır, istikbâlimiz hakkında ümitle konuşurduk.

Akşam bastı, uzakta mehtap göründü. Farketmemişim, mehtap meğer ne büyümüş! Sedef Adasının mehtap altındaki masalvârî güzelliğini gümüş partıtlılı damlalar küreklerimizden damlaya damlaya kayıkla gezinişimizi ve belki de bir daha geri gelmeyecek mutlu günlerimizi hatırladım. Güntekin'imin hayâli şimşek gibi gözümün önünden geldi geçti. Hayret karşımnda bir an için karımı görmüş gibi oldum!.. Ne canlı bir hayâldi. Zaten aylardır rüyamda hep onu görüyorum. Hep aynı şekilde diyebilirim.

Çok kere uyandıgım halde bu hayâl gözbebeklerimde bir iki dakika devam ediyor... o kadar canlı! Dün gece daha garip bir rüya gördüm: Güntekin bu sefer hücreme gelmiş. Ellerini tutuyorum. «Hep seni rüyalarımnda böyle görürdüm, hakikatmiş gibi gelirdi, o kadar canlı rüya görürdüm. Ama işte bak hakikat oldu, bu sefer rüya değil» diyorum. Derken dışarıdan polisın ayak seslerini duyup uyanıyorum, kapı açılıyor, içeri giren polise saldırıyor ve yumruk atıyorum. Elimi şiddetle duvara vurmuşum, açıdan bu sefer sahiden uyandım. Rüya içinde rüya... Ve uyandıktan sonra devam eden hakikat hissi.

Gece oldu artık. Diz çöktüğüm yatağa uzandım yattım, gözlerimi yumdum. Bu gece de sevgilimi rüyamda görsem keşki... Çok uzaktan, gecenin derinliğinden bir taka sesi geliyor... Taka tak... Taka tak tak...

ŞU AYRILIK OLMASA...

Ağustos da ağır ağır geçiyor. Dünya ile ilgisi ke-silmiş olarak, niçin bekletildiğimizi ve bu bekleyişin ne kadar süreceğini bilmeden akıp giden günleri de-mir parmaklık arkasından seyrediyoruz. Suallerimize cevap verecek sorumlu birini göremiyoruz. Görsek bile cevap alacağımız yok... Allaha, artık okuma iz-ni var (11).

Bugün bütün o Tabutluk işkencelerini, akrepli zin-danlar, bitli hücreleri, binbir maddî eziyeti ve mane-vî sarsıntıları düşünüyorum da, hepsinden daha ağırı-nın insanın sevdiklerinden ayrı yaşaması ve ayrılığın ne zaman biteceğini bilmemesi olduğunu kabul edi-yorum. Herkesi bilmem ama, bana en ağır eziyet ve dayanılmaz acı bu oldu.

Ayrılık temi üzerine bestelenmiş yüzlerce türkü-den hatırlayabildiklerimi, ruh hâletimi tam ifade et-tiği için kendi kendime söyler, sabahtan akşama ka-dar mırıldanıp dururdum. Ve sık sık, «**Ölüm Allah em-ridir, şu ayrılık olmasa**» atasözümüzde biriken asır-ların insan trajedisini düşünür dururdum. Halkımız bu büyük hakikati ne güzel, ne sade olarak ifade et-miş!

Evden gönderilen kitaplar içinde birkaçı var ki, hiç elimden düşmüyor. En başta Yunus Emre'nin şi-irleri. Tasavvuf felsefesi beni âdeta büyülüyor. İstı-rabı tadarak ve acı duymasını öğrenerek az çok de-

(11) İlk kitapları, uzak akrabam merhum Evliyazade M Özdemir getirmişti. Nasıl izin almış bilmem, bır gün beni Müdürün odasına götürdüler. Karşımda alyanaklı genci, eli kitap dolu görünce şaşakalmıştım.

ğışıklığe uğrayan düşünüşüme, Yunus Emre'nin ince derinliği ilâç gibi geliyor.

Budizmin aşırı hassas, merhamet dolu ve ıstırap-tan kurtulma vaadeden felsefesi de o günlerde has-tamsı gönlümü sarıyor. Dinlere ait bir Fransız ese-rinden Budizm kısmını tekrar tekrar okuyor ve düşü-nüyorum. Yanımdaki softa koğuş arkadaşşıma Buda di-nini anlatmağa çalıştıkça onu zıvanadan çıkarıyorum. «Müslüman olmasaydım muhakkak ki Budist olur-dum» diyorum. İslâm dinini en yüksek sayışımdan memnun olacağına, «tövbe! tövbe!» diyerek başını iki yana sallıyor.

Bütün ruh acılarına ve gerçeklerden kaçmak is-teyen «eskapist» arzularına rağmen, beni Budizme büsbütün kaydırmayacak kadar da içimde İslâmlık şuuru, realizm ve hayata bağlılık vardı. İşte, Müslü-manlığı onun için bırakamıyordum. Ama benim Müs-lümanlık anlayışım oda arkadaşşımin nazarında muaz-zam «günah» imiş, aldırđđım yoktu. İslâm dininde de ruha sükûnet verici, acz içinde boğulanlara sığınacak bir Yüce Tanrı kucağı gösterici, merhamet ve an-layış dolu fevkalâde bir felsefe vardı. Ve bunun yanın-da, Budizmde eksik olan bir dünya gerçeğini anlayış ve öyle bir pratiklik vardı ki, hiç bir dinde eşi bulu-namazdı.

Hocaya hitaben:

— Ne yazık, dedim, akıl ve gerçekçilik tarafı bu derece kuvvetli bir din, asırlarca evvel, İbn-i Sina'nın ve Farabî'nin gösterdiği yoldan ayrılıp, İmam Gaza-li'ye dönüşsün de, buna karşılık dünya gerçekleriyle ilgisi olmayan Hristiyanlık, İbn-i Sina ve Farabî'nin İslâmiyete takip ettiremedikleri yolu tutsun!

Hoca anlamadı ama İslâmiyet aleyhine lâf söy-lediğim zehabına kapılarak lâhavleler ve tövbeler

çekmeğe başladı. Ben de o genç yaşında bilgimle mağrur olduğum için, İmam Gazali'yi tam anladım sanıyor, geniş hükümler çıkarıyordum!

KUNDURALARIN DİLİ

Sevdiklerimin hasreti bu sefer beni felsefeden şiire sevketti. Ahmet Haşim'le Yahya Kemal beni yavaş yavaş bu meş'um hücreden alıyor, fevkalâde bir âleme sürükleyip götürüyorlardı. Bir de kırmızı kaplı Fransızca bir şiir antolojim vardı. Türk veya Fransız, hassas şairlerin ahenkli mısralarına kendimi terk ediyor, içimde ağlayan hislerimi onların kafiyeli inleyişlerinden dinleyerek teselli buluyordum.

Sade okuyor da değildim. Artık büyük bir kalemin ve yığınla paketlik kâğıtlarım vardı. Harıl harıl yazıyordum. Ne mi? Yıllar boyu geçmiş günlerin hatırasını, gelecek günlerin hayalini, romanlar, tarihî eserler, sosyal yorumlar... Kaleme aldığım romanlardan birinin adı «Ötüken» idi. Bu, büyük bir felâketten kurtulan üç idealistin Güney Amerika'da Brezilya cangılına göçlerinin ve aileleriyle birlikte hayatlarını yeniden kurmalarının hikâyesiydi. Daha sonra zengin olan bu Türk göçmenler, servetlerinin bir kısmı ile, Avrupa'daki harp esiri Türkistanlıları Brezilya'ya göçettiriyorlar; sonra da «Ötüken» isimli, Türk hususiyetli, modern bir şehir kuruluyor...

Bir ara da, çocukken düşkün olduğum Kızılderililere ait Fransızca romanların özlemini çekmiş, kolları sıvayıp 430 sahife tutan bir çocuk romanı yazıp bitirmiştım.

O bomboş ve mahrumiyetlerle geçen günlerde hayalden bol bir şey yoktu elimde. Ben de alabildiği-

ne, bitip tükenmeyen bu sermayeyi kullanıyordum. Kitap üstüne kitap yazmağa girişiyor, birini bitirmeden yeni bir konuya hevesleniyor, ona başlıyordum.

Hep üzgün ve karamsar olduğum da zannedilmesin. Doğuştan müzmin (kronik) bir iyimser olduğum için kendimi teselli etmesini ve iyimserliğimi haklı çıkaracak binbir makul sebep icad etmesini biliyordum. O da olmazsa rüyalarımı lehe yorumluyordum. En ufak hadiseden mâna çıkarmaya alışmıştım zaten. Meselâ bir gün evden gelen paketlerin birinden bir çift ayakkabı çıktı. Babam kendi ayakkabılarından birini yollamış. Kendi kunduralarımı hiç kullanmak fırsatım olmadığına göre, babamın ayakkabı göndermesinin mânâsı ne olabilirdi? Hemen tefsir ettim: Yakında serbest bırakılacağım galiba, lâzım olur diye babam yollamış!

Zaten bir köşeye attığım kunduralar birbirinin üstüne düşmemiş miydi? Batıl itikatlar bile iyimserliğime yardım edebilirdi: Hayırdı: yol var demekti bana. Yol! yol!

Evet, mahkemenin yolu!

PAKETTEKİ GİZLİ YAZI

Reşat Nuri'nin Çalığıuşu'nu okuyordum. Öyle ince mizahla yazılmış yerleri var ki, kahkahalarla güldüğüm oluyor. Koğuş arkadaşım merak ediyor. O kısımları ona da okuyorum. Gülmüyor hiç. Sadece «sonra ne olmuş?» diye soruyor. Softayı kendi haline bırakmak daha iyi.

Gelen paketlerin biri gazeteye sarılmış. Eskiden olsa polisler alır, vermezlerdi. Son zamanlarda pek alırdıkları yok. Zaten nöbetçilerden Avni bey hiç mes-

lekdaşlarına benzemiyor. İyi kalpli, şeker gibi bir adam. Umumî kabalık ve ha'n muamele arasında böyle bir adama rastlamak, kış gününde soğuk bulutlar arasından birden sızan bir güneş ışığı gibi insanın içini ısıtıyor..

Paket kâğıdı gazeteyi itinayla düzeltip elimle ütölüyor sonra okuyorum. İlânına varıncaya kadar okuyacağım.

Birden şaşırdım. Bir havadis. TAN gazetesi kapatılmış. Hayırdır inşallah! Acaba hükümet komünist tehlikesini nihayet anladı mı? Kızılara karşı sert davranıp, komünist düşmanı olan bizlere hayat hakkı verecekler mi?

Gözüm bir şeye daha ilişti. İç tarafta sütunlar arasında tanıdık bir el yazısı! Güntekin'imin! «İyiyiz. Sen nasılsın? Pencereden bak» diyor. Beynimde şimşek çaktı. Bu gizli mesaja gözüm ilişinceye kadar saatler geçmişti. Zaten polisler de mevkular için getirilen paketleri hemen bize getirip vermiyorlar. Muayene, izin, keyif deyinceye kadar birkaç saat da orada geçiyordu. Bu paket bırakılalı en aşağı 3 - 4 saat geçmiştir ve bekleye bekleye gitmişlerdir diye düşündüm. Eşsiz bir fırsatı kaçırmış olmanın asık suratıyla pencereye gidip sokağa baktım. İşte orada, Tramvay durağında ayakta duruyorlardı: annemle Güntekin. Hâlâ ordaydılar! Kaç zamandır hiç yüzlerini görmemiştim. Elimi salladım. Onlar da beni gördüler. Etrafa belli etmekten korkarak onlar da el salladılar. Ben parmaklık arkasından aşağı, onlar da sokaktan yukarı bakarak dakikalarca birbirimizi doya doya seyrettik. Nihayet annem karımın kolunu dürttü, etrafı işaret etti, birşeyler söyledi. Son defa el sallıyarak uzaklaştılar. Güntekin geride kalıyor, sık sık dönüp pencereme bakıyor.

Arkalarından bakakaldım. Birden şaşladım. Karım gene geri gelmiş, belli etmeden el sallıyordu. Bağırısam duyacaktı. Fakat muhakkak yakalanır, bir daha böyle bir imkân bulamazdık.

Nihayet temelli gitti; hücremin pis dört duvarı, ağız kırık testi, paslı karyolam, bit ve tahtakurularım ve geçiren koğuş arkadaşım softayla başbaşa kaldım. İçimi çekerek yatağa uzandım.

Hoca çok meraklanmıştı.

— Senin bu pencereyi koğuşta olduğunu nereden bildiler? diye sordu.

— Haftalarca evvel orayı iki defalık süpürmeğe gelen ihtiyar bir kadın vardı ya. Eline parayla birlikte bir pusla tutuşturdum ve iki kelimelik fısıltıyla bunu postalaması için yalvardım. O gündenberi pencereden karşısını gözlüyordum, diye izah ettim.

MASMAVİ DENİZ HAYALI

Ağustos sıcağında hücremde kavrulurken dışardan martı sesleri duyuyorum. Hatırıma serbest günlerimin yazları geliyor. Anadolu'da gezmediğim seneler yazı Büyükada'daki evimizde geçirirdim.

Evimizin romantik güzellikteki bakımsız kocaman bahçesi, yüzlerce çam ağaçlarının kokusu ve koyu yeşil gölgesi, emsalsiz denizinin kıyboyunda çakıl taşlarını kıpırdatarak çıkardığı ufak sesler ve havada süzülen beyaz martıların sesleri, bugün Amerika'da (12)

(12) Bu cümle, Amerika'dayken kaleme aldığım «Tercüman» tefrikasından kalmadır. Zaten pek çok yerlerini (meselâ Güntekin'le ilgili satırları) değiştirmeyi veya çıkarmayı doğru görmedim, aynen bıraktım.

nasıl gözümde tütüyorsa, o zaman da öylesine hayalimde canlanıyor ve bana acı veriyordu.

Bütün çocukluğum ve delikanlılığım bu bahçede, bu renkler ve bu sesler içinde geçti. Her bir taşında, her bir otunda bir hatıram vardı. Güvercinlerimi orada yetiştirmiş, tavuklarıma orada bakmış, atlarımla ve köpeklerimle o bahçenin toprağında ve denizinde oynamıştım. Ve kayıkla gittiğimiz karşıki Sedef Adasında tavşan avına her çıkışta, yüzlerce martının biriktiği kayalara yaklaştıkça bu kuşların telâşlı bağırışlarını duymuştum. Bir keresinde bir arkadaşımınla birlikte ve sadık köpeğim de peşimde, Sedef Adasından bahçemize kadar yüzmüş, yolda fırtınaya tutulmuş, annemden çok azar işitmişim!

Yüzmek... Aman yarabbi, bu ne güzel şeydi, ne eşsiz lükstü! Yaz günleri İstanbul'daki işimden akşamları Adaya eve yorgun argın dönüşlerimi hatırladım. Yeni evli olduğumuz günlerde paramız sayılıydı. Bir hayli uzak olan vapur iskelesinden eve kadar herkes gibi arabayla gelemez, yaya yürürdüm. Evin yolu bir hayli yokuştur da. Üstelik çarşıdan daima bir kaç paket de yüklenir, eve dilim bir karış gelirdim. Güneş henüz batmışsa da etraf iyice aydınlık olurdu. Hemen soyunur, mayomu giyer, koşa koşa deniz kenarına gider ve kendimi suya atardım. Oh! Vücudum birden ne güzel rahatlar, serinlerdi.

Akşamları bizim o taraflarda deniz çok kere sâkin olur, ayna gibi, çarşaf gibi serilirdi. Ağır ağır, yorulmadan yüzerek açılır, denizin dibinin gözükmeyeceği derinliklere kadar gelirdim. O uzaklıktan, batan güneşi tekrar görürdüm: Adanın iki tepe aralığı alçak olduğundan, ufukta al ve erguvan deryası içinde batmak üzere olan güneşi yakalardım. Ve onun son ışıkları denize yayılırdı. Kollarımı hafif hafif oynatarak

suyun üstünde, batmaz bir mantar gibi durur ve ara sıra nefesimi tutup suratımı suya daldırırdım: Açık gözlerimle denizin görünmez dibindeki göztaşı mavisini sonsuzluğu ve dibe doğru kaybolup giden ışınların huzmeleşmesini seyredirdim...

Bunların hepsi şimdi hayâldi. Belki de bir daha geri gelmeyecek bir geçmiş.. Halbuki bu sıcak günlerde o derin ve sâkin masmavi deniz suyuna kendimi koyuvermeği ne kadar isterdim...

!

MEVSİM DÖNÜYOR

Günler ağır ağır geçti, Ağustos da, sıcaklar da akıp gitti. Eylül geldi. Kitabımın arka kapağında tutukluluk hatıralarımı kaydettiğim yere yeni bir kayıt düştüm: «Havalar serinliyor artık... Yaz bitti. Sık sık pencereyi kapatıyoruz.» 1944 baharım ve yazım işte böyle geçmiş gitmişti...

Tutuklu olarak ve esas itibariyle niçin tevkif edildiğimizi ve ne olacağımızı bilemeden ayrı ayrı «Nezarethane» hücrelerinde 1944'ün bahar ve yazını geçirdik. Fakat eylülün girmesiyle birlikte iş değişti.

KANUN KİTAPLARI YASAKI

6 Eylül çarşamba günüydü. Sabah sabah 1 inci Şube Müdürü Sait bey gelerek «müjde» verdi:

— Yarın mahkemeniz başlıyor! dedi. Ailemin de bundan haberi olmuş olacak ki, evden gelen çamaşır ve kitap paketinde, çoktandır not üstüne not yazarak isteyip durduğum Askerî Ceza Kanunu ile Askerî Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu çıktı. Sevinerek bu

kitaplara sarıldım ve karıştırmağa başladım. Fakat aradan beş dakika geçmeden kapı açıldı, Şube Müdürü geldi ve şiddetli itirazlarıma rağmen Kanun kitaplarımı aldı. Sebebini de izah etmedi.

— Bu ne demek? Kanunsuz iş mi yapılacak mahkemede ki korkuyor, kanunlarımı alıyorsunuz? tarzındaki iğneleyici protestolarım da boşa gidince, bu sefer avukat tutmak istediğimi bildirdim. Onu da sebep göstermeden reddetti ve çıktı gitti. Bu başlangıç, mahkemenin ne biçim bir şey olacağını bana belli etmeliydi. Fakat can çıkmadıkça ümit de çıkmıyor.¹ Ben hâlâ mahkemenin adalet dairesinde cereyan edeceğine ve hakikati araştıracağına — tamamiyle olmasa bile, bir hayli — inanıyordum. Onun için de o gece 4'e kadar uyumadım ve hazırlandım.

MAHKEMEYE GİDİŞ

7 Eylül 1944. — Erken erken traş oldum, buruşuk elbiselerimi mümkün olduğu kadar düzledim, tozunu aldım ve hâlâ defter ve kâğıda müsaade edilmediğinden cebime paket ve yağ kâğıtlarından bir deste sıkıştırarak, beni almağa gelen komiserin peşine düştüm. 1 inci Şubenin bulunduğu en üst kattan zemin katına kadar sonu gelmeze benzeyen katları, uzun yola alışkın olmayan titrek ayaklarımla indim. Zemin katına gelince ürperdim. İşte şu yandaki kapının arkasından, «Müteferrika» denilen yeraltı zindanlarına iniliyordu.

Biz tabii sokağa çıktık ve orada bekleyen bir hapisane kamyonetine bindik. İçinde birçok âşina suratlar gördüm: Nihal Atsız'ın kardeşi Nejdet Sançer, arkadaşlarından İsmet Rasin, benim arkadaşlarımdan

Hikmet Tanyu ve Muzaffer. Hep sıkıştık. Bir komiser ve iki muavini de bindi. Konuşmak yasak olduğundan parmaklıktan dışarısını seyrediyordum. Aşinâ mahal-
lelerden geçiyoruz: Sirkeci, Eminönü, Köprü, Galata, Tophane... Kamyonet, büyükçe bir bahçe içine girdi ve tek katlı kârgir bir binanın önünde durdu. İndik.

Burası Sıkı Yönetim (Örfi İdare) Mahkemesi imiş! Binanın karşı tarafında, caddenin öbür yanında, Top-
hane Merkez Komutanlığı yükseliyor. Arkasındaki sırt-
ta da, Askerî Cezaevi... Baktım, Merkez Komutanlığı-
nın yanındaki dik yokuştan süngülüler arasında bir
sürü subay geliyor. Grup yaklaşınca birden simaları
seçiyorum. Yüzbaşı Dr. Fethi Tevetoğlu, yüzbaşı Alp-
aslan Türkeş, Dr. Hasan Ferit Cansever, (sakal bırak-
mış) ve birkaç yedek subay: Nurullah, Fazıl, Zeki...

DAYAK OLMAZSA OLMAZMIŞ!

Bizi bir müddet bahçede bekletiyorlar. Tahta ka-
napelere oturduk. Yanımdaki komiser muaviniyle lâf
atıyorum. Akıllı, münevver, hattâ anlayışlı bir gence
benziyor. Lâf işkence konusuna geliyor. Sıkılarak su-
suyor. Ve birden, mâkul bir cevap bulmuş gibi bana
dönüyor:

— Aydın kişilere işkence yapılması mes'elesini
bilmem ama, hırsız, kaatil ve soyguncu takımına da-
yak atmazsanız anarşi olur, diyor.

Şaşırdım.

— Neden? dedim. İzah etti:

— Suçları nasıl meydana çıkaracaksınız? Siz de
âsayiş memuru olsanız, dayakla söyletmekten başka
çare bulamazdınız.

Genç bir münevverden böyle sözler işitmek beni
hayâl sukutuna uğratmıştı.

— Aydınlaraya dayak atmakta tereddüt gösterdiğiniz için bir aydın olarak her halde size teşekkürü borçluyum ama, bu imtiyazın sebebini de anlamış değilim. Esasen meslekdaşlarınız bir fark gözetmeyip beni işkence ettiklerine göre, ya sizin tasnifinize inanmıyorlar, ya da beni aydın saymıyorlar. Her neyse, o ayrı mesele. Asıl dâvâ şu: Aydın olsun, cahil olsun, niçin dayak ve işkence, suçu ve hakikati meydana çıkarmak için yegâne çare sayılsın? Medenî memleketlerde polis, zanlılara işkence yapmadığına göre, suç ve hakikat meydana çıkarılmıyor mu zannediyorsunuz? Orada kaatiller ve caniler serbest mi dolaşıyor? O memleketlerin polisi de suçluları meydana çıkardığına göre, metodlarını öğrenmek icabetmez mi? Kriminoloji denilen bir ilim var. Ancak cahillik ve tembelliktir ki bizim polisi kolay yola, yani dayakla itiraf ettirme yoluna sürüklüyor. Bir suçlu meydana çıkarıyorsanız, 9 tane mâsumun canını yakıyorsunuz. Zaten bu işkence güvenilir, şaşmaz bir metod bile değildir ki. Dayağı attın mı, insanların çoğu «ben yaptım!..» der çıkar ve hiç alâkası olmasa bile cinayet veya hırsızlık suçlarını kabullenir.

Genç komiser muavini bir hatamı yakalamış gibi bir zafer gülüşü çakıp:

— Hiç de değil, dedi. «Ben yaptım» der demez adamın yakasını bırakmayız ki. Suçu onun işlediğini isbat edecek olan delilleri de vermesi için sıkıştırırız. Meselâ, cinayeti işlediği silâhı veya çaldığı parayı nereye sakladığını sorar ve bunu da söyletinceye kadar döveriz.

— Ya şahiden o suç işlememiş de dayaktan kurtulmak için «Ben yaptım!» demişse? Yeniden işkence ettiğinizde adamcağız ne diyebilir ki?

— İşte o zaman suçlu olmadığını anlarız. Ya «Bil-

miyorum, ben kabahati yalandan üzerime aldım» der, ya da, gene inanmazsak, dayaktan kurtulmak için gene uydurur. Gider bakarız, iki üç sefer de söylediği yerlerde birşey çıkmazsa adamın herhalde suçsuz olduğuna kanaat getirip bırakırız.

BÜTÜN MEVKUFLAR TOPLANIYOR

Zannedersem adı Süavi olan bu komiser muavininin bu sözlerine verecek cevabım kalmamıştı. Bu zihniyet karşısında ne denebilirdi ki?

Zaten bahçeye bir kamyonet daha girmiş, içinden yeni tutuklular çıkmıştı. Hepsini de tanıyordum. İşte bizim kahramanlık mütehasası şâirimiz Cemal Oğuz; gene kahraman şiirler yazarı — tabii kâğıt üstünde mücahit — dev gibi boyu ve cüssesiyle Hamza Sadi; ve sanki tezat olsun diye yanibaşında duran kısacık boylu, çelimsiz, beyaz ve «toy» yüzlü, fakat kuvvetli çeneli, az konuşur gençlerden olan Mühendis Okulu öğrencisi Kayseri'li Fehiman. Yanında, sandöviçin diğer yarısı gibi duran diğer bir iri kıyım: Kayseri'li Fâzıl. Onun da yanında, kıvrır kıvrır saçları ve o yaşlarda yaramaz oğlan yüzüyle, Hukuk talebesi veya hakim stajyeri Sait Bilgiç ve arkadaşı, zayıf, esmer Cebbar, daha ötede de Atsız'ın talebelerinden kızıl saçlı lise talebesi Yusuf.

Bahçeye bu sefer bir taksi girdi. İçinden Ankara Musikî Muallim Mektebi Müdürü Orhan Şaik Gökay, Türkistanlı Başkurt Profesör Zeki Velidi Togan, hemşerisi Hibetullah, benim mâhut arkadaşım Cihat ve öğretmen Hüseyin Namık Orkun, tükenmez pürosuyla..

Parti parti bizi mahkeme binasına almaya başladılar. Evvelâ subaylar alındı. Başta, bembeyaz saka-

liyle, tevkifinden az evvel askere çağırılan Dr. Hasan Ferit Cansever yürüyor. Arkasından, şiirleriyle tanınan askerî doktor Tevetoğlu, yanında, tutukluluk haberiyle birlikte kurmay subaylık imtihanında kazandığı boş müjdesini alan genç subaylardan Alpaslan Türkeş.

Bunların arkasından, tevkiflerinden birer ay evvel yedek subay çıkmış olan Nurullah'la Zeki Sofuoğlu yürüyor. Nurullah'ın her zamanki vurdumduymaz hali suratından okunuyor. Palabıyık olmuş. Nurullah'a subaylık elbisesi ne kadar yakışmışsa, yanındaki Zeki'nin Kısa olan boyuna o kadar yakışmamış. Adetâ üniformayı bir yerde bulup oyun olsun diye arkasına geçirmiş gibi bir hali var. İyice esmer yüzünü içinde kapkara gözleri, şirin ve cevval bir sincabın gözleri gibi endişe ve kurnazlıkla fıldır fıldır dönüyor.

Mahkeme salonu pek büyük değil. Biz 23 sanıkla, etrafımızı saran süngülülerle ve polislerle dolu bile. En arkada bir sıra ayırmışlar, kapı açılınca içeri dinleyici «halk» girdi. Aslında bunlar hep tutukluların akrabasıyla akraba geçinerek izin koparabilen bir iki ahbaptı. Başka kimseye bu «serbest» mahkemede gelip seyretme müsaadesi vermemişler.

MAHKEME

YALANLA BAŞLAYAN MAHKEME

Salona henüz yargıçlar girmemiş. Zabıt kâtibi daktilosunu düzeltmekle meşgul. Aşinâ bir yüzü var. Tanıdım: İlk tahkikat sırasında da zabıt kâtipliği yapan, beni Tabutluğa — tabii emir kulu olarak — gö-

türüp getiren sivil memur! İsmi galiba Muharrem'di. Esmer, çökük avurtlu, koca kara kaşlı sessiz bir oğlan.

Polisler birden: «Herkes ayağa!..» diye bir çığlık attılar ve bu zorlamalı saygı gösterisi arasında salona «heyeti hâkime» ve «Savcı» (Müddeiumumî) girdi. Hayret! Savcı bizim işkenceci - başı sabık Sorgu Hâkimi değil mi! Aylardır tahkikatı kanunî ve gayri kanunî yollarla yürüten Sorgu Hâkimi bu sefer arkasına cübbe geçirmiş, Savcı oluvermiş!..

Hâkimler yüksek kürsüdeki yerlerine oturunca biz de tahta sıralarımıza oturduk. Hepsi de askerdi. Örfi İdare (Sıkı Yönetim) mahkemesi olduğuna göre, bu tabiiydi. Biri Generaldi: Ziya Paşa. Yüzünden ciddiyet ve dürüstlük okunan sessiz bir adamdı.

Yanında askerî üniformalı ve hâkim cübbeli bir albay: Askerî Yargıç (hâkim) Osman Cevdet. Generalde ne kadar saç yoksa, bunda da o kadar çok var. Yeşil gözleri, armudî suratı ve hodbin çizgili ince dudaklarıyla insana ilk hamlede emniyet telkin etmiyor. Ve nihayet «nereden buraya düştüm» der gibi sıkın ve şaşkın bir halle oturup önüne bakan sivri ve çıplak başlı bir süvari albayı: Galip Kaan.

Savcı, ayağa kalktı. Şöyle bir kasılarak etrafa baktı. Kaşlarını çattı, bir iki öksürdü ve kollarındaki sarkık yenleri sıvar gibi bir hareket yaptı. Bu mühim başlangıç rolünden sonra önündeki kalın bir dosyadan okumağa başladı. Son Tahkikat kararını okuyormuş. Saatlerce süren bu okuma esnasında hayretten hayrete düştüm. Herkes meğer ne ifadelerde bulunmuş! Neler uydurulmuş, neler atılmış! Ve kimlere nelerin altına «ifademdir» diye imza attırılmış! Bu kadarını en karamsar anlarımda bile tahmin etmemiştim!

Birden şüphelendim. Şimdi benim ifademden parçalar okuyordu. Ve yarıdan fazlası uydurmaydı!.. Altına imza attığım ifadenin, mahkemede Savcının okuduğu ve bilâhare matbuata dağıtılıp tırnak içinde nakledilen ifadelerle alâkası yoktu!.. Canının ve keyfinin istediği yere kelimeler, hattâ cümleler ilâve etmiş, mânâlarını tahrif etmiş! Sorgu hâkiminin neler yapabileceğini öğrenmiştim ama, bu tahrifkârlığa cür'et edeceğini tahmin etmemiştim.

Nasıl olurdu! İmzamızı taşıyan vesikayla bu uydurmaların ikisi de resmen dosyaya konmıyacak mıydı? Korkmuyor muydu? Yoksa korkacak bir şeyi yok muydu? Öyle ise, mânâsı korkunçtu. Mahkeme ve yüksek makam onunla cürüm şeriki olduğu için korkmuyorsa, hapı yuttuk demektir. Bizi hiç bir kuvvet kurtaramazdı. Ve gazeteler de bu okunanları aynen basacaklardı. «İfadelerin altındaki imzaları görelim» demiyeceklerdi ya... Hakikatin hiç bir zaman meydana çıkmıyacağına kani gibi idi.

Mârifetini tamamladıktan sonra, oturdu. Ben ve birçok arkadaşlar hemen el kaldırdık. Söz vermediler. Adlî Hâkim tokmağı masaya vurdu ve celseyi tatil etti.

İş fena gidiyordu. Bir kere mahkeme işe yalanla başlamıştı. Ve İddianame, başımıza bu çorabı örenlerin bütün masalvârî iddialarını tekrar ediyor, ağır surette cezalandırılmamızı istiyordu. Gerçi benim idamım istenmemişti ama, istenen hapis cezalarının ye-kûnu 21 seneyi buluyordu!...

Mahkemenin ilk celsesinden sonra nezarethane-deki sıkılık, ne hikmetse, gene gevşedi. Meselâ, evden yollanan çamaşır paketi gazeteye sarılı olduğu halde bu gazeteyi geri almadılar. Hem de o günün gazetesiydi. Merakla açtım, baktım. Birinci sahifeyi hep

biz kaplamışız: Koca koca manşetler, fotoğraflar, sütunlar dolusu yazılar. Yazılar tabii Savcının «Son tahkikat kararı»nın tam metninden ibaret. «İfadelerimiz» diye bir sürü uydurmalar aynen basılmış. Tabii gazeteci, pek çok kelime ve cümlelerin Savcı tarafından uydurulduğunu ve dosyada mevcut imzamızı taşıyan asıl vesikalarda bu tahriflerin mevcut olmadığını ne bilirsin!.

Fakat gazetenin resim altlarına koyduğu yazılar pek tuhaftı. «Suçlulardan bir Tıp talebesi», «Suçlulardan biri daha». «Suçlulardan iki talebe» gibi durmadan «Suçlu» tâbiri kullanılmış! Daha mahkeme kararını vermeden, gazete vermiş, bizleri «suçlu» diye anıyor! Belki de «maznun» veya «sanık» tâbirlerinden haberleri yok..

Emniyette kapalı bulunduğum hücreden garip bir şey daha oldu: Elkonan kanun kitaplarım iade edildi. Neden alındı, neden geri verildi, meçhul. Neyse, verildi ya... Harıl harıl maddeleri tetkik ediyorum.

HAYAL SUKUTLARI

Beş gün kadar bir aralıktan sonra gene kamyonetlere ve taksilere doldurulup Sıkı Yönetim Mahkemesine götürüldük. Bu günleri ipe çekiyordum. Höcremden kurtulmak, parmaklık arkasından da olsa sokak ve insan yüzü görmek, süngüler arasında da olsa mahkeme salonunda sevdiklerimin yüzünü görebilmek... Bu bulunur nimet miydi?...

İkinci celse gene bir tuhaf başladı. Üç mevkuf arkadaş ayağa fırladılar ve «efendim, bir yanlışlık var galiba.. Biz serbest bırakılacaktık.. Savcı bey biliyor vaziyeti... Halbuki iddianamede bizi de zikrediyor-

lar..» diye bir şeyler gevelediler... Açık söyliyemedikleri şey, Savcının kendilerine bazı vaidlerde bulunduğu, şimdi de yerine getirmediği idi. Bunlar, dostları aleyhinde Savcının dilediği tarzda ifade vermiş olup, mahkemeye sadece şahit olarak geleceklerini uman gençlerdi. Savcı, tıpkı kendileri gibi bir karakterde olduğunu belli edip vaidini yerine getirmeyince büyük hayal sukutuna uğramışlardı. Yeşil gözlü adli hâkim «Öyle birşey yok, siz de maznunsunuz. Oturun aşağı.» deyince ayakları suya erdi. İhanet ettikleri arkadaşlarının önünde de daha fazla açılmadıklarından, şaşkın ve bitkin, yerlerine çöktüler. Bunların içinde bir tane de benim arkadaşım vardı. Dürüst, idealist bildiğim bir genç...

AVUKATLARIN ÇEKTİĞİ

Mahkemenin ikinci süprizi avukat tutumamıza müsaade etmesi oldu. Bunda şaşacak ne var diye düşünebilirsiniz ama, bu ana kadar müsaade etmedikleri ve istediklerini yaptıkları hatırlanırsa hayretimiz anlaşılır. Maamafih bunun da bir komedi olduğu sonraları meydana çıktı. Tuttuğumuz avukatlara mahkeme boyunca hemen hemen söz hakkı vermedikten başka, zabıtları dahi tetkik ettirmediler. Fakat Savcı: «Efendim, avukatlar ne gün isterlerse gelip zabıtları ve dosyaları tetkik edebilirler!» diye beyanatta bulunuyordu. Nihayet bir gün benim avukatım Şeref bey, dayanamadı: «Ne zaman gelsek reddediyorsunuz!» diye feveran etti. Böyle söyledi diye de bilâhare telefonla Sıkı Yönetim tarafından tehdit edilmiş. Bunun üzerine istifa etti.

Bütün mahkeme boyunca kuru gürültüye pabuç

Bırakmayan ve muazzam şahsiyetiyle ve eşsiz belâğatiyle hepsini dilsiz eden zat, İsmet Rasin'in avukatı sabık Adliye Müsteşarı rahmetli Kenan Öner'di.

TAHRİFLER

İfadeler alınmağa başladı. Ve birden, Tabutlukla Açlık Grevim arasında cereyan eden Emniyetteki feci günlerim gözümün önüne geldi: burada da hâkim, tıpkı Emniyette olduğu gibi, söylenenleri değil, kendi istediğini dilediği gibi zapta geçiriyordu! Maznunun ifadesi aynen zaptedileceğine, hâkmin özetlemesi ve kendisi dikte ederek zapta geçirtmesi, ifadenin aslına nazaran mânâ değişikliklerine ve düpedüz tahriflere sebep oluyordu.

Gerçi Askerî Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu bu ihtimali düşünmemiş değildi. Kanun diyor ki, «maznun, ifadesi zapta geçirilirken, yanlış zaptediliyorsa tashihi edebilir». Fakat bir kere ifadeyi veren maznun arkadaşların çoğu manen harap halde olduklarından bunu yapacak cesaretleri yoktu. Mahkeme heyetini aleyhlerinde kışkırtmak korkusuyla protesto etmiyor, pısırik pısırik susuyorlardı. Binde bir tashihe kalksalar, «öyle söylemedim» diyecek olsalar, yeşil gözlü adli hâkim tarafından hışımla susturuluyorlar.

«KANUNU SEN BANA ÖĞRETEMEZSİN!»

İlk ifade verenler Cihat'la Muzaffer oldu. Cihat'ın «Oğuz'la İdarehanede buluştuk» tarzında verdiği ifade, hâkim zabıt kâtibine dikte ederken, «Oğuz'la

gizli toplantımıza gittik» şekline girdi. Cihat itiraz etmeyince ben ayağa kalktım ve zaptın Cihat'ın ifadesine uygun bir şekilde düzeltilmesini istedim. Adli hâkim Albayın yeşil gözleri çirkin bir parıltıyla bana baktı:

— İfade Cihat'ındır, sizin karışmağa hakkınız yok, dedi.

— Evet, ama, zapta geçenler onun şimdiki ifadesi olmadığı gibi, benden bahsedildiğine göre ifadesi bana tesir edecek. Bu hakka dayanarak, ifadesinin yanlış olarak zapta geçirilmesine itiraz ediyorum, diye cevap verdim.

Albay Osman Cevdet Erkut adeta köpürdü:

— Oturun aşağı! diye bağırdı.

— Otururum ama, siz de öyleyse zaptın alınış şekline itiraz ettiğimi zapta geçirirsiniz.

Ve bunu emreden Kanun maddesini zikrettim.

Hâkim adeta kendisinden geçti:

— Kanunu sen bana öğretmezsin! Otur aşağı! Yoksa şimdi mahikemeden dışarı attırırım! diye avaz avaz bağırdı.

O sefer oturdum. Fakat bu pandomima sık sık tekkerrür ettiğinden birkaç defa salondan dışarı atıldım. Aynı şekilde, ifadelerinin doğru zapta geçmesi hususunda ayak direyenlerden İsmet Rasin de birçok defalar salondan atıldı ve bir jandarma nezaretinde koridorda oturtuldu. İfadesi başlarken, yiğitçe, meydan okuması zapta geçirilmeyince: «Öyleyse ben de ifademe devam etmiyorum» demek cesaretini gösteren Dr. Tevetoğlu ise söz düellosunu kazanmış ve ağzından çıkanlar aynen zapta geçirilmişti.

EMNİYETTEYKEN EMNİYETTE OLMAYAN GENÇ

Fakat işkence bahsi kesin surette «Tabu» bir konu idi. Bu kelimenin daha ilk hecesi söylense Savcıyla Adli hâkim bir kıyamettir koparıyor, maznunu terörize edip bahsi değiştiriyorlardı.

Bütün tutuklular artık Emniyet binasının nezaret-hanesinden Tophane'deki Askerî Cezaevine taşınmışlar, Emniyette sade ben, Prof. Zeki Velidi Togan ve Atsız («azılı elebaşlar») bırakılmıştık. Askerî Cezaevinin nasıl bir yer olduğunu bilmemekle beraber, polisten uzak olması bakımından şayanı tercihti. Buna rağmen neden arkadaşların gürültüye pabuç bıraktıklarını ve polislerin işkencelerini anlatmadıklarını anlıyamıyordum. Hepsi de Savcının ve hâkimin galeyanı karşısında sinip susuyorlardı.

Bundan cesaret almış olacak ki, Savcı bir gün: «Efendim, bunlar nezarethanede, evlerinde görmedikleri ihtimamla muamele görmüşlerdir!» diye fazla cüretkârlık edince, o sırada ifadesi alınmakta olan Muzaffer dayanamadı, büyük bir safiyetle:

— Doğru, evde hiç öyle muamele görmemiştim. Sade şunu söylüyeyim: Emniyette katiyen kendimi emniyette hissetmiyordum» diyerek salonu kahkaha-dan geçirmişti.

UMULMADIK BİR KAHRAMAN!

Fakat herkesin ürkek olduğuna inandığım bir sırada, insanlığa itimadımı yenileyen bir hâdise oldu:

Sıra, Kayseri'li Fehiman'a gelmişti. Kısa boyu, çelimsiz vücudu ve iddiasız haliyle ifade vermek

üzere ayağa kalktı. Eğer peşinen «ürkecek» hükmü verilebilecek biri varsa, o da bu soluk benizli, toy yüzlü Mühendis Mektebi talebesiydi. Zaten pek az konuştuğundan, hiçbir zaman ne biçim bir çocuk olduğunu kestirememiş, görünüşüne göre hüküm vermeğe meyletmiştim. Evvelâ ilk tahkikat sırasında verdiği ifade okundu... Hayret! Yüzbaşının elini ve izini belli edecek tek bir kelime bile yoktu. Hepsî tabîî ve hakikata uygun şeylerdi. Arkasından hâkim sualler sormağa ve ifadesini yeniden almağa başladı. Sakin sakin cevap veriyordu.

Kısa ifadesi bitmek üzereydi. Birden, hiç umulmadık bir anda: «Ama bana işkence ettiler» dedi. Bu da sakin, söylenmiş, «bu sabah çayımı içtim» der gibi bir beyanattı. O kadar ki Albay - Hakim boş bulundu, az daha olduğu gibi zapta geçiriyordu.

Derken kızılca kıyamet koptu:

Fehiman Altan, ayakta sakin sakin bekledi: Nihayet Savcıyla Adli Hakim nefeslerini tüketince, tekrar etti:

— Evet, beni Tabutlukta «Mutena Odada» bir gün işkence ettiler.

Bütün salon elektrik geçmiş gibi heyecanlandı. Mahkeme heyeti gene bağırdı, çağırdı, köpürdü taşıtı. Hatta bu sefer sessiz general da karıştı. Gözlüklerini çıkararak ve kaşlarını çatarak:

— Oğlum, bu yalanı söylemekte ne faydan var? İlk ifadeni cebir altında mı imza ettim demek istiyorsun? İlk ifaden yanlış mı, değiştirmek mi istiyorsun? diye bağırdı.

Fehiman, gene sakin sesiyle:

— Hayır, dedi, ilk ifadem doğrudur. Öteki istediklerini imza etseydim doğru değil derdim ama bu imza etmiş olduğum benim ifademdir.

General şasırdı:

— Öyleyse ne diye cebir ve tazyikten bahsediyorsun?

— Çünkü işkence edildim de ondan. Zapta geçmesini istiyorum.

Albay - Hâkim atıldı:

— Davayla alâkası olmayan şeyler zapta geçmez?

Fehiman sükûnetle ısrar etti.

«KIPTİ SİRKATİN SÖYLERKEN...»

Bu sefer Savcı lâfa karıştı. Yarı kapalı tehditler savurdu. Fehiman'ın suçunun pek basit olduğunu, böyle yapmakla mahkemeyi kendi aleyhine çevirdiğini, aklını başına toplamasını söyledi. Fehiman bildiğinden şaşmadı. Öfkeden kendinden geçen Savcı bir pot kırdı. Mahkeme heyetine dönerek ve daha biraz evvel Muzaffer'e söylediklerini unutarak:

— Efendim, bunlar Reisicumhur namzeti muhterem insanlar olarak Emniyete getirilmediler! Bunlar, hükümeti devirmeği istemek suçuyla tevkif edilmiş canilerdir! Tabii buna göre muamele görmüşlerdir! diye haykırdı.

Dayanamadım, ayağa fırladım :

— Mükemmel! Aynen zapta geçsin lütfen! Hakim bey, Savcının şu sözlerini aynen zapta geçirmenizi talep ediyorum! dedim.

Hâkim bütün hışımıyla bana dönerek:

— Karışma! Otur yerine! diye bağırdı.

Ben de Fehiman'ın sükûnetini taklide çalışarak:

— İşkence yapıldığını bizzat Savcı kendi ağziyle itiraf etti. Bizim ifade ve isbatlarımıza ne hacet? Onun

için zapta geçmesini rica ediyorum, dedim.

Hakim gene susup oturmamı emredince, arkama döndüm, akraba - seyircilere dönerek: «Siz şahitsiniz» dedim.

Bu fazlaydı. İki süngülü beni yakaladıkları gibi dışarı çıkardılar, Fehiman'ın ifadesinin sonunu duymadım.

Bütün yiğitçe ısrarlarına rağmen Fehiman da işkence bahsini zapta geçirttirememiş. Fakat örnek cesareti herkesin sinmiş ve yıpranmış maneviyatını diltmişti.

İsmet Rasin'in ifadesi de enteresan oldu. Zaten âdetiydi; başkalarının ifadesi alınırken de daimî surette hâkimle kavga eder, dışarı atılırdı. Bu sefer Hâkimi o kadar kızdırdı ki, yeşil gözlü Albay onun ifadesini aldığı unutarak dışarı attırdı, sonra akli başına gelip geri çağırttı.

Sınıf arkadaşım Hikmet'in ifadesi de Fehiman'inkini hatırlattı. O da, Emniyetteki ifadesinin bir kısmını reddederken Emniyet Umum Müdür Muavininin tabanca çekip tehdit ettiğini, mahkeme heyetinin hidetli yaygaraları arasında anlattı. Hikmet'in farkı şuydu ki, Fehiman gibi sükûnetle değil, heyecanla anlatıyordu.

Hâkim bağırdıkça o da bağıırıyordu. Nihayet dayanamadı: «Hâkim efendi, sizin ensenize tabanca dayasalar da köpek gibi öldürürüz deseler, siz ne yapardınız?» dedi.

İşin garibi, onun da ilk tahkikat ifadesinde reddedilecek hususlar pek azdı. Belli ki yüzbaşı bütün istediklerini ona da imzalattıramamış. Gerçi bu eski ve aziz dost, kendini temize çıkarmak gibi anlaşılır bir niyetle, benim şahsım hakkında hakaretâmiz bâzi şeyler söylemiş ama, hukuken pek zarar verici bir şey

kabul etmemiş. O zaman bu hakaretimiz beyanları duyunca çok kırılmış ve hayâl sukutuna uğramıştım ama, sonraları bunun sâikini anlamış ve onu affetmiştim. Hiç şüphesiz Hikmet, işkence, hattâ işkence tehdidi bile görmeden, yakasını kurtarmak için bana veya diğer arkadaşlarına en tehlikeli iftiraları atanlardan değildi.

İNSANLIK KARAKTERİ RESMİGEÇİDİ

Bunlar meyanında biri vardı (adını vermiyeceğim), durmadan peşimden koşan, beni bile aldatan bir idealist gayretiyle işler görür, sanki müthiş bir kahramanmışım gibi mübalâğalı (fakat o zaman Güneyli coşkunuğuna verdiğim) dalkavukluklar yapardı. Bu fare gibi fıldır fıldır gözlü gencin ifadesi okununca herkes hayretten donakaldı. Mahkeme boyunca da kendini bizden sıyırmak ve bize bir tekme atarak batırmak için pek çok çalıştı. Nitekim 1'inci mahkemede beraet kararı alarak mükâfatını da gördü.

Bunlardan diğeri de, Atsız'ın arkadaşlarından dev cüsseli, palabıyık, kahramanlık şiirleri yazan bir gençti. Bu zavallıyı Tabutluğa birkaç saat için koymuşlar, kapısını kapatamamışlar: sığmamış! Ağlaya ağlaya anlatırdı. Lehine söylenecek bir şey varsa o da, mahkeme bittikten sonra, «kahraman-ı hürriyet» olarak geçinmeğe kalkışmaması ve haddini bilip Anadolu'da kendini unutturmasıdır.

Kendini hâlâ unutturamayan «kahramanlardan» başka bir «şâir» vardı; bugünkü ve her zamanki hamaset ve feragat şiirlerine rağmen, mahkeme sırasında Fehiman'ın yarattığı mertlik havasını bozmakla temayüz ediyordu. Benimle pek ilgisi yoktu ama, vak-

tiyle dalkavukluk ettiği Nihal Atsız aleyhinde ve belli mahkemenin gözüne girmek için âdicesine öyle şeyler söylüyordu ki, insan tiksiniyor, duymamak istiyordu.

Buna mukabil Nejdet Sançar, kardeşi Nihal Atsız'ın bedava avukatlığını üzerine almış, kendini tamamiyle unutarak sırf onun müdafaasını yapıyordu.

Nihal Atsız'ın (ve kardeşi Nejdet Sançar'ın) bütün eziyetler karşısında gösterdiği vakur, cessur davranışla, arkadaşı Orhan Şaik'in «ben Şefle kol kola yürümüşüm» yalvarışı arasında dağlar kadar fark vardı.

Mahkeme, insan karakterlerinin etüdü için eşsiz bir meydandı. Birisi (galiba Mussolini) hapishanenin eşsiz bir mektep olduğunu söylemiş: hapishane mektepse, bizim Sıkı Yönetim mahkemesi tecrübesi de üniversiteydi. Biz ikisinden de mezun olduk.

HOCAPAŞA MALİYE ŞUBESİNİ SOYANLAR

İşin tuhafı, Sıkı Yönetim mahkemesine girip çıkarak hayat tecrübemi arttırdığım esnada, hapishane mektebinde de tahsilimize devam ediyorduk. Bilhassa, her celse sonunda Emniyet nezarethanesindeki hücrelerimize getirilip kapatılan ben ve diğer üç tutuklunun daha dolacak pek çok çilesi varmış!

İlkteşrin (ekim) gelmiş, havalar soğumağa başlamıştı. Hücrelerimizde ne soba, ne de kalorifer bulunmadığından, kış gelince çekeceklerimizin ilk tadını almağa başlamıştık.

«Hapishane mektebi» nin en unutulmaz derslerinden biri de «Hocapaşa Maliye şubesinin soyulması» diye andığımız hâdisedir. Bilmem hatırlayan olur

mu, o sırada Hocapaşa Maliye şubesi soyulmuştu. Maliye şubesinin veznedarı, gece bekçisi ve bir başka memuru şüpheliler meyanındaymış.

Dünyanın her tarafında polis vak'alarında birkaç şüpheli bulunur; bunlar kanun dairesinde sorguya çekilir ve hangisinin asıl suçlu olduğu çeşitli yollarla aranır ve çok sarih bir durum olmadıkça, tevkif edilmezler. Bizim Emniyet ise, bu üç şüpheliyi derhal tevkif edip hocrelelere tıkıvermiş. Bu işlerle uğraşan polis şubesi hangisiyse (zannedersen 9'uncu Şube) bu üç şüpheliyi bir hayli dövmüş, fakat netice elde edememiş. Bizi elinde esir tutan Siyasî Şubenin işkence bahsinde hususî bir şöhreti olacak ki, ihtisasına hörmeten bu üç mevkufu bizim katın polislerine devretmişler.

Her ne kadar «Tabutluk» işkence âletleri hariçte duyulduğu için ortadan kalkmışsa da, 1'inci Şube «vazifesini» lâyıkıyla yapmış, şöhretlerini haklı çıkaracak bir gayretkeşlikle her üç mevkufa da «ben soydum» dedirtmişler. Fakat böyle basit bir itirafla insanın yakasını polislerin elinden kurtaramadığını ve bundan sonra yapılacak işin «soydukları parayı nereye sakladıklarını itiraf ettirmek» olduğunu biliyorduk.

Mahkemeye gidip gelmelerimiz dolayısıyla artık eskisi gibi dünyadan habersiz değildik ve hücrelerimizin dışında cereyan eden fâciayı takip edebiliyorduk. Bir keresinde, koridorda kanlar içinde sürüklenen orta yaşlı bir adamla da karşı karşıya gelerek, maruz kaldıkları tazyikin şiddeti hakkında fikir edinebilmiştim. Esasen sabah akşam çığlıkları âsabımı yıpratıyor, sade benim çektiğim işkence günlerimi hatırlatmakla kalmıyor, aynı zamanda içimdeki her bir acıma ve merhamet telini sızlatıyordu. İnsan bizzat

maruz kaldıktan sonra, başkalarının acılarını daha da iyi hissediyor.

Hatırladığıma göre, Hocapaşa Maliyesi «soyguncularının» işkenceleri yirmi gün kadar sürdü. Sonunda asıl suçlu, İzmir'de vapurdan inerken yakalandı ve «şüphe altında mevkuf tutulan» üç zavallıyla hiç bir alâkası olmadığı anlaşıldı. Bekçi, veznedar ve diğer memur meş'um hücrelerinden çıkarıldılar ve salıverildiler. Polisimiz bir başarı daha kazanmış, bir soygunculuk vak'asının esrarını çözerek asıl suçluyu yakalamıştı!

TEHDİT ALTINDA İFADE

Eski tedhiş günlerinin benim için de dirileceğini hiç tahmin etmediğim anda o günler yine karşıma dikiliverdi. 11 Ekim 1944 Çarşamba günüydü. Mahkemeye bizi götürecektir olan koridorda polisler ve diğer üç mevkuf arkadaşıyla birlikte bekliyordum. O gün benim ifadem alınmasına başlanıyordu ve az çok heyecanlıydım. Bir sivil memur gelerek beni aldı ve 1 inci Şube Müdürünün odasına götürdü. Ne istiyor diye meraklandım. Dün gece de mahkeme dönüşünde beni çağırılmış, sonra vazgeçmişti.

Mülâkatımız gayet kısa sürdü. Şube Müdürü:

«— Hâlâ elimizdesin. İfade verirken dikkatli konuş, gene işkence lâfları karıştırma. Bu bir ikazdan ibaret» dedi. Benim hiç cevap vermediğimi görünce polise işaret etti ve tekrar götürülüp kafileye katıldım. Mahkeme başladı ve ilk iş olarak en ön sıraya çağırıldım. Yeşil gözlü hâkim suallerine başlarken lâfını kestim. Alelâcele hazırladığım yazılı bir istidayı uzatarak:

«— İfade vermeden önce istidamın tetkikini ve karara bağlanmasını isterim» dedim.

Hâkim büyük bir tereddütle istidayı aldı. Emniyette kendimi tehdit altında hissettiğimi ve vicdanen hür olarak ifade vermem isteniyorsa, benim de tutuklu diğer yirmi arkadaşın taşınmış oldukları Askerî Cezaevine naklimi ve ondan sonra serbest olarak ifade verebileceğimi beyan eden dilekçem okundu. Ayrıca şifahen de, Emniyette kaldığım müddetçe korku tesiriyle ifade veremeyeceğimi, daha bugün cereyan eden bir müdahale ve tehdit sebebiyle mânevî baskı altında olduğumu bildirdim.

Hâkimler heyeti gizli bir şeyler konuştular. Ve Albay - Hâkim, kararı tefhim etti: «Gereği düşünüldü: Sanığın talebinin, dâvayla alâkasızlığı sebebiyle reddine, emniyet noktası düşünülerek de ifadesinin gizli celsede alınmasına oy birliğiyle karar verildi. Dinleyiciler ve bütün maznunlar salondan dışarı çıkarılacaktır, sade Oğuz Türkkân kalacaktır!»

Şiddetle protesto ettim.

«— Ne farkı var, bay yargıç (o zaman hâkimlerin resmî ismi buydu!). Celse gizli yapılmakla korunmuş olmam ki: işkenceleri yaptıran o zamanın sorğu hâkimi şimdi savcı olarak bu gizli celsede hazır bulunmayacak mı? Beni Tabutluğa sürükleyen polis memuru, mahkeme zabıt kâtibi sıfatiyle gizli celsede oturmayacak mı? Bunun, benim emniyetim bakımından koruyucu gizliliği neresinde?

Fakat lâflarım gürültüye gitti. «Sayın Yargıç» hem beni susturmak için bar bar bağırıyor, hem de süngülü erlere salondakileri daha çabuk dışarı çıkartmak için emirler savuruyordu.

Bir an ne yapacağımı düşündüm. Acaba reddedip hiç ifade mi vermesem? Canlarına minnet. Yok-

sa işkenceden hiç bahsetmiyeyim mi? Zaten zapta kimse buna âit tek kelime geçirmedi. Boş yere kendimi ateşe atmakta ne mânâ var?

Gizli celse sade ben, hâkimler heyeti, savcı, işkencelerin emir kulu polis ve zabıt kâtibi ve o zamanlarda avukatım olan Şeref bey olduğu halde başladığı zaman ne yapacağıma karar verememiştim.

İfadeye başladım. Sırası gelince de işkenceleri söylemeğe başladım. Bunu neden yaptığımı bugün bile bilmiyorum. Hukukî insiyak mı? Meydan okuma mı? Korkak olmadığımı bu adamlara bile isbat arzusu mu? Kendi vicdanıma karşı utanmamak içgüdü mü? Bilmiyorum. Ben anlattıkça hâkimler heyeti, her zamanki pandomimalarına başladılar, beni susturup lâfı değiştirmek istediler. Ben ısrar ettikçe de savcı kuduruyor. «Efendim, o sırada aldığımız ifadesini reddetmiyor. Öyleyse ne diye bu işkence iddialarını zapta geçirmekte ısrar ediyor?» diye bar bar bağıyordu.

İşkenceler hakkında söylediklerimin bir tanesi bile zapta geçmedi. Maamafih hemen ertesi celse, zapta geçmiyen bütün bu hususları bir istida halinde yazıp mahkemeye ibraz ettim. «Bu istidamın dâvâ dosyasına konmasını istiyorum» dedim. Yeşil gözlü hâkim evrakı tereddütle aldı ve bir göz attıktan sonra parmakları yanmış gibi yere atıverdi. «Alâkası yok! Konamaz!» diye bağırdı.

— Nasıl olur, sayın Yargıç! dedim. Bu bir istidadır ve altında damga pulu vardır. Bunu nasıl yere atarsınız! Muhteviyatının dâvayla alâkası olmadığını; veya doğru olmadığını zapta geçirtirsiniz ama, kanunen tanzim edilmiş bir vesikayı dosyaya koymamazlık edemezsiniz!

— Neyi dosyaya koyacağıma ben karar veririm.

Bu keyfi fetvaya aldırmadım, gene ayağa kalktım:

— Öyleyse, Askerî Usul Kanununun (filân) maddesi gereğince bir istida verdiğimi ve almayı reddettiğinizi mahkeme zaptına geçirin.

Hâkim gene bağırıp çağırarak beni zorla susturdu ama, aylarca sonra, dört yüz küsur sahife tutan müdafaa dosyamı ibraz ederken bütün bu alınmayan istida ve evrakları da müdafaanın arasına sıkıştırdım, farkına varmadan aldılar. Böylece Temyiz, mahkeme boyunca cereyan eden yolsuzlukları öğrendi ve kararı bozarken, 1'inci Sıkı Yönetim Mahkemesine bir şamar atar gibi, dâvanın nakzen görülmesini, 2 no. lu Sıkı Yönetim Mahkemesine devretti.

GECEYARISI DAYAK SAFASINI SEYREDİŞ

İfademin alındığı gün mahkemeden ayrılırken eşimle birkaç dakika görüşmek fırsatı buldum. «İşkenceleri söyledin mi?» sualine (evet) cevabı verdim ve sabahleyin Şube Müdürünün yaptığı tehdidi anlattım. Zavallı çok telâş etti ve ağlamağa başladı. Doğrusu ben de endişe etmiyorum değilim. «Seni öldürtürüm ve kaçmak istiyordu, vurduk deriz» tarzında bir îfâ da geçmişti. Karar verdik, beni hücremden başka yere götürmek isterlerse dişimle tırnağımla mukavemet edecek, hücremi terketmemeğe çalışacaktım. Sanki hücremdeyken vurup cesedimi binanın başka tarafına terkedemezlermiş gibi!..

İfadem 11 Ekim'den 19'una kadar sürdü. Akşamları götürüldüğüm Emniyette her gece «Ha şimdi geldiler, ha şimdi geliyorlar» diye korku içinde uyuyordum. Fakat zaman geçtikçe «Galiba çekindiler» di-

ye düşünüyör ve yavaş yavaş sükûnet buluyordum. 2 Kasım gecesi — saat geceyarısından sonra, 2-3 sularındaydı — derin uykumdan ansızın uyandırıldım ve 1 inci Şube Müdürünün odasına götürüldüm. Uyku sersemliğiyle olacak, önceki kararımı tatbik edemeden kendimi hücremin dışında bulmuştum!

O geceyi ömrüm boyunca unutmıyacağım. Odada Şube Müdürü ile İstanbul Emniyet Müdürü Demir vardı. Ben içeri girdiğim sırada yere yatırılmış sarışın, âdeta çocuk denecek yaşta bir delikanlıya iki polis dayak atıyordu. Zavallının canhıraş çığlıkları tüylerimi diken diken etti. Anormal bir hava esiyordu. Çocukcağızdan bir şey sordukları yoktu, sade vuruyorlardı. Derken Demir kalın sopayı polislerden aldı ve başladı kıyasıya kendisi vurmağa. Şiş suratına gömük küçük gözlerinde unutamıyacağım bir zevk parıltısı ve dudaklarında âdeta bir zevk gülümsemesi vardı. Sarışın gencin kayışla tutulan çıplak ayakları cılk yara içindeydi.

Nihayet Demir yoruldu ve sopayı, bir hariciyecî itinasıyla giyinmiş olan Şube Müdürüne uzattı. Bu ki-bar bey de, usul bilir bir memur gayretkeşliğiyle sopayı yaralı ayaklara ve kemiklere vurdu. Gencin çığlıkları kesildiğine göre artık bayılmıştı. Suratına bir sürahi su döktüler. Ayıldı. İki polis koluna girdiler ve koridorda beş aşağı beş yukarı koşturdular. Âdetmiş. Zavallının acıdan ulumaları binanın pencerelerini ihtizaz ettiriyordu. Ben olduğum yerde fenalık geçiriyordum.

O gece anladım ki, başkasının ıstırabını seyretmek bâzen bizzat acıya mâruz kalmaktan daha fecî oluyormuş. Bir de buna meçhul dolu bekleyişi katın. Bu mânevî işkencem kaç saat sürdü bilmiyorum. O müddet boyunca iki genç daha işkence edildi. Me-

ğer bunlar Çanakkale'de «Biz de Turancıyız!» diye boş lâf etmiş olan birtakım lise talebesiymiş.

Nihayet dayanamadım. «Yeter! Bana dayak atarsanız atın, ama seyrettirmeyin!» diye bağırdım. Demir yumruğunu çeneme dayayarak ve vurmuş gibi yapıp iterek: «Korkma, senin de sıran gelecek» dedi. Elinin teması beni âdeta deli etti. Üzerine atıldım. Ne mi yapacaktım? Bilmem!.. İki polis göğsüme sopalarıyla vurdu ve sonra kollarımdan tuttular. Bu kadarcık tartaklamadan sonra hücreme gönderildim. Demir gülerek «yarın» demişti. Yarınlar geçti. Bir daha çağırmadı. Bu kâbus da böyle geçti. Fakat içimdeki kin tekrar korlanmış, benliğimi kemirmeğe başlamıştı. Hissediyordum: bir gün kurtulursam öc almak isteyeceğim ve belki bu adamları vurup başımı yeniden belâya sokacağım.. Kurtulursam...

KOF BİR SAVCI

Savcımız Yzb. Kâzım, hukuken pek boş ve pek kof bir adamdı. Gafları meşhurdu. Meselâ son tahkikat sırasında niçin tevkif edildiğimizi, Kanunun sara-hatına rağmen, bizlerden sakladığını, farkına varmadan ağızdan kaçırıyordu. Mahkemede de sık sık boş bulunuyor, işkencelerin cereyan ettiğini itiraf niteliğinde lâflar söylüyordu.

Albay hemen fark ediyor, bunları zapta geçirmekle imdadına yetişiyordu.

Hukukî cehaleti bilhassa delil ve şahitlerin hazırlanışında belliydi: Tertip oldukları sırtıyordu. Yegâne marifeti, dosyadaki ifadeleri uydurma kılıklara sokarak ve tırnak içine alarak hükümet zoruyla gazetelerde neşrettirmektir. Mahkeme boyunca büsbütün

meydana çıkan cehaletini seyrettikçe ümidim artıyor, görüşme fırsatı düştükçe eşime «Hâkimlerimizde bir parçacık olsun namus ve adalet duygusu varsa beraat etmem işten bile değil!» diye fısıldıyordum.

Aleyhimizdeki ithamname artık ilk tevkifimiz sırasında gazetelere aksettirildiği gibi değildi. Bütün tutuklular, müşterek ve büyük bir gizli cemiyetin mensupları olarak yargılanmıyorlardı. Aynı ayrı kategorilere sokulmuştuk: Nümayiş tahrikçileri, hükümet sövücüleri, gizli cemiyet kurucular ve darbei hükümetçiler — ben ve yedi arkadaşım bu sonuncu grup suçla itham ediliyorduk—.

Hiçbirimiz artık Almanlarla anlaşma veya işbirliği gibi bir ihanetle itham edilmiyorsak da, arada bir «Alman taraftarı» gibi tabirler geçiyordu (tutukluların bazısı gerçekten Alman dostu olduklarından buna ancak benim gibi Nazi düşmanı olanlar içerliyordu.)

İlk günlerin «muazzam komplo» iddiası tutmamışa benziyordu. Gene de hepimizin müşterek itham edildiğimiz bir suç vardı: O da İrkçı ve Turancı fikirler gütmüş olmaktı. Yirmi üçümüze birden ve hiçbir nüans farkı gözetmeden bu (İrkçı-Turancı) yaftası yapıştırılmıştı. Halbuki benim ırkçılığım Nihal Atsız'inki veya İsmet Rasin'inki arasında büyük farklar olduğu gibi bazılarımızın da İrkçılıkla hiç alâkası yoktu. Turancılık bahsinde de görüşlerimiz pek çeşitliydi.

PARMAKSIZ HAMDİ

Polislerin içinde de hakşinâs kimselerin bulunabileceğini ve rolümüzün sâdece menfî bir ırkçılıktan

ibaret olmadığını anlayanların da bulunduğunu göstermek bakımından, Parmaksız Hamdi isimli bir Emniyet âmirinin yaptığı tartışmayı nakletmeyi unutmamalıyım.

Emniyet Müdürlüğünde geçirdiğim devrenin son günlerinden biriydi. Hücredeki mürteci hoca alınmış, bu sefer koğuş arkadaşlarım komünistler olmuştu. Evvelâ gözleri anormal bakışlı verem bir iktisat talebesi, o gittikten sonra da Cezmi isimli şirin ve zekî bir Tıp talebesi gelmişti. Önceleri kendini Kemalist, sıkıştıınca sosyalist, daha da sıkıştıınca komünist olarak takdim eden Cezmi'yle gündüz ve gece hep münakaşa ederdik. Cezmi sâyesinde, kızılların ne derece fanatik, ve, mantıkla yenilseler bile İman değiştirmeyen cinsten insanlar olduklarını tekrar ve yakînen görmek fırsatını kazandım.

Bu genç komünist, kendini döven bütün Emniyet mensuplarına karşı korku ile karışık bir nefret duymakla beraber «Parmaksız Hamdi» diye andığı polis şefine karşı hususî bir kin beslerdi. Ve deştikçe bunun dayaktan değil, Parmaksız Hamdi'nin kızıl faaliyeti çok iyi bilişinden ileri geldiğini farkettim. Ben de, 1 inci Şubenin bu Komünist Masası Şefini merak etmeğe başlamıştım.

Bir gün, mahkemeye götürülmek üzere memurların odasında kamyonetin hazır olmasını bekliyordum. Nöbetçim, nadir, babacan polislerden olan Palabıyık Avni beydi. Biraz sonra içeri ufak tefek, gözükleri arkasından cin gibi bakışlı, orta yaşlı bir adam girdi. Zayıf suratında hafif bir tebessümle yanımıza geldi ve bize kısa bir «Merhaba» çekti. Nöbetçinin davranıp «Merhaba Hamdi bey» deyişinden ve sol elinin iki veya üç parmağının noksan oluşundan, «Parmaksız Hamdi» ile karşılaştığımı anladım.

Münakaşa, Palabıyık Avni beyin bana sorduğu bir sualle daha doğrusu ortaya attığı bir lâfla başlamıştı:

— Komünist düşmanınız deyip duruyorsunuz ama, lâftan başka bir faydanız dokunmuyor. Halbuki bak, Hamdi bey sessiz sessiz onlarla nasıl mücadele ediyor!..

Benim cevap vermeme fırsat bırakmadan Komünist Masası Şefi imdadıma yetişti.

— Yok, Avni bey, dedi. Oğuz bey birçokları gibi küfür ve kurusıkı hücumlarla değil, delil, vesika ve fikirle onlarla mücadele ediyor. «Kızıl Faaliyet» isimli kitabındaki vesaik ve tahlillerden biz de, Millî Emniyet de birçok şeyler öğrendik ve istifade ettik. Gençliği ikaz etmiş olma faydası da ayrı...

Avni bey «yok canım?» der gibi bir edayla kara bıyıklarını buruyordu. Cesaretlendim, tevkifimden evvel Millî Emniyet mensuplarından mühim bir zatın benden nasıl sık sık fikir danıştığını anlattım ve adını da zikrettim.

İsmen bu zâtı tanırlarmış. Millî Emniyetin kitabım hakkındaki müsbet kanaatini bilmekle beraber, Polis Müdürlüğünde de dostlarımın olabileceği hiç aklıma gelmemişti.

İyice şaşırmıştım.

— Bu iltifatlarınıza çok teşekkür ederim, Hamdi bey, dedim. Doğrusu çoktandır bir damlacık hak teslim eden bir lâfa susamış olduğum için tevâzu göstermiyeceğim ve söyledikleriniz doğrudur deyip, iftihar payı çıkaracağım. Fakat bu sözlerinizin burada kıymeti, sâdece benim kırılan benliğime su serpmekten ibaret. Asîl faydası mahkememizde olurdu. Sizi karakter şahidi olarak çağırırsam aynı sözleri mahkemede de söyler misiniz?

Hamdi bey telâşını belli etmiyerek gülümsedi:

— Beni bu işlere karıştırmayın. Benim de kızıl-larla mücadelede faydamı kabul ediyor ve bunun devamını istiyorsanız, beni dâvadan uzak tutunuz.

Haklıydı. Hamdi bey, o devrin tezatlı idaresinin müsbet âletlerinden biriydi. Halk Partisi rejimi, en azılı fakat sureta maskeli elemanların, milliyetçi neş-riyat tarafından teşhir edildikleri halde öğretmen, asistan ve doçent olarak yeni nesli zehirlemelerine müsaade ederken, bir taraftan da gizli komünist şe-beke mensuplarını Hamdi bey gibilerin eliyle hapse attırıyordu. Bâzı yerde kızılara göz açtırmazken, öte yandan da Maarif bütçesinden para ayırarak kızıl mecmuaları (ikazları vız geçerek) besliyor ve kendi eliyle mektep kütüphanelerine dağıtıyordu. Hamdi beye bu çelişkiyi işaret ettikten sonra sordum:

— Hükûmet, bir vekilin falanca hareketini ten-kid etti diye en müteber gazeteleri kapatmakta, kızıl faaliyeti teşhir eden benim kitabımı toplatmakta te-reddüt etmezken, nasıl oluyor da, fikir hürriyeti gibi bir mazeretle Tan gazetesine ve Yurt ve Dünya gibi yığınla komünist mecmuasına göz yumuyor?

Emniyet âmiri, dürüstçe mi, yoksa diplomatik mi bir cevap verecekti bilemiyorum. O sırada kamyone-tin hazır olduğu haberi geldi, ayrıldık. Parmaksız Ham-diyle ilk ve son karşılaşmam da böyle oldu.

MAHPUSANE ÇEŞMESİ

Nihayet büyük gün geldi, geri kalan biz üç mev-kufu da Askerî Cezaevine naklettiler. Tophanedeki dik yokuşu tırmanışımı, süngülüler refakatinde de-mir bir kapıdan içeri alınışımı ve ufak bir binaya giri-

şimi hiç unutmam. Bu binada demir parmaklıklı bir kapı daha açılmış, büyük bir koğuşa konmuştum. Bu koca odada belki elli mahkûm yatıyordu. Yanyana, âdeta biri diğerinin üstüne taşarak yerlere konmuş şiltelerle koğuş tıklım tıklım dolmuştu. Artık tam hapishane hayatına giriyordum. Kaatiller, câniler, hırsızlar, asker kaçakları, dolandırıcılar hep buradaydı. Aralarında bir şilteye yattım.

Günler, haftalar ve aylar geçtikçe, bu âlemin kahramanlarını, komiklerini ve tiplerini daha yakından tanımağa başladım. Kocaman cüssesiyle, iri burnu ve yandan gülen ağzıyla Galatasaraylı Sudurî (subay, hem de yâverken dolandırıcılıktan tevkif edilmiş. Senelerce Amerika'da yaşadığını ve meşhûr bir gangster olarak çok para kazandığını gururla anlatır dururdu. Palavraları bile enteresan!) Şöhrette Sudurî'nin rakibi, kırbaç gibi çevik vücutlu, korkunç derecede zekî meşhûr hırsız Pire Sabahattin bu koğuştaki; ayağında 30 kiloluk zincir ve kocaman bir gülleyle dolaşan idam mahkûmu Kaatil Hasan; durmadan kaçtığı için zincirli tutulan «Kibar Hırsız» (Bu genç mahkemeye götürülürken Kadıköy vapurundan denize atlamış, fakat kaçamadan yakayı ele verdiği için dönüşünde bir hayli sopa yemişti. Bana kimbilir nereden çaldığı bir Wagner plâk koleksiyonunu yok pahasına sattı); lise mezunu ve romantik dolandırıcı Kadıköylü Burhan (melodramatik aşk hikâyeleriyle büyük dinleyici kütlesi toplardı)... asker kaçağı meşhûr bir aktör (komiklikleriyle herkesi kırar geçirir, gam kasaveti o an için herkese unuttururdu)... komünistlikten maznun hassas sanatkâr ve tanınmış ressam Nuri İyem (bana şevkle yağlıboya dersi verirdi)... benimle saatlerce sosyal münakaşalara girişen Komünist Partisi Gizli Şeflerinden (kendi iddiasıyla «Kemalist») İktisat doçenti

Mihri Belli... beş rekât namaz kılan ve Bektasi olduğunu söyleyen doçent Abdülbâki... baklalarla fal açan çingene oğlanları (bunları yabana atmayın: daha ben bilmezken Amerika'ya gideceğimi onlar bildiler!)

TÜKÜRÜK MÜFETTİŞİ

En garibime giden tiplerden biri de kızılbaş çavuştu. Bahçeye çıkma saatinde adamcağız bir köşede güneşlenirken, ona musallat olanlar arkasından gizlice yaklaşır, farkına vardırmadan etrafına yere tebeşirle bir daire çiziverirlerdi. Dairenin içinde kalan kızılbaş birden telâşlanır ve çılgınlarla ağlamaya başlardı; Hapishane müdürü imdadına yetişip daireyi yerden sildirmese, ölse buradan dışarı bir adım atamazdı!

İkinci garip tip de, «Tükürük Müfettişiydi». Bu, ensesi kalın, güler yüzlü bir adamdı. «Tükürük Müfettişi» bir şahsî lâkaptan ziyade, meslek zümresinin ismiymiş. Dolandırıcılıkta ihtisaslaşan bu «tükürük müfettişleri» kendilerine belediye memuru süsü yerir ve sokakta tükürenleri yakalarlarmış. Sonra da gûya rüşvet alıp «mes'ulleri» salarlarmış.

Ha, faremi d unutmıyayım. Bu şiltemin altındaki tahtayı kemirip dururdu. Üç ay çalıştı. Nihayet, şilteyi her çekişimde pembe burnunu, uzun bıyıklarını ve parlak, küçük kara gözlerini açtığı delikten iyice farkederek olmuştum. Bana hiç aldırılmaz, işine devam ederdi. Ne çare ki o netice alamadan hâkimler kararlarını verdiler, ben de yukarı kata taşındım. Her halde bu fare nihayet koğuşa girince beni bulamamakla hayâl sukutuna uğramıştır.

HÜRRİYETLERİNİ SATIN ALANLAR...

Askerî Cezaevinin bu alt koğuşunda mevkuf olarak dört ay yaşadım. Kış pek çetin oldu. Soba filân yoktu. Titreşe titreşe, kendi nefeslerimizle ısınmağa çalışarak 1945 yılının ocak ve şubat aylarını da geçirdik. Mahkeme olmadığı günler mahpuslarla konuşarak, dertlerini deşerek ve hikâyelerini dinleyerek vakit geçiriyordum.

Eşimi görmek kazancı olmasa, celse günleri beklenecek şey değildi. Bir kere sabahtan akşama kadar tahta sıralar üzerinde oturmak, hiç olmazsa bîtaraflik maskesi takması icabeden hâkimlerimizin, bâzen savcüyü bile gölgede bırakır derecede garaz ve husumet dolu muamelelerine maruz kalmak hiç de hoş değildi.

Celse dönüşleri hep başım ağrırdı. Arkadaşların bir kısmının kalleşliğine, bir kısmının da korkaklığına sinirlenir, mahkemenin en ufak zevahiri olsun korumayı düşünmeden hepimiz aleyhine yaptığı haksızlıklardan deliye dönerdim. Bizim gibi tutukluyken, arkadaşları aleyhine şahadette bulunmak vaadiyle hürriyetlerini satın almış olan şahitlere karşı bilhassa içimde kuvveti bir iğrenme hissi kabarıyordu. Böylelikle önümüzden, Tahsin Argunlar, Ziya Özkaynaklar, Osmanlar, Halimler ve Ülkerler resmigeçit yaptı. İçlerinde tek mert Necdet Özgelen'in çıkmış olması ve hocası Nejdet Sançar aleyhine konuşmayı reddetmesi, umumi tiksinti havasını gidermeğe kâfi değildi.

CELÂL BAYAR'A OKUNAN MEKTUPLAR

Mahkeme günlerimin tek iç açıcı tarafı, eşimi ve sevdiklerimi dinleyiciler arasında görebilmem ve fır-

sat bulup bâzen iki üç lâf edebilmemdi. Güntekin celseleri gizlice not eder, edemediği zamanlar aklında tutar, evde mektup halinde yazıp Ankara'da bulunan babama yollarmış. Babam da ahbap ve tanıdıklarına ve bu meyanda sayın Celâl Bayar'a bu mektupları muntazaman okur, cereyan eden haksızlıklardan onları haberdar edermiş. (Merhum Adnan Menderes'in, Halk Partisini itham makamında müteaddit defalar kullandığı «Tabutluk Zebanîleri» tâbiri, hâdiselerin bu şekilde ona da duyurulmuş olmasından doğmuş olsa gerek).

YENİ BİR HAYAT KARARI

Hapis bir nevi Yüksek mekteptir demiştim. Bu acı günlerde insanları, dostlarımı, düşmanlarımı ve kendimi öğrendiğim kadar, eşimi de öğrenmek ve takdir etmek fırsatını buldum veya öğrendim sandım. Onun sessiz ıstırabı ve fedakârlıkları benim en büyük dersim oldu. Onu kış aylarında hapishane kapılarında titreyerek erzak getirirken ve sıra beklerken koğuş penceresinden gördüğüm zamanlar içim titrerdi (artık haftada bir ziyaretlere müsaade vardı). Zaman olurdu don ve ayazda saatlerce kapıda sıra beklerdi. Ona uzaktan baktıkça, vücudunun titremesinden daha fazla, kalbindeki endişe ve ıstırabın derinliğini hissederek büyük bir acımayla karışık ona bağlılık duyardım.

Bunca senedir, mücerret bir ideal uğruna, bana en yakın olan bu kadının saadetini bir hayli ihmal etmiş olduğumu o zaman farkettim ve kendimi suçlu hissettim. Evlenirken hangi yolun yolcusu olduğumu

biliyordu, diye düşünmem, şimdiki felâketi mazur gösteremiyordu.

Sessiz sessiz uyanık yattığım yatağımda bir gece karar verdim: Bundan böyle ailemin saadeti esas gayem olacaktı. Ben de herkes gibi normal ve iddiasız bir hayat yaşamaya razı olmalıydım. Esasen içimde bir çiftliğe çekilip eser yazmak hayali hep yaşardı. İdealist geçindikleri halde ilk sıkıyı görünce insan ruhunun bütün zaafalarını isbet ediveren arkadaşları de, bende kuvvetli bir elimi eteğimi çekme eğilimi yaratmıştı. Hayatıma yeni bir yön verme kararı, bu çeşitli tesirler altında hiç de zor olmadı. Eğer bu belâdan kurtulursam —veya hapis cezam dolup bitecek cinsten— karı koca yeni bir hayat kurmalıydık.

Yepyeni bir hayat...

TÜCCARLIK DERSİ

İyice karar vermiştim. Kurtulur kurtulmaz, yepyeni bir hayat kuracaktım.

Eşim Güntekin'e, ilk ziyaret gününde kararım anlattım. Her zamanki gibi sessiz bir sevinçle saadetini belli etti. Hayaller kurduk. Hayal kurmak kadar büyük cankurtaran olamaz. Hayal sayesinde insan talihine ve o andaki sıkıntılarına daha kolay tahammül edebiliyor, duvarları, parmaklıkları ve süngüleri aşip hiçbir kudretin kilit vuramadığı âlemlerde yaşayabiliyor. Fakat ben, hâyallerimi gerçek haline getirmesini bildiğimi defalarca isbat etmiş olduğum için, bu seferki hayalimi de boş bir «escapism» saymıyordum. Gerçekleşeceklerine emindim.

Hayallerimize bir düzen vermeğe çalıştık. Plân-

lar yaptık. Bolu çok güzelmiş. Abant gölü civarına yerleşelim dedik. Fakat düşmanlarımların garaz ve hırsı bende nefret ve kin hislerini kökleştirdikçe, Bolu kararını değiştirmek lüzumunu hissettim. Eğer hürriyetime kavuşunca Türkiyede kalırsam, bir gün gelir muhakkak dayanamam, öç almak için harekete geçer, gene başımı belâya sokar, saadetimizi mahvederdim.

Esasen nâmert «sabık dostların» teneffüs ettiği havayı teneffüs etmek düşüncesi bile bana ağır geliyordu. Ya siyaset? Gün olur, doğru bulmadığım bir şeyle mücadele arzusu bütün kararlarımı unutturabilirdi. Ve gene karar verdim: Kurtulursam, hiç olmazsa bir müddet için Türkiyeyi terkedecektim. Başka bir memlekette yeni bir hayat kuracaktım. Nerede mi? Bana o sırada Güney Amerika (Brezilya veya Arjantin) en cazip görünüyordu. Elbet gurbette de memleketim ve Türklük için faydalı olmak imkânları bulabilirdim.

Bu hayâlden doğma kararlarımı tatbik için hazırlıklara başladım. Güney Amerikaya dair düzinelerle kitap okudum. Belki de evvelâ ticaretle hayatımı kazanırım diye, hiç anlamadığım bu mesleğin esaslarını, koğuş arkadaşlarımdan olan ve ihtikârdan yatan tüccar bir beyden öğrenmeye çalıştım. «Fiat kontrolü» gibi, kimi sonraları Türkiye'den kalkacak diğeri de dünyaca meçhul birtakım usuller belledim. Aslen Yahudi olan bu tutuklu tüccar, derslerini, daha çok ticaretin «teknik» yönlerine hasretti, «sahtekârlık» tarafına, belki de korktuğundan, hiç dokunmadı. Ben de, bütün cehaletimle, tücarlığı belledim sandım!

AFFETMEK (13)

Ben, Güney Amerika kararımı verir vermez ruhumda sihirli bir değişiklik olmuştu. Artık sükûnet hissediyordum. Kalleşlik edenlerin hareketlerine kızgınlıktan ziyade anlayışla bakabildiğimi hayretle farkettim. Şair Fernand Gregh'in bir şiirini sık sık kendi kendime takrarlıyor ve şimdi mânasını daha iyi anlıyordum:

«Bilemezler ki...

«Öfkelerini, ihanetlerini

«Ve insani zaaflarını

«Çok defa anladığımı.

«Bilemezler ki...»

«Onları kinsiz, nefretsiz andığımı

«Hattâ onları gene sevmeğe

«Çok yakın olduğumu

«Bilemezler ki...»

MÜDAFAALAR VE HAKARETLER

Son celseye kadar her türlü haksızlık ve usulsüzlükten çekinmemiş olan sayın «Yargıçlar» tepeden yeni bir emir mi aldılar nedir, her ne hikmetse, sıra müdafaalarımıza gelince sözümüzü kesmeden bunları okumamıza müsaade ettiler.

Doğrusu sanık arkadaşların çoğunun müdafaası

(13) Buradaki «af» edişim, sırf bana, şu veya bu tesirle, haksızlık etmiş olan arkadaşlarıma aittir. O zamanki TERCÜMAN gazetesinin, yazımı reklâm ederken kullandığı ifadelere ve Girizgâha rağmen bize zulmeden ve vazifesini suiistimal edenleri affetmiş değılimdir, Allah onları affederse etsin.

bir şaheserdi, edebiyat gibi dinlemeye değerdı. Herkesin cesareti artık dirilmişe benziyordu. Ve Savcıya punduna getirip «isterik», «ikbal düşkünü» gibi çok ağır sözler söyleniyordu. Herhalde gene emir aldığı için olacak, edepsizliğiyle meşhur Savcı sararıp bozarıyor, fakat sesini çıkarmıyordu. Ankara'ya çağrılıp ekâbirin sofrasında yemek yiyen ve artık kendini Büyüklere sağ kolu ve kahraman cellâdı mevkiinde görmeğe alışmış olan bu adam, ilk defa olarak ezilip bütölüyordu.

İsmet Rasin'in avukatı merhum Kenan Öner'in müdafaası da hukuk edebiyatında klâsik bir parça olmaya lâyık bir güzellik ve belâgattaydı. Hukuken mazur gördüğüm ve müşterisi lehinde olup benim şahsen hoşlanmadığım bir iki kısmı hariç, ötesinin delil, şahit ve hukukî tahlillerle hiç alâkası yoktu. Sâbık Adliye Müsteşarı Kenan Öner, bu «Yargıç» ların ceplerinde kararla mahkemeye başladıklarını ve müdafaanın boş olduğunu pekâlâ anlamıştı. O sadece istikbâl için «Eğer Adalet, işkenceden bahsedince burun kıvrıp öte tarafa bakmaksa; eğer Adalet...» diye başlayan müdafaasını okumuştı. Bir başka mevkuf ise müdafaası sırasında İsmet İnönü'nün sesini taklit edecek kadar cesaretlenmişti.

Atsız'ın ve Sançar'ın müdafaaları ise, umulduğu gibi çıktı: cesur, atılgan, vurucu.

Uzunluk bakımından rekoru benim müdafaam kırdı. 377 sahife tutan bu müdafaama şöyle başladım:

«Bu dâva hazırlık safhasıyla adaletsiz, kanunsuz ve usulsüz başlamıştır. Bu dâva, bazı politikacıların elinde, bugün harp halinde olduğumuz, Faşist - Nazi usullerine tıpatıp uygun bir şekilde, barbar metotlarla ve işkencelerle seyri bozulmak istenmiştir.. Faşist metotlarla fikri hapsedmeğe, hür düşünüşü işkence

etmeğe, Adaleti şaşkırtmağa ve bir kin âleti yapmağa kalkışan, bu suretle de milletimin şerefiyle oynayanlar, yalnız tarih huzurunda değil, pek yakın bir gelecekte hesap verecekler ve benim bugün şerefle oturduğum şu yerde şerefsiz olarak oturacaklardır. Buna eminim, çünkü Türk Adaletine hâlâ İmanım var...»

Bu kehanetimin ancak bir kısmı tahakkuk etti: Adalet, en sonunda da olsa, bizi beraat ettirdi. Fakat mes'uller, mahkemeye verilmişlerken Af Kanunundan istifade edip yakayı kurtardılar.

Terbiyeli bir üslûpla başladığım bu müdafaanın az ötesinde, Savcıya nefretimi zaptedememiş, cümle tertibi içinde açıkça «asil millet ve vatan haini», «müfteri» diyerek veriştirmiştim.

Müdafaalar bitince Savcı, hakaretten takibat yapılmak üzere dosyalarımızın Savcılığa verilmesini istedi. Hayrettir, mahkeme «müdafaa sırasında söylenmiştir» diyerek reddetti! (14)

MAHKÜMİYET KARARLARI

Maamafih bu sadece yapılacak haksızlığı kısmen kamufle etmek için ağızımıza bir parmak baldı. Cebinde hazır hükümlerle dâvaya başlamış olan 1 No. lu Sıkı Yönetim Mahkemesi, nihayet 29 Mart 1945 tarihinde kararını ifşâ - pardon, tefhim - etti.

23 sanıktan 13'ü beraat ettirilmiş, diğer 10 «suçlu» şu cezalara çarptırılmıştı:

Prof. Zeki Velidi Togan : 10 yıl ağır hapis:

(14) Bu savunmaların bir kısmı Ötüken'de ve Müftüoğlu'nun eserinde yayınlandı. Bu kitabın EKLER kısmında da kendi savunmamdan bir iki parça bulabilirsiniz.

Reha Oğuz Türkkân: 5 yıl 5 ay ağır hapis ve iki yıl Diyarbakır'a sürgün:

Nihat Atsız : 6 yıl ağır hapis;

Cihat ve Nurullah: 4'er yıl ağır hapis;

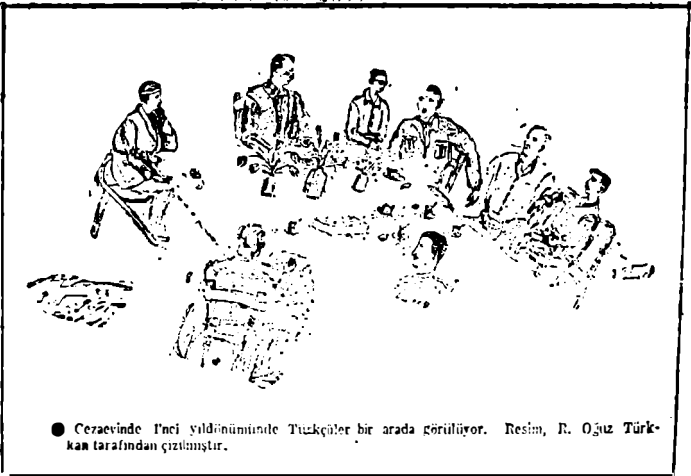
Nejdet Sançar. Dr. Fethi Tevetoğlu. Yüzbaşı Alpaslan, Cebbar ve Cemal Oğuz da nisbeten daha hafif hapis cezalarına çarpıldılar.

Kurtulanların bir kısmıyla kucaklaşıp vedalaştık. Bilhassa, insanlar arasına düşmüş bir melek gibi hareket etmiş ve kendini daima unutup başkalarını teselli etmiş olan Dr. Hasan Ferit Cansever'den ayrılmak beni sarsmıştı. Allahtan, daima güleryüzlü şirin bir adam olan (Allah rahmet eylesin) Hapishane Müdürü Yüzbaşı Reşat biz sivilleri yukarı kata, subaylar kısmına aldırды da orada. Dr. Fethi Tevetoğlu'yla ahbablık kurmam kaabil oldu.

Yeni koğuşta karyolam vardı. Parmaklıklı da olsa, emsalsiz manzaralı pencerelerimiz vardı. Evden de kitaplarımın büyük bir kısmını getirttim. Maddeten biraz rahata kavuştum.

İlk iş olarak kararı temyiz ettim. Herkes bedbindi, fakat ben kendimi koyuveremedim. Bütün hukukçuluğumu imdadıma çağırarak, hayatımın en mükemmel temyiz istidasını yazdım (hemen her noktasını kabul etmekle Temyiz hukukçuları da beni bilâhare doğrularlar). Tam 99 sahife tutan bu istidamda mahkemenin kararını didik didik ettim. Ve Allaha emanet edip bekledim.

Aylar geçti. Ümidimin tükendiği bedbinlik ve hasret içinde çırpındığım günler ve geceler oldu. Kitap üstüne kitap yazarak, okuyarak, hayal kurarak, ilim hazinesi olan Prof. Zeki Velidi'yle tarih konuşmaları yaparak, avluda Sudüri'yle top oynuyarak ve kendimi dinleyerek vakit geçirdim.

3 Mayıs 1944 olaylarının yıldönümü. 1. Yıldönümü Askeri Cezaevinde kutlanmıştı (3 Mayıs 1945, saat 10'da).

O münasebetle bir kroki çizmiştim, yalnız kopyası elimde kalmış. İyi - kötü, bu otuz yıllık resmin «tarihi» bir anlamı vardır diye yayınlıyorum. En soldan sırayla: Nurullah Barıman, Nihal Atsız, Cihat S. Fer, Prof. Zeki Velidi Togan, Nejdet Sançar, Cebbar Şenel, Bilmemiş resim Dr. Fethi Tevetoğlu, resimci de benzeniz.

31. yıldönümü 1975'de, İstanbul Spor ve Sergi Sarayında, onbinlere yaklaşan coşkun bir kalabalıkla kutlandı. 23 tutukludan orada sadece ben ve Türkeş vardık. 1944'lerde küçük, fakat gönülleri hep bizimle olan bugünün pek çok profesörü oradaydı.

ATOM BOMBASI

Radyo bile dinlememize izin verilmişti. Bir gün 1945'in Ağustosunda Japonya'da Hiroşima'ya, Amerikalıların ne olduğu anlaşılmayan bir «atom bombası» attıkları haberini duyduk. Ben bir çığlık atmışım. «Ne oldu?» diye herkes bana baktı. «Atom! Atom!» dedim. Kimse bir şey anlamadı. Ben, 1½ yıl önce Fran-

sızca 18 makale yazmış ve 29 Nisan 1944'de yayınlanan yazımda, bu savaşta «Atom»a dayanır bir bombanın patlayacağı kehanetinde bulunmuştum, ondan heyecanlanmıştım. Hemen sonra da, ölen insanları düşünmeden, kehanetimin isabetine sevinişimden pek utandım.

DÜŞMANLARIN SON DİRENMESİ

Ekim ayının ortalarında bir havadis sinirlerimizi gerdi: Askerî Yargıtay'da Murafaa başlamış, Amcam Avukat Lâmiî Yener beni temsilen orada. Karar bugünlerde çıkacak.

23 Ekim 1945 günü karar birden bomba gibi patladı: Askerî Yargıtay kararı bozmuş ve telgrafla tahliyemizi emretmiş!... Fakat hâlâ bırakılmadık. O günkü gazeteler «Tahliye edildiler» diye koca manşetlerle ilân etmiş ama bu haberleri biz hapisanede okuduk.

O gece kimse uyuyamadı.

Sonradan öğrendiğimize göre Başsavcı derhal «Tashihi karar» talebinde bulunmuş. Millî Müdafaa Vekili, Askerî Yargıtay'ın ilgili dairesinin Azâlarını çağırarak ağır sözler söylemiş.

Fakat bilhassa General İsmail Berkok'la Albay Kemal Kalkan'ın medenî cesareti ve yüksek adalet duyguları sâyesinde Başsavcının talebi reddedilmiş. Bu zatların hiçbirisini tanımam, fakat dürüstlük ve yiğitliklerine hayranım. Bu hâdiselerden sonra Berkok Paşa da hakşinâs arkadaşları da emekliye sevk edilmişlerdir.

Başsavcı, «Yüksekten gelen» emirlere uyarak kararı bir daha durdurmak istemiş ve «İadei Muhakeme»

talebinde bulunmuş. Bu sefer de Askerî Yargıtay U-mumi Heyeti reddetmiş.

GÜN İŞİĞINA KAVUŞMA

Ertesi gün demir kapılar açıldı. Herkesin karısı, anası, babası, çocukları, gözlerinde sevinç yaşları, bekliyorlardı. Güntekin'in yanında, onunla beraber çile doldurmuş, hapisane kapılarını aşındırmış sâ-dık âile dostumuz Ali Çavuş vardı. Kucaklaştık. Hapis-hane müdürü Reşat beyle ve geride bıraktığımız mah-kûmların bir kısmıyla vedalaştık. Biri orada örülmüş bir bez terlik armağan etti. Yarı sevinç, yarı kalp bur-kulmasıyla bu yerden ebediyyen ayrıldım. İlk iş ola-rak Emniyete uğradık. Orada tahliye kâğıdımı imza-lattım ve o meş'un koridorlarından bir daha görme-mek üzere ayrıldım.

Artık tabutluktan gün ışığına kavuşmuştum.

VE DENİZE KAVUŞMA

Anne, baba ve kardeşlerime kavuşuşumu, inan-mazlıkla sevincin karışımı duygularımı tasvire kalkış-mayacağım. Hürriyete kavuşmamla birlikte not al-maktan da vazgeçmişim, o günkü duygularımı bugün ancak hayâl meyal hatırlıyorum

Gene de bir tek not düşmüşüm: Defterimin 27 Ekim 1945 gününe: «İlk önemli işim Adada, mevsime rağmen, denize atlamak oldu Oh! Soğuk sular vücudumu çelikle kalıpladı. Açılıyorum. Hücrede rüyaları-nı gördüğüm gibi. Aynen. Ama gerçekten bu sefer. Sedefle Ada arasında en derin yerde bir mantar tıpa

gibi suyun üstünde duruyorum. Yüzümü koyu mavi sulara batırdım, baktım:

İşte güneş huzmeleri diplerden bir noktadan bana doğru yayılıyor...

Açıklık artık herşey. Hayırdır inşallah!»

SONUNCU PERDE

Temyizin bozması üzerine dosyamız başka bir mahkemeye (2 No. lu Sıkı Yönetime) verildi. Beş ay kadar gayrimevkuf olarak süren ve hakşinâs usulleriy-le beni şaşkırtan bu mahkeme hepimizi beraet ettirdi. Bu hikâye de böylece sona erdi.

Eski zaman romanlarında âdettir: bir son söz yazılır ve kahramanların ondan sonraki âkıbetleri de kısaca nakledilir. Bu hakikî hikâye için de meraklıları tatmin için, bu mealde bir iki satır ilâve edeyim, çünkü cidden romantik bir bitişi var.

ALLAH'IN ADALETİ

Evvelâ kötü ve kötüksü tipler (tepeden aşağı doğru):

İnönü evvelâ oğlu yüzünden çekti; sonra; ebedîliğİN sadece Tanrı'ya ait olduğunu öğrendi, iktidarı kaçırdı; bir ara gene dört ayak üstüne düşmeyi becerdiyse de, kendi yetiştirmesi eliyle alaşağı edildi. Küskün, yenilmiş ve acı bir insan olarak öldü. Bu milletin af edici ruhu ve politika oyunları olmasaydı, o tantanalı gömülme herhalde olmayacaktı.

Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın, bir casusluk olayına adı karıştı ve intihar etti (Adının karıştığı casuslar tarafından vuruldu diyenler de oldu...)

Hasan Âli Yücel; Avukat Kenan Öner'le mahkemelik oldu ve bu yaman adam tarafından millet önünde rezil edildikten sonra sandalyesinden de oldu; öldü de. Falih Rifki da buna benzer bir âkibete uğradı.

Bize yapılan işkenceleri terviç ve belki de emreden zamanın Sıkıyönetim Komutanı Sabit Noyan, uğurlu olmayan dili dahil, tam felce uğradı. Uygunsuz mahkemesinin uygunsuz adli hakimi Albay Cevdet, makat kanseri oldu ve ölmeden evvel, talihin cilvesi, kurbanlarından Dr. Hasan Ferit Cansever'e muhtaç oldu!

Savcı Kâzım Alöç, Yargıtay'ın şamarını yedikten sonra Erzurum'a tayin edildi, gitmeyip istifa etti. Sonraki yıllarda bir yerde (Galiba Ziraî Donatım Kurumunda) çalışırken bir yolsuzluğu yüzünden işten el çektirildi. Bir kumarhanede bir gün borcunu ödeyememiş, eziyet ettiği birinin ağabeyisinden adını bilmeden borç istemeğe mecbur olmuş! Sonunda hastalanmış, bir böbreği alınmış, bunca yıl beyninin bir kısmı tamam işler olmadığı halde yaşayabilmişken, nedense tek böbrekle yasayamamış.. Sizlere ömür.

Diğer ufaklıklara gelince... Bunların bir kısmı işkence suçundan mahkemeye düştü Af Kanunu sayesinde yakayı kurtardı. Kurbanları onları affetmediği için olacak kader yakalarını bırakmadı: biri rüşvet alırken yakalandı, süründü; polislerden olan bir başkasının oğlu komünistlikten tutuklandı, babası da yatalak felç oldu. Bir başkası bir nevi sürgüne uğradı.

Nerdeyse Şekspir'in Hamlet'i gibi bitiyor ama, ne yapayım hakikat. Amerikalılar «Truth is stranger than fiction» (hakikat bazen masaldan daha gariptir) derler. Gerçekten öyle. Ama, Allahın gazabına uğramayanlar da oldu. Meselâ biri yeni rejimde bile dört ayak üstüne düştü. Merhum Menderes'le Amerika'da

karşılaştığımızda, bu Kâmran Çukruh'un vali tayin edilmişinden acı acı yakınmışım. Sonra ne oldu bilmiyorum.

MAZLUMLARA NE OLDU?

Hikâyemizdeki 'mazlumlar'ın akıbeti de meraka değer tabîi. Bir kısmı hayat ve mesleklerine bıraktıkları yerden devam ettiler ve kabiliyetleri derecesinde ilerlediler. Bir kısmı öldü ya da, Türkçülükten kopmuş bir vaziyette adını unutturdu ve izini kaybettirdi, ortada gözükmez oldu. Buna karşılık bazıları da, felâket anındaki zaafını unutarak ve herkesin de unuttuğunu umarak - ve bilhassa yeni hürriyet havasından cesaret bularak - «Kahraman-ı Hürriyet» geçindi. Bir grup da politikaya karıştı. Bunlardan biri, Alpaslan TÜRKEŞ 27 Mayıs ihtilâline önderlik etti ve politikada karşı safta kalmış olan bir hapishane arkadaşını (Sait Bilgiç'i) Yassıada'da tutuklamaya mecbur oldu. (15) Daha acı bir kader, Sait Bilgiç gibi tutukluları sorguya çekenlerden birinin de, yalnız koğuş arkadaşı değil, yan yana yataklarda yattıkları Cebbar Şenel olduğunu üzüntüyle gazetelerden okudum. Politika bu!

Dr. Hasan Ferit Cansever, Cemal Oğuz Öcal, Hamza Sadi Özbek, Fazıl Hisarcılar Allahın rahmetine kavuştular. Geçenlerde de çok sevdiğim Nejdet Sançar'ı toprağa verdik. Ağabeysi Nihal Atsız politikaya hiç karışmamış, tarihçi ve yazar olarak, her za-

(15) Bu satırlar yeniden yazılırken, Albay Alpaslan TÜRKEŞ başbakan yardımcısı olmuştur.

manki gibi gözünü budaktan sakınmadan, inandığı fikirlere hizmete devam etmiştir. Muzaffer Eriş de Ötüken dergisinin yayınlanmasında kendisine yardımcı olmuştur (Şimdi de eski arkadaşlarımdan İzzet Yolalan bu görevi yerine getiriyor).

Dr. Fethi Tevetoğlu, Adalet Partisi ileri gelenlerinden olmuş, fakat son seçimi kaybedince özel hayata dönmüştür. Birçokları da sırf meslekleri içinde kalarak hayatlarını sürdürmüşlerdir.

BENİM Kİ İSE BAŞKA BİR HİKÂYE

Benim kendi hikâyem, yeni bir tefrika serisine mevzu teşkil edebilecek şekilde bambaşka bir istikamette gelişti. (16)

Tahliyemden beri hiç bir yerde iş bulamıyor, üstelik göz ve uyku rahatsızlığım beni harap ediyordu. Halbuki hayatımı yeniden kurmam şarttı. Şimdi artık bir kızım da dünyaya gelmişti: Aslıhan. Son kalan işlerime bir veçhe verdim. Tecrübî psikolojiden doktora seminerlerimi arttırdım. Memlekette son sözüm kabilinden, fikir ve kanaatlerimde değişen kısımları izah eden «İleri Türkçülük ve Partiler» kitabımı yayınladım. Bir gün ıspatı gerekir düşüncesiyle, felâketimin bütün delil ve vesikalarını bir bavula doldurdum, eşyalarımı satıp savdım, babamdan yol parası istedim ve Amerika yolunu tuttum...

Ötesi mi? O da başka hikâyeye.

(16) Tercüman'da çıkan şekline göre, bu son bahisten önce, 25 ve 26 sayılı tefrikalar yer almıştı. Hikâyenin akışı bozulmasın diye bunları bu kitabın son bölümüne, 1 no. lu ek olarak koydum.

ARA NAĞME**(1. ve 2. Bölüm arası)**

1. Bölümün bitiş cümlesini, 1955'de Tercüman'da yazdığım gibi bıraktım. O «**başka hikâyeyi**» 2. Bölümde anlatmadan önce, Amerika yolunu tutmadan evvel olan bütün bir iki gelişmeye de dokunmak isterim.

BERAAT

Demin de yazdığım gibi. 2. No'lu Sıkı Yönetim Mahkemesi hepimizi **her noktadan ve tam olarak** beraat ettirmişti. Bunu tekrar etmekteki sebebin şu: bazı komünistler, hafif cezalarla kurtulduğumuz ve benim de memleketten atıldığım (daha küstahları da, «Kaçtığım») şeklinde rivayetler çıkarmışlar! Bunları sonradan duydum. Yalnız beraat etmekle kalmadık. Yeni başhâkimin ağzından, vatanperverliğimizi öven sözlerini de işitmek talihine kavuştuk.

Buna rağmen hayatımız kolay olmuyordu. Herkes bizden korkuyor, yazar olarak, hatta memur olarak para kazanmak mesele oluyordu. Türkiye Yayınevi'nin mert sahibi rahmetli Tahsin Demiray olmasaydı, Prof. Zeki Velidî Togan'ın, Atsız'ın ve daha birçoklarımızın durumu daha da kötü olurdu. Bana da ara sıra tercüme yaptırırdı. Bu arada, Türkiye'de ilk defa çıkan bir Almanak çalışmasına ben de katıldım ve «**Türkiye Yıllığı**»nı böyle çıkardık. Rafet Zaimler adlı bir yayıncı da «**İleri Türkçülük ve Partiler**» adlı yeni kitabımı neşretmek cesaretini gösterdi ama, bunlar pek geçim sağlayan şeyler değildi.

Geçinmek için bazı kitaplarımı ve pek sevdiğim

5 kurşun alan tüfeğimi sattım, Tecrübî Psikoloji doktoramı hazırlamağa da devam ettim.

HASTALIK

En büyük derdim, sol gözümün hastalığı ile uyku durumumdu. İşkencelerle kesik günlerimde bile bozulmayan uykularım, beraattan sonra berbat olmuştu. Uyuyamazlık değil de, uyanamayış ve dayak yemiş gibi yorgun uyanış. Bu hal gitgide şiddetlendi, eski canlılığımı kaybettim. Sonradan anladım ki, mücadele sırasında diri ve tetikte kalan zekâm ve duygularım, uzun zaman gergin bırakılan bir yay gibi esnekliğini kaybetmiş, tehlike dağılır dağılmaz beni «depresyon» haline sürüklemek istemişti. Fakat küçüktenberi sıkı terbiye altında tuttuğum iradem, ben uyanırken bu kaymaya izin vermemiş, durdurmuş; uyuyunca, irade işlemez hale geliyor, şuuraltının mantık bilmez bütün üzgünlükleri ve ürküntüleri, zihnimi kapılıyormuş. Yani uykuda «depresyon» geçiriyordum!

Ampullü işkencelerle açılan göz sinirimin yarası da sol görüşümü karartmaktaydı; daha doğrusu, beyaz bir kâğıda silkelenip damlamış olan kara bir mürekkep lekesine veya kara bir üzüm salkımına benzeyen bir leke arkasından dünyayı seçebiliyordum.

BU MEMLEKETTEN BİRAZ UZAK DURMALI..

Memlekette hava değişmişti.

Komünistlerin azgınlığı herkesin gözünü açmıştı. Bunun neticesinde TAN gazetesi gençlik tarafın-

dan basılıp darmadağan edilmişti.

O günkü bezgin ruh halimle, bu hareketlere göz yuman Halk Partisi hükümetinin ikiyüzlü siyaset oyunlarını tiksintiyle seyrediyor, içimden de, milliyetçi tepkinin dirilmiş olmasından sevinç duyuyordum. Ama istesem de bu hareketlere katılamazdım, çünkü her adımımızı hâlâ polisin takip ettiğini biliyordum.

Bir gün Aksaray'dan gelen bir otobüste beni işkence ettiren Savcının inek yalamış suratını gördüm. Öylesine kontrolsuz bir atılışla otobüse doğru fırlamışım ki, otobüs kaçtıktan sonra kendimi, hem öfkeden, hem de korkudan titrer buldum. Hislerimi hep kontrol altında tutmağa alışık olduğum için, bu anî frensizlik beni öldürmeye kadar sürükleyebileceğini bana gösterdi. Aklım başıma gelmişti. «Ne yapıp yapıp bu memleketten bir müddet için uzaklaşmalıyım!» diye mırıldandım kendi kendime. Aklıma hapisane hayallerim geldi: Güney Amerika'ya gidecektim hani?

Sonraları, 1946 seçimleri yapıldı, Halk Partisi zorbalıkla neticeyi değiştirdi, 4 yıl daha işbaşında kalmak üzere iktidar koltuğuna gömüldü.

«Bu memleketten bir müddet için uzaklaşmalıyım!» diye kendi kendime tekrar ettim.

Bu sırada, serbest havadan cesaretlenen bizim eski hapisane arkadaşlarının bazıları etrafta «Hürriyet Kahramanı» olarak dolaşmaya, nutuklar çekmeye başladılar. Haklı olarak övünenlere bir diyeyeğim yoktu (bunlar zaten övünmüyorlardı); fakat korkaklık ve kalleşlik yapanların bu pozları takınmaları beni, belki de lüzumundan fazla sinirlendiriyordu. Kalem tutan elim fena halde kaşınıyordu. Onlara hücum

etmek, maskelerini sıyırmak, çirkefliklerini meydana vurmak istiyordum.

O sırada yazıcılığım da başlamıştı. Bacanağım romancı Reşat Nuri Güntekin «Memleket» gazetesini çıkarmaya başlamış, beni de kadroya almıştı. Ara sıra Vakit gazetesine de yazıyordum (Vecdi Bürün'ü o sırada tanıdım)

Aklım başıma gelince, bu «polemik» sevdasından vazgeçiyor, hücumumun düşmanlara yarıyacağını anlıyordum. Yalnız «düzmece» idealistler değil, bütün Türkçülük cereyanı rezil olacaktı. Yazamazdım. Yazmıyacaktım.

Ama kızgınlığım içimde kalıyor, o «depresyon» halimi arttırıyordu. «Bu memleketten bir müddet için uzaklaşmalı, herşeyi unutmalıyım..» diye gene söyledim.

GİDİŞ PLÂNI

Bir şeyi fazla söylersem sonunda muhakkak yaparım. Bu sefer de öyle oldu. Annem ve babam yardım vadettiler. Az para bulabildikleri için, önce tek başıma yola çıkacaktım. Plânım, evvelâ Fransa'ya gitmek, orada tedavi görmek ve doktoramı tamamlamaktı. Karım ve bebek Aslıhanım annem ve babamda kalacaklardı.

Plân, bazı değişikliklerle, uygulandı: bir süre Fransa'da yaşadım, fakat tedavi olamadım. Küçük kardeşim beni Amerika'ya çağırды (bir yıldır oradaydı). «Burada daha iyi tedavi olur, sonra da Güney Amerika'ya gitmek üzere aileni getirtirsin» dedi.

Kim derdi ki Kuzey Amerika'da 25 yıl kalacak. Güney Amerika'ya (Meksika ve Küba hariç) ayak bile basamıyacaktım!

2. BÖLÜM

Gurbette Vatan

GURBETİN NİÇİNİ

— SON OLAYLARIN ÖZETLEMESİ —

Yıl 1947 idi. Aralık 1947. 2. Dünya Savaşı biteli çok olmamıştı.

Ordu taşıt gemisi «Marine Jumper», Fransa'dan 200'ü aşkın yolcu alarak New York'a doğru yola koyulmuştu. İçlerinde ben de vardım.

Güverte'den, bir süredir yaşadığım Fransa'nın uzaklaşan kurşun rengi kıyılarını seyrederken, aksi istikamette bir daha ne zaman yolculuk yapacağımı kendi kendime soruyordum. Yurduma, Türkiye'ye ne zaman dönebilecektim? Bunun çeyrek asrı bulacağını o sırada hiç düşünmüyordum. Nihayet bu gidiş, kendi kendime seçtiğim kısa bir sürgün değil miydi?

İçim acı doluydu. Türkiye gibi bir Türk ilinde Türkçü olduğum için tevkif edilmiş, bir buçuk yıldan fazla haksız olarak hapse atılmış, 3 gün ve 4 gece işkence edilmiş, ondan sonra da, beraat edince, «af-federsin» sözünü bir kere olsun işitmeden salınmış-tım. Bunun acısını, geçenlerde Londra'da, bir Türk diplomatının kadirşinas sözü, 27 yıl sonra, biraz olsun almıştı:

— Oğuz bey, demişti, size milletçe özür borç-luyuz. Bunu herhalde kimse yapmadı; müsaade edin

de milletimiz adına ben şahsen sizden özür dileyeyim.

23 dert arkadaşım adına bu özrü kabul ettim ve bu bir çift söz buzları çözüvermeğe yetti. Ama 27 yıl önce özür dileyen olmamıştı ve haksızlık yanıma kalmıştı. O acı içimde olarak Amerika'ya doğru yol alıyordum.

NEDEN GURBET?

Yurttan ayrılışım sadece bu acıdan doğmamıştı. tabii. Garip bir vicdan mücadelesi de beni itmişti.

Bu psikolojik bunalım şundan doğmuştu: Tevki-fimiz sırasında «Tabutluk» denen ampullü deliğe atılarak veya dövülerek işkence görenler aramızda pek de fazla değildi. Hatırlayabildiğim kadarı, benden başka, Hikmet Tanyu (şimdi profesör), Fehiman «Altan» Tokluoğlu (şimdi galiba mühendis). Mehmet Külâhlıoğlu (şimdi doktor) ve birkaç saat için de olsa, 3-4 arkadaş daha. Buna, Emniyet binasının akrep dolu ve «mezarlık» denen mahzen zindanlarına atılanları da «hususî surette eziyet görenler» diye katarsak 2-3 kişi daha «şeref» (!) listesine girer. (Tabutluk işkencesine en uzun süre maruz bırakılan ben, en çok dövülen Külâhlıoğlu, «mezar» zindanda en çok kalan da Nihal Atsız olmuştu)

Grubumuzun yarıdan fazlası bu çeşit işkencelere tabi tutulmamıştı. Onlar da bizim gibi aylarca «men'i ihtilât» hücrelerinde yatırılmış, sonra da Tophane'deki Askerî Cezaevine nakledilip, hırsız ve canilerle, hatta pranga mahkûmlarıyla dolu koğuşlarda hapsedilmişlerdi.

23 mevkufun dışında, 3 Mayıs olayları başladı-

ğında tevkif edilip de birkaç gün sonra salınan yüzlerce «Türkçü» daha vardı. Bunlardan birkaçı duruşma sırasında savcının tanığı olarak aleyhimizde şahitlik etmişlerdi.

Merhum Adnan Menderes'in, seçim sloganı olarak «Tabutluk Zebanileri» diye isimlendirdiği işkence mesulleri, işkence etmedikleri arkadaşlarımıza bile bunun korkusunu ve tehdidini bol bol kullanmış, bazılarını iğrenç emellerine râm etmişlerdi. Bu birkaç kişi, kâh işkence tehdidinden kurtulmak, kâh mahkeme sonunda beraat ettirilmek, kâh daha baştan salıverilmek vaitlerine kanmış, istenilen «ifade» leri imzalamış ve aleyhimize dönmüşlerdi.

Tutukluluğumuzun son aylarında bunlara karşı kızgınlığım erimeğe başlamıştı. Filozofane bir düşünceye dönerek, «İnsanoğlu bu, herkes işkenceye veya korkuya aynı derecede dayanamaz» diyerek adeta hoşgörmeğe başlamıştım.

SESLİ VE SESSİZ KAHRAMANLAR

Kendimi örnek göstermektense, tipik başka bir mukayesemi anlatayım.

Aramızda, ufak tefek, soluk benizli Kayseri'li bir genç vardı henüz Mühendis Mektebi öğrencisiydi. Bozkurt ve Gök-Börü dergileri yayınlanırken bize boş zamanlarında yardım eder, ne söylenirse yapardı. Şiir yazmaz, nutuk çekmez, kahramanlıktan dem vurmazdı. Tevkif edildikten sonra Tabutlukta bir buçuk gün işkence edilmiş, fakat uydurma ifadeleri imzalamayı sessiz bir inatla reddetmişti. Duruşma sırasında da bunları zapta geçirmek istemiş, peşin hükümlü yargıçların bağırıp çağırarak gözdağı vermek

istemelerine rağmen doğru bildiği yoldan şaşmamıştı.

Bir de aramızda bir şair vardı. (Birden fazla vardı ama, bunun kaleminden kan daha çok damlardı). Kahramanca ölmekten bahsederdi. Boyu posu ve eşkâli de yiğitçeydi. O kadar ki, Tabutluk denen duvar içindeki deliğe onu sokmak istediklerinde sığmamıştı; polisler günlerce anlatıp güldülerdi. Tabutluğun kapısında ağlamış, yalvarmış, isteneni imzalayıvermiş ve hepimizden önce serbest bırakılmıştı. Sonradan aleyhimize şahit olarak getirildi.

Askerî Cezaevindeki son günlerimde bunları hatırlıyor, fakat artık kızamıyordum. «Olur böyle şeyler» diyordum arkadaşlarıma.

Gün geldi, Askerî Yargıtay aleyhimizdeki mahkûmiyet kararlarını bozdu telgrafla tahliyemizi emretti ve mahkemeyi değiştirdi. Yeni yapılan duruşmalar sonunda hepimiz her noktadan beraat ettik (1946 yılında).

Türkiye'de hava değişmiş, İnönü, Rusya'ya hoş görünme oyunlarının iflâsını görmüş, Prof. Weisband'ın bir eserinde yazdığı gibi, Türkçülere karşı gürültülerle ve propagandayla girişilen hareket, Moskova'da bilâkis alay konusu olmuştu. Sovyet Rusya, bu politikaya karşı umulan minnettarlığı göstermek şöyle dursun, bilâkis Kars ve Ardahan'ı istemişti. (17)

Çok partili demokrasi de Türkiye'de başlamış, söz ve yazı özgürlüğü etrafı sarmıştı. Bu yeni hava içinde, komünist aleyhtarlığının en ileri bayraktarları olarak «kurban» edilmiş olan biz Türkçüler, birden kıymetlenivermiştik! 23'ler ve şu veya bu şekilde

(17) E. Weisband, 2. Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası— 1974, Terc. Shf. 320.

adları bize karışmış olanlar her yerde adeta kahraman muamelesi görüyordu. Bu «şeref» payından bir nebze koparmak isteyenler her yerde türeyivermişti. Bunu da ben o sırada tabii görmüş, gülümseyip geçmiştim.

HAKİKATİ GİZLEMEN Mİ, — KALLEŞLİK Mİ DAHA KÖTÜ?

Ne yazık ki iş bununla kalmamıştı. Korkaklık göstermiş olanlardan bazıları, hatta aleyhimizde şahit olarak savcıya yaltaklanmış olanlar, «Türkçülük mazlûmları» olarak geçinmeye ve kahraman pozları takınmaya başlamışlardı.

İşte bunu hazmedemiyordum. Emniyet Müdürlüğünün ve Askerî Cezaevinin kalın duvarlar arkasında cereyan etmiş olan utanç verici olayları meydana vurmak için elim ve kalemim kaşınıyordu. Bir taraftan da bunu, içimizin kirli çamaşırlarını ortaya sermek gibi görüyor, yazmaya gönlüm razı olmuyordu.

«Hakikat hakikattir» deyip ifşaata mı girişmeliydim, yoksa, diğer Türkçü dert ortaklarım gibi susup bunları örtbas mı etmeliydim? Bu tezatlı duygularla kendi kendimi yiyip duruyor, adeta hastalanıyordum. Zaten vücutça da hastaydım. Yurt dışına gidip tedavi görmem tavsiye ediliyordu.

— İyi, dedim, mesele böylelikle hallolur. Bir süre yurttan uzaklaşır, kör olmak tehlikesinden kurtulurum, haksız övünmelere de sağır olurum, yanlış bir çıkış yaparak kalleş mevkiine düşmem.

Böylelikle, kendi kararımla, bir süre için kendime sürgün cezası verdim. İlk önceleri tedavim yüzünden,

sonra da başka sebeplerden gurbetteki yaşayışım uzadıkça uzadı. (18).

İŞKENCENİN GÖZ YARASI

Sihhat sebebi, uyku bozukluğumdan başka, sol göz sinirimde işkence ampullerinin açtığı yaraydı. Amerika'da olan kardeşimin yanına gidecek, tedavi olmaya çalışacaktım.

İşte New York'a doğru yol alan gemide bu acı hatıraları anıyor ve ne zaman döneceğimi düşünüyordum. Dönüşümün 25 yılı bulacağını ve döndüğümde «Tabutluk Zebanilerinin» bir;oğunun, gerçek ve sahte kahramanların bir kısmının da ölüp gitmiş olacağını bilmiyordum da.

(18) Orta Doğu gazetesinde hatıralarımın bu kısmı yayınlandığında, bir arkadaşım gurbette uzun kalışımın izahatını tatmin edici bulmamış. Düşündüm, anladım: 27 yıl geçip de, o günün ateşleri yüreklerde küllenince, bir Türkçünün Türkiye'den uzakta yaşayışı, küskünlük izahlarla kolayca anlaşılmıyor. Susan çok daha kesin, daha ağır, daha katı ve elle dokunulabilir sebepler arıyor. Halbuki o geçmiş günlerin duyguları, tiksintileri, endişeleri bir hatırlanabilse ve bir daha yaşanabilse, neden uzaklaştığım, neden uzun süre eski «dostların» sözünü bile işitmek istemediğim daha kolay anlaşılır. Onun için, yazı dizisini kitap haline getirirken, geçmişte olanları şişirmek, olmayan sebepler katmak istemedim. Değiştirmeden bıraktım. Hastalık sebebi tabiatile önemliydi; damgalanmış olarak burada yaşama zorluğu ve dışardaki imkânlarla geçinme, para biriktirip dönme gibi istekler de tabii beni dışarı itiyordu. Ama aklıma en çok takılan, bu tiksinti tepkimdi. Hikâyenin tamamını okudukça o günlük duygularım herhalde daha iyi belirecektir.

«GEL BANA» DİYEN HÜRRIYET HEYKELİ

«Marine Jumper» şilebi Okyanusun dağ ve uçurum dalgaları arasında suya düşmüş mantar gibi ine çıka, 3 hafta sonra Amerika'ya vardı. Kristof Kolombun Santa Maria kadırgasıyla yarışsaydı galiba arkada kalırdı!

24 veya 25 aralık 1947'de New York'un, sinemalardan, kartpostallardan iyi bildiğimiz gök - çizgisi belirli. Önce Hürriyet Heykelini gördüm. «Bana yorgununu, ezilmişini yolla» diye her gelene kucak açan yaftasını bu uzaklıktan okumağa imkân yoktu ama, Amerika'ya ait kitaplardan bu «hoş geldin» plâkasının orada olduğunu biliyordum. Ve o zamanların acı bir çelişkisi halinde, her geleni filtreden geçirircesine ayıklamak ve istenmeyenleri geri çevirmek için kurulmuş olan «Toplama Kampı» niteliğindeki «Ellis» Adası da Hürriyet Heykelinin karşısındaydı. Bu 2 simgeyi (sembolü) de geçip, gökleri tırmalayan gök - delenleriyle bayağı mağrurca «poz» takınan New York'un limanına girdik.

AMERİKAN BİLGİÇLİĞİNİN SINIRINI KAR FIRTINASI İLE ÖĞRENİYORUM

Etraf bir hayli pusluuydu. Hava raporunu radyodan dinleyen bir yolcu (nâdir olarak Fransızca bilen Amerikalılardandı) bana olacağı anlattı: Bir iki kar serpintisinden sonra hava açacak, bol güneşli bir güne dönüşecekmiş. Hatta ondan sonraki 2-3 gün de hep güneşlik olacakmış. Kendi kendime, «Zavallı Fatin Hoca, 1 - 2 âletile meteoroloji raporu hazırlar, ke-

hanetleri bazen tutar, bazen tutmazdı. Oysa Şu Amerika'luların ne geliŐmiŐ cihazları vardır kimbilir...» deyip peşin peşin Sam Efendiye âferinler yakıŐtırdım.

Derken, kar serpintisi lâpa lâpa kara çevirdi, arkasından tipi geldi, kasırga geldi, yağdı da yağdı, sonu gelmedi. 4 gün böyle süreksiz devam etti. Ulu bir hallaç, torba torba pamukları New York'un üstüne boşaltıvermiŐ gibi, Şehir beyazlıklar altında neredeyse yok oldu. Trafik durdu. Otomobiller karlar altında tamamiyle gömölüp kayboldu. Otomobil Şöyle dursun, otobüsler bile karların altında kaldı. Hatta o zaman New York'ta, Londra'nın ünlü kırmızı otobüsleri biçiminde 2 katlı ev gibi otobüsler vardı, onlar bile kaldıkları yerde gömüldüler; öylesine karla örtüldüler ki, bir gün «sokak» sandığım karlı bir düzlükte yol alırken, adımlarım, altı boş bir Şeye basar gibi bir ses çıkarınca biraz eŐelemiŐ, bu dev otobüslerin damında yürüdüğümü görüp Şaşmıştım.

Sonradan öğrendim ki bu 1947 kar fırtınası, Amerika'da 70 yıllık bir rekoru kıran olağan - üstü bir âfetmiŐ!

İŞte, gün güneşlik haberi veren Amerikan hava raporcularının isabetini (daha doğrusu isabetsizliğini) de Amerika'ya ayak atar atmaz böyle öğrendim. Amerika'nın ilim ve fen alanındaki «ŐaŐmazlığı» yolundaki kanaatım da böylece ilk ihtarını almış oldu. Zaman geçtikçe bu yolda daha çok ders alacaktım.

GELENEKÇİ AMERİKA'DA BAYRAM KUTLANMASI

Bu söylediklerim, birkaç gün sonraki hikâye.
Gelelim ilk ayak basıŐıma. Henüz hava tam boz-

mamıştı. Sadece serpiştiriyordu. Amerika'ya benden bir yıl önce ticaret maksadıyla gelmiş olan kardeşim Atillâ beni karşılamış, otomobiline bindirip nefes aldırmadan gezdirmeye koyulmuştu. Bu kadar çabuk bir araba sahibi oluşuna hayret etmiş, peri diyarına benzeyen New York sokaklarını seyre dalmıştım.

Bu «peri ülkesi» görüntüsü mevsim dolayısıyla idi. Tam Noel Bayramının arifesinde gelmiştim. Her şeye rağmen çok gelenekçi olan Amerikalılar Noel'i bütün varları ve yoklariyle kutlarlar, daha doğrusu «var»lariyle hep, çünkü 2. Dünya Savaşının en kudretli ve zengin galibi olan Amerika'da yok yoktu, veya ben o zaman öyle zannediyordum.

WALL STREET'DE BAYRAM

Sokaklardaki, koca iş hanlarındaki ve evlerdeki ışık bolluğunu, renk renk süs şelâlesini, mağazaların oynayan «sahneli» vitrinlerini ve dekorasyon şaşasını, binbir fenerle al, mor, yeşil, sarı ışıldayan dev gibi «kristmas» çam ağaçlarını hayranlıkla seyrediyor, kendi din bayramlarımızın sönük geçişini hatırlayıp üzülyordum.

Atillâ beni, dostları olan işadamlarının bürolarına götürdü. Meşhur «Wall Street» deydik. Para borsasının ve iş dünyasının payitahtı olan sokak. New York, ilk bu mahallelerden doğup büyümüş. Sınır Wall Street»miş ve şimdi Broadway olan caddenin ötesi mer'alık olduğundan, inekler içeri girmesin diye duvar (İngilizcesi «Wall») çekilmiş. Duvar Sokağı (Wall Street) adı burdan kalmış. Hâlâ daracık, kıvrıntılı sokaklar, Avrupa menşeinin son hatırası.

«Ofis» denen bürolara kardeşimle birlikte girdi-

ğimde gözlerim kamaştı: Işık, renk, süs, ses, allı-morlu kâğıt şapkalar giymiş kadınlı erkekli kalabalık, herkesin elinde içki kadehleri... Bizi görünce saldırdılar, kafamıza külâhlar, elimize de dolu kadehler kondurdular. Herkes tam veya yarı - sarhoş; iç kapılardan birinin üstüne yeşil yapraktan bir çelenk asmışlar, altından yanlılıkla veya mahsus geçen her kızı, her kadını, erkekler dudağından öpüyor: âdetmiş! İngilizce bilmediğim için şaşkın şaşkın bu çılgınlıkları seyrediyorum. Atillâ kâh lâf atanlara «esprili» cevaplar yetiştirmeğe çalışıyor, kâh bana olan bitenlerin manasını anlatmağa çabalıyor.

Bu arada, İngilizce bilmeyişimin başıma getirdiklerini daha sonra anlatacağım. Sırası gelmişken, Amerika'lıların gelenek düşkünlükleri hakkında bir - iki söz daha ekliyeyim. Noel arifesinde nasıl bütün işyerlerinde Amerika'lılar aynı biçimde eğleniyorlarsa, bayram boyunca da evlerinde, hep bir örnek kutlarlar; aileleriyle, birbirinden farksız şekilde. Hemen hemen istisnası yoktur: Evler süslenir, çam dikilir, armağanlar alınır - verilir, hindi yenir.

Öteki bayramlar da aynı şekilde yaygındır. Bizim eskiden Şeker veya Kurban Bayramlarını istisnasız ve toptan milletçe ve eski geleneklere göre kutlamamız gibi. «Modern Türkiye» göreneklerini gevşetmiş, Amerika ise modernliği bu anlamda almamış, geleneklerine sadık kalmış. Daha 200 yılını yeni doğduracak olan Amerika hemen gelenek geliştirip bağlanmış da, 2 bin küsur yıllık Türk toplumu kendininkilerini unutma çabasında...

Geride bıraktığım Türkiye, bundan 27 yıl önce, şimdikinden daha da gaflet halindeydi ve bu taze hatıralarla acı duyarak Amerikan eğlentisini seyre dalmıştım.

Amerika'ya ilk ayak bastığım günlerde İngilizcem az çok 3-5 kelimededen ibaretti: «Okey», «How are you» (nasılsınız?.), «How do you do?» (o da «nasılsınız» anlamına gelen, fakat lûgat tercümesi «nasıl yapıyorsunuz?» olan acayip bir deyim. İngilizceyi az bilen bir Rus diplomatı, «neyi nasıl yapıyorum?» diye hayretle sormuş; Amerikalı bir an, bu suali Rus'un neden sorduğunu anlamamış, sonra da «hâ, İngilizcede cevabı olmayan birtakım sualler vardır, bu da onlardan biri, boşverin!» demiş. Derken Rus, durup dururken, «Bazen bazı» deyivermiş. Bu sefer Amerikalı anlamamış, Rus da gülerek, «Rusçada da suali olmayan cevaplar vardır, bu da onlardan biri!» demiş.)

İngilizcem işte o günlerde bu seviyedeydi. Yani sıfır düzeyinde. Pek aldırıyor, kuvvetli olan Fransızcam sayesinde idare edeceğimi sanıyordum. Halbuki Fransızca bilen Amerikalı bulmak şöyle dursun, meram anlatmak ümidiyle kullandığım dilin Fransızca olduğunu bilen bile yoktu. Gerçi, İngilizcede birçok Fransızca köklü kelimeler vardı ama, bunlar bana yardımcı olacak yerde bilâkis çelme takıyordu!

SOYADIM «TÖRKİN» ŞEKLİNDE TELAFFUZ EDİLİYORDU

İlk tecrübem, kardeşimle ilk gün uğradığımız iş bürolarında oldu. Yukarda anlattığım gibi, noel bayramı arifesiydi ve herkes bir hayli içkiliydi. Zilzurna sarhoş olanlardan biri sallanarak yanıma gelmiş, ilk defa olarak azçok anladığımı sanarak sevindiğim şu sözleri söylemişti:

— Türkkın («Törkın» şeklinde telâffuz etti ama

anladım; ondan sonra da Amerika'da bana hep «Tör-
k'in deyip çıktılar), Türk (gene, «Törk» telâffuzu ile)
he he)' «Terrible Türk» he! he! he!»

Memnunluğumu belli etmek için gülümsedim, o
da kadehinin son damlasını dikti, boş olduğunu an-
latan cıvık işaretlerle içkilerin durduğu masaya doğ-
ru uzaklaştı. Memnun oluşum, hem bukadarcık İngi-
lizce anlayabildiğim, hem de «Müthiş» sıfatıyla mil-
letime iltifât ettiği içindi. Bu deyimii zaten Fransız-
cadan da bilirdim: «Turc» «Terrible» «Müthiş» anla-
mındaki Terrible kelimesi demek İngilizce'de de vardı.

Kardeşim Atilla da aynı mânâda anlamış olacak
ki, ertesi gün dünkü sarhoş dostundan özür dileyen
bir telefon alınca şaşırmişti. Telefonu kapadıktan
sonra İngilizce lûgatları açtık «terrible» kelimesine
baktık. Bir de ne görelim; Meğer İngilizceye geçince,
bu kelime mânâ kaymasına uğramış, «berbat, kor-
kunç, lânetli, muhatap olmaya lâyık değil» demeye
gelmiş! Yani sarhoş Amerika'lı «espri» yapıyorum der-
ken soyuma sövmüş de farkına varmamışım! Şimdi
onun için telefonda özür diliyor, sarhoş oluşunu ma-
zeret gösteriyormuş.

İNGİLİZCEM ÇOĞU ZAMAN FRANSIZCANIN ETKİSİ ALTINDA İDİ

Hemen o gün, İngilizceyi çok çabuk öğrenme ve
Fransızcadan medet ummama kararı verdim. Ama
arada, birkaç oyuna daha düşeceğim varmış:

Çat-pat İngilizce konuşmağa başladığım günler-
deydi. Telâffuzum, Fransızcanın etkisi yüzünden kor-
kunçtu. Toplantılarda, kokteyl partilerde Amerika'lı-
lar sık sık nereli olduğumu mesleğimi filan sorarlar-

dı, ben de nefes nefese İngilizcemle anlatmağa çalışırdım.

Tahsilim bahsini hiç tamamlayamadığımı, lâfımın hep kahkahalarla kesildiğini hatırlarım..

BENİ DİNLEYENLER AŞK OKULUNDAN MEZUNUM SANIYORLARDI

Hatam, söze hukuk tahsilimle başlamamdaydı. Tecrübî Psikoloji doktorası yaptığımı söyleyerek işe girişseydim daha çok yol alabilecektim. Ne var ki en önce Hukuktan mezun olduğum için, kronolojik sırayı tâkip etmek şartmış gibi: «First I graduated from the School of Law» demek istiyordum. («Hukuk Fakültesine» Amerika'da «Law School» veya «School of Law» dendiğini öğrenmiştim ama, bunu sade yazılı olarak görmüş, telâffuzunu hiç duymamıştım). Benim gibi Türkçe ve Fransızca konuşan bir kimse için, «LAW» kelimesi, mantık icabı, «LAV» okunması gerekmez miydi? (L) den sonra gelen (A) «a» sedası vereceğine, (W) ise Türkçede de Fransızcada da normal olarak bulunmadığına ve en yaklaşık harf olan (V) gibi okunduğuna göre benim için tabîî olan şey de, «LAV okulundan mezunum» demekti. Ben de öyle söylüyor, kahkaha yaratıyordum. Bu şekilde telâffuzlu kelimenin «AŞK» anlamına gelen «LOVE» kelimesi olduğu hiç aklıma gelmemişti. Bence «Love» «LOV» okunurdu. Hukuk anlamındaki «LAW»ın «LAV» ile yani aşkla bir ilgisi yoktu.

Beni dinleyenler, «Aşk okulundan mezunum» demek istediğimi sanıyorlardı. Kimi bunu şakacılığımaya veriyor, «nüktemi» karılarına veya kocalarına koşup anlatıyorlar, bazısı da — hele Fransa'da bir müddet

yaşayıp okuduğumu bilenler — ciddiye alıyor «bu fevkalâde okul» hakkında benden bilgi almağa çalışıyorlardı. Ben de ne oluyor anlayamadan lâfımı yarıda bırakıyor, hukuk tahsilinin Amerika'lılarca neden bu kadar mizahlı sayıldığını merak ediyordum.

«BENİ GÖRMEK İSTEMİŞSİNİZ?»

Bir keresinde de, bir kokteyl partiden ayrılırken elimi sıkıp uğurlayan ev sahibi bana «See you later» demişti. Bu lûgat manasınca: «Sizi sonra göreyim» demekti. Demek dedim, adamın benimle mahrem konuşacağı bir şeyi var, herkes içinde açmak istemedi. Birkaç saat sonra telefon edip, nerede ne zaman buluşmak istediğini adamdan sordum. Bu deyim in sadece «Gene görüşürüz, güle güle» demek olduğunu nerden bileyim! Adam da, neye atıf yaptığımı anlamadığı için telefonda şaşırıldı. «Bir şey mi vardı?» dedi. Ben de: «Siz konuşmak istediniz ya» dedim. Nihayet ikimiz de yanlış birden farkettilik ve birlikte bir kahkaha kopardık.

Amerika'daki «balayı» günleri çabuk bitti. O tarihte geçen 70 yıldır görülmemiş müthiş kışın zorlukları her şeyi aksattı. Gözümün tedavisi için de buraya geldiğim halde hastahanelere gidip gelmek mesele oldu. Hele «uykuda depresyon» halimin, İngilizce konuşmadan, tedavisine bile başlanamıyordu.

Karım ve bir yaşındaki kızım Aslıhan Türkiye'de kalmışlardı. Daha memleket hasreti çekmeğe başlamamıştım ama, onları, anamı, babamı ve Ankara'da oturan Orhan ağabeyimi özlüyordum.

Güya niyetim işkencelerden zedelenen sol gözümün ve uykularımın tedavisini Amerika'da tamamlama-

dıktan sonra Brezilya'ya gitmek, 2-3 yıl için iş tutmak ve karımla kızımı oraya getirmektir. Evdeki pazar çarşıya uymadı. Hastalığım zannettiğimden daha da dalbudaklıymış. Tedavi uzayıp durdu. Kardeşim Atillâ «Amerika'da biraz daha kal» dedi. 25 yıl kaldım.

ÇİFTÇİLİK MERAKI PARA GETİRİR Mİ?

Amerika'ya 40 dolarla ayak basmıştım. Çok geçmeden o da bitti. Gerçi kardeşimin yanında kalıyordum ama, Ömer Seyfettin'in «Diyet» hikâyesindeki Türk demirci nasıl amcası bile olsa, vezirin himayesinde okumayı reddetmişse, ben de minnet altında kalmayı hiç sevmediğim için ne yapıp yapıp bir iş bulmak istiyordum. Püf noktası lisandı.

İngilizceyi öğrenmeye başladığımı sanıyordum ama, benim konuşmamı ancak ben anlıyordum, başka anlayan yoktu. Bu durumda, «doktora» yapmış ol, ne olursan ol, Amerika'da doğru dürüst iş bulunmazdı. Konuşmayı pek gerektirmeyen becerilerden birine, meselâ marangozluğa, kaynakçılığa filân sahip olsaydım, lisansız da azçok idare ederdim (o da pek kolay olmazdı, çünkü işçi sendikalarının hâkim olduğu bir iş ise dışardakilere hayat hakkı yoktu. Sendikalara girmek de kolay bir iş değildi.)

Oturdum, bildiğim şeylerin bir listesini yaptım. İngilizce gerektirenleri sildim, geriye kalanlara şöyle bir baktım. Bunların içinde resim ve çiftçilik vardı. Ressamların, yaşadıkları sürece sefalet çektiklerine dair pek çok roman okumuş, film seyretmiş ve opera dinlemiş olduğum için onu da çizdim çıkardım, kaldı çiftçilik.

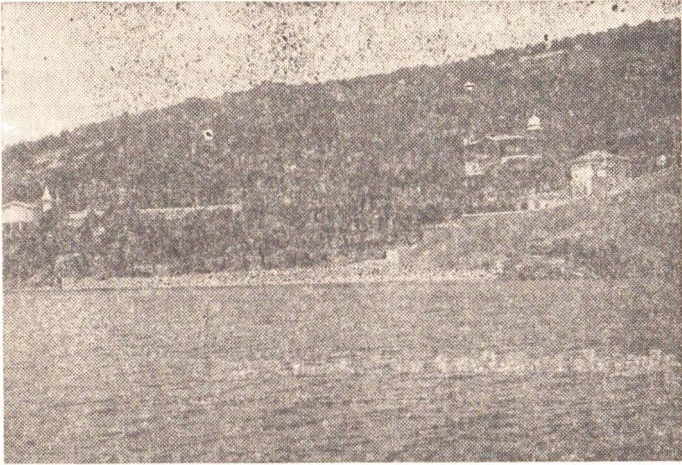
ÇİFTÇİLİK MERAKIM

Çocukluğumdan beri tabiat, toprak ve hayvan sevgisi bende çiftçilik merakı uyandırmıştı. Babamın Eskişehir'in Karacahisar köyünde, mühendislik mesleğinden kazandığı paralarla aldığı ufak bir çiftliği vardı. Kurtuluş Savaşı sırasında babam Eskişehir Belediye başkanı imiş. Bu çiftliği o zaman geliştirmiş. Sultan Osman'ın hutbe okuttuğu Söğüt'ün yanındaymış bu çiftlik. Porsuk kıyısındaki tarla ve mer'alarda babam işi büyütmüş, sürüler almış, şahane bir de çiftlik evi yaptırmış.

Yunan orduları Eskişehir'e yaklaştığında babam bir çetenin başında, dağlardaymış. (Çetesine, yanılmıyorsam, arkadaşları Yunus Nadi, Tefrik Rüştü ve amcam Lâmiî Yener de dahilmiş). Annem, bana hamile olduğundan, çiftlikte kalmış. Düşman saldırınca o bölgede (Karacahisar'da) yaşayan Karakeçili aşireti annemi korumuşlar, fakat çiftliğimizi Yunanlılar yakıp yağma etmiş, ne ev kalmış, ne sürü; meslek âletlerini bile çalmışlar!

1926'da babam İstanbul'a göçmüş ve İskân Kanununun bağısladığı imkân sayesinde, Büyükada'da, bahçeli büyük bir ev almış. Zavallıya az da dert olmamış bu ev: Eskişehir'deki yanan evine karşılık Ada'daki evin beş odası parasızmış ama, ötesini taksitle ödemek zorunda kalmış. Bu ev kocaman olduğundan (Türkiye'ye ihanet etmiş olan Sisam Prensi Georgiades adlı bir Rumun köşkünü), fiyat pek ağır gelmiş ve ödemekle bitmemiş. Ben çocukken hâlâ ödüyordum.

Neyse, güç belâ ödemiş. Yaptığı Türkiye haritasının satış paralarıyla inekler, tavuklar, güvercinler, koyunlar ve atlar almıştı oraya. Çocukluğum (okul dı-

Babamın, yaptığı haritaların paralarıyla taksit taksit ödeyerek edindiği Büyükkada'daki koca evde geçti çocukluğum. Bunu hapisteyken de, Amerikada iken de çok aradım. Tanrıya şükür, hâlâ büyük kısmı bizim.

şı saatlerde) hep hayvanlar arasında, tarlalarda geçmişti. (Kitap fareliği hariç).

Karacahisar'da da, dereler ve söğütler arasında babamın tekrar yaptırdığı küçük kulübede geçirdiğimiz çiftlik günleri de vardı hafızamda. İşte bunları hatırlayarak Amerika'da da çiftçiliğe hevesleniyordum.

AMERİKA'DA ÇİFTLİK İŞÇİLİĞİ

Bir çiftlikte çalışmak için İngilizceye lüzum yoktu elbet. New Jersey eyaletinde patates çiftçiliği yapan ve Amerika'ya yarım asır önce gelenlerden Mustafa Ahmet adında bir Türk'ün delâletiyle, o bölgenin

en modern inek çiftliği olan «Walker Gordon» müessesesinde iş buldum.

Evet, lisana gerek yoktu ama, başka şeylere gerek vardı: İşim, dekovil hattıyla gelen vagonlardan 120 librelik (60 Kg.lık) arpa çuvallarını hamal gibi yüklenip depoya yığmaktı. Ve bunu zaman zaman yapmıyordum. Günde 8 saat (öğle yemeği için ayrılan 45 dakika hariç) süresiz yapmam gerekiyordu.

TÜKETİM ÇARKININ DIŞLARI ARASINDA

Evdeki pazarlar hiç çarşıya uymuyordu. Türkiye'de kalan eşim âni bir kararla Amerika'ya gelmek üzere yola çıkmıştı.

Bebeğimiz Aslıhan'la birlikte geldiğine göre, doluları kalmayan bir koca ve baba sıfatıyla bunu yapmaktan başka çarem yoktu.

Gözümün rahatsızlığı dışında sporla idmanlı olan vücudum bir hayli dayanıklıydı ama, bu sürekli ağırlık taşıyış belimi kırıyordu. Ve hep aynı biçim iş oluşu tahammülümü taşıyordu. Bu çiftçilik değil, hamallıktı. Üstelik, kürsü gibi yüksek bir yere bir ustabaşı oturmuşlar, biz işçilerin bir dakika için durup da nefes almamıza fırsat vermiyor, bağırıp çağırıyordu! Ehramlarda işçi çalıştıran Mısır firavunlarının esirbaşısından farksızdı!

DÖNEN SAHNEDE İNEKLER

3 gün dayandım, ondan sonra, dilimin döndüğü kadar beni başka bir işe koymalarını istedim. Bu sefer beni inek sağma bölümüne verdiler.

Modern teknoloji ilâhının yüzüsuyuna insanlığın nasıl soysuzlaştırıldığına ilk orada şahit oldum. Fabrikada uygulanan «Kasnaklı Üretim» metodu çiftçiliğe aktarılmış. Tiyatroların döner sahneleri gibi muazzam bir platform, ağır ağır dönüyor. Demir borudan dilim dilim bölmeler var. Herbirinde birer inek. 20 kadar. 20 de çiftlik işçisi dönen platformun çevresi boyunca sıralanmışlar. Herbirinin belirli bir ve bir tek vazifesi var: Önüne bir inek gelince, dönüp geçinceye kadar hemen platforma atlayacak, ya memesini silecek, ya sağma aletini takacak, yahut çıkaracak...

KAPİTALİST VE SOSYALİST SANAYİ DÜZENİNİN İNSAFSIZLIĞI

Benim vazifem, sağma aletini memeden çıkarmaktı. Her iki dakikada bir dönen «sahneye» atlıyor, âleti söküyor, yere geri atlıyordum. Günde 8 saat bundan başka birşey yapmıyordum. Kafka'nın hikâyesindeki gibi komik, komik olduğu kadar da korkunç bir oluşma. İşçinin insanlık emek denen şeyin kutluluğunu, çalışmanın yaratıcılığını yok eden fakat soysuzlaşmış bir kapitalist düzenin üretimini birkaç kat arttıran bir sistem. Sosyalist ve Komünist rejimlerin de kabul ettikleri bir iş metodu! Şarlo'nun 1920'lerdeki filmlerindeki bu düzeni hicveden sahneleri hatırlıyor, hak veriyordum.

Aradan 26 yıl geçecek, İsveç'te ve Amerika'da «Taylorizm» denen bu sisteme karşı nihayet bir tepki uyanacak, fabrikalarda işçilerin yaptıkları işin tamamına karışmaları, tek bir biçim işde otomatik makine haline getirilmemeleri için bir cereyan başlaya-

çaktı. Fakat o zamanlar bunu söyleyen çıksa gülerlerdi. Çalışanın mutluluğu değil, üretimin fennî bir şekilde arttırılmasıydı önemli olan.

Bir hafta dişimi sıktım çalıştım, çalıştım. Eşimle bebeğim Aslıhan'ı getiren şilep Philadelphia'ya gelince, biriken ücretlerimi aldım ve işten ayrıldım.

Artık şehirde iş arayacaktım. Bu çiftçilik benim anladığım çiftçilik değildi. Amerika'lıların olsun böyle çiftçilik, dedim.

«Kırsal» ekonomiden «Kentsel» iş âlemine geçişim de derdime devâ olmadı. O da ayrı bir hikâye.

Eşimle 1.5 yaşındaki kızım Aslıhan Amerika'da bana kavuşmuşlardı ama, bu geliş eski plânlarımıza uymuyordu. Hep birlikte Brezilya'ya gidip orada bir iki yıl için iş tutmak ümidim şimdilik yerine geleceğe benzemiyordu. Gerek devam eden göz tedavim, gerekse bu kıtalar-arası seyahat için gereken büyük bilet paralarının birikememiş oluşu bizi Amerika'ya mihliyordu. Çare New York'ta iş kurup geçinmek ve para biriktirmeğe devam etmekte.

«Devam etmek» lâfı sanki biriktiriyormuşum anlamına gelir, halbuki New York'a yerleşmek ve en zarurî geçim masrafları, o birkaç haftalık çiftlik ücretlerimi bile tüketmişti. Çok acele - yani 2 - 3 gün içinde! - para kazanmam şart oluyordu!

TİCARİ RESSAMLIK

İngilizcem hâlâ kekeleme ve Tarzanvârî konuşma seviyesindeydi. Lisansız bir iş aramam gerekiyordu gene. Çiftçilikten ağızımın payını almıştım. Şimdi sıra, «ressamlığı» denemeğe gelmişti. Tablo yaparak geçim çıkaracağımı hiç aklım kesmedi. Tica-

rî nitelikte bir resim işi düşünmek lâzımdı. Bir arkadaş, kravat ve eşarp desenlerinden bahsetmişti. Onu denemeye karar verdim.

Önce Türk motiflerinden başlayarak birkaç örnek yaptım ve telefon rehberinden çıkardığım kravatçılara tek tek gittim. Herbirinin kapısında büyük kalabalıklar vardı. Bunlar benim gibi «ticarî ressamlar»dı. Kravatçı, bu yüzlerce «arz»ın içinden ancak 2-3 tane «talep» edeceğine göre, «arz ve talep» kanunu açısından bunlar benim rakibimdi. Nitekim bütün gün dolaştıktan sonra ancak bir tek desen karşılığı 10 dolar kazanmıştım. Halbuki boya ve fırça takımlarına zaten o kadar sarfetmiştim.

Evde oturdum, 4 gün ağır çalışıp 20 - 25 desen daha yaptım. Bunlardan da ancak ikisi satıldı. Satma çabalarıyla birlikte tam bir haftam gitmiş, 20 dolar almıştım bu sefer.

Rakiplerim, hep «ticarî resim» sanat okulları mezunu ve kravat desen uzmanı Amerikalılardı. Bunlar arasında amatör ressam olarak para kazanmaya çalışmak akıllıca bir şey olmayacaktı.

Profesyonel Amerika'lı ressamlar arasında birkaç resim satabilmiş olmayı kendi kendime bir marifet saydım. Zaman zaman, mağlûbiyetlerden kendime bir gurur payı çıkardığım olmuştur. Meselâ, eş dost, Türkçülük dâvâsı dolayısıyla 1,5 yıl hapis yatıktan sonra beraat edip çıkışı ve boş yere çektiğim 4 günlük işkenceleri tam bir kayıp sayardı. Ben ise, «işkence altında dayanabileceğimi öğrendim bu sayede; herkese kolay kolay böylecesine kendini anlama fırsatı düşer mi?» der, dostlarımı bilâkis ben teselli ederdim.

Yalnız hisle, gururla hayat gemisi yürümüyor. Pratik tarafımı işlettim. Böylelikle, iftihar payını alıp

bir köşeye koyduktan sonra, «ticarî ressamlığa» da veda ettim.

TILKİNİN DÖNÜP DOLAŞIP GİDECEĞİ YER: KİTAPLIK

Gene İngilizce gerektirmeyen bir iş bulmak için gazete ilânlarını izledim. Bu arada lisanım da biraz ilerlemiş, güvenim artmıştı.

İlânlarda, «Barnes and Noble» adlı bir kitap mağazasının «kitap yerleştirme memuru» aradığını gördüm. Kitap merakım yüzünden bu iş beni çok çekti. Hemen oraya koştum. Verdikleri ücret çok az olduğu için olacak, müracaat eden pek azdı, beni aldılar. Uzun uzun da «kimlik» (özgeçmişlik, tercümelhal) evrakları doldurtular: Neler sormuyorlardı! Doğum yerim; doğum günüm, ayı, yılı; tahsilim; ailem; ırkım (o zaman daha kanun çıkmamıştı, bunu sormak yasak değildi...) İlh. Bu kadar basit bir iş için bunca suale hayret ettimdi.

İş güya kitapla ilgiliydi ama, çiftçilikteki işim gibi, hamallıktan pek farkı yoktu: Mahzende arabaları kitapla dolduruyor, bunları ite kaka öteki depolara götürüp raflara rastgele istif ediyorduk. Başkaları da (bunlar az tahsilli birtakım gençlerdi) bu kitapları konularına göre tanzim ediyordu. Bu gençlerin işine göz koymuştum. «Benim gibi doktora yapmış, nâşir olmuş bir insan ilelebet hamal işinde bırakılmaz ya!...» diye düşünüyor, tenkide uğramamak için çok canım çektiği halde o güzelim kitapları karıştırıp okumağa kalkmıyordum: İşim kitapları okumak değil, taşımaktı.

FAZLA TAHSİLİN ZARARI:

2 hafta böylece geçti. Bir gün Personel Şefi beni yukarı çağırttı.

— Kimlik dosyanıza baktım, tahsil derecenizi farkettim... diye söze başladı.

İçim birden sevinçle doldu. «Geldi terfi işte!» diye düşündüm. Adam devam etti (kendim henüz İngilizceyi iyi konuşamamakla beraber, artık konuşulanları iyi anlıyordum):

— Bu iş için tahsiliniz çok fazla. Derecenize uyacak bir işimiz bulunsa bile, İngilizceniz yetersiz gelir; zaten de böyle bir iş burda yok. Şirketin Genel Müdürünün bile tahsili sizinki kadar değil. Onun için sizi daha fazla bu işte tutamayız. Lütfen kasaya uğrayıp son çekinizi alınız.

İyi anlamadım sandım.

— İşime son mu veriyorsunuz, onu mu demek istiyorsunuz? diye sordum.

Kısa bir:

— Evet, cevabı verdi.

— Ama neden?

— Anlattım.

— Ama ben râzıyım.

— Biz râzı değiliz.

— Maksat benim kabul edişim, memnun oluşum değil mi? Ben işimden memnunum. Şikâyet etmem.

Sabırsızlandı:

— Siz burda İngilizcenizi ilerletinceye kadar kalmak niyetindesiniz, ondan sonra bir gün bile kalmaz, daha uygun bir iş bulup bizi bırakırsınız. Bize, bu işte birkaç yıl kalacak kadar az tahsilli biri lâzım.

Mantıkça dediği doğrudu. Fakat işin bir de his

tarafı vardı. Yalvarır duruma düşmemek için dudaklarımı ısıtıyor, bir taraftan da kızımın ve karımın ne yiyeceklerini düşünüyordum. İnsanlığına hitap ettim:

— Param yok. Çoluk çocuğum daha yeni geldi; ben yeni bir iş buluncaya kadar ne yer içeriz? Böyle, bir gün içinde işe son verilir mi? Bırakın bir süre çalışayım, birkaç «kuruş» biriktireyim, ondan sonra ayrılalım...

— Birkaç hafta değil, birkaç gün bile bize ziyan. Burası ticarethane, his kaygılarına kararlarımızda yer veremeyiz. Lütfen maaş çekinizi kasadan alınız, ben haber verdim zaten...

Amerikan düzeninin, «iş»i insanlıktan tecrit eden davranışına bir kere daha böyle şahit oldum. Acı tadı ağzımda, 47 dolarlık çeki de elimde eve dönerken yemin ettim. Amerikan iş felsefesini ve girdisini çıktısını bir gün gelip öğrenecek, kendi şartları içinde bir servet koparıp Türkiye'ye öyle dönecektim.

Bu kızgın karar, Amerika'ya beni çeyrek asır mıhlayacaktı.

DOĞUM YERİ MESELE OLUYOR!

Hem iş ararken, hem de ev-apartman peşinde koşarken, İngilizce iyi bilmeyişim kadar Amerika'lıları tanımayışım da bana oyunlar oynuyordu.

Meselâ, şu kimlik özgeçmiş (hal tercümesi) evrakı dolduruşumu alalım. Aşağılık işler için fazla tahsilin yarar değil zarar getireceğini bilsem, hiç evraka orta okuldan başka şey yazar mıydım?

Yalnız bu değil ki! Bir de, doğum tarihi ve yeri meselesi belâ olup durdu. Acayip bir nüfus tezke-

rem vardır. Doğum yerim olarak sadece «Sahrayı Cedid» diye yazar. «İstanbul» bile demez. Bunun, Erenköy'ün bir semti olduğunu bilmeyen, nerdeyse Afrika'da Sahrayı Kebir gibi bir yerde doğduğumu sanacak! (Aslında o kayıt bile yanlışmış: Ben, Şişli ile Teşvikiye arasında bir yerde doğmuşum!). Amerika'da ilk günlerde, doğum yeri sorusuna «Sahrayı Cedid» yazıyor, sonra da, çekine çekine, bir parantez açıp (İstanbul) diye ilâve ediyordum. Boş yere çekingen davranıyordum: Amerikalıların, nüfus cüzdanının aslını istemek âdetleri olmadığını biliyordum.

HERGÜN DOĞUM GÜNÜ

Doğum tarihi sorusu daha karışık işti. Gene o acayip cüzdanımda sadece hicrî «1336» yazılmış. Hurdutlarda, 1936 yerine yanlışlıkla 1336 yazılmış sanan yabancı memurlar bir yüzüme bakarlar, 11 yaşında olmadığımı görüp buna mâna veremezlerdi. Onun için artık 1336'dan bahsetmez. (1920) diye tercümesini kullanır olmuşum.

Ama iş bununla da bitmiyordu ki! Amerika'lı her evrakta, doğum ay ve günümü de soruyordu. Alay eder, «nerdeyse doğum dakikamı, hatta niçin doğduğumu da soracaksınız ama, kâğıtta yer kalmamış» derdim. Doğum ay ve günümü hatırlamadığım için o satırları boş bırakırdım.

İş bundan sonra çatallaşır, birkaç gün sonra evrak, boş haneleri kırmızı kalemle çizilmiş olarak geri çevrilirdi. «Boşluklarda sorularla bilgi verilmedikçe işlem yapılamaz» diye bir de azar. Azar puslasını yırtar atar, boş hanelere birer ay ve gün tarihi yakıştırır yazardım. Ne var ki, bu uydurma tarihleri çarça-

buk unuttuğumdan, her evraka başka bir tarih düşürdüm. Aradan zaman geçer, bütün bu evrak bana, daha büyük bir azarla iade edilirdi: «Tarihler arasında çelişki olduğundan doğru tarihin yazılması...» ilh.

Bu iadelerin elime geçtiği gün 4 mayıstı .«Eh, bâri bugün doğmuş olayım» dedim ve her evraka (4 mayıs 1920) tarihini yazdım, not defterime de unutmayayım diye dikkatle bir köşeye kaydettim. Artık resmen 4 mayıs doğumluydum: Amerika'da bütün sigorta poliçelerim, vergi dosyalarım filân beni hep 4 mayısta doğmuş diye bilir. Geçenlerde merak edip anneme beni ne zaman doğurduğunu sordum. Meğer gerçek doğum günüm 20 ekim imiş! Bu da beni «Terazi Burcuna» sokarmış! Adaletin terazisi olacak. Tecrübî psikolojiden önce neden hukuk tahsili yaptığımı merak eder dururdum; demek ki Terazi Burcunda doğmuş olmam bunu etkilemiş (bu satırları okuyan annem, takvimler arasındaki farkı hesap etmediğini söyledi. Şu dakikada 12 kasım doğumluyum)

IRKLARA GÖRE MAHALLELER

Ev aramada da cehaletim bizi birçok komik durumlara düşürdü. Gazete ilânlarına bakar, kirası kesemize uygun olanı nerde bulursak orda apartman tutardık. New York gibi kozmopolit ve soyların karışımı, «ırklar potası» diye bildiğim Amerika'da ırkların mahalle mahalle ayrı yaşadıkları aklıma gelmezdi! Bir tek bildiğim, zencilerin ayrı tutulduğu Harlem mahallesiyle Çin Şehri (Chinatown) idi.

Sonradan öğrendiğim bir özellik daha var: Bu zenci ve sarı ırklar tecrit edilirse de, bunların di-

şında Beyaz Irklar çok kere tecrit görmez, fakat kendileri, memleketlileriyle bir arada yaşamayı tercih ederler. Gene de, Yahudilerin, gizli kurallar sayesinde alınmadığı mahalleler vardır.

New York'ta ilk kaldığımız yer, 1. ve 2. caddeler arasında, 70. sokaklarda bir odalık bir yerdi. Bir de baktık, konu komşu ya Macar, ya da Çekoslovak, lokantalar da, yiyecekler de hep öyle. 80. sokaktan sonra Yorkville mahallesi başlıyordu. Burası da Küçük bir Berlin'di, hep Almanlar yaşardı. Etraf Hindenburg Kahvesi, Hamburg Bremen seyahat acentesi gibi isimlerle doluydu. Bir tek Alman olmayan da işte bu acentenin sahibiydi. Sami Tekiner adında Nevşehir'li bir Türktü! Alman soylu bir Amerika'lıyla evlenmiş, seyahat acentesi de kayınbabasından kendisine miras kalmıştı (bu işadamından bir başka vesileyle gene bahsedeceğim).

Bizim Macar - Çekoslovak mahallesinde de bir Türk vardı: Halûk Tanju; o da bizim gibi aynı şaşkınlıkla buraya düşmüş.

Bu ressam dostum bir gün Güney illerine seyahat etmiş. Malûm, orada ırk ayrımı daha da kesindi: Kanun ve belediye nizamlarında bile yeri vardı. Halûk Tanju'ca (ve herhalde okuyucularımca) malûm olmayan şey, Amerikalıların zencilere, güya nezaket olsun diye «colored» (**renkli**) dedikleri — unutmayalım, hikâyede bu bilginin rolü var —. Otobüs gelmiş, bilet alanlar iki kuyruk halinde sıra olmuşlar. Bir kuyruğun başındaki yaftada '**Renkliler**', öbüründe ise '**Beyazlar**' diye yazıyormuş. Halûk biletine bakmış, yeşil renkli. «Renkliler» Kuyruğuna girmiş. Kuyruğa girdiği yerde tabii hep zenciler varmış, herkes ona ters ters bakmaya başlamış. Nihayet bir memur gelmiş, onu ırkçılık aleyhtarı bir «eylemci» sanarak

terslemiş, kolundan tutup «Beyazlar» kuyruğuna götürmüş! Amerikan ırkçılığını bilmemek beni de buna benzer tuhaf durumlara düşürmüştür.

GÜYA IRKLAR POTASI AMERİKA

Bilgisizlikle düştüğüm ikinci ırk mahallesi, Rockaway'deki «İrlandalılar» bölgesi, üçüncü trs piyango da Arverne'deki «Yahudiler» semtiydi. En acayibi bu sonuncusuydu: Bu mahalleler «Ortodoks Yahudi» dönün tarikattan kimslerindi. Saç ve sakallarını kesmezler, hippiden de berbat bir kılıkta dolaşırlardı. Saç perçemleri yağlanır, bıyıkla beraber kulaklara dolanırdı. Bir de, ya takke ya da mölon şapka geçirirler başlarına. Üstlerine de kara cübbe giyerlerdi. Hele gençleri bu kılıkta görmek insanı şaşırtıyordu. Daha modern giyinenleri asıl yaşlılarıydı!

Çoğu benim kadar bile İngilizce bilmiyor, bu kapalı muhitte İbranice konuşarak hayatlarını sürdürüyorlardı. Dükkanların ne sattığını, benim için, içine girmeden anlamaya imkân yoktu. Bütün tabelâlar ve ilânlar İbranice idi. İngilizce olarak tek bir hafta gördüğümü hatırlarım; bir pastanenin duvarındaydı ve şöyle yazıyordu: «Çocuklarımıza Yahudi kültürü vermek, Yahudi okullarına göndermek vazifemizdir».

Bu mahalleden de çarçabuk kaçtık ve artık akıldığımızdan, gerçekten «ırklar potası» gibi olan mahallelerden birini bulup oraya yerleştik. Burası Far Rockaway'in orta kısmıydı; ikinci kızım Ceylân da burada doğdu (19).

(19) Vehbi Koç'un, sonra anlatacağım ilginç ziyareti işte bu evde oldu.

İkinci defa baba olunca, aile sorumluluklarımı iyice düşünmem ve acele kararlar vermem gerekiyordu.

BREZİLYA PLÂNI SUYA DÜŞÜYOR

İkinci kızım Ceylân'ın Amerika'da doğduğu 1949 yılında oradaki durumum artık sağlamlaşmıştı. İngilizcem iyice kuvvetlenmişti. Amerika'nın en ünlü üniversitelerinden biri olan Kolümbiya'da (Columbia University) hocalığa başlamıştım. Cumhuriyet gazetesi-ne de her hafta muntazaman makale yolluyor, memleketle ilgimi hiç olmazsa bu şekilde devam ettiriyordum.

Türkiye'ye iki - üç yıl içinde dönme plânım ertelenmiş, Brezilya'ya gitme düşüncesi de büsbütün terk edilmişti. Herşeyden önce, gözümün tedavisi bitmemişti. Sonra, Brezilya gibi Portekiz'ce konuşan bir ülkede Amerika'da çektiğim dil sıkıntısını bir daha çekip maceraya atılmak da istemiyordum. Kendi kendime verdiğim bu gurbet cezasını, artık «dilini, huyunu, suyunu öğrendiğim Birleşik Amerika'da geçirmek daha doğrudur» diye düşünüyordum.

MENDERES VE TABUTLUK ZEBANİLERİ

Türkiye'den seyrek olarak bana ulaşan haberler hâlâ hoş değildi. Türkçülük (Turancılık!) mahkemesi sırasında korku veya çıkarları yüzünden Savcıyla işbirliği yapan ya da mertçe davranamıyan bazı kişiler, «3 Mayıs Kahramanları» rolünde devam ediyorlardı. Merhum Adnan Menderes, seçim kampanya-

sında sık sık bize yapılan haksızlıktan bahsetmiş, «Tabutluk Zebanilerinden hesap soracağız!» diye nutuklar vermişti. Bize işkence yapanlardan ve yaptıranlardan nihayet hesap sorulacak diye ferahlarken, seçim kazanılınca vaitler unutulmuştu.

Rahmetli Menderes'le, onun bir Amerika ziyaretinde karşılaşmıştık. Takdim edenden adımlı öğrenince birden heyecanlanmış,

— Burada ne arıyorsun? Memlekete dön artık! diyerek içten bir jestle kolunu boynuma dolamıştı. Bu sevgi tezahüratı karşısında bir an tereddüt geçirdikten sonra sitem ettim:

— Bakın, «Tabutluk Zebanisi» dedikleriniz sizin rejiminizde de dört ayak üstü düşmüş. Birini hatta Vali tâyin etmişsiniz. Ben, kendi içimizden çıkan sahte kahramanlara bile tahammül edemem de bir şey yazarım diye kaçtım, birkaç yıl için gurbette yaşamayı tercih ettim. Duymıyayım, unutayım diye. Şu sırada dönersem, bize işkence edenlere, haksızlık yapanlara nasıl göz yumar, iltifat görmeleri karşısında susabilirim? Eninde sonunda kendimi tutamam patlarım ve yazarım. Gene başımı belâya sokar, dostları da müşkül mevkide bırakırım. İyisi mi böyle uzakta az duymuş olayım da biraz unutayım. Zaten gözümün tedavisi de bitmedi. Her türlü yaralar kapanmadı henüz, Adnan bey... dedim.

Menderes, manasını tam kestiremediğim bir şekilde başını sallamıştı. «Bilmiyordum» gibi bir şeyler söylemeye başlamıştı ki, bu gibi toplantılarda eksik olmayan «ricacılar» etrafımızı sarmış, lâfa karışıp havayı bozmuşlardı. Oradan, eski yaralarım tazelenmiş olarak ayrıldım.

MİLLİYETÇİLİĞİN KARA TALİHİ

O gece iyi uyuyamadım.

Menderes karşılaşmasını düşünüyordum. Demek, Tarih tekerrür ediyordu. Milliyetçilikle ve millî prensiplerle işbaşına gelen bir hükümet Türkiye'de çarçabuk sulandırılıyor, politika çıkarları istikametine kayıyordu. Çünkü kalbur üstünde kalan politikacıların büyük çoğunluğu, millî duyguları gerçekten tadamayan, sade lâfıyla sarhoş olan, ya da bundan yararlanmaya bakan kimselerdi.

İtiraf etmeli ki millî duyguları derin bir heyecanla, bir din, îman ve aşk gibi duyan insanlarımız her çağda azınlıkta kalmıştı. Ya dik başlı oldukları, ya biraz hayalperest ve bilhassa da «hulûl» yollarını bilmez insanlar oldukları için onlar ortada gözükmemiş, milliyetçiliğin sade lâfını edenler, az istisnaıyla, ortalığı kaplamıştır. İş başındakiler de, iş yürütebilmek için, bunlara muhtaç olduklarını sanıyorlar, böylelerine dayanıyorlardı.

Atatürk'ün bile birçok milliyetçi hamlelerini (meselâ Tarih ve Dil İnkılaplarını) durduramasalar dahi, gülünç derecesinde ifrata vardırıp yozlaştıranlar hep bu gibiler değil miydi? Menderes'in de, bütün zekâsına ve millî duygularına rağmen, yer yer bunların etkisine kapılacağı kaçınılmazdı.

PARA BİRİKTİRMEK HIRSI VE MÜHİM BİR KARAR

Böyle düşünerek Amerika'daki işlerime hırsla sarıldım. Politikadan nefret ederdim. Fakat Türkiye'

ye bir gün döndüğümde, fikir alanında çalışmak azmindeydim. Bu ise paraya bakardı. Para kaynaklarının elinde oyuncak olmamak için, Amerika'dan kuvvetli olarak dönmeliydim. Büyük yayın gücü sağlayacak matbaa makineleriyle ve hatırı sayılır bir sermayeyle dönebilecek duruma gelinceye kadar Amerika'da çalışmalıyım.

Amerika'da daha uzun süre kalmak için sebepler yığılıp duruyordu. Fakat o zamanki aklımla, bunun ancak bir 4-5 senemi daha alacağını hesaplıyordum.

En genç yaşındayken iş hayatına atılmış olan küçük kardeşim Atillâ daha gerçekçi düşünüyor, «öyle şey olmaz; ticarete giretin mi artık bırakılmaz» diyordu. Benim «4-5 yıl hesabım» yanlış çıktı ama, onun «ticaretten vazgeçilmez» kehaneti de tam doğru çıkmadı. Çok, pek çok sonra da olsa, bir gün geldi, «yeter artık» dedim ve kesip attım. Galiba o, kendine göre söylemiş olacak ki zavallı hâlâ sıyrılmadı, uğraşıp duruyor...

BAYAR'LA KARŞILAŞMA

1954'de sayın Celal Bayar'la da karşılaştım. Fakat bu karşılaşma bir kabul törenindeydi ve resmî bir şekilde geçti. Etrafını, her yerde olduğu gibi, bir sürü «büyükler», «yüceler» ve «ulular» sarmıştı; dalkavukları ve ricacıları da katın; böyle bir çevreye sokulmanın zevkli bir iş olmayacağını takdir edersiniz. Bu karşılaşmanın aklımda kalan tek tarafı, Bayar'ın tören sırasında küçük kızımın yanağını okşadığı için, bu gibi pozlara bayılan Amerikan basınının dikkatini ka-

zanması olmuştu. Ertesi gün fotoğrafı New York gazetelerinin baş sayfasına girdi.

Aylarca sonra, İBM Şirketi, firmalarının propagandalarına yarar düşüncesiyle, Bayar'ın Amerika içindeki gezilerini anlatan bir kitap yazmamı teklif etti. Parası da iyiydi. Bir çift şart koştum: kapağa

Amerika'da Sayın Bayar'la karşılaşmamızın, Menderes'le buluşma gibi bir havası olmadı. Bir kabul töreninde tanıştık ve küçük kızım Ceylan'ı okşayışı, New York Times gazetesinin baş sayfasında yer aldı. (Elimi tutan büyük kızım Aslıhan).

kimsenin fotoğrafı konmayacak, al bir zemin üstüne sadece ay-yıldız olacaktı. Kitabın adı da Türk milletine ait bir ibare olacak, içinde Türkiye de anlatılacaktı. Kabul ettiler. Ben de profesyonel bir yazar olarak «The Indomitable Nation» ve «Yılmayan Millet» adlarıyla yayınlanan bu kitabı yazdım.

Konu açılmışken, tarih sırasını bozup, Amerika'da kaldığım sürece karşılaştığım Türklerin ve Türkiye'den gelen «ziyaretçiler»in bazılarını anlatayım.

İNÖNÜ KARŞILAŞMASI

1961, belki de 1962 idi. İnönü, Amerika'yı başbakan olarak ziyaret ediyordu. Kıbrıs dâvası gene alevlenmişti ve «havaalanında Rumlar nümayiş yapacak» deniyordu. O zamanın konsolosu benden, Türk arkadaşları büyük sayıda toplayıp havaalanına gitmemi rica etti. Bunu o sırada en başarılı şekilde benim yapabileceğime inanmıştı. Yıllardır WHOM radyosunda «Türk Saati» programı yapıyor, birbiriyle kavgalı Türk toplulukları ile ve dernekleriyle ancak ben geçinebiliyordum. Sözümü dinlerlerdi. Orada bulunacak Amerikan gazetecilerine de, hâdise olursa, iyi İngilizceyle Türk görüşünü anlatabilecek vatandaşlar, hele o tarihlerde, Amerika'da pek azdı. Gitmem «vacip» oldu.

Doğrusu tereddüt ettim. Türkiye'deki haksız tevkifimin ve işkencelerin hesabı vardı aramızda. İnönü'nün bu tarihî hatada sorumluluğu olduğuna dair inancımı değiştirecek bir şey olmamıştı.

Sonunda, İnönü'nün şahsına değil, «Türkiye Başbakanı» sıfatına hürmeten arkadaşları toplayıp gittim. Nümayişi Rumlar değil, biz yaptık. İnönü ile alanda

karşılaştığımızda, yeni tanışmış gibi el sıkıştık ve ayrıldık.

İşte, Kıbrıs olayları sırasında, New York'ta İnönü ile böyle karşılaştık. Bu, ikinci karşılaşmamızdı. İlki, savaş sıralarında Yalova'da olmuştu. Dış Türkleri dâvasında hükûmtinin lâkaydisini tenkit eden sözler söylemiştim İnönü'ye! Konuşmamızı mümkün kılan özel kalem müdürü (?) Kemal Gedeleş kulaklarına inanamamış, korkudan sapsarı kesilmişti. İnönü, sadece delikanlı denecek yaşta olduğumu görmüş, o sırada üniversite mezunu ve dergi yayıncısı oluşumun, bana sual sormak hakkını vermediğini belli edercesine, güya «haddimi» bildirmişti. Bu hakkı, Cumhurbaşkanı olması dolayısıyla bana çok görseydi, belki o günlerde kabul edebilirdim; fakat hükümet mensubu olmayan ve hele genç olan bir kimsenin sual hakkını toptan reddedişi beni irkiltmişti.

İkinci karşılaşmamız sırasında bunları hatırlamıştım. Bu seferki karşılaşma da İnönü'ye karşı içimde hiç bir sempati kıvılcımı doğurmadı. Sonraki Kıbrıs tutumu, eski kanaatlerimi değiştirmemekte haklı olduğumu bana gösterdi.

ECEVİT'LE TANIŞMA

Şu son yıllarda İnönü'yü alaşağı eden Ecevit'e karşı içimde bir sıcak duygu uyanmıştı. On tilkinin kuyruğunu birbirine değdirmeden beyninde dolaştırdığı söylenen politika kurnazı İnönü'yü tuşa getiren Ecevit'in beyninde, on değil, demek onbir tilki, kuyruk değdirmeden dolaşıyordu!

Onunla New York'ta çok kısa bir süre için karşılaştığımızda, sonraları böylesine yaman bir politika-

cı çıkacağını doğrusu sezememiş, tilki kuyruklarını farkedememiştim. Sadece, babası hocam olan, kendisi de yolunu şaşırıp politikaya düşmüş genç bir şair olarak görmüştüm onu. Tabii beş - on dakikalık «nasılsınız?» «İyi misiniz?» konuşmasından daha da fazla mânalar çıkarma «olasılığım» yoktu.

Ecevit'in Türkçe şiirleri İngilizceye çevirmedeki hassaslığına hayrandım. Onun şairliğini, bir başka vesile ile de hatırlıyordum.

1943'de Gök - Börü dergisini çıkardığım sırada bana «TUNA» adlı bir şiir yollamış, ben de beğenip mecmuamın 6. sayısında yayınlamıştım. Osmanlı fütuhatının özlemiyle ve «irredentist» diyebileceğimiz duygularla yazdığı bu şiirini:

**«Sor Tuna'ya nedendir bu ağlayışı
Rüyasında bir TÜRK'ün aksi durunca.»**

mısralarile bitirmişti.

Ecevit'le tekrar karşılaşmamız Türkiye'de, Başbakanlığa geçişinden sonra olacaktı. Bir de ona, geçenlerde Londra'dan yolladığım bir mektup var... Bunlar da ayrı bir bahis.

VE TÜRKEŞ'LE

Amerika bir ara benim eski Türkçü arkadaşlarımla da adeta bir uğrak yeri olmuştu. Dr. Fethi Tevetoğlu Texas'ta doktorluk ediyordu. Fehiman Altan (Tokluoğlu) Kaliforniya'da mühendislikle meşguldü... Nurullah Barıman da tabii geri kalır mı? O da 1 - 2 kere New York'ta göründü, ne iş için bilmiyorum. Alpaslan Türkeş de sanırım bir yıldan fazla Vaşing-

ton'da Ataşemiliter olarak bulundu.

Bütün bu arkadaşlarla ara sıra oturup eski günleri anardım. Fakat Alpaslan'la tekrar buluşuşumuz, hatırımda en çok kalanı. İhtilâlin Albayı o zamanlar ya binbaşydı, ya yarbay. İçi her zamanki gibi Türk-lük aşkıyla doluydu. Hadiseleri berrak bir mantıkla inceliyor, sonra da sentezlere varıyordu. Türkçülük olaylarına adı karışmış olanların hepsini de takip etmişti, kimin nerede olduğunu, ne yaptığını ezbere biliyordu.

Yıllar geçti. İhtilâl oldu. New York'ta, onun adına geldiklerini bildiren biri albay, diğeri binbaşı 2 subay beni ziyaret etti (gencinin adı Fatih, diğerininki de galiba Seyhan'dı). Memleket konularını konuştuk. Dâvetlerine cevaben, politikaya girmeyeceğimi, Türkiye'ye de dönmem için henüz erken olduğunu söyledim ve «Albay Türkeş'e görüşlerimi açıklayan uzun bir rapor yolladım. O rapor bir işe yaradı mı, yoksa Türkçü Albay bunun hemen ardında, İnönü'nün oyununa gelip gene tevkif edilince bir köşeye mi atıldı kaldı, bilmiyorum.

Hindistan'dayken bana bir iki mektup yazdığını ve başına gelenleri anlattığını hatırlıyorum.

Türkeş'in mücadelesini terketmediğini, bir partinin başına geçtiğini gene Amerika'dayken öğrendim. Sonraki karşılaşmamız, 1973'de 3 Mayıs bayramı sırasında oldu.

3 TÜRK SANATÇISININ MİAMİ'Yİ İŞGALİ!

Siyasî alanda ad bırakmış olan bu kimselerden başka, Amerika'da, ya oraya «az çok» yerleşmiş, ya da gelip giden pek çok Türk tanıdım. Memur ve dip-

lomatlardan değil ama, âlim ve sanatkârlardan bir nebze bahsetmezsem haksızlık etmiş olurum.

NECLÂ ATEŞ

Bir taşla üç kuş vuracak bir hikâyeyle başlıyorum: bundan 10-15 yıl önceydi. Miami'de bulunuyordum. Bir Amerika'lı dostum meşhur otellerin birinin gece klübüne beni götürdü.

Bir de ne göreyim, baş artist Neclâ Ateş! Kibar adıyla «egzotik dansöz», yani «göbek» dansıyla ün salan Neclâ... Amerika'lı, Türküm diye bana sürpriz yapmak istemiş, onun için beni buraya getirmiş.

Neclâ Ateş'le zaten tanışırdık. Artık sahneden yapmadıkları kalmadı, bizim Amerika'lıyı da kolundan tutup çıkardı, zorla göbek attırdı! Adamcağızın mahcup halini ve seyircilerin alkış tufanını hâlâ unutamam.

NECLÂ İZ

Bu sefer davt sırası bana gelmişti (Amerika'da âdettir, gece eğlenmek istediniz mi illâ klüp klüp dolaşacak, aynı yerde sonuna kadar takılıp kalmıyacaksınız). Ben de onu bir başka otelin gazinosuna götürdüm — galiba adı Franconia idi —; bu oteli rastgele seçmiştim. İçeri girdiğimizde güzel bir kadın çok tatlı bir sesle şarkı söylüyordu — popüler havalardan hafif klâsik melodilere kadar dolaşan bir karma program. Alkışlar koparken takdimci adını tekrar etti: «Türk Sanatkârı Neclâ İz!»

ERDOĞAN ÇAPLI

Amerika'lı arkadaşıla hayretle bakiştık: arka arkaya 2 Türk sanatkârı aynı kentte, üstelik ikisinin de adı Neclâ! Şimdi 3. raund onundu. Aldı beni bir deniz gazinosuna götürdü. Piyanoda gayet zayıf, gayet esmer bir genç döktürüyor, hemen tanıdım: Erdoğan Çaplı!

Amerikalı:

— Yahu! (Amerikancada «yahu» yerine geçen bir lâf etti: «Oh boy!» ya da «Come on!» gibi) Florida'yı Türkler işgal etmiş de haberimiz yok! dedi.

... VE DAHA BİRÇOK SANATKÂRLAR

Bu hikâyeyle, Amerika'nın her tarafında Türk sanatkârları vardı demek istemiyorum. Bilâkis, gerçek bunun tam tersi. Fakat o gün garip bir tesadüf olmuştu işte.

Bu 3 sanatkâr bugün ne oldu acaba? Neclâ Ateş, Türk müziği hakkında hazırladığım bir plâğa bir iki türkü okuduktan az sonra, hayatında çeşitli mutsuzluklara uğradı. Sonradan haber aldığıma göre Türkiye'ye dönmüş.

Erdoğan Çaplı'yı tamamen kaybettim. Neclâ İz'le bir kere İstanbul'da, müşterek ahbabımız Yapı Kredi Bankası Sıracevizler Müdürü Semiha Sabuncuoğlu ile birlikte Amerika'ya gitmek üzere iken hava alanında rastladım. Geçenlerde de Türkiye televizyonunda onunla yapılan bir röportajı ve birkaç şarkısını dinledim; artık sık Türkiye'ye gelip gidiyormuş

Kanun üstadı Ahmet Yatman'ı da tanır ve sever-

dim. O eşsiz kanun çalışını radyoyla Amerika'lılara tanıtmış, plâğa da almıştım. Allah rahmet eylesin.

Chicago'da yıllardır hafif şarkılarıyla ün kazanan Celâl İnce'yi Amerika'da dinlemek hiç nasip olmadı.

TARIK BULUT VE MUSİKİ PROPAGANDAMIZ

Buna karşılık, Tarık Bulut (Ankara radyosunun «Tarık ağabisi») ben kirada otururken, yıllarca komşumdu, sık sık buluşur, konuşurduk.

Türk musikisine iyice vâkıf olan ve her yaşta «genç» kalmasını bilen Tarık, yıllarca yalnız Türk topluluklarını Türk havalarıyla mutlu kılmakla kalmamış, Amerikan gençlerine de Türk sesini tanıtmıştı.

Bunun daha büyük çapa geçişine bir tesadüf yardım etti. Birgün, New York'taki Türk Haberler Ofisi müdürüne, Tariğin çeşitli Türk sazlarını çalıştıkları maharetinden bahsetmiş, «Amerikan okullarında gösteri yapsa ne iyi olur» diye bir lâf atmıştım. Fikir makul gelmiş, Tariğe Türkiye'yi anlatan filmler verildi, o da sazlarını yüklenip yıllarca, on binlerce Amerikan çocuğuna Türkleri tanıttı.

MUZAFFER TEMA ve KIZIN BACAĞI

Bir de Muzaffer Tema vardı. O yılların «jön»ü Amerika'ya geldiğinde, lisan az bildiği için çok zorluk çekiyordu. Sık sık bize gelirdi, ben de onu tanıdıklarına tanıtmaya çalışırdım.

Bir gün, avukatımın dostu olan Elia Kazan'a tanıştırdım. Daha sonra Holivut'ta ufak bir iki rol aldı, galiba arkasından Türkiye'ye döndü.

Bir dili iyice öğreninceye kadar insanın nasıl şaşkına döndüğünü gösteren ve aklımda kalan bir komik olayı nakledeyim:

İngilizcesi ilerlesin diye, Muzaffer Tema'yı sekreterim olan Barbara ile tanıştırmıştım. Bir yaz günü ailece, onları da otomobile alıp plâja gittik. Kumlara uzandık. Tema, kıza yarım yamalak bir ingilizceyle, müthiş hikâyeler anlatıyordu. Barbara bir ara:

— Beni işletiyorsunuz! dedi.

Fakat bunu, «idiom»lu ingilizceyle, **«you're pulling my leg»** şeklinde söyledi.

Kendimi tutamadım, güldüm.

Tema, kıpkırmızı kesildi, telâşla bana dönerek:

— Vallahi bir şey yapmadım, Oğuz ağbi, dokunmadım bile! dedi.

Bir an şaşırđım, sonra ne demek istediğini anlayıverdim: Barbara'nın sözleri, lûgat manasile kelime kelime tercüme edilince, **«bacağımı çektiniz»** anlamına geliyordu.

— Boş ver, Tema! Kız sadece «beni işletiyorsun, palavra atıyorsun» demek istiyor. Sen de o kadar atma! dedim.

Böylelikle o gün Muzaffer Tema bir tâbir daha öğrendi.

PROF. YILMAZ VE YATAKTAKİ KADINI

Sanatkârlardan çok söz ettim. 1 - 2 kelimeyle de bilginlerimizden bahsedeyim. Bunların başında Profesör Hüseyin Yılmaz gelir. 12 veya 14 yaşına kadar okuma yazma bilmeyen bu Denizli'li çoban, bir hâmi sayesinde okutulmuş, birkaç yıl içinde lise imtihanlarını verip harika çocukluğunu isbat etmiş. Birkaç

yıl sonra da Amerika'da fizik doktoru, atom âlimi ve birçok Üniversitelerde ders veren bir profesör olup çıktı.

Dili hâlâ çalar, dişleri arasından da ısılıkla sevimli sevimli çoban türküleri tuttururdu. Onu ailece pek severdik. New Rochalle'de büyük bir ev aldığımızda üst katta Hüseyin'e bir oda ayırdık, evin de anahtarını verdik, ne zaman Boston'dan New York'a gelse, biz olmasak bile, kendi evi gibi açar, odasına girerdi.. Tabii ısıklık çala çala ve dalgın dalgın.. evet, tam bir profesöre yakışacak şekilde dalgındı!

Gelgelelim bizim ev adeta bir misafirhaneydi. 11 odası olduğundan, dostlara kapımız açık, yataklarımız da her dem hazırды. Bunlardan bir hanım (tanınmış bir kompozitörümüzün eski karısı ve eşimin arkadaşı) günlerden bir gün bizde misafirdi. Tam da şehre ineceğimiz an gelmişti.

— Teklif tekellüf yok, girin eve, üst kattaki dip odayı işgal edin, soyunun, dinlenin, akşam biz dönünce görüşürüz, deyip gitmiştik.

Akşam geldiğimizde, bu hanımla profesörü mutfakta, kahve fincanları ellerinde kahkahalarla gülerken bulduk. Öylesine gülüyorlardı ki kahveyi içemiyor, üstlerine başlarına döküyorlardı.

— Yahu, bir dakika durun, neye gülüyorsunuz bize anlatın da biz de gülelim, dedik.

Ve güldük. Hikâye aklımıza geldikçe de güleriz: misafir hanım üst kata çıkmış, yanlış odayı seçmiş, «profesöre mahsus» yatağa yorgun argın girip uyu- mağa dalmış. Profesörün de o gün (akşam üzeri) Boston'dan bize geleceği tutmuş. Kapıyı açmış, dişleri arasında ısıklık çala çala yukarı çıkmış; bakmış biz yoğuz, yorgunmuş da, ışığı bile açmadan başlamış soyunmaya. Hanım o kadar yorgunmuş ki, Hüseyin'in

o kısık ısıklarını duymamış bile. Dalgın profesör de, kafasında kimbilir hangi teorinin hesapları, yorganı açıp yatağa girmiş. Birden bir çığlıkla fırlamış: eli bir insan etine değmiş, ne olduğunu anlayamamış. Rüya mı olduğunu hâlâ kestiremeyen hanım da yatağın bir köşesine büzülmüş, çığlık üstüne çığlık atıyormuş.

Biz gelinceye kadar sırrı çözmüşler, korkudan kahkaha faslına geçmişler..

ÖZELLER VE DEVLETLİLER

Özel ve devlet sektörlerinin de hatırı kalmasın: Amerikada bunca yıldır tanıştığım ve Türkiye'den Amerikaya ziyarete gelen yüzlerce işadama ve yönetmen arasında 4 isim hafızamdan çıkmıyor: Ulvi Yenal, Aziz Gümüş, Vehbi Koç ve Nejat Eczacıbaşı. Birincisi o zaman Denizbank'ın, ikincisi SEKA'nın Genel Müdürleri idiler; diğerleri de ünlü işadamları, malûm. Hepsinde şu ortak özellikler gözüme çarptı: telâşsız sakin bir gayret, azim, işi iyi ve bilhassa derinliğine biliş, çabuk, kesin ve doğru karar verme kabiliyeti. Sanki, o bakımdan, aynı ocaktan yetişmiş gibiydiler!

İşte, tarih sıraları karışmış olarak anlattığım Amerika görüntüleri ve tanıdığım irili ufaklı Türklerden bazıları...

TÜRKÇE - FRANSIYZCA - İNGİLİZCE YAZARLIK

Şimdi olayları gene tarih sırasıyla anlatma yoluna döneyim.

1950 yıllarının ortalarında Kolumbiya Üniversitesi

tesinde öğretim üyesi olarak devam ederken, bir yandan da yazarlığı sürdürüyordum. Hem de artık İngilizce de yazıyordum. Bu yeni dili o kadar iyi kavramıştım ki, Fransızcamı bile geçmeğe başlamıştı. Fransızcada kitap ve makale yazdığıma göre, İngilizcede de aynı şeyi yapmak istiyordum.

Önce makaleler yazdım, etüdler neşrettim. Sonra, Encyclopedia Britannica dahil, ansiklopedilere yazdım. Derken kitaplar yazmağa başladım. (İlki sayırım 1950'de bahislerini üç yazarla müştereken yazdığım ve Prentice Hall Yayınevinin çıkardığı «One America» idi (20). Arkasından hikâye ve televizyon pıyesi... Amerikalılar için bile çetin rekabet sahası olan yazıcılığa o yıllarda girdim, hâlâ da devam ediyorum. Ama çok zor ve yorucu bir iş.

Türkiye basınında da yazılarım çıkmağa devam ediyordu bu sırada. Cumhuriyet'e hemen her hafta «**Amerika Mektupları**» mı yazıyordum. New York Haberler Ofisine o günlerde, Türk tarih ve edebiyatını tanıtıcı İngilizce kitapçıklar da yordım.

1955'te, Cihat Baban'ın teklifi üzerine, o zaman ki Tercüman Gazetesinde otuz tefrikalık bir yazı yazdım. «**Tabutluktan Gün Işığına**» adını taşıyan bu dizi, sayın Baban'ın bana yazdığına göre, büyük ilgi görmüş ve gazetenin sürümünü çok arttırmış.

Bunlar iyi güzeldi ama, öyle büyük bir para getirdiği yoktu. Türkiye'ye bir an evvel büyük paralarla dönüp orada yayıncılığa başlayacaksam, bunu Üniversite hocalığı ve bir iki yazıyla yapamayacağımı da biliyordum. İş sahasına da girmeliydim.

(20) Bu eserde, Amerikan medeniyetine katkıda bulunmuş çeşitli ırkların kültürlerini araştırmıştık. Eski Amerikan uygarlıklarında Türk izlerinden de bahsetmiştim.

New York'ta tanıştığım ve seyahat acenteliği işinde iyi para yapan Sami Tekiner'i örnek tutarak Fugazy adında bir seyahat firmasında ufak bir hisse satın aldım. Boş zamanlarımda acenteye gidip gelmeye, iş çevirmeğe başladım. Turizm işlerine ilgim böyle başladı.

Ne var ki henüz işadamı değildim. Aklım fikrim Türklük propagandasındaydı. Herkes gibi, Amerika içi turizmi veya Avrupa turları gibi işlere kuvvet vereceğime, Türkiye'ye turist çekme çabasına giriştim. Oysa Amerikalılar Türkiye'yi hiç bilmiyorlardı ve o sıralarda ülkemize seyahati de zerre kadar arzulamıyorlardı. New York'taki Türk Haberler Bürosunun o zamanki müdürü Nuri Eren hükümetin verdiği muazzam propaganda bütçesi ile turizmimize değil başka işleri geliştirmeğe hevesli idi. İmkân görüp sergi malzemesiyle derhal yardım eli uzatan bir tek Ulvi Yenal'dı.(o zamanın Denizcilik Bankası Genel Müdürü) Bu gidişle işimin büyüyeceği yoktu. Zengin 2 kardeş olan ortaklarımı kandırmağa ilgilendirmeğe çalıştım. Büyükleri olan Louis Fugazy'nin akli yattı ama, işi asıl bilen Bill (William) dayattı:

— Amerikan turistini yeni bir ülkeye yöneltmek için milyonlarca reklâm parası lâzım. Bunu biz yapamayız tek başımıza. Sizin hükümet de ilgilenmediğine göre, bizce Türkiye'yi unutmak lâzımdır. Yunanistan ve Mısır daha ilgi çekicidir. Ona kuvvet verelim, derdi.

Ben de inat eder, kendi cebimden parayla broşürler basar radyo reklâmları yapar, sergi düzenler. Türkiye'ye ilk Amerikan turistlerini yollardım.

Bu yardımsız gayretin getirdiği para, kravat desencililiğim gibi, astarı yüzünden pahalı bir «ticaret» oluyordu. Boş yere «dostlar alışverişte görsün» de-

memişler! Bir taraftan Üniversitedeki hocalığım, bir yandan da Türklükle ilgili «hayır işi» faaliyetlerim yüzünden bu işi geliştirmeye zaten vakit de bulamıyordum.

İşadamı olmam için, Amerikada daha on fırın ekmek yemem gerekecekti. Yıllarca sonra, o yeteneği kazandığıma inandığım gün, Fugazy Seyahat Acentesindeki hisselerimi— kârıyla — ortaklarıma sattım ve parayı, Eğitim Teknolojisi ile ilgili bir işe yatırdım.

Onun hikâyesini biraz sonra anlatacağım ama, şukadârını şimdi söylüyeyim:

13 yıl kadar sonra, Fugazy Acentesi ünlü «Diners Klübü»ne satıldı ve bir ara muazzam bir seyahat firması oldu. «Yazık hisselerimi keşke satmasaydım»

Yeni öğretim metodlarından olan «çift öğreticili» dersi, Kolümbiya Üniversitesinden Prof. Dr. R. Fondiller'le beraber uygularken.

demedim, çünkü ben de o sıralarda kendi işimde milyonier olmuşum artık...

İŞ, HOCALIK, YAZARLIK, HAYIR İŞLERİ...

«Milyonerlik» lâfı ettim. Halbuki bu iş, hikâyemin son sayfalarında! 1950'lerin sayfalarına dönersek milyonierlikten çok uzak, dört bir tarafa biraz akılsızcasına koşuşan bir gençtim henüz. Bir yandan Kolümbiya Üniversitesinde ders veriyor, yazıları yazıyor, öbür taraftan da hem Fugazy Seyahat Acentesindeki işlerimi çeviriyor, hem de Türklük için faydalı olmağa çalışıyordum.

Amerika'daki Türklük konularını ilerki bahislerde anlatacağım için, burada daha çok iş hayatımdan ve başımdan geçen olaylardan, kronolojik bir sırayla, bahsetmek istiyorum.

YABANCI SERMAYE

Seyahat işlerinin yanıbaşında bir süre (bir yıl kadar), Türkiye'ye yatırım götürme işiyle de meşgul oldum. «Memlekete fayda» bölümüne bunu koymuyorum, çünkü, millî faydasını idrak etmekle beraber, bu işe daha çok ticarî zihniyetle girişmişim.

1950 başlarında Türkiyede «Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu» çıkmıştı. Amerika'dan sermaye çekmek için büyük çabalar ve ümitler vardı. Çocukluğu boyunca Atatürkçü yetişen ve Kapitülasyonların memleketimize çektirdiklerini iyi öğrenmiş bir kişi olarak evvelâ bu girişimi şüpheyle karşıladım. Fakat sonra anladım ki kontrolü elden kaçırmamak şartile, yaban-

cı yatırımların bazısı yararlı olabilir.

Turizm'le ilgim dolayısıyla buna ilk olarak otelcilik noktasından yanaştım.

İSTANBUL'DA STATLER OTELİ?

İstanbul'da Hilton açılmış ve daha birçok böyle otellere ihtiyaç olduğu meydana çıkmıştı. Amerikalı milyoner bir dostum o sıralarda «Statler» otellerini satın alma çabası içindeydi. Bu zat o çağlarda Rokfeller'den bile çok ismi geçen ünlü iş adamı William Zeckendorf'du. Korkunç zeki, dinamo gibi dinamik, dev yapılı bir adamdı.

Zeckendorf. O sırada dünyanın 2. en yüksek yapısı olan Chrysler binasının sahibi, «Webband Knapp» müteahhitlik firmasının başı ve birçok ilâç fabrikalarının en büyük hissedarıydı. Benimle tarih sohbetleri yapmaktan hoşlanırdı ama, sabahın 7'sinde kahvaltıda konuşacak bile olsak binbir telefonla aranırdı. Kızdım. Bilmezdim ki birkaç yıl sonra ben de onun gibi olacağım, o ise iflâs edecek!

Ona bir gün İstanbul'da otel açma projesinden bahsettim. İlgilendi. Hilton'a rakipti, onun için «Hilton'dan daha büyük yapalım!» dedi. Kararı, Statler otellerinin alınmasından sonraya bıraktı.

ŞAHSÎ ÇIKARLAR VE MİLLÎ DUYGU

O arada onu başka projelere ilgilendirdim. Demir çelik ve ferrokrom fabrikalarıyla, cam fabrikası aklımda kalanlardan birkaçı. Tuhaf karşılanabilir ama, milliyetçilik duygusu o kadar içime işlemiştir ki, Tür-

kiye'den gelen tekliflerde Amerikan sermayesine fazla cömert ve ihtiyatsızca davranıldığını veya Zeckendorf'un Türk çıkarına dokunacak maddeler koyduğunu farkettiler, ortaklığım Amerikalılarla ve çıkarlarım ona göre ayarlı olduğu halde, Türkiye tarafını gizlice uyarıyordum.

Mamafih emeklerim boşa gitti. Türkiye'den doğru dürüst cevap almak, etüt elde etmek, iş zihniyetine uygun davranış bulmak pek güç oluyordu. Kendi çıkarları için peşimizden koşanlar bile zaman oluyor telgraflarımızı aylarca cevapsız bırakıyorlardı. Belki de doğru çalışanlara rastlamamıştım da ondan (tek istisnası Haldun Dormen'in babası Said Dormen'di). Sinirlenmeğe, usanmağa başladım. O sırada da Zeckendorf Hilton tarafından müthiş bir yenilgiye uğratıldı: mükemmel bir oyun sonunda Statler otelleri Hilton şirketinin eline geçti! Ben de bu verimsiz işlerin peşini bıraktım. (21)

AMERİKA'DA YOLUMU ARAYIP DURUYORUM

Columbia Üniversitesinde 4 yıl ders verdikten sonra, yeni kararlar vermek ihtiyacını duydum. Hem eğitimle ilgimi kesmemek, hem de, Türkiye'ye matbaa makineleriyle ve parayla dönmek için iş yapmak istiyordum. Fugazy Seyahat Acentesiyle giriştiğim turistik iş ve Zeckendorf girişimi hem beni fazla tatmin etmemiş, hem de zamanımı çok almaya başlamıştı. Yolumu aramakta devam etmeliydim.

(21) Zeckendorf sonraları başka büyük girişimlere kalkıştı: Walt Disney'in Kaliforniya'daki *Disneyland*'ına rakip, New York'da bir *Freedomland* açtı. tutmadı. Bu teşebbüse daha milyonlar akıtarak kurtarmak istedi. kıvıramadı, battı,

YENİ YOLLARA GİRİYORUM

O sırada. Eğitim Teknolojisi yolundaki yenilikler izliyordum. Saham Tecrübî Psikoloji olmakla beraber, gitgide öğrenim psikolojisine kaymıştım.

Harvard Üniversitesinde, Tecrübî Psikolojinin ünlü profesörü Skinner'in «Öğrenme Psikolojisi» yolundaki araştırmalarını merak ediyordum. Çoğu zaman görüşlerine katıldığım halde, bazı yönlerde başka türlü düşündüğün, yahut da daha başka katkıların lüzumunu duyduğum oluyordu.

Kendi başıma bunları denemek ve iyi sonuç alırsam, ilerde bunlara göre kurs programları yapıp okullara satmayı düşünüyordum. Bu araştırma ve deneme safhası birkaç yıl sürebilirdi. Daha bol paraya ihtiyacım vardı.

O sırada danışman - psikologlara ihtiyacı olan bazı reklâm ve püblisite şirketlerinden iyi teklifler almaya başlamıştım. Bunlardan ikisinin (Esmond Associates ve Martial International'in) tekliflerini kabul ettim ve artık vaktim olmadığı için Columbia Üniversitesini bıraktım.

TİCARETTE PSİKOLOJİ

Psikoloji uzmanlarına Amerika'da çeşit çeşit faaliyet alanları vardır:

Bir kere,

Öğretim ve eğitim'de psikoloji uzmanları iş görür.

Bilgi nasıl öğrenilir. gibi konular vardır ki ,bunları ancak **Eğitim Psikolojisi** uzmanları bilir (demin değindiğim gibi, ben de. ihtisasım olan zekâ ve istidat

nasıl ölçülür araştıran **Tecrübi Psikoloji** alanından, yavaş yavaş buna kayıyordum.)

Kliniklerde iş gören psikologlar malûm, geçiyorum.

Bir de, iş ve pazarlama alanlarında psikologların bilgisine müracaat ediliyordu: müşteri bir malı niçin alır, neden başkasına tercih eder, bu «alma kararı» nasıl etkilenir, bunlar araştırılır, denemeler yapılır, ölçülürdü. Çıkarılan sonuçlar da reklâmcılıkta, halkla ilişkilerde, ticarî propaganda programlarında ve satıcılıkta kullanılırdı.

Bu uygulama Avrupa'da o sıralarda pek bilinmeyen, Amerika'ya özgü bir iş yapış tarzıydı.

Kendi sahama biraz uzak düşmekle beraber, bu konularla da daha 1948 - 49'lardanberi ilgilenmeğe başlamıştım. Merakımı ilk çeken, Satıcılık Psikolojisti idi. Amerika'luların bu konuyu inceleyiş ve işleyişteki derinliklerine hayran olmuşum. Alıcının şuur-üstü ve şuur-altı her davranışı araştırılmış, satış yöntemleri çizilmişti. Satıcının nasıl söze başlayacağı, itirazları nasıl karşılayacağı ve bilhassa satışı nasıl sonuçlandıracağı (closing) tek tek gösterilmişti. Bunların niçin böyle yapılması gerektiği de kitaplarda, psikoloji dergilerinde ve kongrelerinde anlatılıyordu.

VEHBI KOÇ'UN MERAKI

«İmparator»un yazarının bilmediği ve bu konuyla ilgili bir anımı aktarayım: 1948 veya 1949'larda, Vehbi Koç Amerika'ya gelmişti. Bu konuları araştırdığımı duymuş, benimle konuşmak istedi.

Ben o sırada pek parasızdım, Far Rockaway'de tek bir odada oturuyordum, mahcup oldum, atlatmak

istedim. Vehbi Koç telefonda ısrar etti, beni ziyarete bizzat geleceğini söyledi ve gerçekten de geldi! Saatlerce ona bildiklerimi, öğrendiklerimi aktardım, istediği kitap listelerini de verdim, memnun olarak ayrıldı.

REKLÂMCILIK VE PSİKOLOJİ

Daha sonraları, psikoloji'nin reklâmcılıkta ve «püblisite» (ticarî propaganda) işlerinde uygulanışını merak ettim ve bunun neticesi olarak, demin bahsi geçen 2 şirkette danışmanlık işi aldım. Resmî bir de sıfat verdiler: Vice-President, yani Genel Müdür Yardımcısı. Fakat ben, Amerika'lı işadamlarına nekadar öğretebilmişsem, onlar bana bu alanda daha çok şeyler öğrettiler.

Reklâmcılığın ve «püblisite»nin pratik taraflarını ve uygulanmasını hep bu ilişkiler sayesinde öğrendim. Hem o kadar çok öğrendim ki (tevazu gösterip «öğrendim sandım» diyecektim ama, doğru olmalıydı), kendi işimi kurduğum zaman reklâm ve püblisite işlerini kendim gördüm. «Grey Advertising» gibi dünyanın en büyük reklâm acentelerini de zaman zaman tuttum ama, sonunda fikirleri onlara bırakmayı, sadece teknik taraflarıyla uğraşmalarını tercih ettim.

Danışmanlık günlerinde, bir de Grolier Society (yani Dernek) adını taşıyan, fakat aslında ticarî bir firma olan büyük yayıneviyle de bir kontrat yaptım.

«**Encyclopedia Americana**»yı ve daha birçok ansiklopedileri yayınlayan bu firma, ansiklopedi satışlarına, yeni-nüoda eğitim makinelerini de katmak için pazarlama elemanlarını bu yeni araçlara göre yetiştir-

memi istiyordu; bu eğitcilik kontratı sayesinde iyi para kazanmıştım.

BESLENECEKLER ÇOĞALİYOR...

Sağdan soldan kazandığım bu paralarla hem ev geçindiriyor, hem de «Eğitim işi» projemi besliyordum. Eğitim kongrelerine gitmek, seyahatlar vs. de bir hayli zaman aldığı kadar, para da gerektiriyordu.

Columbia'yı bırakmıştım ama, hocalık öyle bir şey ki, kolay bırakılmıyor, insanın «kanına giriyor»; o yüzden, City Üniversitesinin «gece sınıflarına» ders verme teklifini kabul ettim ve 4 yıl da bunu sürdürdüm. Yorucu olmakla beraber, hem hocalığı bırakmış olmuyor, hem de ayrı bir gelir kaynağı olarak o yıllarda bu maaşların bana çok faydası dokunuyordu.

Yukarda anlattığım gibi, seyahat acentesindeki hisselerimi satıp Eğitim Teknolojisi yolundaki araştırmalarım için lâzım olan bir takım makinelere yatırım yaptım: Projektörler, teypler, ve daha sonra yeni çıkan yarı profesyonel televizyon kayıt makineleri, (yani Videoteypler) aldım.

EV ALIRSAM KÖK SALAR MIYIM?

1958 - 59 tarihlerinde, New York'un Queens ilçesinde, mütevazı bir evde kirayla otururduk. Eşim, sık sık New York'lu Türk ailelerini toplar, partiler verirdi. Fakat o muhitten memnun değildi. Daha iyi bir yerde kendi evimizin olmasını isterdi. Ben ise ayak direrdim. Amerika'da ev satın alırsak orada fazla kök salıp kalırız gibi bir his vardı içimde.

Günün birinde ev sahibiyle kavgaya tutuştuk: ben, mahremiyet sevdiğim için, bahçedeki çitleri uzatmıştım, o ise, diğer kiracısı Yahudi dışının yaftası iyi gözüküyor diye kesmemi istiyordu. Kanunen benim hakkım vardı ama, biz evde yokken bir gün gelip çitleri toptan kesiverdi, işi oldu bittiye getirdi. O kızgınlıkla karıma hak verdim ve neticede bir ev sahibi olduk.

Yeni evimiz, eskisine nisbetle bir kâşane idi. Hatta eskisine nispet edilmese bile öyleydi: 3 katlıydı, ayrı bir bina halinde 3 garajı, muazzam bir bahçesi vardı, üstelik zenginler yatağı olan Westchester'in New Rochelle banliyösünün en mutenâ bir mahallesindeydi.

Övünmek, dost - düşman çatlatmak isterseniz ancak böyle bir yer tutardınız. Halbuki o sıralarda gelirim, çok zengin Amerika'lı komşularımızla aşık atacak seviyede değildi. Vergileri ise, Amerika'nın pek az yerinde bulunan, korkunç nisbette bir şeydi (az gelirlileri o mahallelerden uzak tutmak için).

— Ama, diyordu eşim, okulları Amerika'nın en iyi okullarından biri. Yetişen 2 kızımız var.

Doğruydu. Okulları şaheserdi.

Artık, yalnız yurda bol parayla dönüp iyi yayın yapabilmek için değil, hatta, sade Eğitim Teknolojisi yolundaki araştırmalarımı beslemek için de değil, fakat bu pahalı evi de sürdürmek için daha çok gayret sarfetmem, daha çok para kazanmam şart oluyordu.

ÇILGINCA ÇALIŞMA

Gece gündüz zaten çalışıyordum: Hemen hemen bütün günümü alan danışmanlık ve eğiticilik görev-

lerim, City Üniversitesindeki hocalığım (Allah'tan her gece değildi), radyo yayını (Allah'tan haftada bir-di), Türklük davaları için konuşmalar, mitingler, konferanslar, Eğitim Teknolojisi araştırmalarım ve ara sıra da kitap ve makale yazışlar (Cumhuriyete haftalık yazılarımı da devam ettiriyordum), insana ancak uyuma zamanı ya bırakıyor, ya da bırakmıyordu.

Öyle bir hummalı faaliyetin girdâbına girmiştik ki, Türkiye'ye dönme tarihinin gelip geçtiğini bile farkedebilecek halde değildim.

Bu çılgınlık 1962'e kadar sürdü.

1962 yılında, binbir istikametteki konuşmalarımı birden kestim ve bütün dikkatimi, Eğitim Teknolojisi konusundaki araştırmalarımın çevirdim. Son yıllardaki denemelerimden çok iyi sonuçlara varmıştım ve bunları artık değerlendirmemim zamanı gelmişti.

Bundan sonra daha mı az çalıştım? Ne gezer! Eskisinden daha fazla ve daha ağır çalışma yılları başladı. Ama hiç olmazsa tek bir iş üzerineydi.

AMERİKAN HÜKÜMETİ ARAŞTIRMALARIMI DESTEKLİYOR

Televizyonla Eğitim tekniğinde uğraşmakla beraber, «Soruları Programlı Öğrenim» denen çok yeni, çok büyük bir çığır-açıcı metot üzerinde özellikle duruyordum. O tarihlerde bunun öncülüğünü 3 kişi yapıyorduk ve üçümüz de, çok tutucu (muhafazakâr) olan Eğitim müessesesinin inatçı dayatmasıyla karşılaş-ıyorduk.

Benden başka iki psikolog daha vardı: biri az

önce bahsettiğim Dr. Skinner, öbürü de Dr. Crowder. Amerika'lıların. «Millî Eğitim Bakanlığı» karşılığı olan «U.S. Office of Education»un bizi desteklemesine ve bütün teşviklerine rağmen, işlerinden olaca-

Birçok resmi okulların eğitimi de bize devredildi ve yeni tekniğimizi buralarda da uyguladık. Yukarıda: bana verilen ödüller.

ğını sanan öğretmenlere lâf dinletemiyorduk. Yine eski yollarla öğretim yapıyor, bildiklerini okuyorlardı ve okutuyorlardı.

Neticede, Dr. Crowder, daha açık fikirli saydığı Silâhlı Kuvvetlerin yetiştirme işlerinden sorumlu olanlarına fikrimizi satmayı denedi, Dr. Skinner ise, Harvard Üniversitesindeki prestijli kürsüsünden fikri yaymaya karar verdi; ben de, «Tecrübî Okullar açarak

metodun üstünlüğünü ispatlayacağım, öylelikle yayılmasını sağlayacağım.» dedim ve Learning Foundations İnstitute adındaki araştırma teşkilâtımı bir şirket haline soktum.

1. OKULUMU AÇIYORUM

Üçümüz de dediğimizi başarıyla yaptık. Crowder'in «Öğretim Makineleri» önce orduda revaç buldu, ardından endüstri (başta Kodak, RCA, General Electric, IBM... v.s.) buna sarıldı. Dr. Skinner Üniversite çevrelerini yavaş yavaş görüşüne çevirdi; ben de o yıl (1962'de) Kaliforniya'nın Santa Monica şehrinde ilk Tecrübî Okulumu açtım.

EĞİTİMDE KENDİ KENDİNE ÖĞRENME METODU

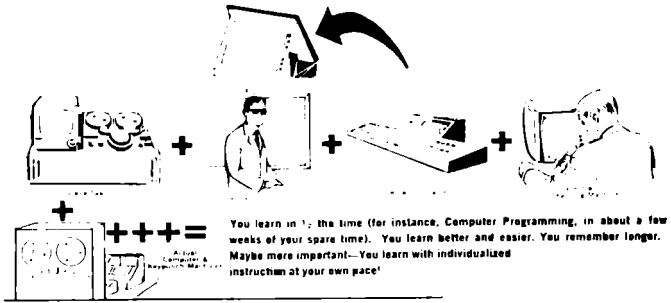
«Learnatronic» adını verdiğim bu okul, bir kısmı kendi icadım olan çeşit çeşit «Öğrenim» makineleriyle ve projektörlerle bezenmişti. «Soruları Programlı Öğrenim» tipi ders gereçleri kullanarak, ilkokul çağından üniversite öğrencisine kadar her yaştaki Amerika'lılara pek çok çeşit konuları, tek bir öğretmen-yönetmen idaresinde öğretebiliyorduk; daha doğrusu kendi kendilerine öğreniyorlardı. Ayrıca, yabancı dil ve «Hızlı Okuma (Speed Reading) dersleri de veriyorduk (22).

(22) «Hızlı Okuma» çok uzun bir konu olduğu için burada ayrıntısına girmedim. Aslında Türkiye'miz için çok ye-

Okulumuzun gerçek başarısı bomba tesiri yaptı. Yalnız eğitim dergileri değil, ünlü gazeteler, CBS radyo istasyonu, televizyonlar hep bizden bahsedip durdular, yer yer de fazla şişirdiler.

2. OKULUMDA YENİLİKLER

Ben biraz ihtiyatlı davranıyordum. Bu çok yeni bir eğitim aracıydı ve erken övüşler, taraftarlarımızı «başarı sarhoşu» yapmağa, katı fanatikler haline ge-

Çeşitli araçlı ve öğretmenli, seminerli öğretim sisteminin resimli bir anlatımı: en üstte benim geliştirdiğim «Learnatronic» öğrenim makinesi, altta soldan sırayla: Video (TV) teyp makinesi, öğretmen, kompüter eğiticisi, elektronik öğrenim makinesi ve kompüter.

tirmeğe başlamıştı. Halbuki, yeter derecede öğretmen kullanmamanın zaaflarını farketmiştim.

1964'de 2. okulumu New York'ta, Manhattan'ın göbeğinde açtığımda, bu eksiği gene «Teknoloji» yoluy-

ni, çok ilgi çekici bir öğrenimdir. Makine yardımıyla ve belirli bir yöntemle, 20 - 30 saat içinde, hemen herkesin okuyuş sürati 4 - 6 misli arttırılabilir. Otomatik olarak anlayış da 1/3 artar.

İa gidermek için, kapalı devre televizyonu ve Videoteyp makinelerini daha çok kullanan bir sistem kurdum ve ilk defa olarak, küçük kompüter (elektronik beyinler) de ilâve ettim. «Uni - Teq» adını verdiğim bu 2. okulda, kompüter programcısı yetiştirme kursları da başlattık.

Bu da başlı başına bir yenilikti.

ELEKTRONİK BEYİNLER

Elektronik Beyinler o zaman Amerika için bile bir yenilikti. Von Neuman adlı bir Macar bilgin ve matematikçisinin düşünüşünden güçlenen ve geliştirilen bu kompüterler, Amerikan iş hayatından silâhli kuvvetlerine, endüstriden ulaşım ve uzay işlerine kadar uygulama yerleri bulmuş, dev adımlarile ilerliyordu. Bu, buhar ve elektriğin Batı teknolojisini bugünkü hale getirişinden bile daha büyük bir aşamaydı.

Yenilikleri daima çok yakından takip ederim ve derinliğine anlama merakım vardır (1940'larda atomun bile ne olduğunu pek az kişi bilir ve merak ederken benim, 1944'de, Atom bombası patlatılmadan 1 1/2 yıl önce, Fransızca olarak bu konuda nasıl 18 tetkik yazısı yazdığımı Birinci Bölümde anlatmıştım).

DAHA YAMAN BİR İHTİLÂL

Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim: en merak ettiğim gelişmelerden biri de, Dr. Watson'un DNA molekülünün helezonlu şeklini tesbit etmesi oldu. Yaratıkların temel kromozom molekülü olan bu DNA bil-

gisi sayesinde insan hücre ve irsiyeti üzerinde değişiklikler yapmak kabil olacaktır. Aldous Huxley, artık Klâsikleşen «Brave New World» (Şu Cessur Dünya) adlı «Science - Fiction» (Hayal Bilim) romanında, yarım asır önce bu gelişmeyi sezmiş ve anlatmıştı.

Bu buluşlar, iyi ve kötü, beşerin en büyük ihtilâli olacaktır, kehanetimi şimdiden yapmış olayım! Uzaya seyahat da, elektronik beyin de, bunun yanında çocuk oyuncağı gibi kalacaktır!

Bunu sezerek, 1967 veya 1968'de, «DNA Computer International» adlı bir şirket kurdum ve Amerika'nın tanınmış Bio-Kimyacısı Prof. Oktay Sinanoğlu'nun da yardımını rica ettim. Maksadım, DNA üzerinde dünyada yapılan bütün araştırmaları «program» halinde kompüterlere sokmak, her üniversitenin bundan istifadesini sağlamaktı. Fakat sonraki yayıncılık işi beni o kadar meşgul etti ki, bunu geliştiremedim. Ama DNA'ye merakım diri kaidi (23).

KOMPÜTERCİ YETİŞTİRMEK

«Kompüter İhtilâli» de böyle oldu. Doğuşu sırasında Amerika'da idim. Tıpkı Uzay çağı gibi, bu da Amerika'da benimle beraber büyüdü. Büyüyüşünü sadece seyretmekle kalmadım, ben de katkıda bulunmak istedim.

Eğitimde, öğretim aracı olarak elektronik beyin-

(23) En yeni gelişmelerden biri daha var ki, yalnız merakımı uyandırdığı için değil, Türkiye'ye yararı için de çok araştırdım: Uzaydaki televizyon vericileri sayesinde kitlelere eğitimi en ucuz, en çabuk şekilde ulaştırmak. Bunu özellikle Türkiye için istiyordum. Ecevit'e de anlattım ve Milliyet'de bu yolda makaleler yazdım.

lerini Amerika'da ilk kullananlardan biri de ben oldum ve biraz da bunun için «Who's Who» «Meşhur-

Brideport, Conn, deki kompüter Programcısı yetiştiren okulumuzun broşüründen

lar Ansiklopedisi»ne adım girdi. (Daha sonra bunu anlatacağım)

Amerika'da kompüterden anlayanlara büyük ihtiyaç vardı. «Programcı» olmazsa, bu milyonluk makineler dolap gibi bir köşede pineklemeye mahkûmdu. Programcı darlığı vardı, bu yüzden de kompüterlerden gereği kadar yararlanılamıyordu.

Bunun üzerine, sırf «Programcı» ve «Sistem Analizcisi» yetiştiren okullar açtım. Amerika'da «programcı» yetiştiren üçüncü okul benimkiydi. (Benden evvel ECPİ ve PSİ vardı. İBM de o sırada başladı).

Bu sefer yöneticilerin yetiştirilmesi meselesi çıktı. Şirketlerin en başında olan «müdiran», kompüter nedir, ne yapar, ne yapamaz, tam bilemiyor, o yüzden şirketlerine aldıkları «programcı»ların elinde adeta esir oluyorlardı. Yöneticinin «programcı» denen esrarengiz memurunun «Kompüter» dilinden, Köprü (Komünikasyon) kuracak kadar olsun anlaması şarttı. Bu ihtiyacı farkettim ve yöneticiler için özel kurslar açtım. Sanayi dergilerinde, **TİME** dergisinde ve **Wall Street Journal**» gazetesinde koyduğum ilânlar (reklâm acentemin hazırladıkları çekmeyince, kendi kendime hazırladığım ilânlar) büyük ilgi çekti ve sınıflarımız, en büyük firmaların «Genel Başkanları» ve muavinleriyle doldu taşı. Japonya ve Brezilya dahil, dünyanın birçok yerlerinden (Türkiye hariç) müracaatlar geldi.

ÇEŞİTLİ ARAÇLI EĞİTİM

Kurduğum «öğrenim» sistemi, 1960 - 63'lerin basit ve tek metodlu «Soruları Programlı Öğrenim» olmaktan çıkmış. «Multi-Media» (çeşitli araçlı) bir «tüm öğretim» olmuştu.

«Canlı Öğretmenleri» tekrar sisteme sokmuş, onlara, bilhassa seminer türü eğitim kısmında rol vermişim. Öğretmen artık sadece kürsüden konuşan bir unsur olmaktan çıkmış, bir orkestranın çeşitli âlet-

GENERAL ELECTRIC COMPANY
COMMUNICATIONS PRODUCTS DEPARTMENT
1960

1960
271 No
New York

NY

GENERAL DIVISION, LAUNCH SYSTEMS BRANCH

Dear Sir,
Reference is made to your letter of October 1, 1960, regarding the possibility of providing training in the use of the GE-6000 computer system for the U.S. Air Force. The information requested is being provided to you in the enclosed letter and is being furnished to you for your information.

If you are interested in further information, please contact the person named in the enclosed letter. If you have any questions, please contact the person named in the enclosed letter. Please send us your comments.

Very truly yours,
Robert E. Korman
General Manager
Computer Systems
Department
General Electric Company
New Britain, Connecticut

November 8, 1960

File in 100-111111
October 21, 1960

General Electric ve Uçak yapıcı dev firma Boeing gibilerden başka, Japonya'dan Brezilya'ya kadar (Türkiye hariç) müracaatler yağıyordu.

lerini en uygun şekilde kullandıran, yorumlatan, heyecan veren bir «Orkestra Şefi» olmuştu.

Bu özellikleri belirtmek için, Eğitim Danışmanlığı işi yapmak üzere kurduğum bir şirketime «Programmed Multi - Media Instruction» adını koymuştum. (Bugün Amerikan Eğitiminde «Multi - Media» en muteber bir terim ve kavramdır).

Bu manevî ve malî başarılar artık beni mutlu yapmıştı. Bir yıla varmaz. Türkiye'ye plan gereğince dönebilirim diye sevinçle düşünüyordum.

AZ ZAMANDA 127 OKUL

Açılmamızla beraber basında gene aşırı övüşlerle karşılandık. Her taraftan, böyle okullardan daha çok açmamız istendi; lisans alıp bu tür bir okul sahibi olmak isteyenler kapımızı aşındırdı; pek çok şehirlerden, kendi resmî okullarının bu şekilde tesislenmesi için de talepler geldi.

Artık iş, büyük iş olmağa dönüşmüştü. 2 yıl içinde Amerika'nın bir ucundan öbür ucuna kadar, bizim doğrudan doğruya sahip olduğumuz veya lisans verip açtığımız ve yöneticilerini yetiştirdiğimiz «Uni - Teq» okulları açıldı.

Amerikan hükümetinin verdiği bir kontratla, Learning Foundations, üç eyaletteki resmî okulların yeni tekniğimizle eğitimini üzerine aldı. Bu sırada 1965 - 1966'lara varmıştık.

AMERİKAN İŞ HAYATINDA «LİSANS» YOLUYLA GENİŞLEME

«Lisans» verdiğimizden ve Amerikan hükümeti hesabına «Kontratlı Eğitim» de yaptığımızdan bahset-

ım. Bunlar Türkiye'de hiç bilinmeyen veya az duyulan iş şekilleri olduğu için biraz ayrıntıyla anlatayım: (24)

Amerika'da — ve daha pek çok ülkelerde — yayılmak isteyen bir firma 2 yoldan birini seçer: başka illerde ve ülkelerde ya şube açar, ya da o bölgede bir işadamına (veya bir şirkete) lisans verir.

Şube açmak malûm, onun üzerinde durmıyacağım. Daha az bilinen «lisans verme» işinin nasıl işlendiğini biraz daha ayrıntısıyla anlatayım.

Bunun tipik örneği, benzin istasyonlarıdır. Mobil, Shell, B.P. v.s. gibi. Bunlar benzinlerini kendileri istasyon açarak satmaz, başkalarına sattırır. «Her fabrikatör malını başkasına sattırır» demeyin, arada fark var. Çifte Kurt - Karaca, kazak ve suveterlerini imal eder, sonra dükkânlara **satar**, onlar da, başka kazak ve mallar arasında bunu **da tezgâhlarında** bulundurur, müşteri hangisini isterse onu alır. Halbuki «lisans» verilen «benzin perakendecisi», ancak ve ancak ona lisans veren firmanın benzinini satabilir. Bir köşede dilediğim gibi bir benzin istasyonu açıp, bir pompada Mobil, öbür pompada Türk Petrol, 3. sünde de Texaco benzini satamam. Çünkü benzin üreticileri, sade kendi benzinlerini satmayı taahhüt edene benzinlerini verirler.

(24) Hatıratımın 2. bölümü, daha kısa olarak, Orta Doğu gazetesinde yayınlandığında, kitap haline gelirken ne yapmam gerektiğine dair okuyucular pek çok fikirler verdiler, bunlardan çok yararlandım. Sayın Altan Deliorman da, Amerikan iş hayatını, fırsat düştükçe, daha derinliğine anlatmamı arzulamıştı. Olayların daha iyi anlaşılmasına da yarıyacağı için bu isteği memnunlukla yerine getiriyorum.

TEK - AYAR PAZARLAMALAR

Fark bundan da öteye. «Lisanslı» benzinci, satışlarını lisans veren firmanın tesbit ettiği yöntemler içinde ve kontratta yazılı perakende fiyattan satmak zorunluğundadır (istisnaları var). Reklâmını da, lisans verenin gösterdiği veya önceden kabul ettiği şekilde yapar; hatta üretici, bütün lisanslılarına önceden bastırılmış, hep bir örnek ilânlar verir, istasyonun sahibi sadece adını koyar, gazete veya televizyona verir ve parasını öder, o kadar (bazı hallerde lisans veren, reklâm masrafının bir kısmını üzerine alır). Dükkânın şekli, dekorasyonu, rengi, adının yazılışı ve tabelâsı bile lisans verenin gösterdiği biçimde olur. Bir gün Mobil istasyonlarına dikkat edin: (o) harfi bile her yerde aynı renkte ve biçimdedir.

Bir üreticinin malını (veya hizmetini) perakende olarak lisans alma yoluyla satmak isteyen kimse peşinen bir para öder; bu «dükkânı» açma, yetiştirilme (eğitim) ve duyurma masrafları karşılığıdır (çok kere lisans veren, bir «Kuruluş Kârı» da ekler buna). Ondan sonra, satış oldukça, perakendeci - lisanslı, lisans verene bir pay (royalty) öder.

Motel ve Oteller de Amerika'da çok kere böyle açılır. Hilton'unkiler merkezin birer şubesidir ama, ötekilerin çoğu (meselâ Holiday Inn'ler) hep «lisans» mukabilidir. Bu lisans (license) belgesine «franchise» da derler.

Amerika'da «lisans verme» yoluyla büyüme ve «lisans alma» yoluyla işe başlama almış yürümüştür. Önceleri, patentli üretme ve imâlât işlerinde, endüstride ve petrol sanayiinde kullanılan bu ticaret aracı, bugün her alana yayılmış, köşebaşı köftecileri ve

dondurmacıları bile «lisans»la başlanılan işlerden olmuştur.

ALAN DA SATAN DA MEMNUN

Niçin?

Çünkü lisans verenin de, alanın da işine gelmektedir de onun için. Veren, az bir sermaye ile, pek çok illere ve ülkelere çarçabuk yayılma imkânını kazanır: falanca şehirde malını satmak için açılacak dükkân, onu temsil etmek isteyeninin parasıyla açılacak, perakendecinin yetiştirilme masrafı bile mümessilin cebinden çıkacaktır. Reklâmları ve satış usulleri rastgele olmayacak, kontrollü olacaktır. Daha önemli bir sebep: uzakta şube açmak sakıncalıdır. İş merkezden atanmalı bir «müdür»le yürütmek, memur zihniyetiyle ticaret yapmağa yol açar. Devletçilik ve sosyalizm'in tabii ürünleri gibi olan lâkaytlık ve kırtasiyecilik, kazancı sınırlar. Halbuki «yerli» bir işadamlarına «lisans» verilirse, açılacak «dükkan» kendi işi olur, canla başla çalışır. Üstelik, o bölgeye özgü şartları da bu «yerli» lisanslı, uzaktaki merkezden daha iyi bilir.

Alana gelince: o da, daha az sermaye ile işe başlamak imkânını bulur. Mal temini pesinde koşmaz (lisans veren bunu verir). Kredi de verir. İş rastgele öğrenmez, bu işin başarısında en az kendisi kadar çıkarlı olan üretici tarafından eğitilir, başı derde gilerse yardım umabilir, yol gösterilir. Amerika'da en çok sermaye yiyen şey reklâmdır. Lisanslı, bir kere bunların hazırlanışı için para sarfetmez; üretici ona hazır resimler, filimler, klişeler, başlık ve yazılar verir. Denemeyle para batırmağa da gerek yok, çünkü

lisans veren hangi reklâmın nerede en iyi «çektğini» denemiş, ölçmüştür.

Şüphesiz bunun istisnaları da olmuş, lisansı alana hizmetlerinde kusur eden lisans vericiler olmuştur. Amerika'da her kârlı işte olduğu gibi, «Lisans» işinde de sahtekârlar türemiş, bunu «racket» (dolap) haline getirenler olmuştur. Hatta gangsterler ve Mafia bile yer yer bu işlere sokulmuştur. Ama Amerika'da, düzenbazlığı yapılmamış iş sahası yok gibidir. Bir talihsizlik olmadığı sürece, alan da memnun, veren de memnun olmuştur.

BİZİM LİSANS VERİŞİMİZ

Ben de Uni - Teq okullarımı bu «lisans verme» yoluyla Amerika içine yaydım. Kendi şehrinde özel okul açmak isteyenler bize geliyor ve Lisans Kontratı imzalıyordu. İlk olarak bu «lisanslı»yı ve kadrosunu Merkez okulumuzda eğitime tâbi tutuyor, işin hem eğitim, hem de ticaret yönlerini ona öğretiyorduk. Elektronik beyinler ve birçok çeşit eğitim araçları kullandığımızdan, lisanslının teknik bilgi edinmesi de gerekiyordu.

Yetiştirme işi tam olunca okulun açılacağı şehre bir uzman ekibi yolluyordum; bunlar en uygun semti seçiyor, yerin hazırlanmasına nezaret ediyordu. Her şey tamamlanınca, çok kere ben, okulun anahtarını merasimle lisanslımıza teslim ediyordum.

İşim süratle geliştikçe, kendilerine okul açtıklarımızın içinde birçok düzenbazların bulunduğunu farkettim. Bunların çoğu öğretmen veya eski Üniversite üyesi oldukları halde, süte su katan hilekâr esnaf gibi öğretimi hakkıyla yapmıyor, ya öğretmen tutma-

dan sırf makinelerle işi yürütmeğe çalışıyor, bazen de kalitesiz öğretmen alıp, çok ince plânlı olan öğretim programlarımızı sadece kısmen uygulamaya yöneliyorlardı. Çok sıkı kontrol etmek, zaman zaman da lisansı geri almak için bazılarını mahkemeye vermek gerekiyordu. İş hayatının bu taraflarını hiç sevmiyordum. Halbuki daha neleri varmış!

KONTRATLI EĞİTİM

Daha ne hilelerin olabileceğini anlatmadan, Amerikan hükümetinin «**Kontratlı Eğitim**» denemesinden bahsedeyim. Bu, Kapitalist düzene pek uygun, tam Amerikanvâri bir kavramdı. Biz de istifade ettik.

Amerika'nın bazı illeri pek fakirdir, ya da, şu veya bu sebeple, eğitim bakımından çok geridir. Okullarından mezun olanları, ülkenin ortalamasına nazaran sınavlarda düşük numara alırlar. Bu bölgeleri kalkındırmak için, hükümetin Vaşington'daki Talim Terbiye Dairesi bize başvurdu; o okulların eğitimini üze-
rimize alır, sene sonunda sınav ortalamalarında (vasatilerde) daha yüksek derece kazandırmak suretile başarı gösterirsek, kontratla bize daha büyük bir ücret ödeyeceklerini taahhüt ettiler. «**Soruları programlı eğitim**» de dahil, «**Çeşitli Araçlı Öğretim**» metodu-
mu ilk olarak Ohio ilindeki okullarda uyguladım ve yıl sonunda, kontrattaki mükâfatı kazandık. Bu anlaşma daha sonra 3 eyalete daha teşmil edildi ve peşinden birçok firmalar bu işe atıldılar (Bu usulün ayrıntıları için, bakın, EK No ...11 ...Abdi İpekçi'nin röportajı).

Birkaç yıl sonra, Kalifornia'da Eğitim Teknolojisi tahsil eden İstanbullu bir genç kız, üniversite-

lerde seminer veya tartışma konusu olan bu «Kont-
ratlı Eğitim»in bir Türk tarafından yürütüldüğünü,
ya oradaki basından, ya da Abdi İpekçi'nin rö-
portajından okuyunca heyecanlanmış, benimle konu-
şmak için Chicago'lardan aramış. Ancak 1973 veya
1974'de Boğaziçi Üniversitesinde bir gün tesadüfen
karşılaşmak nasipmiş. Neticede, yarım milyon lira
kadar değeri olan ve yukarda anlattığım 2. okulum-
dan kalan öğretim makinelerimi, eğitim malzemesini
ve filimleri toptan Boğaziçi Üniversitesine armağan
ettim. Kızım Aslıhan'ın mezun olduğu bu Üniversite-
nin kurmak istediği Eğitim Teknolojisi Bölümüne in-
şallah bir yararı olur.

Gene dönelim 1965 ve 1966'lara.

Araştırmalara ve değiştirmelere, işadamına bel-
ki de uymayacak derecede fazla dikkat harcıyor, işin
ticarî yönünü bazan gözden geçiriyordum. Bu, ve bir
de bir tesadüf, felâketime sebep oldu.

BİR ÖLÜ İŞLERİ ALT-ÜST EDİYOR

Merkezdeki New York okulumuz bizim günlük
para kaynağımızdı. Masraflarımız o kadar büyümüştü
ki, günde 6000 dolar kadar getiren bu okul olmasa
sıkıntıya düşerdik.

Öğrencilerimiz çok artmış, Lexington Avenue'de-
ki yerimize sığamaz olmuştuk. Bunun için, daha iyi
bir yerde (Fifth Avenue - 5. caddede) yeni yapılmak-
ta olan bir binada iki kat birden kiralamıştık. Taşın-
mak için tamamlanmasını bekliyorduk. Bulduğumuz
yerin kira kontratını da tabii yenilememiştik.

Taşınmamıza bir hafta kala, yeni binanın sahibi
öldü. Terekesi mesele oldu ve inşaat durdu. Eski ye-

rimize yeni kiracılar geldiğinden oradan da çıkmaya mecbur olduk. Kaldık ortada!

Yeni ısmarladığımız kompüterleri depolarda bıraktık; onların kirası bir taraftan, öğretmenlerin maaşı bir yandan paramız su gibi akıp gitti. Gelir de durdu. Bu felâket üç ay devam ettikten sonra nihayet bitebilen binaya taşındığımızda, Uni - Teq şirketim büyük malî sıkıntı içindeydi.

İKİ AHBAP ÇAVUŞLAR

Epey büyümüş olan şirketim içinde iki kişi vardı ki, benim gibi gece gündüz çalıştıkları için çok beğenir, onlara güvenirdim. Ne zaman adama ihtiyacım olsa onlar koşar gelirdi. İkisi de Yahudiydi. Biri avukatım, öbürü de muhasebecimdi. Duban'la Hatcher. Gayet de sıkıfıkıydılar. O sırada üzerinde durmadığım, fakat sonra hatırladığım bir özellikleri de, hep telefon başında oluşlarıydı.

Okul gene ağzına kadar öğrenciyle dolup taşıyor, fakat üç ayın açığı kapanamıyor, malî durumumuz hergün daha kritik hale giriyordu.

Lisans verdiğimiz okullar ise, gizli eller durumumuzu onlara bildirmiş gibi, aylık lisans paralarını ödemekte gecikiyor, protestolarımıza rağmen ayaklarını sürüyorlardı.

Oyunları elliydi; Artık her şeyi öğrendikleri için, batarsak kendi başlarına devam edecekler, bize kontrat gereğince beş yıl daha para vermekten kurtulacaklardı. Biz batınca da, Amerika'nın dört bir köşesindeki bu okullara dava gücümüz olmayacak (Amerikan eyaletlerinin ayrı ayrı kanunları olduğundan bu çeşit davaları sürdürmek şöyle dursun, başlatmak bile yı-

kımdı..), onlar da bedavadan konacaklardı.

Malî dar boğazdan selâmetle geçebilmek için — her zaman yaptığımız ve yapıldığı gibi — bankalardan kredi almak istedim, fakat o sırada Amerika'da ekonomik bir buhran başladığından (25) iş uzadı da uzadı. Bizim ise beklemeğe tahammülümüz yoktu. Elektronik beyinlerin kiralaları birikmişti ve İBM her an bunları geri alabilirdi.

Avukat Duban'ı bir gün çağırdım. Birlikte Amerika içinde seyahata çıkmayı ve lisanslı okullarımıza uğrayıp alacaklarımızı tahsili düşündüğümü söyledim; «para meselemizi bu yolla belki çözeriz,» dedim.

O ise başka bir fikir ortaya attı: Meşhur Wall Street bankerleri ile konuşup, şirketimize hisse mukabili yatırım elde etmeye çalışmış. Ben de, eskiden iş yaptığım dostum Esmond'a böyle bir teklif yaptığımı, fakat işin yüzde 25 hissesi için vermek istediği 200.000 doları az bulduğumu söyledim. «Sen de bir dene bakalım» dedim.

İşin iki üç hafta süreceğini sanarken, iki gün sonra Duban, kendi soylusu bir sürü Wall Street bankeriyle büroma çıkageldi. Bankerlerin, işi daha yeni öğrenmiş, fakat ilgileniyorlar gibi bir halleri vardı.

Duban'ı da sanki yeni tanışmışlar gibi davranıyorlardı.

FAKA BASTIRILDIM!

Sözün kısası, muhasebecimiz Hatcher'in de raporlarını aldıktan ve kısa bir iki müzakereden sonra,

(25) Bu 1966 bunalımı, 1969'ran sonra başlayan korkunç buhrana kıyasla pek hafifti ama, gene de Kredi Kaynaklarını daraltmıştı.

Ackerman adındaki banker kendi avukatına bir anlaşma metni hazırlattı ve bize sundu. Bu çok karışık malî-hukukî bir belgeydi. Eski Hukukçuluğum vardı ama, Amerikan usul hukukunu bilmiyordum ve onun için, her iş adamı gibi, ben de bir avukat tutmuştum; beni ikaz etmek Duban'ın göreviydi. Hele Wall Street'in çok girift olan malî şartlarını o zamanlar hiç bilmiyordum.

Duban, anlaşmayı tetkik etmek için aldı. Ertesi gün bana, pek esasına dokunmuyor intibainı veren bir takım ilâvelerle getirdi, «iyidir.» dedi. Büyük bir hata yaparak imzaladım. Bu anlaşmaya göre, imza anında 20.000 dolar, bir hafta sonra 150.000 dolar ve bir ay içinde de 13.000 dolar verecekler, New York okulunun yüzde 10 hissesine sahip olacaklardı. Oysa bu kademeler, öyle bir takım şartlara bağlıymış ki, muhasebecimin raporlarına göre pek kolay gözük-tüğü halde yerine getirmemize imkân ve ihtimal yokmuş! Hatcher'in raporları ise sahte imiş!

Hulâsa, 500 bin doların üstünde bir değeri olan New York Uni-Teq Okulumu iki hafta içinde 20.000 dolar gibi yok pahasına bu Wal Street kurtlarına kaptırdım.

«MADE-IN-U.S.A.» KAZIĞI

Yeni sahiplerin arasında, Ackerman'la birlikte, avukatım Duban ve muhasebecim Hatcher de vardı! Nereden mücadele etmek istesem, «avukatımın» hazırladığı anlaşma hükümleri karşıma dikildi! Sahte raporlar ise, bütün kopyaları ve delilleri ile birlikte «çalınıverdi!»

Çok hiddetlenmediğim zamanlar, beni soymada-

ki ustalıklarına doğrusu hayran kaldığım olurdu.

Beni büsbütün yıkmak için düşmanlarım, lisans verdiğimiz okullara nazik durumumuzu bildirip, borçlarını ödememeleri ve bir şey yapamıyacağımız yolunda kışkırtmalara giriştiler.

Plânları başarıyla neticelendi. Lisanslı okullarımız borçlarını artık hiç ödemez oldular ve tek tek kopup gittiler. Zaten malî sıkıntı içindeydik. Gelir kaynakları böylece toptan kuruyunca, ne New York sahtekârlarını kovalamak, ne de uzak illerdeki lisanslılar aleyhine açtığım dâvâları sürdürmek imkânı kaldı. Avukatsızdık. Herşey gitti, avuçta bir şey kalmadı.

Sıfıra sıfır elde sıfır oldu.

VATANA DÖNMEK, ANCAK YENİLİNCE DÜŞÜNÜLECEK ŞEY OLAMAZDI

İş felâketine uğrayıp da, bunca para ve emekle ve bunca yılın didişmesile yoktan varetmişim okullarımı yok bahasına birden kaybedince fena halde sarıldım.

Amerika'da tekrar beş parasız kalmıştım. Beni asıl kudurtan şey, bu seferki kalleşlerin de, işkeneci Kâzım Alöç gibi, cezasız kurtulacakları ihtimaliydi. Fakat Amerika'da parasız, elimin kolumun bağlı kalacağını biliyor, bir şey yapamamanın acziyle kendi kendimi yiyordum. Bir an için, Türkiye'ye dönmeye niyetlendim. Sonra kendime kızdım. Yenilgi sırasında mı dönecektim? Vatanım, başım sıkışınca sığınaçığım yer mi olacaktı? Ben bu gurbete, para kazanmak, ondan sonra dönmek kararıyla gelmiştim. Başaramadan dönemezdim.

Şu anda ne yapacağımı ve ne yapabileceğimi bilemiyordum. Biraz nefes almam, kafamı toparlamam, maneviyatımı düzeltmem şarttı.

MEKSİKA YOLLARINDA

Birkaç kuruşum hâlâ vardı. Kredi kartım da geçerliydi ve her kapıyı açan nitelikteydi. Bir delilik yapayım dedim: çocuklarımı bir akrabaya teslim ettim, karımı aldım ve bir Meksika gezisine çıktım!

Yolda, «ben şu Y...e gösteririm, hele bir kendime geleyim!» diye kara kara söyleniyor, seyahatin zevkine varamıyordum.

Texas'ın Son Antonio'suna vardığımda 2. bir darbe yedim: babamın hem ağır rahatsızlık haberi, hem de vefatı haberleri arkamdan postalanmış, beni orda aynı anda bekliyormuş! Dünyam tekrar başıma yıkıldı. Otelimin penceresinden saatlerce belirsiz bir noktaya bakakaldım. Hiç bir şey düşünemiyor, hatta hissedemiyordum. Donmuş gibiydim. Ertesi gün karımla birlikte yoluma devam ettim.

Meksiko ılık, güzel, bambaşka bir ülkeydi. Çapul-tepek'te bir süre oturduk, milyonerler ve artistler yatağı Alkapulko'ya da gittik; hâlâ kendime geledim, üstelik birkaç gün de hasta yattım, karımı çok kızdırdım.

AZTEKLER, TOLTEKLER, OLMEKLER

Nihayet bir gün, Meksiko şehrine döndüğümüzde, Etnoloji - Antropoloji müzesini gezerken birden ayıldım. Amerikanın eski medeniyetlerini seyrederken,

Aztek, Toltek, Maya ve Olmeklerin kalıntılarındaki Türklük izleri gözüme çarpmağa başladı. Bu benim eski bir merakımdı: Avrupalılar gelmeden evvelki Amerika medeniyetlerindeki Türklük izleri.

İşte 12 hayvanlı takvim! Muazzam yuvarlak bir taşa kazılmış, duvarda asılı duruyordu. İşte Yörük ve Türkmen desenli dokumalar, hep vitrinlerde! İşte kabartma ve heykeller!

Notlar alıyorum, fotoğraflar çekiyorum. Oradan, diğer Toltek şehir kalıntılarını gezmeğe gidiyorum... Notlar... fotoğraflar... Derken, tamamilen açıldım. Gülüyorum, söylüyorum. Artık New York'a dönmeğe, kolları sıvayıp yeniden mücadeleye girmeğe hazırım.

Yol boyunca bir yandan Amerika'nın eski medeniyetleri ve Türkler hakkında konferans ve makale notları hazırlıyor, bir yandan da iş hayatında «Yeni-den doğuş» için plânlar hazırlıyorum.

KARŞI TAARRUZ!

Nitekim hem konferansımı başarıyla veriyorum (New York Times'da bahsediliyor ve Türklerin en eski rolleri hayretle belirtiliyor), hem de beni yıkanlarla öylesine uğraşıyorum ki, iflâs ediyorlar ve izlerini kaybettirip yokoluyorlar.

YURDA DÖNME TARTIŞMASI ARTIYOR

Amerika'da «yediğim kazıkların» ilki bu değildi. Daha önce de, en itimat ettiğim kimseler tarafından

birkaç defa aldâtilmişim. Fakat mücadelecî bir tabiatım olduğu için sahtekârlarla öylesine uğraşmışım ki, onların da yanına kâr kalmamıştı. Ama bu son oyun beni tiksindirmeğe başlamıştı.

İşleri yoluna koyduktan az sonra, aileme iş hayatından ayrılma ve artık Türkiye'ye dönme niyetimi daha kuvvetle belli etmeye başladım.

— Hani ancak çok para kazandıktan, matbaa makineleri de satın alabilecek güce geldikten sonra dönecektin? Böyle az parayla dönülür mü? dedi yakınlarım.

— Öyle ama, seneler geçiyor. Bunun sonu yok. Allah'a şükür artık gözüm de iyileşti, diye cevap verdimse de çocukların tahsilleri yarım kalacak diye itirazla oldu. Hadi bir yıl daha bekliyelim dedim.

O yıllarda küçük kızım liseyi bitirmek üzereydi, büyük kızım da üniversitenin 2. sınıfındaydı.

Türkiye'ye hasretim seneler geçtikçe dayanılmaz hale geliyordu. Eşim çocuklarım sık sık İstanbul'a gidip geliyorlar, ben ise buralarda takılıp kalıyordum.

ÇAMURA, TOZA HASRET

O günlerde İngilizce olarak karaladığım, fakat yayınlamadığım bir yazı geçenlerde elime geçti. Bir yaz akşamı bahçemde, sonra da civarda bir gezinti yapmışım. Çoluk çocuğum Türkiye'delermiş.

«Karabaş» adlı köpeğimle, bir sokak aşağıımızdaki «Huguenot» gölünün kıyısını dolaşmış, 2 sokak ötemizdeki «Bayberry» çift gölüne kadar da uzanmışım. Etraf sakin ve çok güzelmiş. Tertemiz sokaklara, pırıl pırıl bahçelere, hep yeni boyalı ve badanalı evlere, bakımlı sokaklara bakmış bakmış. «Ne güzel, ne

zengin.. ben de bunun bir parçasıyım. Fakat değilim ki.. Hiçbir zaman buraları «bizim» diyemiyorum ki... Güzellikleri içimle değil, gözümle, kafamla takdir ediyorum. Benim olarak sevemiyorum. Keşke taş toprak olsa, dökük yıkık yerleri, çamurlu tozlu yolları olsa, keşke otomobili olmasa, deresi kuru olsa, ama benim toprağımın bir parçası olsa... Yarabbim, ne zaman benim topraklarımda yürüyebileceğim?» diyerek dolup taşan duygularımı kâğıda vurmuşum.

Ama ne diye İngilizce yazmışım?

Rüyalarım da çamurlu yollar, kırık duvarlar, yırtık elbiseli insanlar görüp hasretle ağlayarak uyandı-
ğım oluyordu. Demek memleket hasreti, şuur - altın-
dan fıskırma ve tepme raddelerine gelmişti artık. Kim-
bilir, belki de duygularımı İngilizce olarak yazışım,
daha zamanı gelmediğine inanan mantığımın son bir
direnme, frenleme çabasıydı.

Her vesileyle duygulanıyor, «daussıla» gibi koca
bir kelimeyle anlatılan yurt hasretini, şiddeti artarak
hissediyordum. Meselâ, «**İbibikler öter ötmez ordayım**»
türküsü bana çok dokunuyor, Türkiye'de meçhul
bir sevgiliye benim verdiğim bir söz gibi geliyordu
bana. Bunu hisseden ve sesi de güzel olan bjr hanım
inadına ve bana baka baka, toplantılarda bu şarkıyı
söyler, derdimi tazelerdi.

KIZLARIM VE TÜRKİYE

Türkiye'ye dönüş işini benden önce büyük kızım
Aslıhan halletti.

Ben iki kızımı da her fırsatta Türkiye'ye yollar,
Türklüklerini kaybetmemeleri ve Türkiyeyle ilgilerini
gevşetmemeleri için çok çaba harcardım. Ve Türkle

evlenmeleri için dua ederdim. Bu işler zorla olmayacağından, benim yapabileceğim «zemin ve şart» hazırlamaktı. Nitekim Aslıhan Türkiye'ye öyle tutuldu ki, New York'ta Adelphi Üniversitesinin ikinci sınıfındayken tahsiline Türkiye'de devam etmek istedi. Yol-

Kızım Aslıhan, Türkiye'de tahsiline devam etmek üzere Amerika'dan yola çıkmadan önce annesiyle.

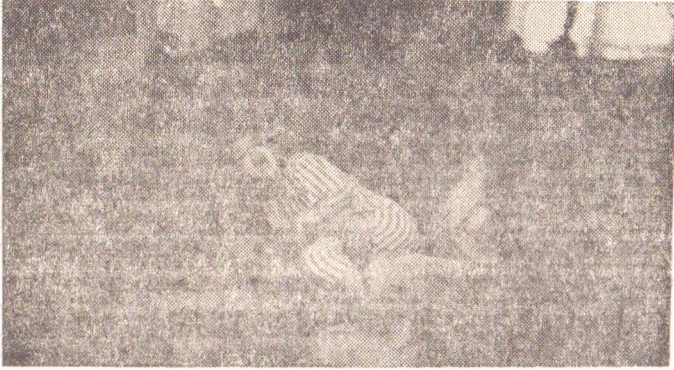
ladık. İstanbul'un şimdiki Boğaziçi Üniversitesinden mezun oldu ve Erbil Yener adlı bir mimar gençle evlendi. Sonra da Anadolu Arkeolojisi üzerinde doktora-sını yapmak üzere kocası ile birlikte Amerika'ya tekrar geldi.

Küçük kızım Ceylan'ın daha birkaç fırın ekmek yemesi gerekiyordu o sırada (Şimdi Tecrübî Psikoloji doktorası yapıyor).

«BUNLARI SANA AMERİKA SAĞLIYOR»

Özel hayata gelince, vaktim olsa da tadını çıkarabilsem ve değer yargılarım bu çeşit mutluluklara büyük önem verir cinsten olsa, imrenilecek bir şey-

di: dünyanın en ünlü şehrinin göbeğine yarım saat mesafede.. iki sokak ötesinde iki göl, az ötesinde de deniz ve plâj.. yemiş ağaçları ve çiçekler içinde bü-

Çocuklarımla iyi anlaşıyorduk. Amerika'da, benim, annelerinin ve Amerika çevresinin ayrı ayrı etkileriyle yoğrularak büyüdü-ler. Amerika etkisi okulda, dışarıda, oyunda büyük oluyor. Milli dengeyi evde sağlamaya çalışıyordum.

Sağdaki büyük kızım Aslıhan birbuçuk yaşında Amerika'ya geldi, Ceylan orada doğdu. Her vesileyle milli hislerinin diri kalması için çabalardım.

yük bir ev.. kokteyl partiler.. dolup boşalan misafirler, ünlü ziyaretçiler (elçisinden, gelip geçen bakanın kadar).. bahçemize gelip voleybol ve pinpon oynayanlar.. Amerika'da büyük iş sahibi ve yazar olmanın prestiji... Cadillac veya Lincoln Continental Mark II otomobiller... bakımlı yollar, akan musluklar, renklis

1967'de Aslıhan Türkiye'de Erbil Yener'le evlendi. Amerika'da kardeşi Ceylan evlenmeyeceğini, sadece psikoloji doktoru olacağını söylüyor.

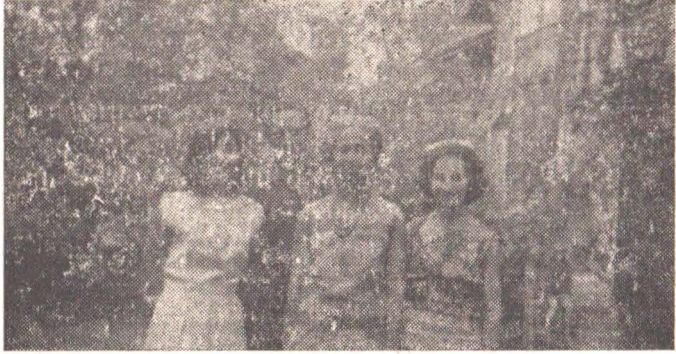
renksizi çeşit çeşit televizyonlar... Buidum da bunuyordum.. Her «yurda dönelim artık» diye çıkış yapışımında: «Bunları sana Amerika ve iş hayatı temin ediyor» diyorlardı.

KALLEŞLER VE NAMUSSUZLAR

Evet.. Amerika.. Ticaret.. İş hayatı.. Yavaş yavaş bunları, — kafamda değilse ible şuur altımda — «eşittir: kalleşlik, namussuzluk» diye fısıldıyordum...

Henüz fısıltı halinde. Hemen o sırada, talihin cilvesine de sövme fırsatı bulmakta gecikmedim:

Atlanta'da, bize lisans parasını tam ödemedен, hem oradaki okulun, hem de ödünç verdiğim makinelerin üstüne oturan Pleger adlı bir avukat ve hesap uzmanı, 4 okulumuzu daha ele geçirmiş; bunları bir yıl içinde 1 milyon 200 bin dolara satmış. Yatırımı yapan da. ünlü Amerikan futbol yıldızı Tarkingtonmuş. Ne

New Rochelle'deki evin önünde: En solda Aslıhan, ortada Güntekin, sağda Ceylan.

değerler yaratmışım yoktan, sonra nasıl kaptırmışım! Dirilme çabalarım sırasında paralı bir Filâdelfiyalı (oda, tesadüf mü diyeyim, Yahudiydi) benden istifadeye kalktı, beni destekler görünüp bir takım dalavereler çevirmeğe başladı. Artık gözüm açılmıştı. Fırsat vermedim ve oyunlarını bozdum. Bozdum ama, bu namusuzca plânlarla uğraşmak asıl işimi geciktiriyor, bana yararsız işlere emek, zaman ve zekâ harcatıyordu.

Dişimi sıktım, hırsla çalışmaya devam ettim. Gerçi gene sıfırdan başlıyordum ama, tecrübem, Amerika'ya ilk ayak bastığım, veya Üniversiteyi bıraktığım günlerdeki gibi sıfır değildi.

Aradan bir yıl geçmemiştii ki, hem Learning Foundations'ı, hem de ona bağı Multi Media'yı, gene bir araştırma ve Eğitim danışmanları merkezi olarak diriltmiş, para kazanmaya da başlamıştım.

MUTLU MU YDUM?

Yenilgiden sıyrılmıştım. Henüz birkaç ay geçmeden, üstelik milyoner de olacağımı bilemiyorsam da, halimden memnun görünüyordum.

«Memnun» luk nisbî idi. Birkaç ay önceki felâketli günlerime nazaran «memnun» dum. Ama neşem yerinde değildi. İşler ağır aksak yürüyor, günlük işleri şevksiz bir şekilde sürdürüyordum.

Artık Türkiye'ye dönmeyi iyiden iyiye kuruyordum.

Babam da öldükten sonra annem yalnız kalmıştı. Hernekadar annem de, babam da birkaç defa Amerika'ya gelmişlerse de, yaşlı anamı yıllardır bir daha görmemiştım. Hele çok sevdiğim ağabeyimi çok öz-lüyordum, 20 yıldır hiç görmemiştım onu!

İşlerin eski hummalı gidişini kaybetmiş olması bana düşünme, kendimle hesaplaşma ve duyma fırsatı vermişti.

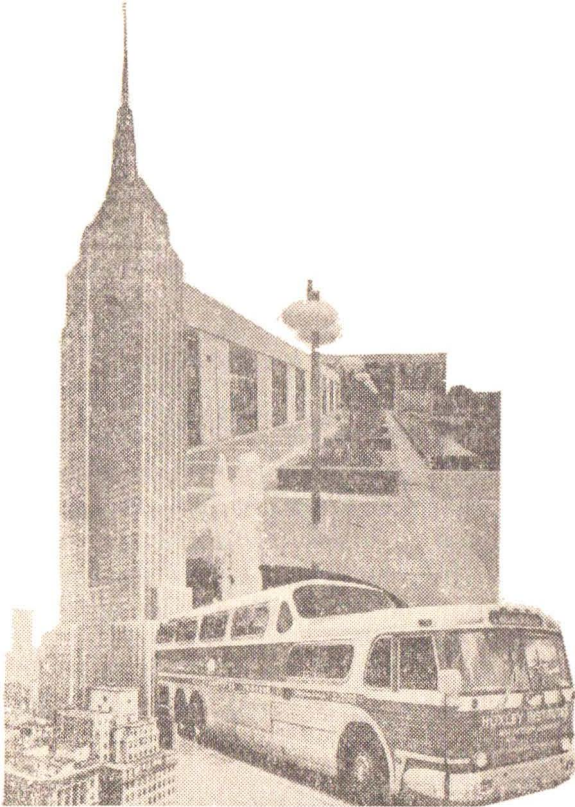
Karıma, gene, «dönelim artık» dedim. O ise, her zamanki gibi, «biraz daha, hele Ceylân da bir mezun olsun...» dedi.

AMERİKA'DA NAŞİRLİK

Tam o sırada umulmadık bir teklif aldım. Eğitim yayınları yapan ufak bir şirket bana genel başkanlık

teklif etti. Bu, «Learning Materials Publishing Corp» (Eğitim Materyelleri Yayım Şirketi) idi.

Hisselerinin yzde 70'ini satın almam Şartı ile kabul ettim ve Amerika'da da, vaktile Tzrkiyede olduğum gibi, yayımcı (nâşir) oldum.

Borsaya alınan Holding'im birden parladı. Bzromuz, o zaman dznyanın en yzsek binası olan Empire State'in en son katındaydı. Őubelerimiz dzrt bir tarafta Otobzs iinde eğitim yapmak iin kurduğum «Gezici Dersaneler» de başarı toplayıp hisse senetlerinin değerini etkiliyordu.

Yeni bir program yaparak, ders kitaplarına ilâveten, Şirketi Video (TV) teyp ve film işine de başlattım. Arkasından ses teypi kasetleriyle eğitim konuları yayınladım. Eğitim Teknolojisi araştırmaları yapan HUXLEY Enstitüsü de bize eklendi.

1968'de Amerikan ekonomisi tam bir gelişme halindeydi. Şirketimiz de güçlenince, Amerikan O.T.C. Borsasına alınmamızı ve halka açık bir Holding haline girmemizi tasarladım. Diğer ortaklarım şaşkırdılar.

BORSAYA «GİRMEK» NE DEMEK?

Bu da Türkiye'de henüz uygulanmayan bir iş şekli olduğundan biraz daha aydınlatmam doğru olur:

Bir firma, işini iyice büyütürse, anonim şirketlerin **bazılarının** hisse senetlerinin alınıp satıldığı 3 borsadan birine girmek isteyebilir. Bu, «istiyorum» demekle olmaz. Şirketinizin işleri belirli bir hacim kazanmış olması, Adalet Bakanlığının süzgeçinden geçmesi, Borsanın kabulü ve büyük hazırlık masraflarına katlanması sonunda olur.. Yalnız gene de hemen olmaz: Borsaya «girmek», ilk parti hisselerin halka satılabilmesiyle mümkün olabileceğinden, bütün hazırlıklardan sonra bu hisse satışı işini de başarmış olmanız gerekir. Böylelikle «halka açık bir şirket» olursunuz ve halkın elindeki hisseler **hergün** borsada alınıp verilir.

Bu düzeye gelince hisseleriniz artık çek veya nakit para gibidir: «alıcı bulunursa satılır» diye bir şey yoktur; Borsada her an hisselerin alıcısı ve satıcısı vardır. Banka veznesine gitmek gibi bir şeydir: hissenizi ibraz eder, o günkü (tashi: o saattaki, hatta o dakikadaki) rayiç neyse karşılığını para olarak alive-

rirsiniz. İşte Amerikada borsa faaliyeti bu derece büyük, bu derece hareketlidir. Her gün birkaç milyar dolarlık hisseler alınır verilir bu borsalarda!

MİLYONLUK PÜF NOKTASI

O sırada bilmediğim bir püf noktası şuydu: Yeni alınan bir şirketin hisseleri hernekadar halk tarafından her an paraya tahvil edilebilirse de, ilk arz sırasında halka satılmayıp da ortaklara kalan hisseler her zaman aynı serbestliğe sahip değilmiş; meselâ, halka açık şirketin tüm hisselerinin çoğunluğu tek bir kişinin elinde tutulmuşsa, Kanunca belirli bir süre geçmeden bunlar borsaya arzedilip paraya tahvil edilemezmiş.

Ben de bu durumdaydım, fakat başlangıçta avukatlarım bana bu kısıtlamadan lâf etmişlerdi. Bu sınırlama olmasaydı, bugün 50 küsur milyon liralık bir insan olarak Türkiyeye dönmüş olacaktım.

Bunu da sırası gelince ayrıntısıyla anlatacağım.

MİLYONERLİK YILI

BORSADA OYNAYAN TÜRKLER

Türklerle ilgili tarafı da oldu bu hikâyenin, o da şu: Amerikada son yıllarda Türk topluluğu bir hayli çoğalmıştı ve bunların arasında çok iyi para kazananlar vardı. Özellikle doktorlarımız. Bunlar paralarını işletmek için borsada oynar, düşük fiyatla hisse senedi alır, fiyatları yükselince satarlarmış — veya böyle yapmağa çalışırlarmış. Benim şirketin hisse senetle-

rini de Borsadan, benimle ilgisini bilmeden alanlar ve iyi para kazananlar olmuş. Meselâ 4 dolardan almış, 2 - 3 ay sonra 10 - 12 dolardan satınca 10 - 15 bin dolar para yapmışlar: (Birleşmiş Milletler hesabına çalışan elçi rütbeli bir arkadaşla Kıbrıslı bir diplomat da bunlar arasındaymış, sonradan öğrendim!)

Derken başka Türkler, fiyatlar artık iyice yükseldikten sonra (yani iş işten geçtikten sonra) haber almışlar, benim şirketim olduğunu duyunca bana çattılar:

— Ne diye haber vermezsin, biz de para yaptık! Senin cebinden çıkmayacak ki! Halka açık hisseleri alacaktık - erkenden haberimiz olsaydı! dediler.

— Hiç haber verir miyim! Kazanırsanız ses çıkarmazsınız, ama, ya bir de düşer de para kaybederseniz bana demediğinizi bırakmazsınız! diye karşılık verdim.

Allah'tan da! Nitekim hisselerin fiyatı sonra çok düştü.

İNİŞLER, ÇIKIŞLAR

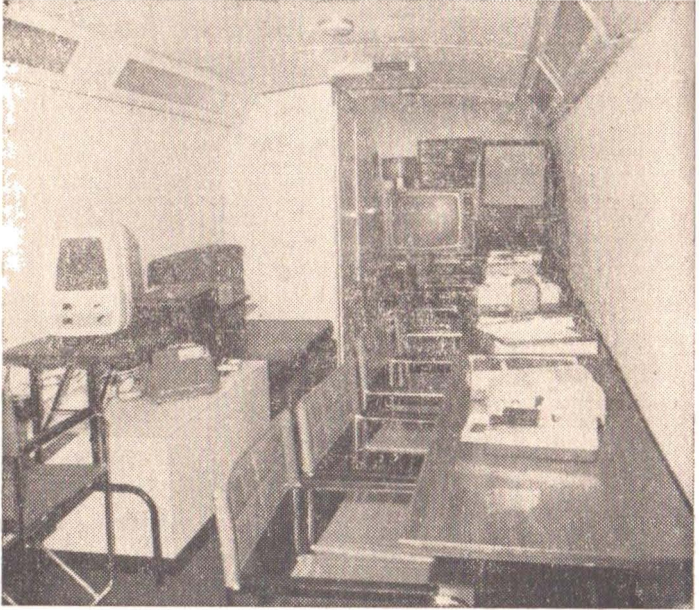
Borsanın iniş çıkışları, bazen şirketlerin başarı veya başarısızlığı yüzünden oluyor, bazen de onların elinde olmayan, Amerika'nın veya dünyanın geçirdiği bunalım veya ilerlemeden ötürü oluyor.

1968 ve 1969 boyunca hisselerimizin durmadan değerlenmesi, bu 2 sebeptendi:

Biri bizim yaptıklarımız sonucuydu, öbürü de Amerikan ekonomisinin genel olarak parlamasındandı. Bizi olumlu olarak en çok etkileyen, «Otobüslü eğitim» fikrim oldu diyebilirim.

OTOBÜS İÇİNDE DERSANE

Bu aslında basit bir fikirdi. 15 - 20 yıl önce Tarsus Gemisini «Yüzer Sergi» halinde Amerikaya getirmeyi nasıl düşünmüşsem, bu sefer de «Gezen Okullar»ı düşündüm.

Gezici dersanelerin içini, en son öğrenim makineleriyle, elektronik beyinlerle ve kapalı devre TV ile donatarak bu yatırımı yapamayan okul bölgelerine yollamıştım. Resimde, gezer dersanelerden birinin iç düzeni görülüyor.

O sıralarda, köşe bucak kasabalardan müracaatlar geliyor. «Çeşitli Eğitim Araçlı» öğretim sistemini kendi okullarına da uygulamamı istiyorlardı. Çok ke-

re elektronik beyin ve kasetli televizyon araçlarını da içine alan böyle bir sistem bir hayli pahalıydı; hesap kitap sonunda alamıyorlar, üzüyorlardı. Bunun üzerine bir gün:

— Buldum! dedim. Bu pahalı araçlarla bir otobüsü donatır, tren tarifesine benzer bir plân gereğince bu kasabalara uğratar okullarının istifadesine veririz. Nasıl olsa derslerini hergün bu araçlarla vermeleri icabetmiyor ki..

Her yerde ve her zaman olduğu gibi, bu yeni fikre de insiyakî olarak karşı çıkanlar oldu. Olmaz, saçma, yürümez, dediler. Şirketin kontrol hissesi bende olduğu için aldırmadım, fikrimi uygulamaya geçirdim. Elli bin dolarlık 2 katlı kocaman şehirler - arası «Greyhound» otobüslerinden aldım, içini boşalttım, elektronik cihazlarla, film projektörlerle, Kasetli TV ve kompüter makinelerle donattım, öğrenci sıraları koydum ve bir eğiticinin yönetmenliği altında, müşterimiz olan kasaba okullarına yolladım. Mükemmel yürüdü ve büyük bir eğitim sorununu çözdü.

BORSAYA ALINIYORUZ

1968 yazında, O.T.C. Borsasına şirketimi kabul ettirmek istediğim zaman, iş arkadaşlarım hayal görüyorum sandılar. Beni iyi tanıdığı için, tek güveneni Joseph Wirth adındaki arkadaşım oldu. Şirketimde % 24 kadar ibr hissesi vardı. Hesap uzmanlığı ve vaktiyle fabrikatörlüğü de olan, çok paralı, akıllı bir adamdı.

Ne yapsam peşimde gider, benimle birlikte geceyarılarına kadar çalışırdı. Bu işte de yardımını esirgemedi. Avukatlarımız, muhasebecilerimiz ve diğer iş arkadaşlarımız «beceremeyiz» deyip duruyorlardı..

Borsaya alınmak tabii kolay iş değildi. Üstelik masraflıydı da. Fakat artık bu işlerin kurdu olmuştum. Eskisi gibi malî konuların cahili bir işadamı da değildim. «Yaparız» dedim ve yaptık. Borsaya kabul edildik. Masrafların da altından kalktık.

Ana şirketimizin (Holding'in) yüzde 20 hisselelerini 25 Eylül 1968'de halka sunduk, 4 günde hepsi satıldığı gibi, yarım milyon dolar kadar fazlası postayla geldi, bunları da (yüzde 20'nin üstüne taşıdığı için) ia-

**MANAGEMENT AND PRINCIPAL
STOCKHOLDERS**

The directors, officers and principal stockholders of the Company are:

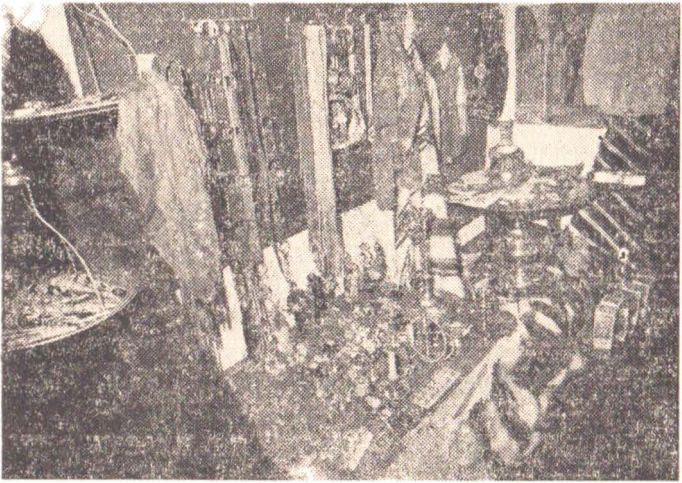
<u>Name & Address</u>	<u>Position</u>	<u>Number of Shares Beneficially Owned</u>
Gözü E. Türkkan 179 Elk Avenue New Rochelle, New York 10805	Chairman of the Board of Directors and President	274,500
Ludwig L. Petrover 948 East 84th Street Brooklyn, New York	Vice President and Director	None
Joseph W. Wirth 40 Schenck Avenue Great Neck, New York 11021	Treasurer and Director	99,500
Max Eisenstein 320 East 84th Street New York, New York	Secretary and Director	None
Vincent L. Paul Moorestown, New Jersey	Vice President	None
Arthur L. Thorslund 9 Howe Avenue Stamford, Connecticut 06906	Special Consultant	1,000

Borsaya giren şirketimin hissedarlarını ve yöneticilerini gösteren resmi belge (tüm hisseler 500.000, halkın elinde 125.000 —yani yüzde 20 kadar—, benim 274.500 hisse de yüzde 55 kadar)

de ettik. Hayatımda birarada bu kadar çok para görmemiştim!

Bu bir rekordu. Hatırlarım, ofisime bizzat gelerek hisseler bitmeden satın almak isteyenler şafak sökerken 3 sokak ötesine kadar kuyruk olmuşlardı. «Bitti»

dediğimiz halde hâlâ geliyorlardı. Bunlardan biri, Türk soylu olduğumu öğrenmiş, yeğeninim Kore'de Türk Tuqayıyla birlikte carpıştığını bana anlatarak özel muamele istiyordul

Noel dolayısıyla okullar tatil olunca, boş duran «gezici okullar» ımızdan birini New York'taki Türklere, Türk propagandası yap-sınlar ve Türk işlerini sat-sınlar diye ödünç verdim. Bu gezen «Türk Kapalı Çarşısı» üniversiteleri gezdi, büyük «sükse» ka-zandı.

Borsada hisselerimiz 2 dolardan alınıp verilmeyeo başladı. Birkaç ay sonra, getirdiğim yeni bir yenilik (Otobüsle Eğitim) duyulunca başladı yükselmeğe, 14 dolara kadar çıktı.

MİLYONERLİK!.. 53 MİLYONLA

Şirketim geliştikçe, sahibi olduğum 274.000 hisse de değeri, zaman oldu bizim parayla 53 milyon lirayı aşkın (3.836,000 dolar) eder oldu. Bu, Amerika çapında bile bir servetti. Artık bu hisseleri paraya tahvil edip Türkiye'ye dönmenin tam sırasıydı.

Talihsizlik gene karşıma çıktı. Bu sefer Kanun olarak: demin de iliştiğim gibi halka açık bir şirketin çoğunluk hissesi tek kişinin elindeyse, 3 yıl geçmeden borsada hisselerini satamazmış. 1969'da bunu düşündüğümde daha 2 yıl beklemem gerektiğini öğrendim ve çok canım sıkıldı.

Başka çareler aradım, hepsi de kanun dışı, tehlikeli yollardı. Bir de Amerika'da hapis yatmak doğru olmazdı.

2 yıl daha beklemeğe karar verdim.

YURDA GİDEMEYİŞ

İçin için köpürüyordum: ne zaman vatana dönme sırası gelse veya geldi sansam, bir engeldir karşıma dikiliyordu: sıhhat engeli, aile engeli, hukukî engel, iş engeli...

Ana vatana ayak basmayalı 22 yıl olmuştu. Ara yerde çoluk çocuğum gitmiş, «daüssıla» (yurt hasreti) herhalde onlardan daha fazla benim içimi dağladı.

ği halde ben yapamamıştım. Seyahat için bile gide-memiştim!

ASKERE GENE ÇAĞRILIŞ

Senelerce önce, Türkiye'de el altından bana ne-dense düşmanlıklarını hâlâ dindirmemiş olanlar öyle bir oyun oynamışlardı ki, Amerika'daki Ackerman -Du-ban taifesi bile bu kadarını beceremezdi!

Evvelâ, hastalığım sırasında yolladığım raporlar, yeniden askere çağrılışımı tecile uğrattığı halde, bir gün durup dururken, «ancak Türkiye'de alınacak ra-porlar geçerlidir!» deyip redetmişlerdi!

Bu, tepeden tırnağa kadar kanunen yanlıştı: 256 sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanununun 26. maddesi, gayet sarîh olarak, «ecnebî memlekette olup malûli-yet iddiasında bulunanlar»ın durumunu tesbit eder. Millî Savunma Bakanlığı Ordu Dairesinin bana tebliğ ettiği 24/6/1949 tarih ve 400040/33 sayılı yazısı da, hariçte bulunanlar için ve özellikle benim için «Ame-rika'da salâhiyetli makamlara muayene ve onların ka-rarına göre işlem yapılması» hakkını tanımıştı.

Ben de, bu yetkili makamlardan ve «tam teşek-küllü» hastanelerden 8 defa rapor almıştım ve bunlar hep geçerli sayılmıştı.

6 yıl boyunca böyle işlem görülürken, kimse çı-kıp böyle bir «hükümü - karakuşî» ileri sürmemişti!

Aynı «tam teşekküllü» hastanenin raporunu bu sefer «Yurt dışında bir hastane» diye saymıyorlardı!

Dahası var:

1111 Sayılı Askerlik Kanununun 37. maddesi, 5 yıl süreyle hastalık sebebiyle tecil edilenlerin bir da-ha askere çağrılmamak üzere çürüğe çıkarılmalarını

âmirdi! Benim resmî tecillerim 5 yılı da aştığına göre muhatap bile olmamam gerekirdi. Yeter derecede askerlik yapmış, üstelik haksız olarak 1.5 yıl da tutuklanmış, sonra da beraat etmişim.

YAPTIĞIM ASKERLİK

Gene de, imkânım olsa, bu haklara ve teknik - kanunî imtiyazlara dayanmayı düşünmez, ya muayene olmak, ya da bir kere daha vatan vazifesini yapmak için Türkiye'ye dönerdim. Bunu bu sefer neden yapamadığımı anlatmadan önce, yukarki satırları «boş lâf» olarak ortaya ativermediğimi belli eden bir hatıramı nakletmek isterim:

Ben lise ve üniversite yıllarımda askerlik yapmış, mezun olduktan sonra 1942'de bir kere daha Ankara'da Sarıkışla'da askerlik görmüştüm.

İstanbul'da, bir yandan çalışırken, bir yandan da

Ankara'da, askerliğini yaptığını yıllarda çekilmiş bir hatıra resmi.

doktoramı yapıyordum. Bu, Gök Börü'yü çıkardığım yıllara rastlar.

Sıkıyönetim Komutanı Sabit Noyan, bana, nedense dış bilirdi. Çakır gözlü, bodur ve soğuk mu soğuk bir adamdı.

Bir keresinde, artist Robert Taylor gibi giyinip bobstil biçiminde süslenme heveslisi subaylarımızı eleştiren bir karikatür yayınladım diye, arkadaşım Ressam Saaddettin Topuzoğlu (26) ile birlikte beni Sıkıyönetim Mahkemesine vermişti; aylarca süren duruşma sonunda beraat etmiştik.

Sabit Noyan'ı bu daha da kızdırmıştı. Benimle uğraşmak için vesile arıyordu (nitekim 1944'de eline vesile geçti, Türkçülükten Ankara'da tutuklandığım halde İstanbul'a yollanınca eline düştük, o da «Vur» dediler diye beni öldürmeye kalktı!)

YALANDAN ASKERE ÇAĞRILMA

Bu fecî olaydan bir yıl önce, 1943'de bir gün, ânide, Sıkıyönetim bana usûlsüz ve devre - dışı bir askerlik celbnamesi yollamıştı. O sırada doktora tecilim olmasına rağmen, bu akılalmaz askerlik celbine boyun eğmiştim. Bir de «**askerliği atlatıyor**» demesinler diyor, itirazı düşünmüyordum. Evimi kapattım, işimden istifa edip Ankaraya kadar gittim. «Yanlış olmuş» cevabıyla geri çevrildim.

Türkçülükten tevkifimiz sırasında, 2 - 3 aydır askere alınmış olan diğer arkadaşlarım beraat edince,

(26) Gök Börü'nün eşsiz bozkurt kapaklarını çizen Türkçü Topuzoğlu'nu yurda dönüşümde «Türk Dünyası» dergisini çıkaranlardan biri olarak ve aynı duygularla dolu buldum.

tutuk kaldıkları süre 1,5 yıl askerlik görmüş gibi müddetlerine sayılmış, benimki sayılmamıştı.

Böylelikle, defalarca askerlik için (hem de **kanunî kaçamak yolum varken**) müracaat etmiş, yanlış celbname tanzim edilmiş olması veya tevkif gibi sebeplerden yapamamış, 1940 başlarındaki ve 1942'deki kısa askerliğimle kalmıştım.

GÖNÜLLÜ OLMAK İÇİN MÜRACAAT

Vatan vazifesinden kaçınmayı benim gibi vatanseverliği ile «sabıkalı» bir insan düşünmeyeceğine göre, belki şu son misali de zikretmem gerekmezdi ama, geçenlerde bir komünist bu vesileyle bir saldırıda bulunduğu için dokunup geçmek isterim:

Son Kıbrıs olayları sırasında Türkiye'deydim. 10 Temmuz 1974 günlerinde, Kıbrıs'ta savaşın başlamak üzere olduğunu hissettim. Tam da o sırada New York'a gitmek üzereydim. Ertelemedim ve hemen askere alınmam için müracaat ettim.

Müracaat tarihim 14 Temmuz 1974'dü. Yaşım dolayısıyla olamayacağını söylediler. Bunun üzerine 15 Temmuz 1974'de yazılı olarak ve bu sefer gönüllü olarak askere alınıp **cepheye yollanmam** için dilekçe verdim. Ve hemen arkasından Kıbrıs harekâtı başladı.

Henüz cevap bile alma zamanı gelmeden savaş bitti ve gönüllü olmak için yaptığım teşebbüs bir «jest» olarak kaldı gitti. Ama kendi vicdanım için bu bir gösteriş değildi. Kabul etselerdi seve seve cepheye gidecektim.

Harekât bitince, ben de 30 Ağustos 1974'de, ev-

velce ertelediğim seyahatıma çıktım ve Amerika yolunu tuttum.

Bunu bana bir «isbat» vesilesi ve âleti yaptırdığı için, vatan duyguma saldıran komünist satılmışı ne kadar lânet etsem azdır. Acaba Kıbrıs savaşı sırasında o ve hempaları zerre kadar vatan duygusu ve vicdan kıpırdaması duymuşlar mıydı? Pek sanmam. Ama başkalarının vatan duygularına ve namusuna dil uzatmayı daha kolay bir kahramanlık saydıkları besbelli.

CELBE NİÇİN İTİRAZ ETTİM?

Neyse, amacım, hayatım boyunca vatanım için askerlik yapmaktan ve ateş hattına gitmekten kaçınmadığımı anlatmak ve kanunun bağışladığı fırsatlara rağmen istifadeyi düşünmediğim örneklerini vermek.

Peki, niçin Amerika'da, haksız da olsa, beni çağıran tebliğe itiraz etmişim?

Bunun bir değil, birçok sebebi vardı. Hastalığım çok nazik bir durumdaydı. Haftada 2 gün tedavi görüyordum. Hastaneler de, doktorlar da, yazılı raporlarında, «tedavisini yarım kesmesi ağır neticeler doğurabilir» diyorlardı.

Bu haksız ve mantıksız celbin, düşmanlarımın tertibi olduğunu biliyor, oyunlarına gelip onları tatmin için sıhhatimi ve gözümü kaybetmeyi tam bir akılsızlık sayıyordum. Yeter derecede onların elinden acı çekmiş, gözümü kaybeder hâle gelmişim. Vatanım için fedakârlık başka, onlar için kendimi feda etmek daha başka şeydi!

Üstelik, Amerika'da güçbelâ bir iş kurarken, vaktiyle Sıkıyönetim Komutanının 1944'deki celbine ve

keyfine uyarak yaptığım gibi boşu boşuna Ankara'ya kadar gene gitsem, işlerim de mahvolacak, herşey yıkılıp bozulacaktı.

Hak da, kanun da, açık seçik benden yanaydı. Başkonsolos Semih Baran ise, Türkiye lehine giriştiğim çeşitli faaliyetlerle memlekete, belki de Türkiye'de oluşumdan daha çok faydalı olduğumu kabul ediyor, bana hak veriyordu.

Kanunî haklarımı belirten bir dilekçeyle cevap yazdım ve niçin şimdilik dönme imkânımın olmadığını izah ettim.

TEBELLÜĞ ETMİŞ GÖSTERMİŞLER

Acayip dolaplarla başlayan bu «uğraşma», bundan sonra daha garip şekiller aldı - daha doğrusu almış, benim haberim bile olmadı-. Kaydıma, bir celp daha yollanmış da, «tebellüğ ettiğim halde» icabet etmemişim diye yazmışlar ve işlem yapmışlar. Ben böyle bir şey ne tebellüğ ettim, ne de bundan haberim oldu! Cevabımla tatmin olmuşlardır zannı altında işime baktım. Karşılık bir cevap daha almayışımı da pek yadırgamadım, çünkü Türkiye'den, resmî olsun, özel olsun, çok kere en önemli şeyler için cevap alınmadığını öğrenmiş, buna alışmışım.

O sırada yaşım 46'yı geçmişti; kanuna göre zaten askerlikten muaftım. Meğer tatbikatta öyle bir şey de yokmuş!

PASAPORTSUZ ORTADA KALIŞ!

Yıllarca sonra, pasaportumun, gizlice yapılan o işlem yüzünden geri alındığını ve «heimatloz» denilen

Bir statüye düşürüldüğümü öğrendim! Yabancı bir memlekette böyle bir durumla karşılaşmanın bana verdiği dehşeti düşünün! Seyahat bile edemez hale geldim! Buna karşılık, bir Amerikan pasaportuyla vatanı tekrar görmek yolu açık tutuluyordu! Mantıksız düşünüşün, vatan çıkarlarını ne yanlış yollarla savunmaya kalkıştığını düşünüp düşünüp şaşıttım. Fakat o sıralarda (yani 1966 - 67'lerde) fazla da düşünmeye ne halim, ne de lüzumum vardı. Zaten yenilmiş olarak yurda dönmeyi aklımdan savmıştım. Kurduğum her şey yıkılmış, ben yarınki ekmek parasını nereden çıkarıp çocuklarımı nasıl besleyebileceğim diye düşünmenin derdindeydim, Türkiye'ye seyahat edecek durumda değildim.

TUTULAN AVUKAT!!

Bu askerlik, vatandaşlık kaybı ve pasaport işlerimle uğraşması için, Türkiye'ye sık sık seyahat eden karımı görevlendirmiştim. «Git, avukat tut, Danıştayda (Devlet Şûrasında) dava aç» dedim. Eş-dost tavsiyesiyle bir avukat tutmuş. Adını bildirdi: Uğur Alacakaptan... Siyasal Bilgiler Fakültesinin de dekanıymış. Vaktile Solcular ve Kızıllar hakkında kitap yazmıştım ama, yeni nesilden haberim yoktu. Uğur Alacakaptan adını ilk defa duyuyordum. Türkiye'ye dönme emellerime hep itiraz eden eşime, benim Türkiye'ye dönmemi mümkün kılacak bu avukat hakkında sualler sormuş, «çok iyidir» cevabını almıştım. Pekâlâ dedim ve Uğur Alacakaptan'ın dolar olarak istediği avukatlık ücretlerini ödedim.

Günahına girmek istemem, fakat sonradan öğrendiğime göre davamı pek takip etmemiş. Zaten

de edemezmiş: Komünistlerin ve eylemcilerin faaliyetlerine iştiraki yüzünden 12 Mart sıralarında tevkif edilmiş ve sık sık hapislerde, mahkemelerde vakit geçirmiş, davam da böylece kaybolmuş gitmiş! Danıştayın (o dönemde Türkiye'deki havayı hiç bilmediğinden) hakkımı daha iyi koruyamamış oluşuna da şaşıttım! Sonraki kanun değişimleri olmasaydı, tam yenilgiyle bitecekti bu hikâye!

Tertiplerin belki de bir halkası olarak şu kadarını belirtiyim: bana gazetelerde saldıran bir solcu, avukatımın hapisane arkadaşımış. Acaba bu ikisi ne konuşurlarmış? Kulağım o günlerde onun için mi çınlarmış?

DOLAP İÇİNDE DOLAP

Askerlik hikâyem, görüyorsunuz, başkalarının askerlik hikâyelerine hiç benzemiyor. Ben de askerlik yaptığım için, kaybolan matra kapaklarının fıkrasını, gece çadırda nöbetçi subay hakkında «herif» dediği için, dışardan duyan yüzbaşının arkadaşımı tekmele-yişini, tepe alma, yerde sürünme hikâyelerini v.s. anlatırdım ama, bunlar hep birbirine benzeyen askerlik hatıraları. Benim asıl şu askerlik dışı askerlik hatıralarım cidden ibret alınacak şeylerdir.

BİR TÜRK DAHA VATANA DÖNDÜ

1969 yılı... Ne yapıp yapıp Türkiye'ye seyahat etmeğe karar verdim. Hisse senetlerimin satılması iki yıl daha benim yurda büsbütün dönmemi engelliyordu ama, hiç olmazsa seyahat eder, Türkiye'mi 22 yıl son-

ra ilk defa olarak bir daha görürdüm.

Eşim, Türkiye'de evlenmiş olan büyük kızım Aslıhan'la beraberdi. Kanuni formaliteler tamam olur olmaz, o yaz sonu, kızım Ceylan'ı alıp Almanya üstünden, hatırasını hâlâ unutamadığım nefis bir BMW arabası ile Türkiye'ye seyahat ettik. Bunca yıldır uzak kaldığım memleketime varınca tam bir sarhoş gibi hissettim kendimi. Kapıkule'den Türk bayrağı gözü-künce, daha Bulgar toprağında olduğum halde, arabadan atlayıp yeri öptüm. Kızım, ne de olsa Amerika'nın etkisiyle, bunu pek yadırgadı:

— Baba, melodramatik olma! dedi.

Yaşaran gözlerimi alaycı bir kahkahanın ardına gizliyerek:

— Yok canım, arkamızda Kızılderililer kovalıyor mu? diye yeri dinledim... tarzında zayıf bir 'espri' yaptım.

— Hem sonra, diye o devam etti; burası daha Bulgaristan toprağı...

— Evet ama, asırlarca Türk toprağı idi, şimdi bu tarafta kalmış, o kadar! diye cevap verdim.

Aslında, Türkiye tarafında böyle bir şey yaparsam, gösteriş sanarlar diye çekinmiş, uzaktan Türk bayrağını görür görmez coşarak Allahıma şükretmiş, bu sefer de kızımın eleştirisine çarpılmıştım.

Bu lüzumsuz duygulanmadan biraz da mahcup, arabaya girdim, işlettim. Kısa bir formaliteden sonra Bulgar - Türk sınırını aştım. «**Bir Türk Daha Vatana Dönmüştü**» ama, Nejat Muallimoğlu henüz bu isimli kitabını yazmadığı için böyle bir tabir o sırada aklıma gelmedi.

İstanbul'u — iyi ve kötü — çok değişmiş buldum. Akşam da olduğu için, doğma, büyüme İstanbul'lu olduğum halde Aksaray'larda kayboldum, evimin

yolunu güç belâ buldum. Hele Şişli'deki İskenderoğlu sokağına gelip de, apartman yığını görüncü yanlış girdim sandım, geri döndüm: 22 yıl önce burasını bıraktığım zaman sokağın öbür yanı tepelik ve meralıktı, bu yanı da şirin villâlarla süslüydü. Şimdi, bizim ev dahil, bir apartman ormanı türemiş buralarda!

NEW YORK YAKAMI BIRAKMIYOR

Eve ayak atar atmaz, unutmak istediğim Amerika karşıma hayalet gibi çıktı: 2 telgraf beni bekliyordu. Durmadan da New York'tan telefon ediyor, beni arıyorlarmış.

Neşem kaçtı. Bir süre New York'u aramadım. «Biraz da bensiz işi yürütmeği, problemlere çözüm bulmayı öğrensinler!» diye homurdandım.

Ama onlar yakamı bırakmadı. Telefon gene çaldı, beni yakaladı.

New York'ta krizler başlamış. Amerika'yı âniden ekonomik bunalım sarmış, borsa allak bullak olmuş, bizim de durumumuz sallanmış. Bundan istifadeye kalkan ve yerime bıraktığım Başkan Muavini Tom Foran, şirketi ele geçirmeğe, büyük yayınevlerinden birine bağlamaya ve büyük bir komisyonla kaçıp gitmeğe çalışıyormuş.

Soğukkanlı bildiğim dostum Wirth:

— «Aman koş gel, durumu ancak sen kurtarabilirsin!» diye bağıırıyordu.

— Sakin ol, dedim ve bir sürü çözüm yolları gösterip bensiz işi halletmesini tenbih ettim. Eve de kesin direktif verdim:

— Beni ararlarsa seyahattayım. Yokum. Kayboldum. Nerde olduğumu bilmiyorsunuz!

22 YIL SONRA TÜRKİYE

İki hafta, mantığımın ve aklımın nasihatlarına kulak asmayarak İstanbul'da kaldım. Eski dostlarımı buldum. Yeni dostlar edindim.

Vatanımın; hayallerimde, düşlerimde bunca yıl sayıklamalarımın da daha tatlı, daha da sıcak olduğunu gördüm. Dönmek lâfı edildikçe bayağı hasta oluyordum.

22 yıldan sonra ilk defa Yurda dönen bir insan Türkiye'yi nasıl bulur? Burada bunu anlatmıyacağım. Tam o günlerde Abdi İpekçi benimle bir röportaj yapmış ve bu sualleri sormuş, ben de tazesini tazesine cevap vermişim. Milliyette bütün bir sahife halinde yayınlanan bu mülakatı 11 No. lu EK'te verdim, merak edenler okuyabilir.

— Türkiye'ye ne zaman döneceksin? diye sorarlara,

— Hisse senetlerimi satar satmaz geliyorum cevabını veriyordum. «Sütler kaymak tutar tutmaz oradayım» der gibi.

KÖR DÖĞÜŞÜ

Nihayet Amerika'ya ayağımı sürerek döndüğümde, çok ciddî bir durumla karşılaştım. Yeni şirketler satın alarak çevre kirlenmesi işine de yayılıp genişleme faaliyetimiz, nakit sermayemizi daraltmış. Amerika'da birden patlak veren 1969 - 1970 Ekonomik Buh-

ranı müşterilerimizi iflâslara veya bize borçlarını ödeyemeyecek duruma sokmuş, bizi de tehlikeli darboğazlara sürüklemişti. Hisse senetlerimiz borsanın tümüyle birlikte değerini kaybetmişti. 1 yıllık miyonerliğim sönmeğe başlamıştı.

AMERİKAN USULÜ HOLDİNG'CİLİK

Gene sırası gelmişken, Amerika'nın «Conglomerate» denilen iş türünden bahsedeyim. Sıkıntıya düştüğümüz sırada, boynumuza takılmış taş gibi bizi suyun altına çeken Holding'cilik...

Bizdeki «Holding» lere benzeyen ve benzemeyen tarafları vardır. Amerikan ekonomisi parlak giderken bizi yukarlara iten, memleket bunalıma düşünce şirketimi hızlıca darboğazlara sürükleyen de bu oldu. «Conglomerate» işine girişmeseydik belki daha az sarsılırdık.

«Durma düşersin» atasözünü biz icad etmişiz ama, asıl geçerliği Amerika'da. Halinden memnun, olduğu yerde kalmak, yaptığı kârla yetinmek ve büyümek felsefesini güden Amerika'lı işadamları, çoğunlukla, batar gider. İllâ genişleyecek, yayılacaktır. Durmak yok. Durursan, durmak bilmeyen rakiplerin dalbudak salıyor, eninde sonunda müşterilerini de, işini de güçleri sayesinde elinden alıyorlar.

Büyümenin bir yolu kendi alanında olur. Bu da üretmeyi arttırmakla, yahut rakip firmaları satın alıp yutmakla başarılır. Bunun da bir sınırı vardır: rakipsiz hale gelecek kadar büyürseniz hükümet karşınıza dikilir, «Tröst» ve «Kartel» kurdunuz diye mahkeme yoluyla şirketinizi parçalar. İBM bu korkudan ne yapacağını şaşırır, Kompüterle ilgili şirketleri satın

alamaz. Gene de Adalet Bakanlığı pek çok dava açmıştır IBM aleyhine.

Büyümenin bir başka yolu, Kanunun pençesinden muaftır: «holding» kurar, başka sanayi dallarındaki şirketleri «subsidiary» şirket olarak satın alır, öyle işletirsiniz. Beni bu ikinci yola iş arkadaşım Wirth sevketti.

— Daha büyümezsek cılız kalırız, hasta oluruz, rakiplerimiz bizi yutar... Başka işlere de girelim, şirketler satın alalım, dedi.

Bu değilse de, asıl lâf gelişi söylediği bir başka söz aklımı çeldi:

— Hisselerini satmak için belki de 2 yıl beklemeğe gerek kalmaz; 3 yıldan önce borsaya girmiş olan bir iki şirketi satın alır, bu Holding'e bağlarsak, hisse değiş tokuşu yapar, öteki şirketin hisselerini de kanunen hemen satma imkânını kazanır, vatanına dönebilirsin, demişti.

Bu sözü aklıma takmış, 1969 boyunca Holding girişimine hız vermiştim. Maalesef Borsa'ya çoktan girmiş şirketleri satın almak kabil olmadı. Parlayan Amerikan ekonomisi Borsaya da sirayet etmiş, herkesin hisse senedi değerleniyor, pahalılaşıyordu. İmkânımız dışında fiyatlar istiyorlardı.

ŞİRKETLER SATIN ALMIŞTİM

Fakat artık Holding fikrinin yoluna düşmüştük. Borsa dışı şirketlerle pazarlık ettik. Her zamanki «yeni fikirlere ve buluşlara merak» huyum yüzünden, yerleşmiş, harcıalem işler yerine, henüz deneme safhasında bulunan girişimlerin peşine düştüm: biri yakuttan geçirilme lâzer (laser) ışınları sayesinde

fotoğrafçılık (Holografi), diğeri de çevre kirlenmesini önleyici aletler ve kimyevî maddeler üreten firmaydı. Bir de 4 boyutlu ses kaydeden laboratuvar vardı.

Tabii bu tercihlerimde sadece özel merak rol oynamıyordu; yeni kurulmuş şirketleri satın almak daha ucuz, daha kolaydı. Üstelik Amerikan borsaları da o günlerde yeniliğe karşı benim gibi düşkünlük gösteriyorlardı. Böyle işlere girmekte yarar vardı.

Holografi ve 4 boyutlu ses alma cihazları yapan firmalar, icatlarını geliştirmek için çok büyük hazır sermayeye ihtiyaç gösterdiğinden onları alamadım, fakat «Huxley» adındaki Holding'ime Syracuse'de, kirlenmiş dere ve göl sularını arıtan ilâçlar yapan bir firmayla, çevre kirlenmesini ölçecek makineler üzerinde çalışan firmaları satın alıp bağladım.

Bunlar henüz «prototip» üretme safhasındaydı. Tam üretmeye geçmeleri ve pazarlama kadrolarını kurmaları için büyükçe yatırımlar yapmak gerekiyordu. Daha bir yıl, ana şirkete para getirecek halde değildiler. «Zarar yok» dedik ve Türkiye'ye ilk girişimden az evvel, kendi yayın işimizin rezervlerinden ayırıp ayırıp onları beslemeye koyulduk. Bu da Amerika'da normaldi: «Holding»in Amerikan İngilizcesindeki karşılığı «**Parent Co**», yani «Ana Baba Şirket» dendiğine göre, «çocuk» şirketlerimizi beslememiz şarttı. Ne zararı vardı?

İŞLER TERS DÖNÜNCE

Meğer zarar varmış! Şüphesiz Amerikan ekonomisi, bu kadar muazzam şekilde ve bu derece çabuk ve ânide sarsıntı geçirmeseydi, bunlar şahane yatırımlardı. Bugün dünyada en iyi para kazanan şirket-

ler, Çevre Kirlenmesi işiyle uğraşanlardır. Fakat ekonomik bunalım çarpınca, henüz para getirir halde olmayan işletmeler baş belâsı oluyor. Para yetiştiremiyorsunuz. Bir sene beklemeye de haliniz kalmıyor, çünkü rezervlerinizi de yitirmiş halde yakalanıyorsunuz.

Borsa, tayfuna çarpılmış gibi alabora olunca hisselerinizin değeri düşüyor, sermaye arttırmanın en pratik yolu olan, yeni hisse arzıyla pek bir para toparlayamıyorsunuz. Alacaklarınızı tahsil edemiyorsunuz; protestolarınıza herkes vız geçiyor (çünkü onlar da kendi alacaklılarına nafile protestolar çekmekle meşguller!) Zaten alacaklarınızın çoğunun yerinde yeller estiğini görüyorsunuz. Sağlamları bile ayak sürüyor: hatırlarım, İBM bize ufak bir borcunu 5 ay, birçok liseler (hem de özel değil, resmî liseler!) 8-9, hatta 13 ayda ödediler! Her tarafta paranız takılı kalıyor.

Müşterilerimiz olan okullar ve üniversiteler de, memleket çapında herşeyi kasıp kavuran bu bunalımdan müteessir oldukları için bütçelerini kısıyor, pek bir şey almaz oluyorlar, geliriniz de kuruyor!

Amerikan iş hayatı bombardımana uğramış şehirler gibi yanıp yıkılırken ve kıvrılırken, şu işe bakın ki benim gönlüm ve heyecanım tâ uzaklarda kalan İstanbul'daydı! Gene de, yarı yürek ve yarı kafayla birşeyler becerdim, iflâs bulutlarını savdım, çattırıcıyan iş gemisini gene yüzer hale getirdim.

GEMİMİ KURTARDIM

Bunalım bulutları işimiz üzerinde birikiyor, fakat ben maalesef eski enerjimi bulamıyor, hâlâ gerekli tepkiyi gösteremiyordum.

Aklım fikrim, tadı yarım kalan Türkiye seyahatımdaydı. İştahsız, hevesiz bazı tedbirler aldım, şirketi uçurumun kenarından kurtardım. Etrafımızda teşebbüsler çatır çatır çöker ve batarken (haftada birkaç bin iflâs oluyor, borsada bazen birkaç gün içinde birkaç milyar doların yok olduğu oluyordu), biz kıl gibi kendimizi çektik çıkardık. Ama artık yaralıydık.

1970 yılı daha iyi bir yıl olmadı. Neredeyse 1928 Buhranını hatırlatan ekonomik bunalım Amerika'da devam ediyordu. (Ben yurda döndükten sonra bile hızını alamadı, nihayet 2 yıl kadar önce, 1973'de düzelir gibi oluyordu ki, Orta Doğu ve Petrol Bunalımı bir şamar daha attı, hâlâ toparlanamıyor. Üstelik, Türkiye'de iyi bildiğimiz Enflsyon'la İşsizliğin çifte mengenesi arasında Amerika kıvranıyor. İç ve Dış Siyasette de bunalımdan bunalıma sürükleniyor...)

Bunlar benim o zamanki sorunlarım değildi. Amerika'ya dönmüş, kendimi henüz başlayan bir ekonomik kasırga içinde bulmuş, «gemisini kurtaran kap-tandır» demiş, az çok bir limana varmıştım.

Ama artık...

HAYIR İşLERİNE DöNüş

İş HAYATINDAN SOğUMA

Gördüklerim, geğirdiklerim bende büyük bir düşünce ve duygu dönüşmesi doğurmuştu. İş hayatından iyice soğumuştum.

Tam hayalim tahakkuk edecek, Türkiye'ne büyük imkânlarla ve matbaa makineleriyle dönecek ha-

le gelmişken, herşey gene çatır çatır çökmüştü.

— Ne talih varmış bende! diye düşündüm. Hele bu seferki tam talihin bir sillesiydi.

Son sefer İstanbul'da, 20 küsur yıl sonra tekrar gördüğüm eski arkadaşım Muzaffer Eriş hâlâ mektuplar yazıyor, ne çeşit matbaa makinelerinin Türkiye'de geçerli olacağını bana anlatıyordu. Cevap bile veremedim. Ne diyebilirdim?

Şimdi ne yapacaktım? Kaç defalar yaptığım gibi, yeniden kolları sıvayacak, inatla işe sarılıp sıfırdan gene başlayacak mıyım? Bu beni Amerika'ya gene kaç yıl köle edecekti?

Artık gençliğim de kalmamıştı. Bu mücadele içinde yenmek hırsıyla gözüm dönmüş, farketmemişim. Yıllar bir bir, saatin saniye yelkovanı gibi tık tık edip geçivermiş gitmiş...

MAKİNELEŞMİŞTİM

Çalıştım mı deli gibi çalışırım. Sabah, akşam, gece... 16-18 saat günde... 7 gün haftada... Ve çok kere yıllık tatil de yapmadan... iki kulağımda iki telefon, her dakikam bir işle, bir randevuyla tıka basa dolu...

Günler olur, büromdaki odamın kapısı her beş-on dakikada bir açılır, taze bir problemle bir memurum veya iş arkadaşım girer. Dinlerim, düşünürüm, telefona sarılırım, yahut fırlar giderim, muhakkak bir çözüm yolu bulurum. İşim gücüm çözüm **bulmak**. Sanki makineyim. Koltukta oturan bir kompüterim. İşim dertlere çare bulmak.

Ve, gitgide kimsenin işini beğenmeyen, ters bir insan oluyorum. Kısmen de haklıyım. En büyük

şirketlerde çok büyük mevkilerde bulunmuş yöneticileri dolgun maaşlarla alıyorum, beceriksiz çıkıyor. Harvard Üniversitesinin Dekan muavini bile öyle çıktı. Sebebini sonra anladım: büyük teşkilatlar içinde iş, hatalara rağmen nasılsa yürüyor. Ama küçük şirketlerde iş başa kalınca hemen sırtıyor.

Kendime bakıyorum. Ben de gitgide kısırlaşıyorum. İşe ait olmayan bir şeyi binde bir okumak fırsatı buluyorum. İş konusu dışında yazı da yazmıyorum artık. Binde bir. Ne Amerika, ne de Türkiye basını için vakit bulabiliyorum.

Cumhuriyet'teki yazılarımı, evvelâ fazla sola kaydılar diye kestim, fakat başka gazeteler yazı istediği halde hevesim —daha doğrusu fikrî iktidarım —yok.

YAŞAMAK DEĞİL, HASTALIK!

Çünkü beynim hep iş sorunlarına saplanmış. Düşünüşümün tekerlekleri hendeğe takılmış, çıkamıyor.

O kadar sevdiğim seyahatlardan bile zor zevk alıyorum. Hep iş düşünüyorum. Duygularım sifıra yaklaşmış, sade beyinle yaşıyorum, o beyinin ibresi de saplanmış, hep «iş! iş!» diye gösteren noktada duruyor.

İşte son 5 - 10 yılım böyle geçmişti. 1969'da Türkiye'ye ayak basar basmaz, kara bir uykudan uyanmış gibi oldum. Ve dönüşümde, kendimi yukarki gibi tahlil edince dehşete düştüm. Bu yaşamak değil, hastalıktı!

AMERİKA'DA ZİNCİRLİ ÖLECEĞİM

Ekonomik bunalım, kafamdaki ve gönlümdeki te-reddütleri daha da kesinleştirdi.

Eşim bana şevk ve cesaret vermek istiyor, moral yükseltmek için durmadan:

— Oğuz, yılma, sen gene hiç yoktan bu işi kur-tarır, büyütürsün. Birkaç sene daha kalmak icabetse bile kalırız burda, sen de bir servetle yurda dönersin, vazgeçme hedefinden, diyordu.

Vazgeçme niyetlisi olduğumu tabii farketmişti.

— Olmaz artık, diyordum. Gönlüm bu işte değil. Bu eski plânı illâ harfiyen yerine getireceğim diye inat eder, uğraşırsam ayağıma zincir olacak — daha doğrusu zaten 22 yıldır sarılmış olan bu zinciri kırmam, kurtulmam kabil olmayacak— ve Amerika'da zincirlenmiş, esir kalmış olarak ölüp gideceğim. Ancak plânımdan vazgeçer, iş hayatından sıyrılırsam hürriyetime kavuşurum...

Eşimle tartışmalar gitgide artıyordu.

— Memur ol öyleyse, gene de yılda 2-3 haftalığına Türkiye'ye gidip gezebilirsin, diyordu.

— Tam söyledin işte! Yılda 2 - 3 hafta! Ben Türkiye'ye dönmek istiyorum, turist gibi ziyarete gitmek değil!

— Peki, ne yapacaksın öyleyse? İşlerini hemen bırakamazsın ki! Şirket iflâs eder. Müflis olarak dönmek istemezsin herhalde!

Cevap vermedim. O gece uzun uzun düşünüp yeni plânlar çizdim.

Nihayet kararımı verdim: İşlerimi yeniden güçlendirip büyüteceğime, bilâkis küçük çapta tutacak ve hatta tasfiye edecektim. O arada, 274.000 hisse senedim yeniden değerlendirirse, üçüncü yıl sonunda satacaktım. Zaten kanuni bekleme süresinin çoğu geçmiş, bir yıl ancak kalmıştı. Bu bir yılı da Amerika'da, mümkün olduğu kadar iş hayatına az katılarak geçirecektim.

AMERİKA'DA TÜRK ANSİKLOPESİSİ

Kararımı uygulamaya başladım. Tartışmalarımız azalır ümidiyle, yollarımızın çok ayrılmış bulunduğu karımı da benimle birlikte bir faaliyete katmak istedim ve Türkler hakkında İngilizce bir ansiklopedi çıkarmayı kararlaştırdım.

«Turkish - American Encyclopedic Digest» eseri önceleri bizim borsadaki yayım şirketi yayınları arasında çıkacaktı; fakat para kaybedeceğini iş arkadaşlarım da bildiği için halka açık bir şirket bunalım geçirirken orda yayınlamak tenkit konusu olur diye bunu cebimden para verip yayınladım.

Malî sıkıntı içindeyken ve en ağır şartlar altında, Türkleri tanıtan bu bir ciltlik ansiklopediyi inat ettim, çıkardım. Ama anamdan emdiğim süt burnumdan geldi! Hükümetin yardımını istedik, Başbakan Nihat Erim'in 90 aboneliği hariç, kılını kıpırdatan olma-

Amerika'da çıkardığım ve bana bir hayli pahalıya mal olan Türk - Amerikan Ansiklopedisi

lı; yoksa 2-3 cilt daha çıkartıp bu tanıtma eserini genişletebilirdim. Gelirlerin ötesinde masrafların bana ayda bir 700-800 dolara daha mal olduğunu ve ecel terleri döktüğümü unutamıyorum.

Allaha şükür eseri tamamladık. Eşim de canla başla çalıştı o sırada. Şirketlerimin bir kısmını, Arizona'da bir firmaya, yok bahasına, devrederek yüklerinden kurtuldum. sadece Eğitim Yayınları şirketimin nüvesini ve 274.000 hissemi (bir gün gelir, borsada değerlenir ümîdiyle) alıkoydum.

İŞ HAYATINDAN HAYIR İŞLERİNE

1970 sonu veya 1971 başlangıcında, «Human Values» (İnsancıl Değerler) adlı bir hayır derneğinin ve Vakfın üyesiydim. Beni yöneticiler kurulu başkanı seçtiler. Ben bunu, boş zamanlarımı değerlendireceğim bir iş gibi karşılamadım, işe bilâkis ciddî surette sarıldım.

Narkotik Eğitimi konusuna işte böyle girdim.

Daha 1968'lerde, küçük kızım lisede ve sonra üniversitede okurken, evimize girip çıkan arkadaşlarının içinde eroin, LSD ve kokain tutkunlarının ne kadar çok olduğunu farketmiş, Ceylan'la birlikte bunun sebeplerini araştırmıştık.

Amerika'lıları ne kadar yabancı saysam da, gördüğüm facialar beni çok duygulandırmıştı. Giderayak onlara da faydalı olmak istiyordum.

NARKOTİK EĞİTİMİNE NEDEN GİRİŞTİM

Derken, Türkiye aleyhine ahmakça bir kampanya başladı. Halk efkârını kışkırtanlardan başka, bir de

hükûmet içinde olanlar vardı. Türkiye'nin zorla dize getirilmesini savunanların başında, Kıbrıs'lı Rum Ed Rossides vardı. Bu adamı çok eskiden tanımıştım.

Bu kışkırtıcılara göre Amerikan gençliğini Türkiye zehirliyormuş. Çünkü afyon Anadolu'da yetişiyormuş ve yüzde yetmiş kaçak eroinin kaynağı Türkiye imiş.

Dr. Oguz R. Turkkan has degrees in law and experimental psychology, is the author of various books and articles in three languages and has a background in both the educational field (taught at Columbia University) and business (publishing). Deeply concerned with the drug problem and disturbed by attacks on his native country Turkey as the source of the American trouble, he became involved in the fight on drug abuse since 1969. Convinced that the real problem lies in the high demand for drugs in contemporary American culture and subculture, he developed innovative techniques and a Total Approach for preventive education. Dr. Turkkan is the Chairman of the Board of Trustees of the Institute for the Advancement of Human Values.

Hernekadar soldaki Amerikan dergisi, yazısında, uyuşturucu maddelere karşı mücadeleye sadece Türk olduğum için ve Türklere savrulan ithamların haksızlığını ıspat için giriştiğimi ileri sürmüştü de, bundan başka sebepler de buna eklenmişti. Mesele, sağdaki resimde görülen ve yüz numarada damarına iğne sıkarken ölen kız gibi pek çok zavallı görmüş, hatta böyle resimlerini çekmiştim. Bu facialar da beni etkiledi.

Bahsettiğim vakfa başkan seçilince, narkotik konusunu ön plâna aldım. Bir dergi, «Dr. Türkkan, Türk olduğun için, yurttaşlarına karşı yapılan ithamlara sınırlanarak bu işe girmişti» diye yazdı ki, tabii kıs-

men doğruydu. Fakat Amerikan gençliğinin bazen insanı ağlatacak kadar feci olan hayat dramı ve ailelerinin perişan hali de bana dokunmuştu.

Zaten bir-iki yıl daha Amerika'da, hisse senetlerim dolayısıyla kalmak zorundaydım. Eşimin de Amerika'dan ayrılma planıma henüz akılı yatmamıştı ve zaman lâzımdı. İyisi mi, topluma bir faydam dokunsun istedim.

NARKOTİK SORUNUNA YENİ ÇÖZÜMLER

Narkotik sorununa da yeni fikirlerle girmenin lüzumuna inanmıştım.

Amerika'da bu sorun, artan gayretlere rağmen, yıllar geçtikçe azalmıyor, artıyordu. Demek ki bir şey, birkaç şey yanlış yapılıyordu.

Polis ve gümrük zoruyla salgın durdurulamazdı. Amerikan Hariciyesinin zorbalığı ile Türkiye'de afyon ekimi durdurulsa bile iş hallolmazdı, çünkü Amerika kendisi, afyondan daha da zararlı olan narkotik maddeler imal ediyor ve bunları kontrol edemiyordu. Gençler afyon ve eroin bulamayınca başka «akıl ve ruh değiştirici» maddelere dönüyorlardı.

Tutkularını tedavi etme yolu da, her ne kadar yapılması gerekli bir işse de, salgını durduramazdı. Tek çare Eğitimdeydi. Fakat eğitim de yanlış yapılıyordu. Bu psiko - sosyolojik hastalığı akıl ve mantıkla, ders ve izahla ve korkutmayla halletmeye çalışıyorlardı. İş daha ince, daha derindi. Duygulara ve değer yargılarına hitap etmek, ters istikamette bir moda yaratmak lâzımdı.

ÜMİT TEKERLEKLERİ

Bu tez üzerine bir televizyon piyesini adapte edip videotype çektim, («Yeniden Doğuş» — Rebirth), konferanslar verdim, Amerikan narkotik mücadele şeflerinden biri olarak devlet mekanizmasında yükselen Ed Rosides'le yeniden mücadele ettim. (Yeniden diyorum, çünkü ikimiz de gençken, bu Kıbrıs'lı Rum avukatla Kolumbiya Üniversitesinde şiddetli bir tartışma yapmıştık). Vaşington Kongresi beni uzman olarak iki defa çağırdı. Amerikan Senatosu encümenlerinde görüşümü anlattım. «Tavsiyelerini uygula, göster bakalım Dr. Türkkan» dediler.

«Gezici Okul» fikrimi bu meseleye de uygulayarak kullandım. Bu otobüsler «Ümit Tekerlekleri» (Wheels of Hope) adıyla pek ün saldılar ve televizyonlarda gösterildiler. İşin tam içindeydim. Tehlikeli bir işti de, çünkü eroinmanlar ve tutkulular, kâh şuurlarını kaybettikleri için, kâh para bulma hırsıyla, gazetelerde hep okuduğunuz o bin bir cinayeti ve saldırırlıkları işliyorlardı ve ben, gönüllü gençlerimle birlikte, aralarına girme zorunda kalıyordum. En tehlikeli mahallelerde başıma gelenleri bir başka vesileyle belki anlatırım.

«Ümit Tekerlekleri» zenci «getto»larına bile giriyordu. Ben de bu «Gezici Tartışma Yuvalarıyla» birlikte seyahat ettim, gençlerle konuştum. Bir hayli de dinledim, onları anlamaya gayret ettim.

Birlikte çalıştığım fedakâr gönüllü gençleri bu yolda yetiştirdim; onların da beni etkiledikleri oldu.

Amerika'nın dört bir tarafından tebrikler, teşvikler yağdı. «Devam! Devam!» dediler. Ama yetmişti artık.

İşte Amerika'da son yaptığım iş bu oldu.

Otobüslerimin bazılarının içi «Gezen Büro» halindeydi. Gönüllü gençler Narkotik Eğitimi için orada iş görürlerdi (duvardaki afiş sigaraya karşı da uyarıyor). Bazı otobüslerim ise «Gezen Sergi» idi. Alt resimde, çocuklara ve anababalarına uyuşturucu maddeler hakkında bilgi veriyor, yarışmamızı anlatıyorum.

ZİNCİRLERİ ÇÖZDÜM GELDİM

Nihayet 1972'de, Türkiye'de önceleri 4 - 5 ay daha sonra da daha çok kalabilecek şekilde işlerimi ayar ettim. Para getiren pek çok işleri acımadan kesim attım. Çare ancak bundaydı.

«Ümit Tekerlekleri» min başarısı büyük yankılar uyandırdı. Basındakilerden ve resmi teşekküllerin teşekkürlerinden bir kaçı..

Hayat arkadaşım bu fikirde değildi. Bazen heyecanlanıyordum ve onu anlamıyordum; o da beni galiba artık hiç anlayamaz olmuştu.

Ben sanırım birçok kereler eşimin duygularını daha çok sezebiliyordum. Türkiye'de, tutukluluğum

arasında çok acı çekmişti. Belki de kadın olduğu için, Türkiye ile acı, ruhunda, tek kavram halinde birleşmiş gibiydi (26)

Amerika ona nisbeten mutluluk getirmişti. Amerika'da günü gününe dövüşmeleri ben yapıyordum bana, o nisbeten rahat bir hayat geçirmişti Amerika'da.

Birçok dostlar (hepsi Türk dostlar) edinmişti. Çocuklarımız hâlâ Amerika'da kalıyor, yurda ne zaman dönecekleri bilinmiyordu. Alışılmışı kökünden değiştirmek o yaşta onun tabiatına çok zor geliyordu. Bu dünyasını yıkmak istemiyor, 15 yıldır sevip bağlandığı, hatıra dolu evi bırakmağa gönlü razı oluyordu.

O da haklıydı, ben de... Benim gibi, Türk olan herşeye ve Türkiye'ye karşı, belki de mantık-dışı ve «âşık» çasına bir saplantısı da olmadığı için, dönmekteki ısrarımı bir inat gibi görüyordu. O da herhalde bir gün vatanına büsbütün dönmek istiyordu; fakat daha birkaç yıl sonra.

Bensiz Amerika'da kalabilme imkânı da yoktu. Ben artık mazaret ve erteleme gayretlerine kesin bir «hayır»la cevap verince, herhalde onun gözünde dünyasını yıkmağa azmetmiş bir düşman gibi görünüyordum.

«Amerika'ya muvakkat ve sade bir süre için gelmek üzere Türkiye'yi bırakmamış mıydık? Bu müşterek kararımız değil miydi? Çok bile kaldık» gibi mantığa dayanan haklılıkları, onun gönlünün «haklı» gördüğü şeyi değiştiremiyordu.

(26) Bana anlatıldığına göre, benim gibi 1944'de acı çekmiş, fakat Türkiye'de kalmış başka bir arkadaşın karısı da aynı hislerle bocalamış.

1972 sonuydu...

Tartışmalar, sakin mantık ve ikna gayretlerini yavaş yavaş kemirdi, duygular, zaman zaman çok acı olarak, anlaşma yollarını geçilmez seller gibi kapladı. Yaydan oklar fırladı. Ve nihayet yollarımız ayrıldı.

*
**

AMERİKADAKİ TÜRK LÜK ÇALIŞMALARI

Büyük bir acı içinde ve tek başıma, dönüş işlerime giriştim.

Ben uzakta olayım, olmıyayım, devam edecek ufak bir büro kurdum.

Amerika'da, seminer tertibi; bir dergi yayımı (Human Values), Konferans ve yazıcılık gibi, beni muayyen süreler dışında bağlamayan işleri alıkoydum, bunların ötesindeki işlerin çoğundan kendimi sıyırdım.

Gelir olarak pek düştüm ama, nihayet hürriyetime kavuşabilmişim; yurdumda uzun süre yaşayabilecek şekilde İstanbul'a dönüyordum.

Hem de birçok Amerikan dergi ve haber servislerinin muhabiri olarak...

SAHİFELERİ KAPIYORUM

Dönmeden evvel Amerika'daki hayat kitabımda kapanacak bazı sahifeler vardı. New Rochelle'deki muazzam evimiz eşime, eşyalardan da en değerli olanlar (renkli televizyonlar, halılar, modern möble takımları.. v.s.) onunla kızlarım arasında paylaşıldı. Son

otomobilimiz de satılıp parası dağıtıldı. Yukarda bahsettiğim iş büromu bir yazıhane haline indirdim ve bunu New York'un göbeğinde kurdum - hâlâ da devam ettiriyorum.

Kütüphanemin büyük bir kısmını, New York'ta yeni açılan «Türk Evi» ne, yarım milyonu aşkın değeri olan eğitim makinelerimi, film ve mikrofilmlerimi ve Eğitim Teknoloji kitaplarımı da İstanbul'daki Boğaziçi Üniversitesine armağan ettim.

Ben ise, anlaşılmaz bir şekilde atılıp kaybolanlardan artakalan en çok sevdiğim kitaplarımı, bulabildiğim vesikalarımı, teyp ve fotoğraf makinelerimi, kılıçlarımı, ok ve yaylarımı aldım (26) B). Bir de seyahatlerim için, «Camper» denilen yatak, mutfaklı ve buzdolaplı bir Volkswagen otomobili edindim; Belçika'nın Anvers limanına sevkettikten sonra, uçağa binmeden evvel eş dosta vedâ ettim.

VEDALAŞMA

Beni sevenler (meğer bir hayli varmış) çok üzüldüler. Büsbütün de bağlarımı koparmadığımı, yılda 3 - 4 ay gene geleceğimi söyleyince sevindiler.

Ayrılmamdan bir iki gece evvel dostlarımla oturmuş konuşuyorduk. Her zamanki gibi konu, Türklüğe yararlı olma noktasına döndü.

— Oğuz, burada Türkiye'ye çok büyük faydan dokunuyor. Sen gidince büyük bir eksik olacak. Bura-

(26 B) Bunların bir kısmı, kırılır korkusuyla, uçak ve trenlerde Avrupa'da yanımda taşımağa mecbur oldum. Kendimle alay da etmeği ihmal etmediğim için kendi halime güldüm ve bir karikatürümü çizdim.

dan Türkiye'ye daha çok faydan dokunur, dedi biri. Sanki artık cayabilirmişim gibi! Derdimi anlatmağa çalıştım :

AMERİKA'DA DA FAYDALI OLUNUR

— Ben Türkiye'ye hasret kaldım. Türkiye'de de Türklüğe katkıda bulunabileceğime inanıyorum. Fakat bu, Amerika'da yapabildiğimden daha az da olsa, yurda dönmemem için sebep değil. Herşeye rağmen Türkiye'de yaşamak istiyorum. Zaten kendimi gurbe-te yollarken, buna «bir müddet için» diye eşimle birlikte geçici olarak karar vermiştik. Süre çok uzun sürmüştü ama, «geçici» lik kararı kafamda değişmemişti ki.

O gece arkadaşlarımla, Amerika'da geçen 25 yılın muhasebesini yaptık —Türklüğe yarar açısından— Bukadar eskiye kadar gidebilenler — içlerinde 2 tanesi en kıdemli dostlarımdı — eski günleri benimle birlikte andılar, ötekilerine anlattılar. Bu bölümü

Bu bölümü kapamadan evvel, okuyucularıyla da bu «aVtana hizmet muhasebesini» paylaşmak isterim.

MİLLET İÇİN VAKİT BULMA

İçten inandığım «milletime yararlı bir insan olmak» ülküsüne göre, belki de Amerika'da, Türkiye'de yapma fırsatını bulacağımdan çok işe yaramıştım. Amerika'dan gelmiş geçmiş elçilerimiz, konsoloslarımız ve diğer resmî görevlilerimiz alenen ve gıyabımda, söylemiş ve yazmışlardı. Dış Türklerin bir dergisi de, beni «Yeni bir Ali Suavi» diyerek anmak kadirşinaslığını göstermişti.

Eşim de, kâh benim faaliyetlerime katılarak, kâh kendi başına ve Türk kadınlarının dernek başkanı olarak, Türklük hayrına çalışmaktan geri kalmadı. Fakat aramızda bir görüş ve his farkı yavaş yavaş belirme-ye başlamıştı: O Amerika'da faydalı olmak ve yaşamak, zaman zaman da Türkiye'yi ziyaret etmek istiyordu, ben ise Türkiye'de yaşamak, zaman zaman da Amerika'yı ziyaret etmek istiyordum. İki görüş de pekâlâ tartışılabilirdi. Yahut da, düşünceden çok duygulu meselesi olduğu için, tartışılmazdı. Tartışmak şart oldu ve bir şeyi halletmedi — ya da halletti: her birimiz inandığımız yolda tek başımıza yürümemiz gerektiğini gördük...

VATANSEVERLİK SARİDİR

Arkadaşlarımla, Amerika içinde yaptıklarımı ve yaptıklarımızı yâdettik...

Türkiye ve Türklük yalnız benim değil, gurbetteki her Türkün kafasını kurcalayan şeydi. Bizdeki bu «saplanışa», Amerika'lılar şaşardı. Hatta, ilk tanıdığım sırada, Amerika'lılar gibi işinden başka bir şey düşünemeyen bir Türk işadamı:

— Yahu, noluyorsunuz böyle? Öğrencisine varıncaya kadar bizim memleketlilerin lâfı hep Türkiye veya Türkiye için bir şey yapmak, filân. Para kazanıp hayatınızı kurtarmağa baksanıza! Size ne arkanızda kalmış Türkiye'den...

Bunu söyleyen, daha evvelce de bahsettiğim Sami Tekiner'di. Sonraları dost olduk. Bir gün geldi, onu da memleket hasreti sarıverdi. Şahıslara yardım etmeyi sevmeyen ve karısı Alman - Amerikan, çocukları da Amerikalılaştırmış olan bu başarılı işadamı, Türki-

ye'ye hayırlı iş yapmaktan başka iş konuşamaz hale girdi. Ve bir hayli de gayret gösterdi.

Demek ki her Türk'ün içinde bir millet aşkı yatıyor; bazen külleniyor, hatta zararlı çiçekler bile açtığı oluyor ama, doğru bir rüzgâr esmeye görsün, o ateş gene parlıyor.

BULGARİSTAN TÜRKLERİ İŞİ

Tekiner'in burnunu böyle bir hayır işine daha 1949'da ben sokmuştum. O sıralarda Bulgaristan, bir kuvvet gösterisi hevesiyle, yüzbinden çok Bulgaristan Türkünü, birkaç gün gibi kısa bir süre içinde, insafsızca hudut dışı etmişti. Bu «Dış Türkler» on parasız olarak Türkiye'ye sığınmışlardı ve yardıma muhtaçtılar.

O sırada gözüme bir imkân çarptı: Savaş yılları sonunda başlayan Amerika'nın yardım için ayırdığı «UNRRA Göçmenler Fonunun» bitmesine 3 gün kalmış. Bu fona tahsis edilen Amerika'nın Tarım maddeleri «fazlaları», hayır cemiyetleri yoluyla ihtiyacı olan ülkelere veriliyormuş. Tam bizim Bulgaristan Göçmenlerine uyacak bir durum! Acele araştırdım, baktım ne elçiliğimizin, ne de konsoloslüğümüzün haberi var.

O yıllarda, harpten yanıp yakılmış olan Batı Almanlara, New York'taki akrabalarının yolladıkları gıda paketleri çoğunluk, Alman mahallesinde olan acentesi dolayısıyla Sami Tekiner'den geçerdi; hayır cemiyetleri de Almanya'ya gıda yardımını onun yoluyla yaparlardı. Bu münasebetle bu işi iyi bilirdi.

— Haydi bakalım, sade para yapacaksın, Almanlara yarayacaksın değil ya, şimdi de Türklerin sırası

geldi, dedim ve yardımını sağladım. O yol gösterdi... Ondan öğrendiğim yerlere gittim. Washington'lara koştum ve Türk göçmenleri için 3 günlük mühlet bitmeden tonlarca süt tozu, yumurta gibi yardım maddeleri kopardık.

Son dakikada iş çıkmaza girdi: Amerikan teşkilâtı yardımı Türk hükümetine «direkt» veremezmiş, Sami'nin acentesi de vasıta olamazmış; arada Amerika'da bir «hayır derneği» bulunmalıymış. Onu da bulduk. Amerika'da «American-Türk Society» adında bir dernek vardı; o sıralarda «adı var, cismi yok» kabilindendi. Sadece yılda bir, Cumhuriyet Balosu yapar, sonra kaybolurdu. Onlar namına yardımı alıp Türkiye'ye yolladık. Güzel bir tebrik geldi (hayret edilecek bir şey, çünkü çok kere gelmez de!). Adı var, izi yok dernek de, yıllarca, her faaliyet raporunda, bu «başarılarından» bahsetti (Sonraları bu dernek bir hayli faal oldu)

TÜRK FAKÜLTESİ VE YÜZER SERGİ

Bu hayırlı iş 3 gün içinde olup bitmişti ama, başka faaliyetler bir hayli zamanımı alıyordu. Bunlara bazen ben önyak olmadığım halde sonunda kendimi, dilim bir karış dışarda, koşar buluyordum. Hiç akıl lanmadığım için «haydi aslanım» dediler mi, işi gücü bırakıp bunlarla uğraşıyordum.

Bazen, sırf fikir vermek için, Cumhuriyet'teki makalelerimde bir şey ortaya atıyordum, iş onunla bitmiyordu. Fikri beğenip de biri başlattı mı, «haydi gel bakalım sen söyledindi» diyorlar, gene beni koşturuyorlardı.

Kolumbia Üniversitesinde bir **Türk bölümünün**

açılması böyle olmuştu. Büyük Türk dostu Prof. Dr. Ernst Jackh ile bunu plânlamıştık. Merhum Prof. Fumat Köprülü, Dışişleri Bakanırken yazımı okumuş ve işi başlatmıştı. Biz de tamamladık.

Bir başka makale de, «**Yüzer Sergi**» projesi haline geldi. Sayın Cihat Baban, Tarsus vapurunu bu plân gereğince donatmış; içinde moda defilesi ve halk oyuncularının olduğu halde, Havana, Florida ve Charleston'a uğradıktan sonra New York'a geldi. Tabii müthiş zaman alıcı faaliyetler oldu ama, bir hayli de Türk propagandası yapıldı bu sayede.

MODA VE KARAYILAN

Daha sonraları, tanıdığım milyoner bir Amerikalı tekstilciye fikir verecek oldum. Minesotalı olan ve «Petti bluz ve etekleri» ile ün salan bu firma (27) her yıl bir ülkenin desen ve motiflerinden ilham alarak moda çıkarırmış. O yıl da Japonya'yı düşünüyormuş. Ben, «Türkiye'den alın bu yıl, pişman olmazsınız» dedim ve sahiplerinden Bruce Glen'i evime davet ettim.

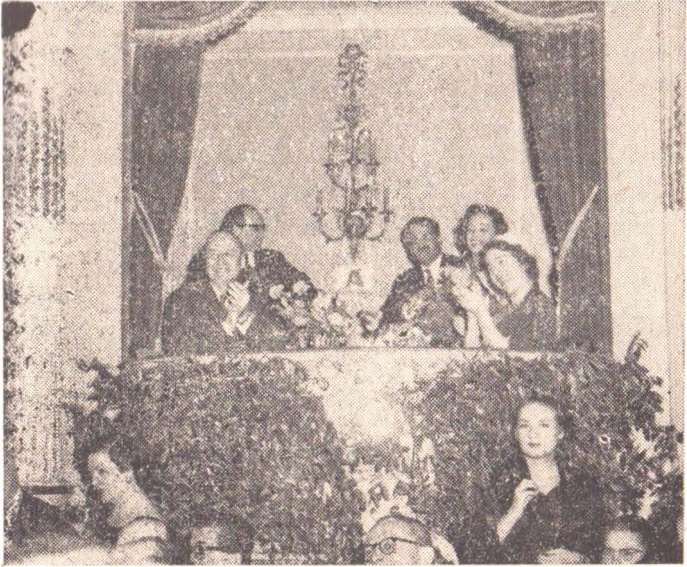
Duvarlarım, tavanlarım hep Türk süsleriyle, eşya ve tablolarıyla kaplıydı. Kitaplardan da faydalandım, projektörle «Slide» (diya) gösterdim. Tarsusla gelen ekibin Valdorf Astorya otelinde tertiplediğimiz moda defilesinin renkli olarak çektiğim filmini oynattım.

— Okey! dedi.

Ama bana gene iş çıktı. Fena da olmadı. Onların

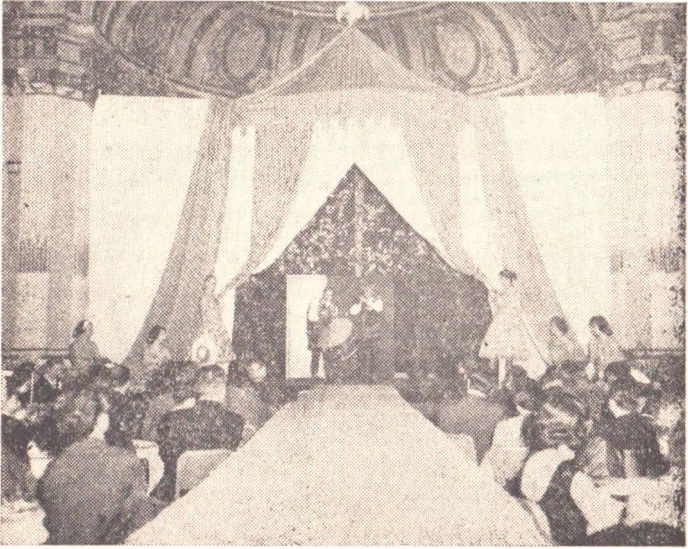
(27) Şirketin adı «Rhea Manufacturing Co.» ama, bu (Rhea)nın benim (Reha) adıyla bir ilgisi yok!

fotoğrafçileriyle ve mankenleriyle birlikte eşim Türkiye'ye gitti, müzeleri, camileri, kız sanat okullarını onlara gezdirdi: nünunelerle döndüler. Türk desenlerinin «stilize» edilmiş şekilleriyle bezenmiş nefis kumaşlar, pratik elbiseler yaptılar.

Türk desen ve motiflerinden esinlenen defile büyük başarı kazandı. Plaza Otelinin locasında, en önde o zamanki Büyük Elçi Seyfullah Esin ve eşi, Türkolog Emel Esin Hanım, alkışlıyorlar. Arkalarında eşim, ben ve Altemur Kılıç.

Bunun bâyilere «lânse» edilmesi için gerekli rekâm ve püblisite işinde de yardımımı istediler. Plaza Otelinde muazzam bir defile yapıldı, Türkiye'den uçakla alelacele getirdiğim Kastamonu'lu davulcu merhum Karayılan'la zurnacısı Hasan sahnede akıl durdurucu bir gösteri yaptılar ve halk oyunları oynadılar; hulâsa emeğe değdi.

Plaza Otelinde Türk motiflerini tanıtan defilede kurduğumuz otağ ve gösteri yapan karayılan

TÜRK'TEN KAPMACALAR

Bu hayır işlerine bazen de, bir şeye kızdığım dan girerdim. Meselâ 1950'lerde, ortalığı Yunan Kabareleri kaplamıştı. «Port Said» gibi Mısır'la ilgili isimler takarlar, içerde ise çaldıkları Türk müziğini (çaldıkları Yunan havalarıyla birlikte), Yunan ve Arap müziği diye takdim ederlerdi. Türkten lâf edilmezdi.

Arkasından, plâklar çıkmağa başladı. En halis Türk havaları Rum, Ermeni, Arap v.s. diye tanıtıldı, ama Türk adı yoktu. Kafam kızdı. O sırada Müzeyyen Senar bize gelmişti. Ondan 1-2 şarkı rica ettik, Karayılan'dan parça çektik, iyi tanıdığım dansöz Neclâ

Ateş'i öne sürdük, Amerika'da yerleşmiş Türklerden olan kabiliyetli müzisyen Tarık Bulut'a halk havalarımızı modern, fakat popüler bir üslûpla «harmonize» ettirdik, bazı parçaları da Batı âletlerinin de katılmasıyla çaldırdık (o sırada bu akım Türkiye'de bile pek yoktu) ve «Long Play» bir albümün 2 yanını dolduracak kadar malzeme çıkardık.

Bir stüdyo kiraladık, Koro kurduk (ben bile utanmadan katıldım). Bir de orkestra tuttuk ve başına Tarığı geçirip plâğı doldurduk. Kapağın arkasına da Türk müziğinin önemini belirten bir yazı yazdım. «Turkish Delight» albümü işte böyle çıktı.

Önceleri bu macerada çok param takıldı kaldı ama, seneler geçtikçe masrafını hemen hemen çıkardı. Hatta, Pan Amerikan bir parçamızı benden izin almadan, Türkiye'ye ait çektiği bir film için «tema» yapmış! Vaktim olup dava edebilseydim kâr bile yapmış olurduk!

RADYODA TÜRK PROGRAMI

New York'ta WHOM (AM ve FM) istasyonlarında haftada bir, 6 yıl (1953 - 1959) sürdürdüğüm radyo programı da bunun bir sonucu oldu. Eşimin ve Halûk Özbudun, Nihal, Tarık Bulut, Terry Taşçı gibi arkadaşlarımla büyük yardımı olduysa da, resmî makamlarımız yardım için hiç davranmadılar. Malî yükü üzerime kaldı. (Amerika'da radyo yayını özel olduğundan, saati satın alır, sonra reklâmla masrafı çıkarmağa veya kâr etmeğe çalışırız.)

O sırada Amerika'da Türkler pek az olduğu için «Turkish Hour» (Türk Saati) programına reklâm ver-

TABUTLUKTAN GURBETE

e yanaşan yoktu. Birkaç yıl dışımı sıktıktan sonra programı «Blue Mediterranean Hour» (Mavi Akde-z Saati)ne dönüştürdüm, yarım saatini İspanyol, an, Fransız havalarına ve turizm reklâmlarına ayır- ve o memleketlerin Turist bürolarından aldığım

yıl boyunca her haftada bir Amerika'da Amerikalılara lap eden ve Türklüğü tanıtan programlar tertipedim ve nettim. Daha genişlettiğim bu programa «Mavi Akde-z Saati» adını koydum. Resimde, IBM'in yayınladığı bir tabım gösteriliyor.

ım paraları sayesinde, diğer yarım saatini Türki- ği ve propagandalarına hasrettim. Bir de, Dış Türklerle ilgili (Kıbrıs dahil) faaliyet- iz oldu ki, o da başka bir bahis.

ESİR TÜRKLER

Paris'teyken, Rusların işgal ettiği Doğu Avrupa'dan kaçan birçok Dış Türk'ü tanıdım. Bu Azeriler ve Türkistanlılar, Sovyet ordusuna alınmışken Almanlara esir düşmüş, şimdi de Sovyetler'e geri yollanmak için Fransa'ya İtalya'ya sığınmışlardı.

Bir kısmı yakalanıp iade edilmişler ve Ruslar tarafından öldürülmüşler, bir kısmı da bir iki milliyetçi hariciyecimizin cesareti, hatta usul - dışı gayretleri sayesinde Türkiye'ye kaçabilmişlerdi. Bir kısmıyla da, kaçak olarak Fransa'da barınmaları için Leylâ Hanım adında (şimdi merhum) Paris'li zengin bir Azerî Türk hanımıyla işbirliği yaparak ben uğraşmıştım. Bunlardan bazısı, «Türkiyeli» gibi bir kimlik kazanarak ölümden kurtuldu, bazısı da Amerika'ya göçtü.

KİMSENİN İLGİLENMEDİĞİ MİLLET

Amerika'ya geldiğimde, onlardan benden önce oraya varanları ancak 5 - 6 kişiydi. Sonra yeni gelenlerle çoğalmağa başladılar. 1950'lerde Soğuk Harbin kızıışmasıyle, Rus esiri Türklerin bağımsızlıklarını kazanmaları ihtimali, zayıf da olsa, bu mültecilerin yüreği içinde yeşermeğe başlamışdı. Fakat kimse onların bahtıyla ilgilenmiyordu. Türkiye bile lâkayttı. Birleşmiş Milletler'de toptan öldürülen ve sürülen Kırım ve Kafkas Türklerinin hesabını kalkıp İngiliz delegesi soruyor, Türkiye delegesi başka tarafa bakıyordu.

Yalnız Rus esiri Türkler değildi bu ilgisizliğe uğrayan; 1950'den evvel Londra'daki Kıbrıs Türkleri Türk

Konsolosluğuna uğradıklarında, «sizinle ilgimiz yok, lâf gelecek bize gidin burdan» diye geri çevriliyorlardı.

Birleşmiş Milletler, Türkler şöyle dursun, yeni köle edilmiş Doğu Avrupa ülkelerinin bile lâfını etmiyordu. Washington ise, Türkiye'yi birazcık olsun tanıyorsa, Dış Türklerini hiç bilmiyordu. Varlıklarından bile haberi yoktu. Rus meseleleriyle ilgili komisyonlar ve örgütler, Azerî, Tatar, Özbek diye bir takım «gayri - Rus» etnik grupların farkındaydılar ama, bunları; ufak, önemsiz, birbiriyle ilgili olmayan unsurlar diye biliyorlardı.

Asıl önemli olan zümre onlarca, anti - Komünist Beyaz Ruslardı. Ve Amerika'da, Rus asıllı büyük bir azınlık vardı ki, bunların oyları politikacılar için, ne olduğu belli olmayan Kırgız'dan daha hayatiydi. Bu Beyaz Ruslar ise, «Bölünmez Büyük Anavatan Rusya» parolası altında Rus emperyalizmini gurbette bile devam ettirmek niyetindeydiler.

Bu Ruslara karşı tek güçlü unsur, Ukraynalılardı. Bunların da Amerika seçmenleri arasında hatırı sayılır bir adetleri olduğu için, Washington'da ve Amerikan basınında lâflarına biraz olsun kulak asan oluyordu.

SENATÖRLERİ AYDINLATMA

Ukrayna soylu Amerika'lıların lideri olan Prof. Lev Dobriansky'yi tanırdım. Georgetown Üniversitesinde ders veren bu profesörle dostluğumdan yararlanarak, kendisini Türk tezine çekmeğe çalıştım ve az çok başardım.

Beyaz Rus emperyalizminin Ukrayna için Kızıl

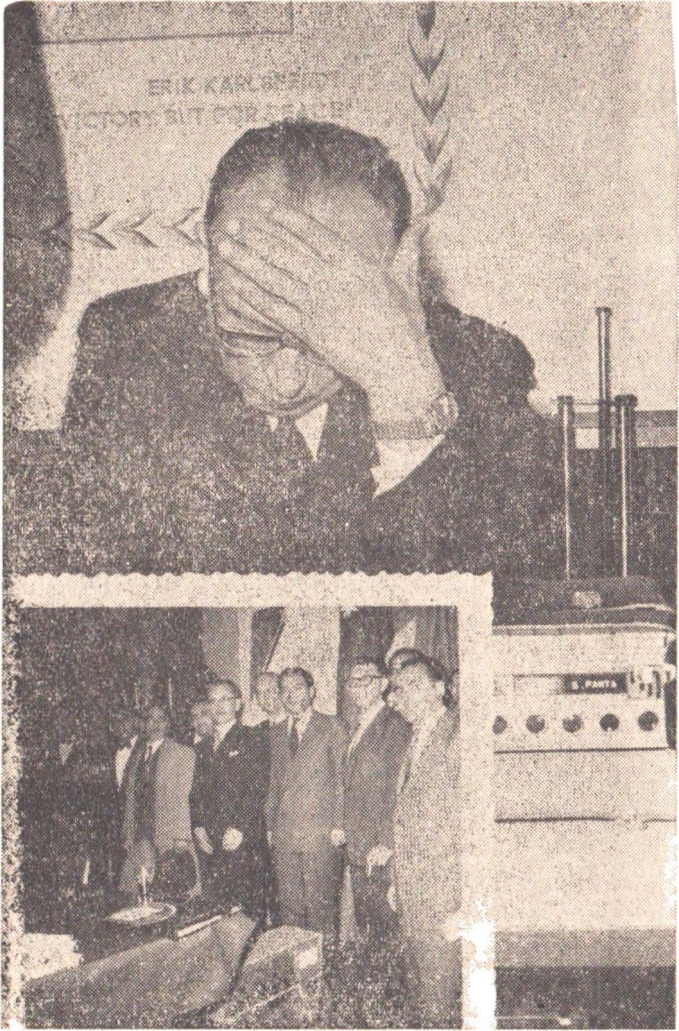
Bu emperyalizmi gibi zararlı olacağını, onun için Ukraynalılarla Türklerin cephe birliği yaparak, Amerika'lara birlikte dert anlatılmasını savundum.

New York'ta ise Türkler arasında cephe birliği kurmak için çalışmak şarttı. Bizzat biz, çok kere «Türk» kelimesini kullanmadan kendimizi «Azerî», «Tatar», «Türkistanlı» diye tanıtırsak, işbirliği için birbirimizle konuşmaz anlaşmazsak, başkasından ne umabilir-dik?

Türkiye'den tanıdığım Türkmenistanlı Dr. Mehmet Göklen ve Kerküklü çok kıymetli rahmetli Dr. Vahdet Türkmen'le bir araya geldik «American-Turkic Center» diye bir dernek kurduk, yavaş yavaş diğer Türkleri de davet edip içimize aldık.

O sıralarda (1950 - 53) sık sık Vaşington'a gidiyor, tanıdığım Amerikan milletvekillerine ve senatörlere Türklük davasını anlatıyordum. Bunlardan Nevada Senatörü Malone adeta ders alır gibi beni dinler, notlar alırdı.

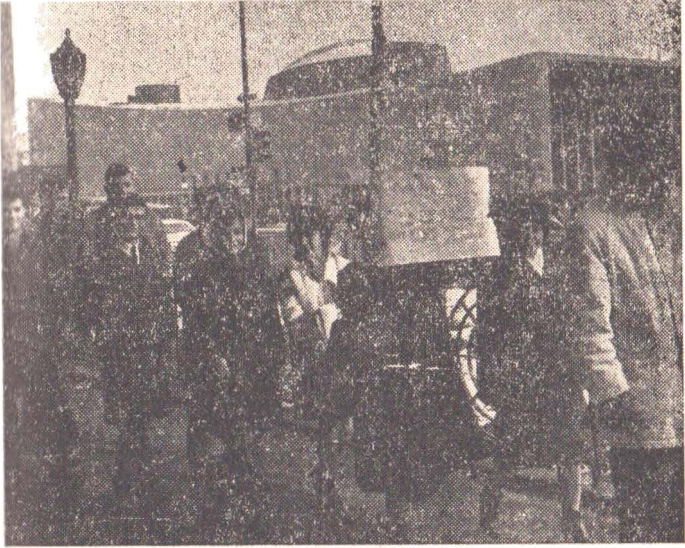
Bugün bunların kimi öldü, kimi çekildi, fakat İllinois Senatörü William Murphy hâlâ kuvetlidir ve Türklük davasını iyi bilir. 1969'da, Doğu Türkistan mücahidi İsa Yusuf Alptekin Amerika'ya gelince, bu Murphy ve bir başka dostum (Semerkant kelimesinin sadasına hayran ve 2. Dünya Savaşı sırasında Kazak Türkleri arasında yaşamış olan Dr. Milton Clark) çok işe yaramışlardı. Neticede, Murphy, Kongrede dış Türklerinin davasını anlatan bir konuşma yaptı ve bu, Meclis zabıtlarına geçti; bunun gücüne dayanarak, New York Times gazetesinde uzun bir yazı yayınlatmayı başardım.

«Kimsenin ilgilenmediği Millet» in derdi, Doğu Türkistan mücahidi İsa Yusuf Alptekin'i derin derin düşündürüyor. Altta, Dış Türklere bir grup toplantı esnasında. Amerika'da Dış Türklere dâvası için elimden geldiği kadar çalıştım.

KIBRIS RUM TEMSİLCİLERİYLE BOĞUŞMA

Kıbrıs davası patlak verince de uğraşmak gerekli oldu. Çoluk çocuk ailece Birleşmiş Milletler önünde dövizler taşıyıp nümeyiş yaptık. Kolumbiya Üniversitesinin konuşmalı bir yemeğinde (Prof. Vakur Versan da hazır bulunanlar arasındaydı), Kıbrıslı genç avukat Rosides'le şiddetli bir tartışma yaptım; (28)

Birleşmiş Milletler önünde Kıbrıs için yapılan gösteride dövizli tulan eşim, arkasında kızlarım Aslı (solda) ve Ceylan.

(28) Amerika'da son yıllarımda onunla gene boğuşmak fırsatı çıktığını anlatmıştım: bu sefer onu karşımda, Amerikan hükümetinin Narkotik şeflerinden ve en azılı Türk düşmanlarından biri olarak buldum.

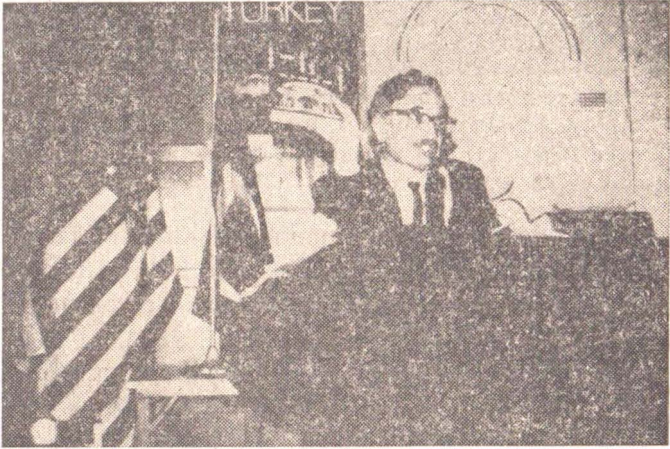
Kıbrıs dâvasına yardım için New-York'ta yaptığımız toplantılardan biri: Rauf Denктаş (benini arkamda), yanında, sağa doğru: Tarık Bulut, Kerim Önder, Kaya Erdinç. Önde: Zeynep Türkkan (kardeşimin eşi) ve eşim. Solumda Sami Tekiner.

birkaç yıl sonra, onun daha şiddetlisi, Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs delegesi olan amcası Rosides'le aramda, WBAİ radyosunda geçti. Bir keresinde, New York Belediye Başkanı Wagner tarafından davet edilen Makaryos'la karşılaştım. Kabulde ben de davetliydim; Wagner'in Rum tezini öven nutkunu dinleyerek dehşete düştüm ve takdimler sırasında Belediye Başkanına direkt olarak, Makaryos'a da dolayısıyla, ağır sözler söyledim; orda bulunan ve şaşırان gazetecilere de işin aslını anlatmak fırsatını bu sayede kazandım. Bu «çatışa» tanık olanlardan biri de, sonra Hariciyemizde elçi olan Kıbrıs'lı Ahmet Akyamaç'tı.

İNSAN YAPARSA KENDİSİ İÇİN YAPAR

Şu uzun seneleri düşünüyorum da, gerek Dış Türkler davası için, gerekse Türkiye için Amerika'da birçok şeyler yapmağa vakit ve kuvvet bulduğumu farkediyorum. Onun için «işim çok, vaktim yok» diyenlerin mazeretini kolay kolay kabul edemiyorum.

Bir memur sicil kazanmak için, bir politikacı kredi almak için faaliyet gösterebilir (bu saik olmasa da çalışanlar, bu saik olsa da çalışmayanlar var, o

Türklüğü tanıtmaya amacıyla verdiğim yüzlerce (belki binlerce) konferanstan biri. Resimdeki, Mimar Sinan'ın Rumluğunu iddia edenlere karşı verdiğim bir cevap konuşmasıydı.

ayrı bahis). Ama bir özel kişi, ancak kendi — «vicdan» gibi büyük kelime kullanmıyayım —, «iç benliğini» tatmin için millet için çalışır. Etrafta veya yurtda duyurulmasına aldırmayarak yaptıklarımı şu sırada hatırlamağa çalışıyorum. Pek çoklarını büsbütün,

Türklük konusunda, Amerikalılara olduğu kadar, Amerika'daki Türklere de konferanslar verdim. Resimde, yanımda Kazan Türklerinden Rafet Tavi Bey, eşimin yanında da İzmirli Kımya Mühendisi Değer Bey.

bazılarını da ayrıntılarıyla unutmuş gitmişim. Tesadüfen bazısının elime bir dosyası veya belgesi geçiyor, «meğer buna da burnumu sokmuşum» diyorum. Hatırladıklarım kadarıyla:

- Yüzlerce radyo ve televizyon programlarına çıktım;

- Sayılamayacak kadar çok konferans verdim, seminer tertitledim, sergi açtım, makale yazdım (Amerika'dakilerden bahsediyorum);

- Kitaplar yazdım, ansiklopedi yayınladım (İngilizce tabii);

- Dört Amerikan ansiklopedisinde bulunan (biri Britannica olmak üzere) hakkımızdaki yanlış maddeleri bir hayli düzeltip değiştirdim;

- Okul ve üniversitelerde konuştum, tartıştım;

● Yardım için para, ilâç, gıda topladım, Türkiye'ye yolladım (eşimle birlikte);

● Amerika'daki Türk çocukları Türklüklerini kaybetmesin diye dört arkadaşıyla birlikte Atatürk Okulunu kurdum ve pazarları ders verdim (gene eşimle);

● Amerika'daki Türk gruplarını barıştırmak, bir federasyon halinde birleşmelerini sağlamak için çaba harcadım, orada yerleşenlerle Türklük konuşmaları yaptım... ilh.

Takdir edenler etti. Kadirşinas bir derginin dediği gibi, «dışarıda yeni bir Ali Süavi» olabilmiş miydin acaba? Yahut da Amerika'lıların tabirince: «Derdin neydi?» O kadar iş gücü arasında bu işlerle de niçin uğraşmıştım? Çok basit: Sadece bunları kendim için yaptım, kendimi tatmin için yaptım. Başka türlü yapamazdım. Yapamazlık edemezdim. İşte onun için.

Bu muhasebeme, arkadaşlarım daha pek çok şey kattılar. Vatana hizmetten de ayrıca, dostluk için yaptığım şeyleri sayıp döktüler. Çoğunu unutmşum. Nedenise bir tanesini unutamıyorum: Hiç tanımadığım bir çiftte yirmi yıl önce faydam dokunmuştu: Karısı hamile olarak Amerika'ya geldi diye, Amerikan muhaceret memurları gerisin geriye yollamak üzereydiler. Kadına rıhtımda ağlarken rastladım, üzüldüm, uğraştım, Vaşington'a kadar gidip işini hallettim. O sırada teşekkür ettiler ama, bir daha ne aradılar, ne sordular. Yirmi yıl sonra bir toplantıda karşılaştık. Kayıtsızca «Siz bize yardım etmiştiniz» dediler. Unutmuş gibi yaptım. Bunu unutmamıştım halbuki. Niçin? Niçin ötekilerini unutmşum da bunu hatırlıyordum? İnsan garip bir yaratık işte.

Bu «unutmaları» ben unutmamıştım ama, bir parçacık faydam dokundu diye unutmıyanları ben ne-

dense aklımdan silmişim. Bunlardan biri (Finikeli Mustafa Bahar) 20 yılı aşkın beni aramış durmuş. Nihayet 1972'de İstanbul'da buldu. Anlattı. Meğer ben neler yapmışım! «Bir faydam dokunamaz mı?» diye birkaç yıl sordu durdu. Nihayet bir gün bir yayın işi için acele 20.000 lira daha lâzım geldi. Telefon ettim. Sorgusalsual etmeden ertesi gün telgrafla yolladı! Böylesi de çıkıyor...

3. BÖLÜM

Vatan

DÖNÜŞ

1973 baharında uçağım, New York'un gök-tırma-layanlarını geride bırakıp, Belçika'ya doğru burnunu çevirdi. Altımda, güneş ışıklarıyla pırıldayan sonsuz bucaksız Atlas Okyanusuna bakıyor, bir yıl önce, hazırlık «avan-projesi» kabilinden, Türkiye'yi üstüste 2 defa ziyaret edişimi düşünüyordum.

İSTANBUL MU, EGE VEYA AKDENİZ Mİ?

Anadolu'ya doğru uzanmış, Ege ve Güney kıyıla-rımızı dolaşmış, Alanya'ya kadar gitmişim. Bütün buraları, hele turist gözüyle, şahane yerlerdi. Soğu-ğu az, güneşi, yeşili bol illerdi. Eskiden görmüş ol-duğum yerleri şimdi daha da güzel bulmuş, yeni gör-düklerimi ise turistik broşürlerin de ötesinde şirin şeyler oldukları için sevmiştim.

Ama, tilkinin dönüp dolaşıp kürkçü dükkânına gelmesi gibi, ben de başladığım yerden bana daha uygununu bulamamıştım: benim için varsa yoksa İs-tanbul'du. Dostlarımın, akrabamın çoğu buradaydı. Basın hayatının kalbi burada atıyordu. İstersem Çam-lıca'nın, Anadolu yakasının sakinliğine, İstersem Tak-

sim ve Nişantaşı'nın sosyal hayatına ve sanat kaynaşmasına, istersem Sirkeci'nin büyük şehir patirtısına dalabilirdim. Etiler sırtlarında hâlâ inek sürüleri doluyor, az ötede trafik keşmekeşi New York'u aratıyordu. Adaların sessiz, koyu yeşil ılıkığı bir saat ötede, Boğaziçi Üniversitesinin arkasından Boğaz manzarası ise bir «dolmuş»luk uzaktaydı.

Hepsinden daha çok beni çeken, İstanbul'un dünyada eşini bulamadığım güzellikteki yedi tepe haşmeti ve göğe çizgisi vurulmuş cami ve minareleriydi. Bunca diyar gezmiş, bunca ün salmış güzel şehir ve manzara görmüştüm; yeni bir yere giderken hep «acaba İstanbul'u hayalimde fazla mı büyüttüm, fazla mı milliyetçi gözlükle baktım, acaba İstanbul'dan daha güzel bir yere mi varacağım?» diye merak ederdim. Gene de sonunda, hem insan, hem de tabiat eliyle bundan daha güzel yaratılmış bir yer görmediğimi ve galiba da göremeyeceğimi kabul ederdim. Hem de çirkinleştirmek için elimizden geleni yaptığımız halde...

YENİ HAYATIN HEYECANI, ESKİ HAYATIN EZİKLİĞİ

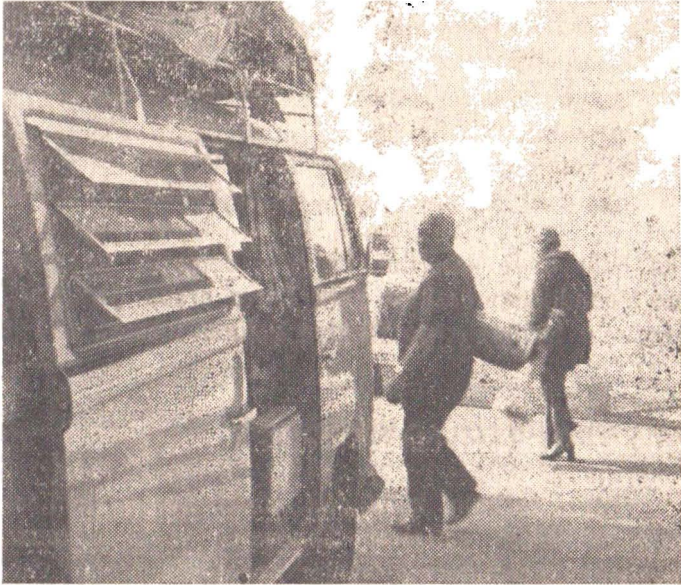
Dalmışım. Saatler geçmiş, havaalanına varmışız bile! Uçaktan indim. İçinde hem yeni bir hayatın heyecanı, hem de eski hayatımın kapanışının ezikliği ile yola koyuldum, Anvers'e vardım. Oradan «Yeni Yörük» dediğim (başkalarının da «Düldül» adını taktıkları) Volkswagen'imi alıp burnumu, tahsil ve kültürümün bir kısmının yurdu olan Fransa'ya çevirdim.

Dış ülkelerde çeyrek asır yaşadktan sonra, yurda dönüşü ve intibakı «şipşak» bir aceleyle yapmak

İstemiyor, yollarda oyalana oyalana, düşünme düşünme Türkiye'ye gitmek istiyordum. Amerikan basını için de bir sürü fotoğraflar çekecek, yazılar yazacaktım.

GÖÇEBE ARABASİLE AVRUPA

«Camping» türündeki otomobilim tam bu işler için biçilmiş kaftandı. İçinde 2 kişilik yatağı, mutfakçı ve iyi düşünülmüş konforlarla, seyyar bir motel

Film Festivali yüzünden kimse otellerde yer bulamazken, ben «Cannes»ın en mutena yerinde, «Yeni Yörük» de yatıyordum.

gibiydi. Perdelerini kapattım mı, etrafımla ilgim kesiliyor, rahat bir uyku çekiyordum.

Amerika'da milyonerlik zamanımın, bundan 3

misli daha uzun, yarı otobüs büyüklüğünde, soğuk-sıcak klimatize hava tertibatlı, üstelik banyolu ve duşlu olan «seyyar» sarayımı hiç aramıyordum. (Ondan da daha önce, römorkla çekilen bir «trailer» im olmuştu. Onun da duşu vardı.) Şimdiki Volkswagen'in hamamı yoktu ama, kolayını bulmuştum: Yol boyunca bir otele uğruyor, boş bir odayı bir saatliğine kir alıyor ve yıkanıyordum.

Bu mütevazı «Yeni Yörük», belki de ötekilerle yapamayacağım şeyleri bana yaptırabilirdi: meselâ, kamp yerlerinde geceleyeceğime, zaman oldu Paris'in göbeğinde, «Champs Elysée» de, Filim Festivali sırasında «Cannes» da, hem de lüks otellerin tam karşısındaki plaj «promenade» ında konakladım! Kimse otellerde yer bulamazken...

Böylece, Fransa'nın şimdiye kadar gezmediğim «Loire» nehri bölgesini gördüm, oralardaki yüzlerce şato ve saraycıları gezdim, Riviera kıyısını bir boydan öbür boya katettim, İtalya'yı dolaştım ve nihayet Venedik'ten arabayı Türk Truva araba gemisine, kendimle birlikte atıp, Türkiye yolunu tuttum.

İTALYA'DA HIRSIZLAR YETİŞEMEDİ!

«Atıp» terimini kullandım, çünkü vapura tam iskele çekilirken yetiştim! Cenova'da yolun ne kadar süreceğini sorduğum kimseler bana yanlış bilgi vermişler; ne kadar hızlı gitsem söyledikleri süre içinde yolları aşmama imkân ve ihtimal yoktu. Hele son 3 -4 saatinde öyle hızlı gidiyordum ki, süratten ceza vermek için peşime düşen İtalyan polisleri yetişemiyordu! Daha komiği de şu; Arabamın üstünde yüklerim vardı ve İtalya'da göz açıp kapayıncaya kadar bunları

hırsızlar çalar demişlerdi. Ne gezer! Polisler gibi, İtalyan hırsızları da bana yetişemedi Truva vapuruna kapağı attım.

TENİS AYAKKABISI MI, KOVBOY ÇİZMESİ Mİ?

Bu yanlış hesap yüzünden, Venedik'ten almayı tasarladığım ayakkabıyı da alamadım («İtalya'da iyisi bulunur, boş yere yük taşımayayım» diye Amerika'dan ayakkabı getirmemiştim) Yol boyunca çıplak ayak dolaşmıyordum ama, ayağımda yırtık ve pis bir tenis ayakkabısı, bir de dolapta Teksas'tan aldığım süslü kovboy çizmelerim vardı, başka kunduram yoktu. Hep 'Yeni Yörük' de yattığım için idare ettiydi.

İzmir'e çıktığımda Pazar günüydü. Hangi kılıkla dolaşacaktım? Eş, dost, akraba doluydu bu şehir! Kovboy çizmelerimi Türkçülüğüme yediremedim; keten ayakkabılarımı gözden geçirdim (üstümde mavi «blucin» denen pantolonlardan vardı). Artık «işadamı» olma iddiasında değildim. Amerikan (ve şimdi de bizim) gençlerin rahat giyinişlerine, Narkotik eğitimi sırasında haşır-neşir olduğum gönüllü gençlerle düşe kalka iyice alışmıştım. Bu yüzden, «genç» üniforması olan ve hipi'lerinkine de benzeyen «blucin» ve tenis ayakkabısı kılığını daha az yadırgadım, dayızademin evine öylece gittim.

Kapıyı çaldım. Dayımın kızı mı, annesi mi, biri açtı, «bu hipi de kim?» der gibi beni tepeden tırnağa süzdü, tanıyamadı. Neyse, sonunda anlaştık ve iyi bir gülme vesilesi oldu.

ÜZÜNTÜLERLE HASTALIKLARIN İSTATİSTİKİ BAĞLANTISI

Gülmek iyi geldi...

Bir süredir gülemiyordum. Halbuki Avrupa seyahatim çok iyi bir mevsimde geçmişti. 1973'ün Nisan ve Mayıs'ı şahaneydi. Her taraf çiçek, papatya ve gelinciklerle bezenmişti. Ne çare ki Blois yakınlarına gelince, bende asabî kolit spazm'ları başladı, yolculuğumun bir kısmını zehir etti bana.

Türkiye'ye vardığımda bu asabî kolit sancuları arada bir beni gene çarptı. Başka hastalıklar da — hem de çeşit çeşit! — rahat nefes aldırmadı. Biri bitiyor, öbürü başlıyordu! Bu hal 1974'e kadar sürdü gitti. Nihayet, 74 başında Londra'ya gittim ve 2 ameliyat geçirip adam oldum.

Ameliyatlara kadar, bu hastalıkların neden şu sırada üstüme çullandığını anlamam işime yaradı. Psikolog olduğum için, Harvard Üniversitesinde «**Stress**» (ruhî baskı) konusu üzerinde yapılan araştırmalardan haberdardım. Hayatta ruhî durumumuzu etkileyen olaylar, sadece ruh ve akıl hastalıklarına yol açmaz, düpedüz fizyolojik (uzvî) hastalıkların da başlamasında «tetik» vazifesini görür. **İstidat varsa** (bu önemli bir şarttır), bu olaylar o insanı hastalandırır.

Araştırmacılar, hastanelerden topladıkları bilgilerle bir de istatistik çizelgesi çıkarmışlardı. İnsanı etkileyen en önemli olayları, hastalık başlatma güçlerine göre bir sıraya koymuşlardı:

Başta, karının veya kocanın ölümü, ardından da boşanma geliyordu. Çocukların, daha sonra da ana-babanın ölümü.. Büyük para kaybı, ciddi şekilde ge-

çim sıkıntısı (âni olarak patlak veren türü), iş kaybı, il veya memleket değiştirme, ev değiştirme... ilh... sırasıyla, hastalık başlatmada sabıkaları ve izleri görülen olaylardı. Bunlardan bir teki bile hastalık sebebiyken, ben kısa zamanda üç, hatta dördünün üzünü çekmiştim. Bunu anlamalı, şuur-altına varıncaya kadar kararımı, gereğimi ve geleceğimi kuvvetle hissetmeliydim. Bunu yaptım. Ameliyatlar da, uzvî istidatların yarattığı temel sebepleri ortadan kaldırıncaya kendime geldim.

YENİ BİR GÖZLE VATANA BAKIŞ

Vaktile Cumhuriyet gazetesine «**Amerika Mektupları**» başlığı altında yazılar yazardım. Bu sefer de HİSAR dergisine «**Türkiye Mektupları**» yazmağa başladım. İşte bir tanesi:

SÖĞÜT, SELVİ ve MİNAREYLE İMZALI VATAN

Sevgili Kızım Ceylân,

Çeyrek asırdır imkân bulup gelemediğim, uğradığımda da ateş alır gibi gelip gittiğim Türkiye'miz-deyim. Üç ay oluyor. Anadolu'yu bucak bucak geziyor, kokusunu, havasını ciğerime dolduruyor, sokaklarını ufuklarını seyrediyor, lâflarını, seslerini dinliyorum.

Henüz rüyada gibiyim.

Amerika'da, sen daha çocukken, bir rüyamı anlatmıştım sana. Geleneğimizce «Hayırdır İnşallah» demediğin için sana takılmıştım, belki ordan hatırlarsın. Rüyada, sokakları kırık dökük ve çamurlu, yan duvarlarının taşları çökmüş bir yerdeymişim. İçimden birden «memleketteyim!» diye bir haykırmayla uyanmıştım. Gözlerimin yaş içinde olduğunu görünce kendi kendime şaşmıştım. «Türkiye'ye nasıl olsa bir gün toptan döneceğim» mâzeretile kendimi avuttuğum, yurttan uzak kalmaya az çok alıştığımı sandığım gündü. Demek şuuraltım bunu öyle kabul etmiyormuş! Yurdumuzu eksikliğine de, kırık döküğüne de susamışım, mantığım ve irade kontrolüm uykuda erir erimez yüze fıskırmış.

*
**

Ceylânım, bu rüya, şimdi uyanırken de, hâlâ devam ediyor gibi. Vatandaşlarımızı ve bilhassa aydınlarımızı isyan ettiren gerilik ve basitlik henüz öfke halinde benim gözümü bürümüyor. Belki de bu serinkanlı bakış sayesinde her eskiyi kötüyle eşit, her sâkin ve durgunu gerilikle bir sayamıyorum.

Eksiklerimizi, pisliklerimizi, yoksulluklarımızı, elektrik - su - taşıt dertlerimizi ve toplumca bahtsızlıklarımızı görüyor ve bunları giderme gayretlerinin başarısı için dua ediyorum. Ama bunun yanında, her yolun asfalt olmayışı beni hasta etmiyor. Kasabalarımızın kıvrıla kıvrıla giden sokakları Ankara'nınki veya New York'unki gibi geniş ve dümdüz değil diye de dert edinmiyorum; belki bir gün gelecek, mantık çizgisine fazla güvenip his ve gelenek tarafını ihmal edenler güzelliğin envaî çeşit olduğunu da kabul edebilecekler.

Varsın evlerimiz irili ufaklı olsun, pancurlu cum-balı yapıları mimarinin en ekonomik şekli olmasın, Levittown'daki 10.000 evin bir kalıptan çıkmış haline uymasın - iş ki depremde çökmesin, hastalık yuvası olmasın... Bunlar sağlanırsa, estetik ve gele-nekten başka bir kurala kulak asmamalı, şekil ve biçimleri illâ Batı örneklerine uydurmak çabasından vazgeçmeli.

*
**

Memleketin havasını nefeslerime dolduruyorum; çok yerlerde bu nefes, biraz tezek de koksa, gene de ciğer zarlarını zımparalayıcı kömür tozlu ve gözleri yaşartan sülfür dumanlı değil. Pınarları, dereleri bazen dünyanın ilk kuruluşundaki gibi temiz, bazen de mikroplu, fakat **henüz** deterjan köpükleriyle, fosfor akıntılarile balıkları, kuşları ve sonunda insanları mahveden sular haline gelmemiş... (x)

Dikkat ettin mi, Ceylân, «henüz» kelimesini kullandım. Çünkü yanlış medenîleşmenin kanserini bizde de, şurda burda, görmeye başladım. Ankara'nın havası, dünyanın en kirli havalı şehirlerinden biri sayılıyor. Şişli'de apartmanların kömür kusan bacaları yüzünden alerjim azdı bir ara. Pendik ötesinde denizlerimiz sanayi akıntılarile başlamış Amerika'yı andır-maya.

Sıtmayı sen bilmezsin nedir kızım. Bir ara Anadolu halkımızı mahvederdi. Hâlâ bir belâ, ama git-gide önü alınıyor. Sivrisineklerle, hatta mikroplaşan

(x) Meğer Türkiye'de de Çevre Kirlenmesi, balık ve hayvanlarımızın yokoluşu, bu yazıyı yazdığında sandığımdan da kötüyüm!

sularla başa çıkılır. Ama Endüstri hatâsıyla kirlenen hava ve sularımızın düzelmesi milyarlarca bakar ve bazen bir asır zaman ister. Henüz bu hususlarda pek çok ülkelerden daha talihliyiz... Henüz...

*
**

Şimdilik selvilere, söğütlere, minarelere bakmakla kuvvet buluyorum. Memleketimizin adeta milli arması gibi bunlar. Atalarımız her yere bunlarla imza atmışlar... ve üçünün de göklere uzayan, yükselen bir havası var. «Ümit» der gibi...

Sağlıkla Kal.

(HİSAR'dan)

AMERİKA'YLA TÜRKİYE ARASINDA MEKİK DOKUYORUM

1973 - 74 yılı, hastalıklar dışında, karışık bir devre oldu. Niyetim Türkiye'de sürekli olarak 8-9 ay kalmak, ve 3-4 aylığına Amerika'ya gitmekti. Öyle olmadı. Her 2-3 ayda bir iş icabı Amerika yolunu tutmak icabetti. Orada benim için tertiplenen konferans ve seminerler özellikle çok vaktimi alıyor, bir türlü usluca, dilediğim tarihlere arka arkaya düşmüyordu. Bazıları çok önemliydi; reddedemiyordum. Meselâ, «International Platform Association» Vaşington'da büyük bir Kongre tertiplemiş, beni de panel üyesi seçmişti. O toplantıda Kissinger, Nader, Senatör Erwin gibi ünlüler, o sırada büsbütün ateşlenen Watergate olayını tartışacaklardı.

Hem bunlar benim için yazı konusuydu. Artık Tercüman'da muntazaman (aşağı yukarı haftada bir) ya-

Amerika'da konferans başlıca meşgalem olmaya başladı; bir de seminerler. (Yandaki eski fotoğrafıma bakıyorum da, daha bir yaşımdayken de bu işlerle meşgulmüştüm gibi geliyor bana)

zıyordum. Türkiye'de başka dergi ve gazetelere de, Amerika'ya da yazı yetiştiriyordum. Türkiye'deki gelirler pek bir şey tutmuyordu ama, Amerika'dakiler önemliydi.

AÇIK ÜNİVERSİTE KONGRESİ

1974 başında Nebraska Üniversitesinde çok önemli bir kongre toplandı. Konu: **Açık Üniversite ve Eğitim Teknolojisi** idi. Organizatörlerden biri de bendim. Üstelik rektörden sonraki açış nutkunu ben verecektim. Dünyanın her bir tarafından eğitimci delegeler geliyordu. Türkiye yoktu! (Ben vardım ama, Türk Üniversitelerini temsilen değil, yeni öğretim metotları ve eğitim teknolojisi uzmanı olarak orada bulunuyordum. Davetlerle de ben yetkili değildim). «Bittabi» gene umduğum «tarife»nin dışı bir tarihti! Böyle olduğu halde, gitmek zorunda kaldım. İyi de ettim, çünkü orada Türkiye için son derece önemli konuları tartıştık.

MEMLEKET MESELELERİ İLE YENİDEN TANIŞMA

ECEVİT - İSMAIL CEM - M. ÜSTÜNDAĞ

O sırada, hem Boğaziçi Üniversitesi, hem de Hacettepe Üniversitesi Rektörleri benden, Eğitim Teknolojisine göre plânlar istiyorlardı. Bir ara Bülent Ecevit de başbakan olunca, bu konularla çok ilgilen-di. Eğitimi en hızlı yollarla «kitlelere» yayma yollarını arıyordu. İhtisaslarımdan biri olan Televizyonla Eğitim onun da aklına yatmıştı. Görüştük. Yardımımı istedi, vâdettim. İş, Millî Eğitim Bakanı ile TRT'nin mâhut Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi'ye teslim edildi.

Bir gün ben Tercüman'dayken telefon çaldı, İsmail İpekçi'nin sekreteri, ertesi gün için Ankara'da Genel Müdürün beni görmek istediğini «tebliğ» etti. Tepem attı:

— Ben sizin memurunuz değilim. Randevu karşılıklı olarak tesbit edilir. İki tarafın uygun zamanına göre. Bir tarafın «dikte» etmeye kalkışması terbiyesizliktir. İsmail Cem bey benimle görüşmek istiyorsa İstanbul'da bir gün buluşuruz, dedim.

Arkasından Londra'ya gittim. Ameliyat dönüşümde, Ecevit'in nazik «geçmiş olsun» mektubu gönlümü almakla beraber, Millî Eğitimdeki haberleri hiç içaçıcı bulmadım. Milliyetçi birçok müsteşar ve yüksek kadrodakiler yürütülmüş, yerine bir sürü komünistlikten tutukluluk devresi geçirmiş kimseler getirilmişti. Bunlardan biri:

— Oğuz Türkkân sağcılarının casusudur. Ne diye eğitim işlerinde ona danışıyoruz? demiş, o da kulağıma geldi. Ecevit'e bir mektup yazarak, çevresindeki insanlar bu çeşit kimseler oldukça faydalı olamayacağı mı, beni affetmesini, başka bir zaman başka vesilelerle Millî Eğitim'e yardıma çalışacağı mı bildirdim. «İlimli» bir müsteşarı, onun adına «bu lâflara aldırmanın. Son söz Bülent beyindir» dedi ama «ilerde inşallah» deyip atlattım.

«SOL»A SADECE «SAĞ» MI KARŞI?

Memleketteki bu şiddetli kutuplaşma canımı sıkıyordu. Aslında sol'un aşırılığı, bütün millete şamil olan «milliyetçi» görüşü, sanki «öteki azınlık Sağ Kutup»muş gibi gösteriyordu. Halbuki bu yanlıştı. Milliyetçiler Gökhan Evliyaoğlu'nun haklı tabiriyle,

düşmanların diktiği bu hazır elbiseyi kolaylıkla üstlerine geçiriveriyor, lüzumsuz yere vuruluyorlardı. Tercümanda bunu açıklamaya çalışan «**Sollu, Sağlı**» başlıklı bir yazı yazdım. (New York'taki Türk Evi dergisi de beğenmiş, iktibas etmiş).

Fikirlerimin sade «bizim fikirdekiler» çevresinde kalmaması için de, çeşit çeşit yayınlara (ve meselâ hem Orta Doğu'ya, hem de Milliyet gazetesine) yazılar yazdım. Her vesileyle de Ecevit'e — makale ve mektup yoluyla — telkinlerde bulundum, aşırı solculardan kendisini sıyırmasını, milliyetçi görüşlere tam değer vermesini tavsiye ettim. Ona yakın olan bir iki arkadaşşıma da bu fikirleri tekrar edip durdum.

BAZEN DE SOLLAMAK...

Eğer «Sol» tabiri, millî değerlere karşı olmak anlamında değil de, iktisadî ve içtimaî (sosyal/toplumsal) görüşlerin bir çeşidi olarak tanımlanırsa, lânetlenecek bir şey olmaktan çıkar, bazen meziyet ve fazilet olur. Marksist olmayan, millet düşmanı ve din düşmanı olmayan «Demokratik Sol» ve «Sosyalizm», her aydının üzerine anlayışla eğilmesi gereken bir düşünüş, hatta duyuş tarzıdır.

Dinimizin **sosyal adaleti** emreden temellerine dayanan bir Sol görüş 1500 yıldır aşınmamış, dipdiri dururken, daha 1883'de ölen papaz sakallı Karl Marks'ın sosyal adaletin politik geleceği hakkındaki kehanetleri, yüz yıl bile geçmeden tarihî olaylar tarafından çürütülüverdi. İnsaf ve insanlığa değil, kine ve nefrete oturttuğu doktrinleri dünyaya selâmet değil, daha çok felâket ve gözyaşı getirdi. İktisat ilmini bile yarım yamalak bilen ve anlayan Karl Marks, lâf

cbeliği ile yüzeyde kalmış «teoriler» kurmuş, buna ancak din gibi inanmak isteyenler açık seçik yanlışlarını farkedememişlerdir.

Marksizmin safsatası ve tehlikesi, Sosyal Adalet kavramına karşı bizi cephe alır durumuna ve gafletine düşürmemelidir. Türkiye'de çok geniş ölçüde bir Sosyal adaletsizliğin var olduğu bir gerçektir; bunu görmemek için kör olmak gerekir... yahut da vicdansız.

Sosyal Adaletsizlik sade köylerdeki «Ağa» sorunu değildir — bu zaten Anadolu'nun belirli ve azınlıkta kalan bölgelerine özgü bir sorundur; aşırı solcuların öyle işine geldiği için, sanki Anadolu'nun temel derdi buymuş gibi, sözde araştırmalarla, hikâyeye ve romanlarla, piyes ve filmlerle bu dava şişirilmiştir — işin içinde Kür ayrımcılığının da rol oynadığını gözden kaçırmamalıdır. Evet, bir «ağa» ve topraksız köylü derdimiz vardır ama, ondan daha büyük derdimiz, geçime az yarayan ve ekonomik geçerliliği olmayan az topraklı, ufak topraklı köylüdür. Şehirlere akan, «proleterleşen», işsiz kalan, mutsuz olan köylülerdir...

Şehir ve kasabalardaki az varlıklı, yeter gıda alamayan, protein'i düşük «diyet»lerle sağlıksızlaşan halktır... doktoru, ilâcı, hastanesi yeterli olmayan bir Anadolu'dur... Ve onun yanında, vicdanları isyan ettirecek kadar büyük, ne Müslümanlıkla, ne de modern sosyal anlayışla bağdaşan, haksız, bencil bir «mutlu azınlık» saltanatının yarattığı huzursuzluktur..

Türkiye'mizin kalkınması için üretim araçları (fabrikalar, hizmetler) daha da çok devletleşsin, kamulaşsın mı? Bu, yukarki «Sosyal Adalet» sorunundan ayrıca düşünülmesi ve tartışılması gereken ayrı bir konudur. Biri insafa, vicdana, hakka dayanan

bir sorun, öbürü ise ülke kalkınması ile ilgili sosyo-ekonomik bir sorundur. Aksi de iddia edilebilir. Serbest girişimin (teşebbüsün) bu memleketi daha çabuk güçlendirip kalkındırabileceği ileri sürülebilir... İş ki hak ve adalet sınırları çiğnenmesin, işçinin emeği, sağlığı ve mutluluğu korunsun... iş ki gerekli bir devlet plânlaması temel tutulsun, çerçeve teşkil etsin...

Görüyorsunuz ki memleket davalarına, kâh «sol» denebilecek, kâh «sağ» denebilecek açılardan bakmak mümkündür. Hatta ikisi de, sorunun şekli ve şartlarına göre kullanılır. Şu şartla: millî açıdan bakmayı hiçbir zaman unutmamak!

«NEDEN»İN NEDENİ TÜRKÇELEŞMİŞ TÜRKÇE

Ecevit'le hem anlaşabiliyor, hem de anlaşamıyorum demiştim. Dil konusu bunlardan biri. Kendimi, yurda döndüğümde beri, ne tutucu dilcilerin yanında buldum, ne de «uydurukçu»ların. Türkçü olarak, daha öz Türkçe terkip ve kelime kullanılmasına karşı olamazdım. «Münakaşa» yerine «tartışma»yı, «tedai» yerine «çağırışım»ı, «tesir» yerine «etki»yi rahatlıkla kullanabiliyorum. Özellikle, «tahteşşuur» yerine «şuur-altı», hatta «bilinç-altı» diyorum. «Aksisedâ» yerine «yankı» yazıyorum. «cazibeiarz» yerine «yerçeki-mi». Fakat, zaten öz Türkçe olan «gitgide» ve «gittikçe»yi toptan atıp «giderek»i kullanmam. Türkülerimize, atasözlerimize, şiirlerimize ve her tabakadan halkımızın diline girerek, sesçe de, anlamca da tam Türkleşen «Vatan», «Millét», «İstiklâl», «Hürriyet» gibi şuur-altı yankıları ruhumuzda zengin bir şekilde yaşayan kelimeleri atamam. Bunlar, eski Constanti-

nople, şimdiki İstanbul gibi, fethettiğimiz, Türk ettiğimiz kelimelerdir.

Herkesçe bilinen «daha» ve «kere» yerine, zaten **Öz Türkçe olmayan «kezi»i** alamam. «**Meselâ**» varken, Ermenice köklü olan «**örneğin**»i kullanamam. Ve dilime, kalemime ahengi ters düşen, halkımızın millî zevkini ve kulağını tırmalayan «**olasılığı**», «**olanağı olmuyor**»u, «**aygıt**»ı, sevemem. Televizyon gibi etkisi büyük «beyin yıkama» aletlerini nasılsa ele geçirmiş olan «**Uyduruk ve aceleci**» Türkçeciler belki sonunda bu çirkin kelimelerin çoğuna halkı zorla alıştıracaklar ama, Moskova'nın da bir ara ellerindeki Türk illerinde buna benzer dil zorlamaları yaptıklarını bildiğim için, bizdeki gelişmeleri dikkat ve üzüntüyle takip ediyorum.

Bir kere daha belirteyim: dilimizin tabii gelişmesi yanında, edebiyatçılarımızın, yazarlarımızın, halkımızın (ve en sonra, dil uzmanı geçinenlerimizin) katkısı da olacak, yeni yeni kelimeler, daha Türkçe kelimeler eski Arapça, Farsça, Fransızca ve yeni İngilizce deyimlerin yerini alacaktır. Millî şuorumuzun derinliklerinde yer etmemiş, zaten az kişinin bildiği «**hendese**», «**muvazi**» «**mukabil**», «**cemiyet**» gibi kelimelerin **yavaş yavaş** atılmasına ben de yandanım. Yerine hadi «**karşıt**», «**toplum**» diyelim; fakat niçin «**geometri**» yi, «**paralel**»i alırız bu sefer de? «**Briefing**»e ne gerek vardı? Dil temizliğine hassaslık sadece Doğudan gelme kelimelere mi? Bu atışları ve yerine yenisini alışları acele etmeden, dili anlaşılmasız hale getirmeden, kuşaklar arasındaki anlaşma köprülerini büsbütün yıkmadan yapmak şarttır. Ve yaparken de, Gökalp'in uyarısını unutmıyalım: «**Türkçeleşmiş Türkçe**»ye dokunmayalım.

Türkiye'ye ayak basar basmaz, hem Türkçe ko-

nuşan bir insan, hem de bir yazar ve üstelik bir Türkçü olarak işte karşıma çıkan sorulardan biri de bu oldu. Sanki «nece konuşacam» gibi temel bir soru!

YENİ VE ESKİ MİLLİYETÇİLER

1974 yılında 3 Mayıs «Türkçüler Bayramına» beni davet ettiler. Böyle bir «bayramın» yıllardır süregeldiğini bilmiyordum. Kabul edip gittim. İstanbul'un Spor ve Sergi Sarayında 5 bini aşkın genci toplanmış görünce hayret ettim. Heyecan ve coşkunlukları sâriydi, beni de sürüklemeye başladı.

Fotoğraf çekiyordum. Yanımda oturan yakışıklı, kır saçlı zat film doldurmama yardım etti. Tanıştık: Güzel Sanatlar Akademisinin profesörlerinden Nijat Diyarbekirli imiş. Sonradan öğrendiğime göre, Türk Sanat Tarihçisi, özellikle bozkır ve Orta Asya sanatımıza gönül vermiş, çok değerli bir uzmanmış. «**Hun Sanatı**» adlı eserini bilâhare okudum. İşlenmiş konunun nâdir kaynaklarından iri. Müşterek ilgi ve meraklarımız üzerinde konuşa konuşa arkadaş olduk.

Salon hıncahınç doluydu ve heyecan içinde «Yaşa Türkes!» diye bağırانlar sade delikanlılar değildi. Orada pek çok doktorlar, ilim adamları ve profesörler vardı. Çoğuyla tanıştım ve tanıştıkça sevincim arttı. Demek ki Türkçülük — yani şuurlu, teşkilâtlı şekliyle Türk milliyetçiliği — benim zamanımdaki gibi bir avuç aydınının davası değildi artık!

Daha sonra, «**Aydınlar Ocağı**» adındaki dernekte bu mesut gelişmenin başka örneklerine de şahit oldum. Dr. Süleyman Yalçın, Prof. Muharrem Ergin, Prof. Salih Tuğ, Dr. Ayhân Songar, Prof. Nevza tYalçıntaş, Doçent Hacıeminoğlu, Doç. M. Kafalı, Altan Deli-

orman, Refik Özdek, genç Türkiyatçı Osman Sertkaya.. gibi pek çok «aydın»la tanıştım ve herbirinin ne denli şuurlu Türkçü olduğunu görüp sevindim (28)

Gerçi görüşler arasında, yalnız benimle değil, aralarında da derece, hatta «stil» (üslûp) farkları vardı ama, temelde, yani Türkün olan özelliklere değer vermede, Türklük şuurunun daha da güçlenmesini ve Türkün (her yerdeki Türkün) saadetini istemekte birliktiler.

Sonraları, Aydınlar Ocağının dışında da pek çok, ve çeşit çeşit Türkçünün bulunduğunu öğrendim: Ahmet Kabaklı, Rauf Tamer ve Tarık Buğra'dan, Orta Doğu gazetesinin dipdiri kadrosuna; Mehmet Çınarlı gibi, Hisar dergisini yayınlayanlardan, Necati Sepetçioğlu'na; Babiâli'nin çeşitli yayınevlerinden ve gazetelerinden, Ankara'daki Erzurum'daki, Ege'deki profesörlere; devletin çeşitli kademelerindeki memur ve yöneticilerden, işverenlere ve hatta işçi teşkilâtlarına kadar... Her yerde şuurlu milliyetçiler, Türkçüler çoğalmış, yayılmış. Komünistler de çoğalmış ama, milliyetçiler diri, sıhhatli ve uyanıktı.

3 Mayıs 1974 günü Spor ve Sergi Sarayında işte bunu ilk defa olarak, elle tutulur örnekleriyle ve çoğunu bir arada gördüm.

Gençlere baktım. Bir de bizim zamanımızı düşündüm. Bundan daha fazla bir genç topluluğunu ancak 3 Mayıs 1944'de (tam 30 yıl önce) o büyük Ankara nümayişlerinde bir arada görebilmiştik (1975'deki

(28) Bunlardan, Prof. M. Ergin'in yazdığı «Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri», bugünkü «Türkçülüğün Esasları» mahiyetindedir, üzerinde uzun uzun durulması, düşünülmesi gereken bir eserdir.

3 Mayıs Bayramında, o 1944 rekoru bile sanırım kırıldı!) .

O esnada Alpaslan Türkeş, büyük tezahüratla geldi. Salonda yer yerinden oynuyordu; kulakları sağır edici coşkun bağrıışmalara ve sevgi gösterilerine rağmen Türkeşin başı dönmemiş olacak ki, beni o kalabalıkta tanıdı ve kucakladı. Sonra da: «Nasıl, Oğuz, sen bıraktığından beri bak neler yaptık, değil mi?» dedi.

Onu tebrik ettim. Onun gibi, ülkücülerin de gayretile Türkçü duygular hem diri tutulabilmiş, hem de bu kadar genişletliebilmişti! Sevincimi belli ettim. Fakat hiçbir partiye girmeme kararlısı olduğum için, işi tadında bıraktım, seyirci kaldım. Daha çok, pek çok öğrenmem gerekiyordu... Vatanımı yeniden tanımam, anlamam lâzımdı.

YENİ BİR HAYAT

SIYASETE VE MEMURİYETE HAYIR!

Şimdi gelelim, yurda dönerken, kendi kendime sorduğum soruya... Türkiye'ye dönmeğe karar verdiğimde, orada ne yapmayı düşünüyordum?

Evvelâ, ne **yapmamayı** düşünüyordum, onu açıklıyayım: Siyasî hayata kesinlikle girmemek istiyordum. Politikacıların az çok lüzumlarına inanmakla beraber, bunların, kompozitör, polis ya da ressam gibi, belirli istidatlarla ve ruh haletiyle doğmuş insanlar olduğuna inanıyordum; çamur atma ve hakaret savurmada, ve bunlara maruz kalmada, herkesin nasibi olmayan

bir cüret ve hazım kabiliyeti de şarttı ve beceri ve şartların hiçbirini kendimde göremiyordum.

Devlet memurluğuna da hiç niyetim yoktu. Hiçbir zaman olmamıştı zaten. Danışmanlık (gene memuriyet şeklinde olmamak şartile) bağımsız gönlüme daha yakın geliyordu. (29)

Bir de dağdağalı iş istemiyordum: gazete çıkarmak gibi, kesin ve belirli süreli, göz açtırmayan, soluk soluğa koşturan işlerden daha Amerika'dayken bezmişim. Böylesini belki de herkesten çok yapmıştım; bir ömre yeter de artardı bile.

İŞ HAYATI VE PARA

Genellikle iş hayatından da uzak durmak istiyordum. «Gayri dürüstlüğü» kabul edilen bir iş kuralı oluşundan da değil sadece... En ilgi çekici («entere-san») iş bile sonunda finansman, para bulma ve adam yönetme şekillerine dönüyor ve «dejenere» oluyor. Bence «dejenere», çünkü para bulma ve memur yönetme, sevmediğim işlerdendi. Amerika'da, kültürle ilgili yayın ve eğitim işlerinde olduğum halde, bu faaliyetlere de karışmağa sık sık mecbur kalmıştım.

Büyük sermayem olmadığına göre, Türkiye'de bir işe kalkışsam, başka para kaynakları arama derdi gene karşıma çıkacaktı. Halbuki Amerika'da bu kadar uzun kalış sebeplerimden biri de zaten bunu önlemek için değil miydi: yayın işi yaparken para bulma sıkıntısı çekmemek, zenginlere muhtaç olmayıp onların etkisinde kalmadan dergi - kitap çıkarmak emelim de-

(29) Nitekim bu çeşit teklifleri zaman zaman kabul ettim.

ğil miydi? İsteddiğimi tam başaramadan dönmüştüm.. Mevcut imkânlarım büyük işleri tek başıma bana yaptırabilecek güçte değildi artık.

Türkiye'ye döndüğümünden beri iş teklifleri, üzerime yağmur gibi yağdı durdu. Geçenlerde bir oturup hesapladım, 27 tane olmuş! Hem de büyük paralı arkadaşlardan geliyor bir kısmı. Neler var neler: otel işletmek, rafineri, okul açmak, günlük gazete çıkarmak... v.b.. Ortakla iş yapmağa da alerjim olduğu için bunları, ya kesin surette, ya da «şimdilik» kaydıyla reddettim.

KANAATKÂRLIK FELSEFESİ VE OTOMOBİL

Amma da naz!

Doğru. Fakat ben Amerika'da yeniden genişletebileceğim ve gene milyonluk olabilecek iş düzenime bir tekme atarken, aynı ruhsuz, makineleşmiş, başlangıç ve son gayesi **para** olan döner - beygir dolabına tekrar bağlanmak niyetiyle bunu yapmamıştım.

Allaha şükür azbuçuk param vardı. 1972'de **değer yargılarımı** ayarlar ayarlamaz, hayata bambaşka gözlerle bakmağa başlamış, azla kanaat etmeğe razı olmuşum. Temiz olmak şartıyla, icabında çok mütevazı ve ucuz yerlerde oturabilirdim.. Kalorifer yerine sobayla yetinebilirdim.. Lokantada az yer, evde de basit bir yemekle karnımı doyurabilirdim (zaten o kadar çok ekmek yer ve su içerim ki doymak benim için mesele değildi; Allaha şükür hiç de kilo almam!). İş ki, protein ve gıda değeri sağlam olsun.

İçki ve sigara merakım da yok...

En lüks mobilyalarla yaşaya yaşaya bıkılmış, şimdi daha basit, daha «genç» işi, mutad dışı, sanat anla-

mı olan dekorasyonlu odalar bana daha hoş gelmeğe başlamıştı. Bu da pahalı olmayan bir işti.

Çoluk çocuğum da zaten hayatlarını kurtardılar, hepsinin geçim parası var. Sade kendimden sorumlu olunca, azla kanaat etmek mümkün oluyor. Kıt kanaat yaşamıyorum şimdi, çünkü gerekmiyor. Ama gerekirse, bana zor gelmiyor.

İtirazınızı duyuyorum: evet, otomobilim var. Hem de 2 tane: «Yeni Yörük»ü (Volkswagen'i) Almanya'da muhafaza ediyorum, «Küheylân»ı da (yeni otomobilimi) İstanbul'da. Bir de tam döşeli bir ev gibi olan römork - karavanım var (adı «OBAM»). Bu ne perhiz, bu ne lâhana turşusu? Bunlar lüks değil de ne?

Bir tek lüksüm seyahattir. Bu ise pahalı bir mekandır. En ucuz yolu bu arabalar sayesinde buldum: otellere, lokantalara muhtaç olmadan seyahat edebilmek. Bunu da, o şekilde tefriş edilmiş olan arabalarım sağlıyor. Yeni otomobilimin azameti ve cesareti arkadaşlarımın hep dilinde: 8 silindirli, 300 küsur beygirli koca bir Ford Station Wagon. Ama onun da «nedeni» var:

Kısa yollara, Obam'ı (römork - trailer'i) arkasına takmadan gidebiliyor, otomobilimin içinde de icabında yatabiliyorum: arka sandalyeler düz oluyor ve koca bir yatma (veya eşya taşıma) yeri açılıyor.

Küheylân ayyaş mı ayyaş: süper benzinleri deli gibi içip bitiriyor ama, ben de onu binde bir kullanıyorum. Dostlarım taksilerle dolaşırken ben, çok acelem yoksa, şehir içinde otobüse biniyorum (hem de Basın Kartımla bedava!).

Gelirim bir kısmı, Amerikan basını için yazdığım yazılardan geldiğine göre, kolay seyahat edebilmem şart oluyor ve bu otomobiller bunu sağlıyor. Parasını da zaten ödemişim. Ama gün gelir, benzine pa-

ra yetiştiremezsen, otomobilsiz de yaşamasını bilirim. Anamdan arabayla doğmadım ya!

Arabasızlığın eziyetine katlanarak seyahat bile ederim ve en ucuz biçimde. 1944'de beni işkence odasına sokmadan önce muayene ettirdikleri namussuz doktorun dediği gibi, vücudum (ve daha önemlisi, maneviyatım) «eziyet ve meşakkata dayanıklıdır». Belki de çok spor yapmam sayesinde... Ya da hayatım boyunca çok eziyet ve meşakkata maruz kaldığım için..

ÇOK ZENGİN OLSAYDIM..

Daha çok paralı olmamanın üzüntüsünü hiç duymuyor muyum? Hele milyonerliği, kısaca da olsa tattıktan sonra! Tabii duyuyorum. Çocukluğumda hep atlarım olduğu, ve atı çok sevdiğim halde şimdi olmayışına üzülüyorum.

Bir de, ihtiyacı olan eşe dosta daha bol yardımlar yapabilmek isterdim. Gizlice. Amerikada bir TV dizisi vardı. Adı «**Milyoner**»di: Her programda, gizli bir milyoner, başı darda birine 1 milyon bağışlıyor; film, o paraya konan ailenin yeni hayatını nasıl düzenlediğini takip ediyordu. Ben de bu programı seyrettikçe, milyoner olduğum zaman dostlarıma nasıl faydalı olacağımın hayalini kurardım.

Başka hayaller de kurardım: Büyükada'daki büyük bahçe ve köşkümüzü restore etmek; Üsküdar'ın ahşap evlerini, 18. yüzyılda Lamartine'in tasvir ettiği pastel renklere boyatmak (şimdi o evler hep yıkılmış-hayallerim gibi); Dış Türk göçmenlerinin çocuklarını okutmak; Türk tarihini baştan sona anlatan bir film dizisi yapmak, Boğaz'ın daha fazla yok olmaması için en mutena yerlerini bir Vakfa aldirtmak... v.b. Dam-

daki Kemancının şarkısı gibi, «çok zengin olsaydım...»
Hayal bedava...

Ne yapalım, Kısmet, olamadı..

Belli olmaz, bir gün hâlâ olabilir de...

Hikâyem bu kitapla bitmeyecek ki...

ÇÖZÜM YAYINLARI VE İŞ PRENSİBİ

«Şunu istemem», «bunu yapmam» dedikten sonra, düşündüm, taşındım, danıştım ve tek başıma, telâşsız cinsinden bir yayıncılık faaliyetine karar verdim. Bir gün «Çözüm Yolları» adlı bir dergi çıkarmayı tasarladığım için, adını «Çözüm Yayınları» koydum. Ansiklopediler, kitaplar, çocuk dergi ve kitapları ve dergiler yayınlamak üzere işe giriştim, yayınlara da başladım (30) ilerde, Allah kısmet ederse, filmler de yapacağım.

Para kazandıracak, hem de daha dertsiz pek çok şeyler yapabilirdim, ama artık gaye bu değildi. İnanmadığım fikirlere ve prensiplerime uymayan ve sevmediğim, hoşlanmadığım faaliyetlere iltifat edemezdim. Mecburiyetim de yoktu.

Ama bu, para kaybedecek işlere girişeceğim demek değildi. Sadece para sarfettiren hayırlı işler etrafta doluydu. Bu kadarını da ben yapamazdım, yapacak olsam istim tükenir, arkası gelmezdi. Formülüm gayet sadeydi: elimi süreceğim işler, memlekete, millete ve topluma yararlı, bana da zevk veren faaliyetler

(30) İlk kitap «Türkiye - Libya Elele» oldu. Orada, benimle hiç bir akrabalığı olmayan Faiz Türkkkan da yazdı. Arkadan «ATILGAN» çizgi romanını ve 6 tane de çocuk kitapları yayınladım.

olacak, fakat para da kaybetme ihtimali az olacaktı.. Ayrıca bol kazanç da sağlarsa ne âlâ, fakat tek hedef bu olmayacaktı.

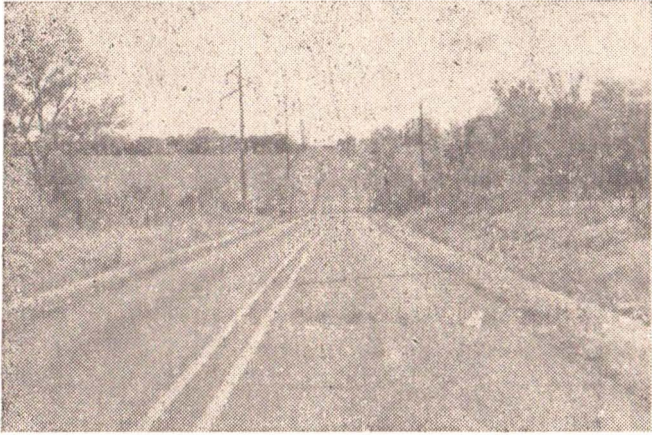
Kurduğum Çözüm Yayınevi'ni işte bu formüle göre yürütmek üzere plânladım. Meselâ bunda, Uzayla, Hayal - Bilimle ilgili romanlar da yer alıyordu. Çünkü bu tür edebiyattan hoşlanırım (İngilizce hikâyelerim de yayınlandı). Dış Türklerine ait kitaplar, Dede Korkut Masallarının çizgi-resimli kitapçıkları, belki de plâkları, gene bu prensiplere uygunluktan özel listeme girdiler. İlkokul çocukları için şirin hayvan kitapları çıkaracak, fakat arasına, Ziya Gökalp'in Ala. Geyiğini de koyacaktım.

Yazacağım ve yazdığım kitap ve makalelerim de buna uymaktadır. Ayrıca, yazı yazmak benim temel mesleğim ve büyük zevkimdir. Yazmama engel olmaması için diğer faaliyetlerimi sınırlı tutmağa azimliydim.

AMERİKA'DAKİ KARDEŞİM VE ÇOCUKLARIM

1974'de de Türkiye'den 2 - 3 defa ayrılmam gerekti. Son ayrılışım Eylülde oldu. Dostlarımla sevgisi ve yakınlığı İstanbul'u bana daha da çok sevdirmiş, birkaç ay için bile olsa ayrılmak çok ağır gelmişti. Herkes seyahata çıkıyor diye sevinirken, benim adeta ölüm sürüklendi. «Devir» dergisindeki yol anılarımdan bunu sezenler bana takıldılar.

«Yeni Yörük» le Demir Perde arkasından yol alarak Almanya'ya vardım, arabayı orada bırakıp Amerika'ya uçtum: New York'ta çocuklarıma ve küçük kardeşim Attilâ'ya ve ailesine kavuşmak Türkiye özlemi mi biraz dindirdi.

1974 Eylülünde Amerika'nın ta içerlerine daldım.

Attila Amerika'da işini iyice büyötmüş. **Overseas Development Corp.** adlı büyükçe bir şirketin başı ve sahibi. Kendi sahası (dünya çapında) çelik işleri; fakat tam bir işadamı olduğu için, Tele - Komünikasyon alanında da büyük başarı kazanmış. Pakistan, İran ve Türkiye Silâhlı Kuvvetlerine Komünikasyon'la ilgili silâh ve araçlar da temin ediyor. Büyüyor, yayılıyor. Bu büyüklük için şart olan acı fiyatı da çatır çatır ödüyor: benim 2 - 3 yıl önce birden uyanıp sıyrıldığım ve kesip attığım girdabin içinde koşuşuyor, koşuşuyor, koşuşuyor. Ve daha da çok koşuşacak, çünkü çocukları benimkiler gibi büyüüp kendilerini kurtarmamışlar.. Kardeşimin sorumluları büyük... ama yaşı da küçük!

New York'tan ayrılıp Amerika'nın içerlerine doğru, yeni aldığım bir otomobile daldım. Bu yolculuk beni nedense çok duygulandırdı. Hep Türkiye'de bıraktıklarımı ve sevdiğlerimi düşünüyordum. Missouri'nin Dunklin yöresinde bir gece küçücük bir kasaba-

ya (Köy desem daha iyi), geldiğimde, çağrışımların yönü birden değişti ve Amerika'ya, eski New York yıllarıma döndü. Gördüğüm kırık bir tahta iskemleyle içim kalkmıştı.

Ay ışığında tek başıma saatlerce dolaştıktan sonra oturdum, kâğıda içimi döktüm. **Hisar** dergisinin Kasım 1974 sayısında yayınlanan bu yazı şöyleydi:

BİR TAHTA İSKEMLEYLE İÇİM KALKTI

Dunklin, Missouri, 1974.

Bir bahçe iskemlesi gördüm ve içim kalktı. Bizde benzeri olmayan tahta bir koltuktu. Missouri'nin isimsiz bir kasabasında güneş batarken gözüme ilişti. (Kasabanın adı vardı. Norwood, fakat bu kent o kadar küçüktü ki girerken ismi yazılı bile değildi.)

Uzun bir yolculuktan yorulmuş, bu kasabada mola vermek istemiştim. Arabayı park ettim ve ıssız sokaklarda yürümeğe koyuldum. Eylül serinliği etrafı basmış, göklerde yusuvarlak dolaşan ayın 14'ü bir mehtaba rağmen hüznü bir akşamdı. Anadolu köylerinin içine kapanmış akşamları gibi, kimseler yoktu ortalarda, Köpekler de beni yaban bilmiş olacak ki dört bir taraftan havlamaya, hatta peşime düşmeğe başladılar.

İşte o tahta koltuğu o zaman gördüm. Bir bahçenin köşesine büzülmüş, boş kucağını açmış, gelmeyen insanları bekliyordu. Benim de öyle bir bahçe koltuğum vardı ve ben de bunun gibi beyaza boyamıştım (daha önce fıstıkî yeşildi ama, çok kirlenmişti) Benim de bir evim ve bahçem bunlarıki gibi bir köpeğim benim de, evlerine çekilmiş şu insanlar gibi bir ailem ve çocuklarım vardı. Cıvıl cıvıl konuşur, bin bir soru

sorarlardı. Uzak bir zamanda, uzak bir yerde buradan ve bu geceden çok uzakta...

Önünden geçtiğim evlerin penceresi ışıklı; çoğunun içi sinema perdesi gibi görünüyor. Anneler mutfakta, yemek hazırlamakla meşgul. Çocukların kimi televizyon seyrediyor, kimi babalarile oynuyor. Benim çocuklarım gibi. Nasıl da çil yavrusu gibi dağıldık! Türkiye'ye dönme ısrarımdan önce başlamıştı bu dağılma, Zaman insafsızcasına ilerlemiş, annelerinin eteğinden ayrılmayan, «baba, benle oynasana!» deyip kitabımı alıp kaçan kızlar, kendi başlarına buyruk olma sarhoşluğu veren yaşlara gelmiş, sevgi gösterilerini tuhaf bulur olmuşlardı. Üniversite, evlilik, doktora çalışmaları, iş derken, bir ev üç ev olmuştu.

Kuşların uçup gittiği evin neşesi ve uğuru kaçmıştı artık. O ev de yok oldu şöminesiyle, abajurlarile, perdesile, aşınmış, fakat sıcak hatıralarla dolu kanapeleri ve yataklarile, çiçekleri ve bahçe iskemlelerile. Son gördüğümde, 11 odayı ve 3 garajı doldurmuş olan ve artık taşıyıp götüremediğimiz binbir eşyamız ve birikintimiz kaldırımlardan, süprüntü kutularından, boynu bükük sarkıyor ve taşıyordu. İşte Aslıhanımın bebeklik patikleri dayanamadım, çekip aldım, tâ İstanbul'lara taşıdım. İşte Ceylânımın 6 yaşındayken «Babalar Gününde» bana çizdiği at resmi. Onu da çekip aldım. Eskimiş bir sofrâ örtüsü, karımın o pek sevdiği ev partilerini süslediği kurdeleler ve artık bitmiş, unutulmuş işlerimin mektup kopyeleri, çek defterleri, kırık pipom. Ve kaybına, ölümüne o kadar gözyaşı döktüğümüz Karabaşımızın kapıp çiğnediği delik terlik teki... Hepsine dayanmış, bu hatıraları canlandıran tahta bahçe kanapesi, kanadı kırılmış kuş gibi duruyordu.

Bir daha arkama bakmadan New Rochelle'deki ar-

tık benim olmayan o evden, o ağaç dolu sokaktan uzaklaşmıştım. Şimdi Missouri'nin bir köşesinde kasvetli göklerde bulutlar arasına dalıp çıkan mehtabın soluk ışığında, ellerim ceplerimde, köpekler peşimde, yürüyor, yürüyorum. Mehtap batacak ve güneş yarın gene doğacak. Radyolar parlak bir gün olacağını söylüyorlar. Yeni bir gün. Yeni ufuklar. Yeni arkadaşlar ve sevgili Türkiye'ye 2 ay sonra dönüşte beni bekleyen mutlu günler; fakat yeni günler... Axi-minedes'ti galiba: «aynı nehirde gene yıkanamazsınız; o siz, aynı siz, o nehir aynı nehir değil artık» demişti.

Ama gene de keşke, keşke...

(HİSAR dergisinden)

AMERİKA'DA TÜRK DÜŞMANLIĞI

Ertesi sabah gene yol göründü. Yüzlerce mil ötede bir kolejde (Amerika'da, bizdeki kolej anlamında değildir: tam teşekküllü olmayan, yani her daldan bölümleri bulunmayan, ya da daha yüksek sınıfları olmayan Üniversitelere «Kolej» denir) bir seminerim vardı: «**Televizyonun Eğitimde Yeri**» konusu üzerinde; arkasından da Elk Klübünde bir konferans.

Beni temsil eden ajanların tertipleedikleri konferans dizisi, Çevre kirlenmesi hakkındaydı. Üniversitelerde de birçok seminerler tertiplelemekle görevliydim. Ama fırsat buldukça bu programı değiştirdim, ya da ilâveler yaptım - konuya Türklerle ilgili bir noktaya getirmek için.

O günlerde Amerikan halk efkârı pek aleyhimizdeydi. Kıbrıs harekâtı bitmiş, dayak yiyen Rumlar Amerika'daki ırkdaşlarını ve taraftarlarını bize karşı kışkırtmışlardı. Zaten bizi afyon ekiminin yeniden baş-

latılması yüzünden düşman bilen Amerikan halkı, aleyhimize söylenecek herşeye inanmaya teşneydi. Hemen silâh yardımının kesilmesi için kampanya başlatılmıştı.

Amerikan hükümeti, Türkiye'yi darılmanın Amerikan menfaatlarına zarar vereceğini pekâlâ biliyordu; silâh yardımının ise, Türkiye için olduğu kadar belki de daha fazla, Amerikan çıkarlarına yaradığı i-

Bu seferki yolum icabı Missisipi nehrini de aştım...

çin yapıldığını da her şeyin müdrikti. Ne var ki, halk cahildi: — evet, Amerikan halkı da kendine göre «cahildir», millî menfaatlarını farkedemeyip yabancı propagandalarına kanıvermek, afyon konusunda da en açık gerçekleri ters görmek için bir insanın ya çok ahmak, ya da idrak cahili olması gerekir — işte bu cahil halk, seçtikleri milletvekillerini ve senatörleri sıkıştırmaya başladı.

Seçmenlerinin keyfine pek de kolay köle olan Amerikan parlamenterleri, hükümetlerinin bütün uyar-

malarına rağmen Türkiye aleyhinde bir tutuma girdiler.

Rumlar konferanslarım yüzünden edepsizlik yaptılar. Fakat sonunda, gördüğünüz güzel otomobilimi paramparça edip «boyunumu da kıranlar» Rumlar değil, aptal bir Amerikalı kadın oldu. Gece vakti bana çarptı.

TEK ELLE MÜCADELE

İşte ben tam o sırada Amerika'daydım. Hem de tam göbeğinde: İllinois, Missouri, Kansas, Texas, Ohio gibi illerde dolaşılıyor, halkın, basın ve televizyonların hezeyanlarını öfkeyle izliyordum.

Tek başıma bir karşı kampanyaya giriştim. Her uğradığım şehirde televizyon yöneticilerine ve gazetelere uğruyor, Türk görüşüne yer vermeleri için ısrar ediyordum. Epey direndiler, fakat 4 televizyon is-

tasyonunda ve 14 kadar gazete ve dergide hakkımızı savunmak ve anlatmak fırsatını buldum. Hem de, «okuyucu mektubu» veya «bir dinleyici» olarak değil, makaleyle ve panel tartışmasıyla. **United Features Syndicate ve North American Newspaper Alliance** adındaki makale ajanslarına da yazı verdiğim için, Kıbrıs'taki Türk tutumu hakkında yazdığım yazılar 200'e yakın gazeteye dağıtıldı.

Bunların bir kısmınının kopyesini bir dosya halinde Basın Yayın Genel Müdürlüğüne verdim.

Ayrıca, konferans ve seminerlerimde, kâh lâf açarak, kâh yöneticileri ikna ederek, konuyu Kıbrıs ve afyon sorunlarında Türk görüşünü anlatma yolunu buldum.

FAYDASI AZ, BELÂSİ ÇOK OLDU AMA..

Neye yaradı? Amerikan halk efkârı sakat düşüncesini değiştirdi mi? Parlamento üzerindeki baskıları durdu mu? Türkiye lehine bir tutum başladı mı? Maa-lesef hayır! Amerika o kadar büyük ki, tek bir kişinin yapabileceği tesir pek ufak kalıyor.

Hükümetimizin Basın Ataşeliği gibi güya propaganda büroları var, fakat bütçesiz ve kadrosuz oldukları için, onlar da ses çıkaramaz haldeler. Bu durumda ne umulabilir?

Gene de insan, netice alınsın alınmasın, vazifesini yapmak, bir çabada bulunmak istiyor.

Ben de istedim ve onun için yaptım. Mevziî faydası da olmuş olabilir. Başıma bu yüzden belâlar da geldi. Ohio'nun 2-3 yerinde Rumlar hadise çıkarmağa kalktılar, aralarına girdim, karşılıklı bağıştık, polis çağrıldı, mesele kapandı. Arkansas'ın bir lisesinde

Otomobilime çarptıklarında boynum kırılınca böyle cendereye girdim. Resimde, hastane sonrası halim görülüyor.

yaptığım konuşma, Rum asıllı olan öğretmenlerden birinin (bir kadınmış) canını sıkmış, yöneticilere ve ajanlarıma şikâyette bulunmuş: «Konu başkayken ne hakla Türkiye'den bahis açarmışım?» Ajan da (International Lectures firması) beni aklınca azarlamağa kalkınca kızdım, kontratı feshettim.

BOYNUM KIRILDI, SAKALIM UZADI!

Ertesi gün uğradığım kazada Rumların bir payı olduğunu iddia edecek değilim! Bir gece, Springfield Missouri'de otomobilimi henüz işletmişim ki, yaşlıca bir kadın «U» dönüşü yaparken ışıklarını açmayı unutmuş, üstüme geldi; birdenbire karanlıkta arabamı farkedince şaşkınlıktan fren yerine gaza bastı, çarp-

tı. Ense kıkırdaklarımdan biri fırladı (dostlarıma «boy-numu kırdılar» tabirini kullanıyorum), arabam param parça oldu ve hastanede 10 gün yattım. Boynuma da bir «cendere» taktılar. Sakalımı işte o sırada büyüt-tüm. Öteki arabam (Küçük mavi bir Forddu) kullanılmaz hale gelince ve acelem de olduğu için, şimdiki «Küheylânı» almağa mecbur oldum.

ALMANYA'DA İŞÇİLER ARASINDA

New York'ta işlerimi bir süre taktikten sonra Avrupa'ya yollandım. 1974'ün Kasım ayında Rotterdam'a geldim. «Küheylân»ımı gümrükten çektim ve Hollanda elçisi dostum Oktay Cankardeş'e uğradım. O günden itibaren, dostlarımin elinden kurtulamayıp ve her ülkede birkaç gün kalış zincirinin halkaları başladı. Avrupa'da takıldıkça takıldım. Amerika'da evime gelip giden «sabık genç» diplomat arkadaşlarımı hep şimdi ya elçi, ya müsteşar, ya da ataşe olarak karşımda buluyordum. Başka vesilelerle tanıdıklarım da çoktu.

Bunlardan biri, Almanya'nın Balingen şehrindeki sinemacı - bakkal - seyahat ajanı - balo tertipçisi ve Allah bilir daha neci, Kaya Canbudak'tı. O da beni evinde bir haftadan fazla misafir etti. Şirin, candan bir aile. Onlar sayesinde Almanya'daki Türk işçilerinin içlerine girdim, yaşantılarını - bütün iyi ve kötü taraflarile - gördüm, yaşadım, öğrendim. İş ve işsizliklerini, sefalet ve gönül zenginliklerini, özlemlerini ve kavgalarını, dostluklarını ve dedikoduculuklarını, becerikliklerini ve makinelere kol, parmak kaptırıp sakatlanışlarını, dertlerini ve yiğitliklerini ve Türklüklerini

hep gördüm, anladım. Burası bir «mikro (mini) - Türkiye» idi.

KEMAL ILICAK VE GEZİCİ OKULLAR PROJESİ

Aralarında yaşarken, 1973'de yarım kalan bir projemi düşündüm. Tercüman'ın genç ve enerjik sahibi Kemal Ilıcak'a 2 yıl önce, Avrupa'daki işçilerimize bir hizmet plânı teklif etmiştim: Amerika'da yaptığım gibi, birkaç otobüs alıp içini «seyyar dersane» şekline sokmak, «gör - işit» (audio - visual) eğitim araçlarıyla donatmak ve birer öğretmen yönetmesinde Avrupa'da «Türklük Okulları» halinde dolaştırmak. Amacım, ufak ufak şehir ve kasabalara dağılmış olan ve nüfusları herhalde 1 milyonu bulan işçilerimizin çocuklarına, din ve milliyetlerini unutmamaları için dersler vermektir. Otobüsler (Gezici okullar), belirli bir tarife gereğince Türk topluluğu olan şehirlere uğrayıp, 1 - 2 gün kalıp dolaşacaklardı .

Ilıcak bu fikri derhal kabul etti. Almanya'daki durumu avucunun içi gibi bilen kardeşi Nafiz Ilıcak fikirler verdi, ben de bir Amerika dönüşümde, Londra'ya uğrayıp o 2 katlı muazzam kırmızı otobüsleri almayı plânladım. Kötü tesadüf, tam o sırada Arapların petrol ambargosu patlak verdi, Almanya'daki işçilerimizin de durumu sarsılmaya başladı. Telgraf çekerek, bu şartlar altında projemizin şu sırada yürütülemediğini bildirdim, vazgeçtik.

İşte Almanya'da işçilerimiz arasında yaşarken, bu güzel projeyi düşünüyor, hâlâ ne kadar lüzumlu olduğunu anlıyordum. Kimbilir, belki bir gün gene yaparız diyerek Almanya'daki dostlarıma vedâ ettim.

UÇURUMLAR VE ÇIĞLAR

Cengiz adında çok insan ve yardımcı bir taksi şoförünün de yardımıyla Obam'ı (römork - traileri - Almanca deyimiyle, Vohnwagen'i) civar şehirlerin birinden aldım, Küheylânın kuyruğuna taktım, «Yeni Yörüğü» mü (Volkswagen'i) Kaya Canbudağa emanet edip burnumu Güneye, Türkiye istikametine çevirdim.

Gene yollar göründü. Avusturya sınırına vardığımda, yeni başlamış olan kar bir felâket halini almıştı. Gitgide tipiye çevirdi. Ama artık duramazdım. Bir an evvel vatana varmak istiyordum.

Avusturya'dan Yugoslavya'ya çıkan geçitlerden nasıl geçtim bir ben, bir de Allah bilir. Uçurumlar, dağlar, yarlar hep kar ve çığla kapanmıştı. Ben, kuyruğumda «Obam», buralardan kayak - kızak yaparak indim. Hem de hâlâ tam yerine oturmamış boynumla! Nasıl yaptım sa yaptım, Yugoslavya'nın katil sürücülerinden ve Bulgaristan'ın üniformalı ve üniformasız soyguncularının da elinden kurtulup sağ sâlim gene vatana kavuştum. Hatta, arkamda o koca kuyrukla, Şişhane önünün trafik anaforu içinden bile kıl gibi sıyrılıp geçtim ve kimseye vurmadan, vurulmadan evime vardım.

SON OLMAYAN SON

1975 girerken Obam gene arkamda, Denizli, Pamukkale ve Bursa yollarındaydım. Ve hayatım yeni yeni yollara giriyordu. Başından bunca şey geçmiş bir insanı bile şaşırtan, umulmadık şeyler, seçilmemiş

yollar ve yeni acılar... Yani gelişmenin hikâyesi herhalde roman türüne daha uygun düşer...

Şu kitabı bitirirken, Türkiye'deki sorunlar ve gördüklerim hakkında fikirlerimi de belirtmemi belki beklerdiniz. Beklerdiniz ama, onları da yazsam, başka kitaplarda, makalelerde ne yazarım? Sermayeyi tüketmemek lâzım!

İlerisi için daha pek çok fikirlerim, plânlarım var. Bunlardan bahsetmenin ise henüz sırası değil. Onları da yapmak kısmet olur ve Allah ömür verirse ve hele yapabildiklerimin bahse değer bir tarafı olursa, günü gelir onları da anlatırım. Yahut da ben öldükten sonra belki hatırlayıp o kısmı da anlatan olur.

Görüyorsunuz ya, bu sözüm - ona «Hatırat», henüz oluşmakta olan bitmemiş bir hikâyedir. Onun için de, Orta Doğu'da bunların bir kısmını yayınladığımda, bitirirken, «**Son Olmayan Son**» demiştim.

Gene de öyle derim.

4. BÖLÜM

Ekler

Fikirlerin ve 1944 öncesi olaylarının ayrıntısı

BİR VAPUR YOLCULUĞU VE TARTIŞMA (31)

1947 sonbaharında Akdeniz'de bir vapur yolculuğum oldu. O gemide, eski dostum Profesör Gabriel'le karşılaştım. Prof. Gabriel, Türkiye'yi ve Türkleri çok iyi bilen ünlü bir Fransız mimarı ve tarihçisiydi.

Bu Türk dostuyla uzun yolculuk esnasında saatlerce ve günlerce dertleştik durduk. O bana Alman işgali altında Fransızların çektiklerini anlattı. Ben de, işkencelere temas etmeden, tutukluk günlerimin hi-

(31) Değişen ve değişmeyen fikirlerimi anlatan bu kısım, 1955 de Tercüman'da çıkan «Tabutluktan Gün Işığına» dizisinin 25. ve 26. tefrikasıydı. Gazetenin diziye başlarken benim imzama koymak lüzumunu hissettiği ve benim olmayan «girizgâhı» tekzip etmesi bakımından ilginçtir.

kâyesini ona açtım. Zaman zaman bu konuşmalara, aynı vapurda bulunan meşhur Fransız müsteşriki ve dilcisi Prof. Jean Deny ile, uzaktan ya akrabamız ya da tanıdığımız olan bir sosyete hanımı da katıldılar.

«SAÇMA IRKÇILIĞA NASIL KAPILDIN?»

Prof. Gabriel bir gün bana:

— Senin gibi aydın bir insan nasıl olur da Nasyonalist Rasist (Irkçı) olabilir anlamıyorum. Bugünkü savaş felâketinden ve milyonlarca Yahudi'nin ve Slâvın katlinden sonra hâlâ bu fikirlere saplanıyor musun? deyince açıldım:

— Dostum, dedim, bugünkü fikirlerim eskisinden yer yer farklıdır. Geçirdiğim acıların ve yalnızlığın tesiriyle inançlarımı tekrar gözden geçirmek ve yanlış gördüğüm yerleri değiştirmek fırsatını buldum..

MİLLİYETÇİLİKTE VAZGEÇİLİR Mİ?

Fransız dostumun mavi gözleri memnurlukla ışıldadı:

— Demek Nasyonalizm'den vazgeçtin..

— Hayır, diye cevap verdim, öyle değil. Bence milliyetçilik, zararlı tatbikatla çürümeyecek bir hakikatti. Her ne kadar Federe bir Dünya Devletine, yani Birleşmiş Milletlerden daha öte bir yeni dünya düzeyine artık yanaşıyorsam da, bunu «beynelmillelciler» (enternasyonalistler) gibi düşünemiyorum. «Ekonomik entegrasyon» belki, fakat milletlerin hususiyetlerini yokedici, ırklar ve milletler potası halinde piç bir İnsanlık Birliğine hayır! Beşeriyeti güzel, canlı, renkli

yapan tek şey, milletlerin çeşit çeşit oluşlarıdır. Bunu ne diye eritmeği emel edinmeli?

Prof. Gabriel:

— Anlıyorum, Federalist milliyetçisin. Yani ordu besleme hakkını sade bir Dünya Devletine tanıyan..

Gene «hayır» dedim ve anlattım:

— İnsanlar, milletler ve idarecileri hâlâ akıllanmadığına göre, bugün «ben su katılmamış barışçuyum, ordu beslemeyeceğim» diye ilk ortaya atılan millet delidir, mahva mahkûmdur. Bu çeşit bir Federe Dünya Devleti belki de gelecek yüzyılda olabilir, şimdiki halde her millet güçlenmek, silâhlanmak zorundadır... Bilhassa Türkiye...

Prof. Gabriel hafif bir sabırsızlık göstererek:

— Peki ama, fikirlerimde değişiklik oldu dediğin bundan mı ibaret?

— Tabii değil. Meselâ şimdiki ırkçı düşünüşüm, dünküyle tıpatıp aynı değil.

ESKİ İRKÇİ FİKİRLERİM

Profesör, metodik bir ilim adamı sıfatıyla, evvelâ eski ırkçı fikirlerimi sordu. Anlattım:

— Eskiden de benden daha aşırı ırkçılar vardı Türkiyede: Nazilerin anti - semitizmini andıran şiddetli bir Yahudi düşmanlığı, 12 göbek temiz kan aramak, şahsen sevmedikleri kimselere «Türk değil» damgası basıvermek... gibi. Ben o zaamlar bile bu derece ırkçı değildim. Almanların «Aryen» ırkının üstünlüğüne de hiçbir zaman inanmadım. Bu ayrılıklara rağmen, benim de «ifrat» diyebileceğiniz ırkçı görüşlerim vardı.

Ben duraklayınca,

— Meselâ?.. diye sıkıştırdı.

— Meselâ, «Türk ırkı her ırktan üstündür» diye yazılar yazardım.

— Yani «**Deuchland, Über Alles..**» (Almanya hepsinin üstünde)..

Durdum, ona ayıplayıcı bakışlarla baktım.

— Prof, Gabriel, çeyrek aydınlar bize hücum için, Almanlarla hemfikirliğimizin delili gibi bunu kafamıza kakıp durdular. Sizden ummazdım ve aradaki büyük farkı anlayacak tecrübe ve bilige sahip olduğunuza inanırdım...

Benim kızmama karşılık o kızmadı, yumuşaklıkla:

— Tabî farkındayım, Almanlar ülkelerinin en üstün olduğunu iddia ederdi, halbuki siz, ırkınızın üstünlüğünden bahsediyorsunuz. Ama Naziler çağında bu «Vatan» gururu Almanyada da ırk gururuna dönüşmüştü. Malûm ya, Nordik - Germen ırkı en üstün ırktır derlerdi..

— Tamam, işte Nazilerin asıl bu iddialarıdır ki benim inancıma uygun değil, bilâkis zıt düşüyordu. Çünkü ben, Alman ırkının «Jenetik» üstünlüğünü reddediyor, bilâkis Türklerin en üstün olduğunu iddia ediyordum..

ŞİMDİ DE İRKÇILIKTAN VAZGEÇTİM DİYEMEM

— Şimdi böyle bir iddian yok mu?

— Bugün artık 'Türk ırkı diğer ırlardan üstündür' diye bir iddiayı bayrak gibi sallama taraftarı değilim. Üstünlük - aşağılık tefrikini terkettim. Fakat bugün de her milletin galip bir ırk tipine (ekseriyet-

le) mensup olduğuna ve ırkların kendilerine has uzvî, psikolojik birtakım hususiyetleri ve kabiliyetleri olduğuna kaniim. Fark, mahiyetten ziyade «derece» ve «saha» farkından ibarettir. Bir kimya mühendisi ile bir fizikçi arasındaki saha farkı gibi. Ve bu farkların, bir çok amiller meyanında, tarihte az çok rolü olmuştur. Çeşitli farklı ırkların bazan bir araya gelip, millî deha zenginliğini yarattıkları da olmuştur. Fransa ve Amerika'da olduğu gibi.

— Anlıyorum, bunların senin bugünkü ilmi kanaatlerin ve tarih görüşün. Ama gene de bu, ırkçı bir tarih görüşü değil mi?

— Öyle tabii. Ben de onun için hiçbir zaman «İrkçılıktan vazgeçtim» demiyorum, sadece «Hâlâ ırkçıyım ama, ırkçı görüşlerimde eskiye nazaran fark var» diyorum. Şimdiki ırkçılığım, kavgacı bir iddiaya ve kine değil, sevgiye dayanıyor. İrki özellikleri temiz kalmış bir Arab, bir Almanı, Bir Slâvı, Hintliyi veya bir zenciyi takdir edebiliyorum ve bu özelliklerini kaybetmemesini temenni ediyorum. Fakat, hem Türk hem de Türk milliyetçisi olduğumdan, Türklerin bağlı buldukları Tur ırkının (Alp - Turanid ırkın) özelliklerini bilhassa seviyorum. Âşığım.

Prof. Gabriel bu uzun monoloğumu sabırla dinledi. sonra sordu:

— Tarihin ve milletlerin sade ırkla izah edilebileceğini mi sanıyorsun?

— Hiçbir zaman, hatta aşırı ırkçı günlerimde bile böyle bir iddiada bulunmadım, dedim ve Fransızca olarak da yayınlanan bir etüdümü (La République'de tefrika edilen «**Le Racisme est-il justifié**» nin) ciltli şeklini kamaramdan alıp profesöre gösterdim.

— Bakın, dedim, burada da milletin, dil, ırk, gelenek, kültür ve bir arada yaşamak isteği gibi duygularla oluştuğunu yazdım. Yani ırk, bu 4-5 unsurun ancak bir tanesidir, demiştim. Fakat ırk unsuru vardır, yok diyemeyiz. Almanlar bunu siyasete soktu ve bir zulüm âleti halinde kullandı diye de gözümüzü hakikata yumamayız. Bir milletin çoğunluğunun konuştuğu bir dil özelliği, inandığı bir dini nasıl varsa, bir de ırk tipi vardır. Tarihinin yadigârı, atalarından kanla geçen bir özelliğidir bu. Rengiyle, şekliyle, temel psikolojik çeşniyle var olan bir şeydir bu. Siz Fransız'larda, az çok eşit derecelerde 3 ırk tipi vardır: Alpin, Akdeniz ve Nordik. Biz Türk'lerde ise Alp-Turanid ırk tipi çoğunluktadır. İşte bugün inandığım ırkçılık bu sınırlar içindedir.

— Peki, bu ırk tipinden, bu kökten gelmeyen azınlıklar hakkında ne düşünüyorsun?

AZINLIKLAR HAKKINDA ESKİ DÜŞÜNÜŞÜM

— Prof. Gabriel, «ne düşünüyordun?» a önce cevap vereyim, çünkü bu bakımdan ifrat fikirlerim vardı. Türk milleti içine, yakın veya uzak tarih boyunca karışıp da, hâlâ ayrı hüviyetlerini kaybetmemiş olan unsurların cemiyet içindeki haklarını tahdide taraftardım.

— Yani Yahudi'leri, Ermeni'leri ve Rum'ları mı?

— Daha da öte: Arnavut'ları, Çerkez'leri, dönmeleri, bir kısım Kürt'leri, Boşnak'ları... ilh. Bu unsurların ayrı muamele görmesine, biyolojik ve tarihî -sosyal zaruretlere istinaden inanıyordum.

— İşte bu düşünüş değil midir Nazi'leri Dachau ve Ausehewitz vahşetlerine götüren?

— Her fikri, ifratları yüzünden toptan yıkmak ve kırmak ilmî zihniyete uymaz. Alman'lar, milliyetçiliği ve vatanperverliği ifrat derecelere vardırıdılar diye, milliyetçiliği ve vatanseverliği tukaka etmiyoruz. Rus'lar sosyalizmi ifrata götürüp komünizmin zulüm vasıtası yaptılar diye, Avrupa'lılar sosyalizmi toptan reddetmiyorlar. Her fikir aşırı yollara kaydırılabilir.

En demokrat sayılan Amerika bile zencilere, hem de kanunen, ayrı muamele yapar. Harp sırasında, Japon soyundan gelen kendi Amerikan vatandaşlarını nasıl temerküz kamplarında toplamıştı? Sırf damarlarında Japon kanı var diye! Tabancayı ben bir fikre benzetirim: Polis elinde, kanunu ve masumu korumak için, bir haydudun elinde ise cana kıymak için kullanılır. Günah kullananın kafasındadır, tabancada değil. Onun için, ırkçılığın insan öldürmede vesile olarak kullanıldığını bilmekle beraber, kendi ayırıcı düşünüşümden vazgeçmemiş, bunların sade bazı hakları sınırlamak için kullanılması gerektiğine inanmıştım.

AYRI IRKTAN OLANLAR HAKKINDA ŞİMDİKİ DÜŞÜNÜŞÜM

— Ya şimdi...

— Irkçılığımın dayandığı ilmî ve tarihî temelleri değişmemekle beraber, Türk milleti içinde buna dayanan ayrımlar yapma fikrimi terkettim. Buna beni sevkeden sebepler, hem aklî, hem de hissî oldu. Aklişi şu: bu Kürt, şu Arnavut, v.s. diye ayırıcılık ya-

parsak, Türk toplumu içinde erimeğe yüztutmuş unsurların ayrılık hislerini kamçılamiş olacağız, bir gün gelecek Türk'ün dış düşmanları bu hisleri daha da kışkırtıp ülkemizi karıştırmaya kalkışacaklar. Hem sonra, ırk ayırımı akıl ve hukuk sahasında kalmıyabilir, kin de doğurur ve iş his tarafına kayınca, insanlık dışı haksızlıklara yol açabilir.

«TÜRK DEĞİLSİN...»

Bir de şu var: bu ayırım, isbatsız iftiralara da yol açabilecek bir şeydir. Önüne gelen, düşmanına kolaylıkla «Türk değil» damgasını vurabilir. Şecere tutma geleneğinin yok olduğu bir memlekette kolaylıkla haksızlık yapılabilir. Tesadüfen babam tarafından aile soy kütüğüm, benim üstümde 6 göbek öteye kadar tutulmuş; ana tarafından da 4 göbek öteye. Böyle olduğu halde bana şahsen kızan bazı ırkçılar (hatta komünistler), kâh Arnavut, kâh Gürcü, kâh Ermeni diye konduruverdiler! O günlerdeki kırgınlık ve kızgınlığımı hâlâ hatırlarım.

Prof. Gabriel, memnun memnun başını sallıyordu. Devam ettim:

— Bir de hissî sebepten bu uygulama düşüncemi terkettim: tutuklama günlerimde, aramızda bulunan biri Abaza, diğeri de Arnavut ve Kürt karışımı 2 genç, öyle cessus ve mertçe davrandılar, Türkçü, hatta Türk ırkçısı fikirlerine ne kadar candan sarıldıklarını öylesine isbat ettiler ki, içimde hem sevgi, hem de utanma hissi uyandı. Buna benzer kimbilir ne kadar «gayrı Türk» dediğimiz vatandaşımız vardı. Bun-

ları itmeğe, «sen bizden değilsin-» demeğe gönlümüz nasıl razı olabilirdi?

Gene de kendini ayrı hissedenlere karşı uyanıklık gerek; her türlü teyakkuzu elden bırakalım ve vicdanen Türklüğe malolmayı reddedenleri mes'ul mevkilere geçirelim, hükümet kapılarımızı aptalca, ardına kadar onlara açalım demiyorum. Amerika gibi ırklar potası olan bir memlekette bile bu yapılmıyor.

— Zencilere karşı yapılan tefrikten mi bahsediyorsunuz?

— Hayır, Nordik soydan ve Protestan olmayan, hiç olmazsa iki nesildir Amerika'lı olmayan kimsele rin, an'ane gereğince Reiscumhur adayı olamayışını misal gösteriyorum. Bizim asıl dikkat edeceğimiz, millî vahdetimizi sırf ırk kaygılarıyla ve yersiz derecede hassasiyetlerle hırpalamamaktır.

ATATÜRK DE IRKÇIYDI

Prof. Gabriel bana bakmıyor, güverteden ufukları seyrediyordu. Bir an beni dinlediğinden şüphelendim, sustum. Meğer dinliyormuş. Gene bana bakmadan:

— Bu Türk ırkının üstünlüğü fikrini Alman'lardan kopya etmediğine inandım, öyle olsa Aryen ırkının üstünlüğüne sarılırdın. Peki bu fikirler sana nereden geldi?

— **Atatürk'ten.** Evet, ilk olarak, Atatürk inkılâbı çocukluğumdanberi ruhumu ve kafamı böyle yoğurdu, diye cevap verdim ve örnekler gösterdim (32).

(32) Mahkemede de bunu isbat etmiştim. Bakınız, EK No. 2

IRKÇILIKTAN DAHA BAŞKA DAVALAR İÇİN MÜCADELE ETTİM

Gabriel bunu «enteresan» bulmuş olacak ki denizi seyretmekten vazgeçmiş, artık bana bakıyordu.

— Hâlâ ırkçı fikirlerin var ama, bölücü ifratlardan vazgeçtiğini görüyorum. Demek boşu boşuna bu fikirler uğruna bir buçuk sene yattın!

— Hayır, Prof. Gabriel, ben ırkçılıktan yatmadım.. Benim, uğruna mücadele ettiğim Türkçülük programında ırkçılık, sadece fikirlerden bir tanesiydi. Fakat herkesin gözüne o battığı için, sanki sadece ırkçılık uğruna bunca sene çalışmışım ve nihayet tevkif edilmişim gibi geldi herkese. Bu çok yanlış bir intibadır. Benim mücadelem, Türkiye'mizin ve bütün Türklüğün terakkisiydi ve istiklâliydi. Dış Türklerinin dâvasını duyurmak için mücadele ettim. Türkiye'yi içten ve dıştan fethetmeye inandığım Nazizm ve Faşizmle mücadele ettim ve Ergenekon mecmuam hükûmet tarafından, Alman dostluğuna muğayir neşriyattan kapatıldı. (Nazi propagandası aleyhinde seri halinde yazılar yazmıştım). Köy kalkınmamız için mücadele ettim ve Bozkurt mecmuam 2. nüshasında bu yüzden kapatıldı, mahkemeye verildim. (18 ay sonra beraat ettim). İktisadî kalkınmamız ve basın hürriyeti için mücadele ettim ve bunun için muhalif olarak mimmendim. Komünistlerle, onların sinsî faaliyetleriyle ve hükûmetin göz yummasıyla mücadele ettim, 13 defa mahkemeye verildim, kitaplarım toplandı. Nihayet gençlik, komünizmi reddeden büyük nümayişini yapınca tevkif edildim. Bana sadece ırkçılık için mücadele ettin demeyin sakın, beni yaralarsınız.

«Güverte tartışması» böylece bitti. Savcı Kâzım duysa, «gizli güverte toplantısı» diye etiketi basardı diye düşündüm.

YA TURANCILIK?

O günün akşamı, yemekten sonra «sigara salonunda» oturmuş, Prof. Gabriel'le şundan bundan konuşuyorduk. Birden konuyu sabahki tartışmaya çevirdi.

— Bir de **Turancılık** iddiası vardı, onu da anlat-sana, dedi.

— Peki, dedim, ama önce bir sorayım size: istiklâl hakkı yalnız bugün hür olan milletlere verilip diğerlerine inkâr edilmeli midir? Köle ve sömürge mefhumu asrımız için ayıp bir şey değil midir? Fransız olarak değil de münevver bir insan olarak söyleyin: Müstemleke halklarının istiklâle hakları yok mudur?

Mütefekkir dostum bu kanaate canı yürekten iştirak etti: «Yavaş yavaş olacak, önüne geçilemez» dedi.

MİLLETLERİN İSTİKLÂL HAKKI

Bunun üzerine asıl mevzua girdim.

— Asya ve Afrika'daki müstemleke halklarından başka, Sovyet Rusya'da seslerini duyuramadıkları için unutulmuş ve feci bir kölelik altında inliyen 40 milyon kadar Türk var. Ben, Ukraynalı ve daha milyonlarca Fin, Gürcü, Baltık'lı, Mogol ve daha bütün bu milletlerin de hür ve müstakil olma hakkını prensip itibarile tanırsam ve Türk olmak hasebiyle bilhassa

bu Rus mahkûmu 40 milyon Türk'ün âkibetiyle yakinen ilgilenirsem, mürteci mi olurum, yoksa liberal mi?

Prof. Gabriel güldü:

— Bu suali sana «Turancı» diyenlere mi, yoksa bana mı soruyorsun?» dedi.

Kamarama gittim, 1938 den 1946'ya kadar neşrettiğim mecmua, kitap ve broşür koleksiyonlarımdan parçalar alıp geldim.

— Eğer «Turancı» dan kasit, bu mahkûm Türklerin de her millet gibi istiklâle hakları olduğunu tanımaksa o taktirde ben de, belki sen de Turancıyız. Fakat ben bu fikre «Türkçü» dememin daha doğru olacağını zannediyorum. Ben yazılarımda «Turancı» tâbirini, hayalperest, maceracı ve müfrit Türkçülere inhisar ettirirdim. Hani aceleci ve romantik pantürkistler var ya, onlar. Ben bu gibilerine daima aleyhtardım. Çünkü esir Türklüğün en sağlam ümidi olan müstakil Türkiye'yi de ateşe atıp «Turanda kılıç sallamak» gibi şeyler sayıklıyorlardı. Türkiye Türklüğünü zamansız bir harbe sokarak harcamak kadar aptallık olamaz!..

Yazılarımdan, bu şekildeki Turancı görüşe hücum eden parçalara işaret ettim. Bilhassa Gök Börü mecmuasının 5 Kasım 1942'de ve «Milliyetçilik Yolunda» kitabımdan neşrolunan tasvirli-resimli sarı yazıları Prof. Gabriel'e gösterdim.

«DÜNYA TÜRKLÜĞÜ BAHSİNDE KAFAN DEĞİŞMEMİŞ!»

«Turanı» fethetmek şimdilik hayalse de, Türkiye halkına ve yeni nesle, Türkiye dışındaki Türklüğün

mevcudiyeti ve davaları unutturulmamalıdır. Atatürk'ün başladığı bu hareket devam ettirilmelidir. Ondan sonra beynelmilî diplomatik temaslarda (meselâ Washington'da veya Birleşmiş Milletlerde) Rus mahkûmu bütün milletlerin davasını — sulh yoluyla — daima ortaya atmalı, Türk muhacir ve mültecilerini himaye etmelidir. Rusya kızar diye çekinenler var. Halbuki realist olmamız lâzım. Rusya böyle yapıyoruz diye değil, işine geliyorsa vesileleri kendisi uydurarak Türkiye'ye saldıracaktır.

Prof. Gabriel, eskidenberi üzerinde durduğum bir noktayı da pek güzel belirtti:

— Esasen Rusya'nın muazzam bir imparatorluk halinde kalmaması, oradaki Türk, Ukrayna'lı ve Gürcü gibi unsurların ayrılmaları Türkiye'nin daima an'anevî menfaati icabıdır. Ankara herhalde bir gün dış siyasetini buna göre ayarlayacaktır.

Kafamı heyecanla ve tasdik makamında salladığımı görünce güldü:

— Belli dedi, başka fikirlerin değişmiş olabilir ama, Dünya Türklüğü bahsinde tevkifinden evvel neysen gene osun.

HÜKÜMETİN 'DARBESİ

Değişen ırkçılık ve milletlerarası münasebet fikirlerimi ve değişmeyen bütün Türklerin istiklâline dair kanaatlerimi Prof. Gabriel'e 1947'de anlattığımın ertesi günüydü. Dostlarım Prof. Gabriel ve Türkolog Jean Deny ile birlikte güvertede oturmuş, iki sahilin pırıl pırıl parlayan manzarasını seyrediyorduk. Yanımıza, ailece tanıştığımız yaşlıca ve münevver bir Türk hanımı geldi. Konuşma bir an yıkılan Faşist dik-

tatörlüğü üzerinde cereyan ettikten sonra, bu bayan bana döndü ve:

— Oğuz bey, dedi, şu gizli cemiyet ve darbei hükûmet iddialarının aslı nedir Allahaşkına? diye sordu.

Evvelâ işi şakaya boğmak ve münakaşasız geçirmek istedim:

— Vallahi, hanımefendi, «hükûmet darbesi» dedikleri şey aslında «hükûmetin darbesi» idi. Hükûmetimiz bize çarptı ve bir de yakamıza «darbei hükûmetçiler» diye yafta astı. İşin içyüzü «Adalet»in değil, «Adavet» in harekete geçirilmesiydi. Sahnî ve fikrî düşmanlarımız bizi vurmak istediler ve hemen hemen de muvaffak oldular. Hapishanede mahpuslar zaten hep bir ağızdan şarkı söyler, «Kanun dediğin sadece sazdır... Adalet ise Taksim'de göbek atan rakkasenin adıdır» der dururlardı. Mamafih Temyizin kararı bu şarkıyı da haksız çıkardı. Adalet Hanımdan başka bir Adalet de varmış meğer!

Bu kelime oyunlarıma, Türkçeye gayet iyi vâkıf olan Türkolog Prof. Deny kahkahalarla güldü ve Prof. Gabriel'e Fransızca olarak anlatmağa çalıştı. Yaşlı Türk hanımı da güldü ama, yakamı bununla bırakmağa niyeti yoktu!

— Sahiden hiç gizli cemiyet filân kurmadınız mı? diye bu sefer Fransızca sordu ve profesörleri de imdadına çağırarak beni sıkıştırdı.

— Beş para verir söyletir on para verir susturamazsanız karışmam ha! diyerek başladım anlatmaya.

GİZLİ CEMİYET İŞİNİN ASLI

Mahkemenin anladığı mânada ihtilâlcî bir komite kurduğumuz iddiası masaldan ibarettir. Bununla

beraber, bir grubumuz hakikaten vardı. Bu ta mektep talebeliğim devrine kadar uzanır.

Lisenin 10. cu sınıfındayken, 16-17 yaşlarında heyecanlı bir gençtim. Bütün hayatımı, inandığım fikirler yolunda Türkiye'nin kalkınması için vakfetmek ve o yolda çalışmak istiyordum. Meslek, aile, para kazanmak hep tâli gayeler olacak, asıl faaliyetimi Türkiye'nin ve Türklüğün terakkisine hasredecektim. Daha o yaştan sarıh fikirlerim vardı. Yazları Anadolu'da birçok defalar gezdiğim için köy dâvası kafamda büyük bir yer tutuyordu. Gördüklerimi 40 binle zarbediyor ve dâvanın azametini hissediyordum. Ve buna göre bir takım plânlar düşünüyordum. Diktatörlük rejiminin doğurduğu suistimalleri de şundan bundan işittikçe, «Temizlik» ve «dürüst hükûmet ve iyi idare» prensiplerine varıyordum. Ekonomik kalkınmamız bahsinde de, bugün bile red etmiyeceğim bir takım prensipler benimsemiştim. Sonra, Kemalizmin Tarih ve Dil İnkılâplarında mündemiç olan «Türk ırkının eşsiz üstünlüğü» felsefesi kalbimi fethetmişti. Bunu, biyolojiye, prehistuara ve daha birçok ilimlere dayanır bir Tarih felsefesi halinde işlemek en büyük ihtirasımdı.

PANTÜRKİZM

Prof. Deny:

— Ya Pantürkizm? diye sordu.

— Evet, Pantürkizm de. Çocukluğumdan beri «istiklâlcı milliyetçi» fikirlerle beslenmiştim. Mesele Kızıl Derililerin beyazlar tarafından mağlûp ve mahkûm edilmeleri bana çok tesir etmişti. «Beyaz Araplar» diye bildiğim Arapların müstemleke haline girişleri de hislerimi isyan ettiriyordu. Hele Sovyet-

ler'de, Çin'de ve İran'da 40-50 milyon Türk'ün istiklâl-lerini kaybetmiş vaziyette yaşadıklarını öğrenince galeyana gelmiş, bu kardeş halkların hür olmaları lüzumuna inanmıştım. Lisedeyken (Filiz) adıyla çıkan mektep mecmuasında da bu yolda yazılar yazmıştım.

Prof. Gabriel sözümü kesti:

— Çok eski maziye, çocukluğuna gittin, dedi.

— Biliyorum, bunları anlatmaktaki maksadım şu:

O devirlerde teşekkül eden fikirlerim tevkifime kadar pek az farkla devam etmiştir. Bugün bile bunların bir haylisine inanıyorum.

Liseden mezun olduktan sonra, Türkiye'nin ekonomik ve içtimaî dâvaları kafamda tebellür etti. Neşriyatıma sık sık müdahale eden hükûmetin baskısı da belirli bir hal alınca, hürriyetlerin kısılmasına karşı cephe aldım ve Halk Partisi diktatoryasıyla yazılarımda açık ve kapalı mücadeleye başladım.

NAZİ'LERDEN KUŞKU

Dış politikada da kanaatlerim, bilhassa 1938'de İtalya ve Almanya'ya yaptığım 3 - 4 aylık bir seyahatten sonra, iyice keskinleşti. Nazi Almanya başta ve Faşist İtalya arkada olmak üzere, Mihver Devletlerinin Türkiye'yi ele geçirmek emelinde olduklarına kanaat getirdim ve o tarihtenberi her mecmuamda ve her kitabımda bu emellere Gençliğin dikkatini çektim. An'anevî düşman Rusya'yla ve komünizmle de hep mücadele halindeydim...

Prof. Gabriel gene sözümü kesti:

— Bunlar fikirlerin... Teşkilatlanma hususunu anlatacaktın.

İLK TEŞKİLÂTLANMALAR

Teşkilâtlanma, bu fikirlere dayandığı için evvelâ prensiplere işaret ettim. Teşkilâtlanma, fikirlerimin tebellür etmesiyle birlikte, yani Lise'de başladı. Görüşlerimi bir deftere yazmış ve bazı arkadaşlarıma verip okutmuştum. Bunlardan dokuz arkadaş bir hayli heyecanlandılar. «Bu gayeler uğrunda biz de senin gibi çalışmak istiyoruz, Oğuz, fakat herkes yazı yazamayacağına göre nasıl faydalı olabiliriz?» diye sordular.

Bir akşam vakti boş dershanelerin birinde oturup müzakere ettik. Eli kalem tutan arkadaşların yazı yoluyla, parası olanların para vererek, olmayanların da matbaa işlerine bakarak yardım edebilecekleri kararlaştırıldı. Herkes, Vatanperverliği hayatının esas gayesi yapacak, bu fikirlerin geniş bir kütle tarafından benimsenmesi yolunda çalışacaktı.

Oturup bir de bir neşriyat programı çizdik. Senelerce, esastan pek az ayrılarak takip edeceğimiz bu program bizi birbirimize bağlayan halka oldu. Önümüzdeki seneler boyunca, hangi mektebe ve hangi mesleğe girersek girelim birbirimizi kaybetmeyeceğimize, fikirlerimizin neşriyat yoluyla yayılması için elele çalışacağımıza dair ant içtik. Halk Partisinin, Gençliğin organize olmasına karşı ne kadar hassas olduğunu iyi bildiğimizden ve talebeliğimizi de düşünerek, bu kurduğumuz cemiyeti kimseye söylemeyeceğimize dair de yemin ettik.

Profesör Deny, bu cemiyetimizin bir ismi olup olmadığını sordu.

— Evet, dedim, 1938 başında kurduğumuz bu cemiyete, «Tarama Dergisi» lûgatından «Gürem» (yani:

İnsanların Birliği) adını seçtik. Sonraları bunun ismini «Bozkurt Güremi» şekline soktuk.

ERGENEKON, BOZKURT

Prof. Deny, tevkifime kadar hep bu arkadaşlarla mı çalıştığımı sordu:

— Hayır, dedim. Ne yemin, ne vaid, ne de iyi niyet para etti. Lise biter bitmez dağıldık. Benimle ilk verilen kararı tatbik için beraber çalışan Cihat, İlhan ve Hikmet'ten başkası kalmadı. Aramızda para topladık ve Ergenekon mecmuasını çıkardık. Herbiri-miz ayrı Fakültelere gidiyor, kimimiz Ankara'da, kimimiz İstanbul'da bulunuyorduk ama, mükemmel iş-birliği yapıyorduk. **Bu** arada birçok yeni insanlar tanıdık. Kimi o **zamana kadar sessiz kalmış** olan eski Türkçülerdi: Prof. Zeki ve **h**di Togan, Hüseyin Namık Orkun, Nihal Atsız, Muharrem Feyzi Togay gibi. Bunların bizimle münasebeti sadece mecmuamıza yazı yazmaktan ibaretti. Muzaffer, Nurullah, Zeki ve İsmet Rasin gibi gençlerle ise daha iyi kaynaştık ve onları «Bozkurt Güremi» ailesine alarak elele çalıştık: kimi yazı topluyor, kimi mecmuaları bayilere dağıtıyor, kimi de postalıyordu.

Ergenekon mecmuamızı hükümet, 4. cü nüshadan sonra resmen «Alman dostluğuna aykırı neşriyat» sebebiyle kapattı. Bu sefer «Bozkurt» mecmuasını çıkardık. Genç ve idealist arkadaşlar grubumuz olsun, daha yaşlıca yazı ailemiz olsun çok genişlemiş ve zenginleşmişti.

KÖY DAVASI YÜZÜNDEN ÇEKTİKLERİM

Haziran 1939'da, «En büyük dâva: Türk Köylüsü» başlıklı bir makalem sebebiyle Bozkurt da kapatıldı ve üstelik mahkemeye verildik. Zannedersem o tarihe kadar kimse, köy dâvamızı ve köylümüzün fecî durumunu bu kadar çıplaklıkla yazmamıştı. Sonunda beraat ettik ama, mahkeme bir sene sürdü. Allahtan tevkif edilmemiştik.

KİTAP SEVENLER KURUMU

Bu arada boş kalmamak için Ankara'da «Kitap Sevenler Kurumu» diye resmen bir Cemiyet kurdum, Paratoner vazifesi görsün diye başa, Fethi Okyar, Necip Ali Küçüka, Hayrettin Karan... v.s. gibi Vekil ve Mebusları geçirdim. Asıl gayem, bu resmî çerçeve içinde, artık hepsini şahsen tanıdığım, fakat birbirleriyle geçinemeyen veya tanışmayan bütün Türkçü gruplarını toplamak ve ilerisi için bir cephe çekirdeği kurmaktı. Anadoluculardan, Samet Ağaoğlu'dan Atsız ve General Erkilet grubuna kadar herkesi dahil ettim. İşe, Ziya Gökalp'in «Türkçülüğün Esasları» kitabını yeni Türkçeyle basma suretiyle başladım. Artık Cemiyetimiz kanunî bir mahiyet almıştı.

Fakat Halk Partisi bu gibi teşkilâtlanmaları gözden kaçırarak toy bir diktatorya değildi. Parti Genel Sekreteri Fikri Tuzer'in müdahalesi neticesinde Kitap Sevenler Kurumu da, ikinci kitabını (Ahmet Hikmet'in «Çağlayınlar» ını) bastıktan sonra tarihe karıştı.

Fakat bu müdahaleyi tamamiyle haksız bulduğum için «ekâbir» ler tarafından terkedildiğim halde faz-

la uğraşmış ve rejim tarafından «muhalif» olarak mimlenmişim.

DOĞU TÜRKİSTAN İÇİN YEMİN

Fikirlerimizi ilmî eser ve popüler makale yolları ile yaymağa devam ediyor, tesirimiz, çok artan sürüm adedimizle birlikte genişliyordu. «Türkçülüğe Giriş» kitabımı Kurumun kapanmasından sonra neşrettim. Bozkurt mecmuamız da mahkemede beraat etmişti. Para toplayıp daha zengin bir şekilde çıkardık. 1940-41 sıralarında mantar gibi üreyen Komünist mecmualarının zehirli neşriyatıyla tek başımıza mücadele ettik. Sık sık mahkemeye verildim ve hep beraat ettim. Mecmuamız da sık sık kapatılıyordu. Gene böyle kapalı olduğumuz bir sıradaydı. Alman - Rus harbi patlak vermiş, en uzak Şarkta ki Türk ülkesi olan Doğu Türkistan'ın istiklâlini kazanması, Alman işgalinden de uzak kalması ihtimali belirmişti. Türkistanlı arkadaşların sorması üzerine, vatanları kurtulursa oraya gidip birkaç sene gazeteci ve muallim olarak çalışmayı ben ve arkadaşlarım kabul etmiştik.

Profesör Gabriel:

— Prof. Zeki Velidî Togan da mı vardı bu işte? diye sordu.

— Evet, zavallının da başını bu yaktı işte! Onun teklifi üzerine, Türkistan'ın kabilelere parçalanmaması gayesine sadık kalacağımıza dair Türkistan bayrağına el basarak and içtik. İşte bu yemin hâdisesi sonraları mahkemede «hükûmeti devirmek ve Türkiye'yi Rusya'yla harbe sokmak için yemin» şekline sokuldu! Halbuki mesele bundan ibaretti. Üstelik Doğu Türkistan'a bile gitmediğimizden, o günkü heyecan ve ye-

minlerimiz bile nafileymiş: Malûm ya, ümitler tahakkuk etmedi ve Doğu Türkistan istiklâline kavuşamadı.

Yaşlı Türk hanımı sigarasını yaktı ve bizlere de ikram ettikten sonra:

— Haydi. Yemin bundan galat... Ya darbei hükûmet de nerden çıktı kuzum?

HÜKÜMET DARBESİ FİKRİ

— Vallahi, hanımefendi, arkadaşlarla aramızda her mevzu konuşulurdu. Tabii bu mevzu da geçmiş tir. Fakat bu lâfların, zavallı Ze'ki Velidi'yle ve Doğu Türkistan işiyle hiç bir münasebeti bile yoktur. Hatırladığıma göre bir kere, 1940 veya 41 sıralarında, Avrupa'daki Alman kuklası Kizling hükûmetlerinden bahsediyor ve bizde de böyle bir hükûmet iktidara geçer ve Almanlara uşaklık ederse ne yaparız diye münakaşa ediyorduk. Ben: «Yugoslavya'da, Alman uşağı Kral Naibi Paul hükûmetini vatanperverler nasıl devirmişse biz de öyle darbei hükûmet hazırlarız» demiştim. Bir kere de 1943 sıralarında böyle bir konuşma geçtiğini hatırlıyorum. Rus zaferiyle azan komünistlerden bahsedilirken, hükûmeti siyaset veya enternasyonal tazyik suretiyle ele geçirirlerse, onları Yugoslav'ların misali gereğince deviririz diyorduk. Ona göre de gizli gizli hazırlıklar yapıyorduk. Bu lâflar, bize «ihtilâlcî, komiteci ve darbei hükûmetçi» damgası vurmak isteyen hasımlarımızın elinde tahfife uğrayarak, Zeki Velidî hâdisesine tatbik edildi.

Ve gülümsüyerek ilâve ettim:

— Doğrusu Halk Partisinin diktatör idaresinin son bulmasını daima arzu etmiştim ve hâlâ da edi-

yorum ama, bunda yalnız değilim ki: Memleketin en aşağı yüzde 70'i benim gibi düşünüyor!..

GÜREME VEDÂ

Hikâyeme devam ettim:

— 1942'de garip hâdiseler oldu. Bozkurt mecmuamız tekrar cezadan kurtulduğundan, biriktirdiğimiz ve topladığımız külliyetli parayla yeniden neşriyata hazırlanıyorduk. Fakat arkadaşların bir kısmıyla bozştuk. Ben ve arkadaşlarımla mühim bir kısmı Atatürk'çüydük. Kısmen bu fikir ayrılığı, kısmen de şahsî anlaşmazlıklar bazı arkadaşlarımızın başka gruplarla birlik olmalarına sebep oldu. Alman'ların bazı kimseleri kullanmak istiyebilecekleri kuşkusu da vardı içimde. O sırada bir halyi bedbindim. Kasamız da tamtakırdı. O arada Galatasaray'lı Lütfi adında tüccar bir arkadaşla tamamen ticarî bir anlaşma yaptım ve Gök Börü mecmuasını çıkardım...

Aile dostu Türk hanım:

— Tam o tarihlerde evlenmişsiniz galiba? diye sordu.

— Evet, 1942 Haziranında. Evlenince de, içtimaî mücadeleleri ve siyaseti hayatımın ana gayesi yapmak hususundaki delikanlılık çağlarımın kararları yavaş yavaş yumuşadı. Mesleğimde ilerlemek ve evimi geçindirmek, herkes gibi benim için de esas gaye olmağa başlamıştı. Hem avukatlık stajımı yapıyor, hem de doktora kurslarına giriyordum. Öğretmenlik v.s. gibi işler de çok vaktimi alıyordu. Evlendikten az sonra ve Gök Börü çıkacağı sıralarda, eski ve sadık Gürem arkadaşlarımı eve çağırdım ve samimî bir görüşme yaptım. Onlara da tahsillerini bitirme işine önem vermelerini tavsiye ettim. «Ya mecmua ne ola-

cak?» diye sordular. Bunu merak etmemelerini, bundan sonra neşriyatı, parayla tutulmuş yardımcılarla çıkaracağımı, lâzım oldukça kendilerinden de yardım isteyeceğimi söyledim. Biraz üzgün ayrıldılar. Fakat o sırada sayısı otuzu bulan gayet aktif arkadaşlarımızın çoğunun hiç tevkif edilmemesine işte bu karar sebep olmuştur, çünkü 1944'de ortada izleri bile kalmamıştı.

MAHKEME ÜSTÜNE MAHKEME

Artık münferit bir muharrir ve editör olarak kalmıştım. Fakat mücadelecilik bende sönmemişti. On beş günde bir çıkardığım Gök Börü on bin nüsha basıyordu. Bu, 500 baskılı Ergenekon'a ve 3-4 bin baskılı Bozkurt'a nazaran bir harikaydı. O tarihlerde 10 bin sürüm, memleketteki fikir mecmuaları bakımından da bir rekordu. Ayrıca birçok kitap ve broşür de yazıp bastım. Fransızca makalelerimde bile fikirlerimi yaydım. Türkiye'deki komünist faaliyetini madde madde delilleriyle meydana vuran «Kızıl Faaliyet» de, hükümet 4-5 gün sonra toplatma emri verdiği zaman, tamamen satılmış bitmişti. Halk Partisi eserlerimin çoğunu yasak ettiriyor, hükümetle çatışmamız sıklaşıyordu. Komünist azgınlığına karşı tedbirler düşünüyor, tekrar teşkilatlanmayı tasarlıyordum. Gerek komünistler, gerekse hükümet tarafından 13 defa mahkemeye verildim ve hepsinden de, avukatlığımı kendim yaparak beraat ettim (13'üncüsü, bir karikatür sebebiyle oldu: Orduyu tenkit ediyoruz diye Örfi İdare Mahkemesinde cereyan etti, zor kurtuldum!). 14'üncüsü, malûm dâva... Ankara'da Üniversite gençlerinin komünistler aleyhinde çok büyük ve izinsiz

bir nümâyîş yapmaları ve Halk Partisinden bazı dışlilerin, tehlikeli bildikleri muhalifleri vurmak için vesile aramaları beni nihayet mahvetti. Gene beraat ettim ama, 1,5 sene mevkuf yatmış ve sıhhatimi kaybetmiş oldum.

«TABUTLUK» YAZI DİZİSİNİN YANKILARI

A) ORHAN SEYFİ ORHON

Ek No. 2

Çok satılan bir sabah gazetesi, şimdi Amerika'da hayatını kazanan pek değerli bir muharrir arkadaşımızın hâtıralarını neşrediyor. «Tabutluktan Gün Işığına!» başlığını taşıyan bu yazılar, basılmadan önce, herkesin dikkatine çarpacak bir tarzda ilân edildi. Hâtıraların ehemmiyeti anlatıldı. Tarihî bir hakikat olarak neşredildiği açıklandı...

Bunları yazan muharrir arkadaşımız, kendi başından geçen işkenceleri anlatmaktadır. Gazetelerde, parti tartışmalarında, Mecliste, devlet adamlarının sözlerinde tekrarlanan «Tabutluk» un mahiyetini, bu yazılardan öğreniyoruz.

Bizzat kahramanı olduğu vakanın muharriri, 11 yıl önceye ait bu işkenceleri yapanları da, yaptırınları da kendi hesabına affettiğini söylüyor. Bu hâtıraları, hiç kimseyi suçlandırmayı düşünmeden, içinde yaşadığı bir devrin tarihini aydınlatmak için yazdığını ilâve ediyor.

Bir zamanlar, milliyetçiliği ırkçılık mânasına anlıyan genç muharrir, şimdi yaşadığı geniş hürriyet

ve demokrasi havası içinde, o eski çocukca kanaatlerinin büsbütün değiştiğini de saklamıyor! (33)

1944'de Ankara'da (Adsız - Sabahattin Âli) dâvasında üniversiteli gençlerin yaptığı nümayişle hiç ilişiği yokken, nasıl kanunsuz tevkif edildiğinden başlayarak geçirdiği maceraları sırasıyla anlatmaktadır.

Gün, tarih, hücre numarası, şahıs isimleri ve yer tâyin eden bu yazılar, Halk Partisi iktidarında, Devlet Reisinden polis memuruna kadar resmî şahsiyetlerin müşterek mesuliyetlerini de belirtiyor. Bazan hayret, bazan nefret, bazan dehşet yaratan vak'alar, Üniversite profesöründen Teknik Okul öğrencisine kadar hepsi de münevver, hepsi de suçsuz bir zümreyi sınırları içine alıyor:

Bir kişi boyunda, etrafı demirle kapalı, penceresiz, ışısız münferid hücreler... Bütün gün, bütün gece bit, tahtakurusu, pire öldürmekle geçen mücadele... Bir profesörün bir gecede 400 şu kadar bit öldürerek kırdığı rekor!.. Tabutluk denen hususî işkence yeri... Tabut boyunda bir beton kovukta, binlerce mumluk ampullerin ışıkları ve sıcaklığı altında, bileklerinden zincirle asılarak geçen üç gece ve dört gün.. Mazlumların feryatları, figanları, ağlayışları... Bileklerini camla kesip ölümle kurtulmaya çalışanlar... İşkence çeken köylüler...

Tekrarlıyayım: Nurenberg mahkemesindeki Nazi suçlularının yaptıklarından bazan daha hafif, fakat bazan daha ağır işkenceler... Yalnız bir memleketin değil, insanlığın yüzünü kızartacak facialar...

Bunlar ya doğrudur, ya yalan! Eğer yalansa, günlerdenberi devam eden bu yazıları bugünkü Halk Par-

(33) Gazetenin imzama kullanarak yazdığı sahte «Girizgâlı» taki cümlelerden mülhem!

tisi sözcülerinin hemen şiddetle yalanlamaları lâzımdır. «Adam sen de! Af Kanunu çıktı! Aldırmıyalım!» denemez. Şayet, doğruysa, maalesef, yalanlanacak tarafı yoksa... (Ne demeli, bilmiyorum ki!.. Kelimesini bulamıyorum-) Bugün, bu işleri yapanların: «Bu memleketi bizim ellerimize verin de yine biz idare edelim!» demeleri, en hafif mânasiyle, bu millete karşı ayıptır!

Orhan Seyfi Orhon (Zafer)

B) KADIRCAN KAFLI

Ek No. 3

TABUTLUK FACİASI?...

Gazetemizde Reha Oğuz Türkkân'ın «Tabutluktan Gün Işığına» başlıklı hâtıralarını tüylerim ürpererek okuyorum. O zamanlar pek genç olan bu vatansever arkadaşın gösterdiği celâdete, cesarete, tahammüle hayranım. Haksızlığa isyan duygusu çok büyük bir kuvvet kaynağıdır, bende bu duygu pek derindir ama buna rağmen itiraf ederim ki aynı işkencelere mâruz kalsaydım belki aynı cesareti ve tahammülü gösteremezdim.

Bu hâtıralar tek parti devrinin tarihini ebedî olarak lekeleyen, millî ruhu mustarip eden facialarından en korkuncudur; onları okurken Çin tarihinin akıllara durgunluk veren işkence hikâyeleri, Firavunların ve diğer ilk çağ idarelerinin vahşetleri, Ortaçağın Engizisyon zindanları, Rus Çarı Korkunç İvan'ın azgın ve başkalarının ıstıraplarıyla beslenen iğrenç ahlâkı gözlerimin önünde canlanıyor.

İnsan denilen mahlûkun o kadar ölçsüz tezad-

larla örölmüş bir ruhu var ki: Bazıları bir kediyi öz çocuğu gibi severler, bir karıncayı incitmekten çekinirler, bir dostun ölümü karşısında kendilerini öldürmek ihtiyacını hissederler, dünyanın öteki ucundan gelen acıklı bir haberdan mustarip olurlar; bazıları ise kendi çocuklarını boğarlar, sevgililerini delik deşik ederler, sürülerle mâsumları ölüme sürüklemekten âdeta haz duyarlar.

Kurt, kaplan, arslan, sırtlan gibi vahşî hayvanları inceliyoruz, görüyoruz ki bunlar karınlarını doyurmak için avlanıyorlar; boğuyorlar, öldürüyorlar, parçalıyorlar, yiyorlar, fakat işkence yapmıyorlar: tarih okurken, insan zekâsının işkence çeşitleri bulmakta medeniyet eserleri yaratmaktan aslâ geri kalmadığı dehşetle göze çarpıyor.

«Tabutluktan Gün Işığına» yı okurken uydurma ifadeleri kabullendirmek için bu değerli Türk delikanlısına o işkencelerin ne zaman yapıldığını vakit vakit kendi kendime sormak zorunda kalıyorum. Yazık ki bu cinayetlerin Yirminci Asırda, «Cumhuriyet» devrinde yapıldığını inkâra imkân yoktur ve ne yazık ki «Anayasa»nın sarahatine rağmen o işkenceleri yapanlar ceza görmemişlerdir. Reha Oğuz Türkkân ise bugün Amerika'da Türk milletine faydalı olmaktadır.

Baskı ve işkence belki bazı suçları meydana çıkarır, fakat nice mâsumların da mahvına sebep olur. Medenî bir Devlet teşkilâtında işkencenin yeri yoktur.

Aman, o Engizisyon devri hortlamasın!

7. Temmuz 1955

C) BİR CEZA HÂKİMİ :

Ek No. 4

Eski bir dostum olan bir Ağır Ceza Hakimi de, 17 Ağustos 1955 tarihinde yazdığı mektubunda, şöyle yazıyordu:

«Gazetelerde çıkan yazılarının çoğunu ve bu arada «Tercüman»daki yazıların tamamını okudum. Sizlere yapılan haksızlık ve zulümleri bir daha ve daha tafsilâtiyle öğrenmiş oldum. Bir hukukçu olarak epeyce istifade ettim. Zira «Emniyet» ve «Zabita»nın nasıl çalıştığı hakkında etraflı bir fikir edinmiş oldum. Maznun olarak gelen birçok kimselerin mahkemede ileri sürdükleri zor ve işkence iddialarına daha başka türlü bir mana izafe etmek imkânı hasıl oldu. Birçok şeyleri şayan duymuş olmakla, başından geçen inandığım bir kimseden işitmek arasında hayli fark var...»

26/7/1955

Ç) BİR OKUYUCU MEKTUBUNDAN

Ek No. 5

SAYIN BAY REHA OĞUZ TÜRKKAN

Tercüman Gazetesinde neşredilen (Tabutluktan Gün Işığına) tefrikanızı seve seve ve büyük bir heyecan içerisinde okudum ve hatta böyle vahşice haksızlıklara tahammül edemiyerek ağladım. Yalnız ben

değil birçok arkadaşlarım büyük bir üzüntü duydu-
lar. Tahminen sekiz sene evvel size yapılanın daha
fenasını da aynı o Halk Partisi benim kendime yap-
mıştır. Bir Türk oluşum dolayısıyla dosta düşmana kar-
şı vatan için her şeye boyun eğmek mecburiyetinde
kaldım. Ne yapalım? Bu yalancı dünyada tatlı olan
yalnız üç şey vardır. VATAN VATAN VATAN. Birçok
yerlerde bulundum. Türk Bayrağının bulunmadığı her
yer bana yabancı geldi. Ve bir türlü ısınamadım. Ta-
rihe bir göz atacak olursak sizin gibi hakiki vatanper-
ver, milletperver insanlar dünyanın hiç bir yerinde
rahat etme mekle beraber bin türlü belâyâ uğramışlar.
75 sene evvel vefat eden büyük Türk şairi Ziya Paşa'-
nın eserleri meydanda. Nihayet sürgünlerde tek başı-
na uzun hastalıktan sonra ölmüştür. Süleyman Nazif
yine aynı vaziyette. Hatta onun Ziya Paşa'ya yazdığı
bir şiiri hatırlatmak isterim.

**Bir zamanlar ben dahi düştüm belâyı gayrete
Doğrulukla uğradım bin türlü derd ü mihnete
Gâh vatandan ayrılıp gittim diyar-ı gurbete
Akibet oldum giriftar işbu mühlik illete
Vah yazık sarf ettiğim ömre, zamane, hizmete
Fikr için görmek beni kâfidir ehl-i ibrete
Haylı dmler bilemedim bais nedir bu lâlete
Şimdi oldum dostlar vâkıf bu sır ü hikmete
Derde uğrar kim sadakat etse elbet devlete
İstikamet mahz-ı cinnetdir bu mülk-ü devlete**

Bu kıymetli şairlerimiz bu sözleri boşuna söyle-
memiş. 1950 seçimlerinde eğer tekrar Halk Partisi
ye hazırlanmıştık. Neye mal olursa olsun bu şekilde
harekt etmeye mecburduk. Bu ayrıca bir meseledir
nasip olursa ileride benim kendi hatıralarımda hepsi-

ni yazacağım. Kıymetli ırkdaşımız, siz hiç üzülmeyin biz sırası gelince size karşı yapılmış olan haksızlıkların intikamını almadan bırakmayacağız. Mektubuma son verirken Allahdan size iyi günler temenni eder ve hürmetle sizi selâmlarım.

Adres Atatürk Bulvarı Ap. 271 Daire 9
Senuber Karyağdı
A N K A R A

MÜDAFAA VE TEMYİZ'DEN PARÇALAR

Ek No. 6

ATATÜRK ve ATATÜRKÇÜLÜK IRKÇILIĞA DAYANIYORDU!

1945'de tutuklu olarak bulunduğum I. Sıkı Yönelim Mahkemesinde yaptığım müdafaadan parçalar ve gösterdiğim deliller

Türkçülüğün tarifi ve vüsati :

... «Türkçülüğe Giriş» de, La République'in 8 Ağustos 1942 tarihli nüshasında, «Kızıl Faaliyet»te, «Milliyetçilik Yolunda» adlı eserimin 5 inci sahifesinde, aynen şu şekilde yazmışımdır:

«Türkçülük Türk Milliyetçiliği demektir.»

ATATÜRKÇÜLÜKTE «ÖZ TÜRLÜK» MESELESİ

1) Bu milliyetçiliğin, ırkı da nazarı itibara alışı-na şaşılmasın. Atatürkçülük budur. Prof. Mahmut

Esat Bozkurt, Üniversite derslerinde açıklıyor:

«Tarih diyor ki: Devlet işlerinin başına devletin kurucusu olan kavımdan başkaları geçince, O devlet inkiraz bulur. Yani Millet istiklâlini kaybeder. Misal mi istersiniz: İşte Abbasiler, işte Endülüs ve şte Osmanlılar.»

Yazı, tekrar İtalik harflerle, şöyle devam ediyor:

«Yeni Türk Cumhuriyetinin Devlet işleri başında mutlaka Türkler bulunacaktır. Türkten başkasına inanmıyacağız.» (Atatürk İhtilâli, sah. 446 ve 447)

Bir başka sefer de:

«Türk ihtilâli, Öz Türklerin elinde kalmalıdır. Hem de kayıtsız ve şartsız...»

«Geçmişte Osmanlı İmparatorluğunun bahtsızlığı, ekseriya mukadderatını Türklerden başkasının idare etmiş olmasıdır.»

(Sah. 228)

Bunlar, yıllarca, Atatürk tarafından bizzat tayin ve tazvif edilen Mahmut Esat Bozkurt tarafından, devletin Üniversitesinde, İnkilâp Tarihi kürsüsünden söylenmiştir. On binlerce genç ve içlerinde de ben, bu sözleri duyduk. Bu telkinler altında kaldık, Atatürkçülüğün, Kemalizmin bu olduğuna inandık. İmtihanlarda ancak bu suretle cevap vererek sınıf geçebildik. Bu dersler, bilâhare Devlet tarafından basılmıştır. Yukardaki parçaları iktibas ettiğim kitabın kâbidaki resmî sıfatları da aşağı yazıyorum:

(İstanbul Üniversitesi Yayınları - İnkilâp Enstitüsü) Sayı 160 - ATATÜRK İHTİLÂLİ - Türk İnkilâbı tarihi Enstitüsü derslerinden. - Dr. Mahmut Esat Bozkurt: İnkilâp Enstitüsü Profesörü.- 1940)

Herhalde artık buradaki pek bâriz, hatta müfrit ırkçı prensiplerin de; şahsî fikirler olarak telâkkisine imkân yoktur. Bu sözler, Devlet tarafından, sırf

Kemalizmi ve Rejimi izah için resmen vazifelendirilmiş ve inkilâp adına resmen konuşan bir profesör tarafından söylenmiştir. Bunlar ayrıca Üniversite tarafından (33) resmen bastırılmıştır. Aynı sözler, aynı Profesör tarafından, Siyasal Bilgiler Okulunda; Teşkilâtı esasiye kürsüsünden de söylenmiştir. Anayasamızın mânâsı bize böyle anlatılmıştı. Kemalizmi, Rejimi ve Anayasayı bu şekilde belleyen ve Maarif vasıtasile bu şekilde öğrenen kimselere bu gün «Kemalizmin, rejimin düşmanısın, Anayasaya aykırı şeylere inanıyorsun, Hainsin.» demek tarihin hayretle üzerinde duracağı bir acayıplıktır.

İşte ben de Kemalizmi, ayrı ırkî şuur güdenlere karşı müteyakkız, hatta zaman zaman müfrit ırkçı diye belledim ki, hakikat da budur. Ancak, yukarda da arzettiğim gibi, ben bu derece ırkçı olamadım. Ve ayrı ırkî şuur güdenlere karşı ihtiyat prensibini kâfi gördüm.

ASKERÎ OKULLAR İÇİN IRK ŞARTI

2) Devletimizin, bütün askerî okullara ve harp okullarına talebe alma hususunda koyduğu «**Öz Türk ırkından olmak**» şartı malûmdur... Bu şart her yıl resmen gazetelerle ilân edilmiş, efkârı umumiye de devleti bir kere daha ırkçı bellemiştir. Bunu «İlânı verenin şahsî fikri» saymak imkânsızdır. Çünkü eğer ırkçılık, hele tatbikat haline giren ayırıcı bir ırkçılık suçsa, Cumhuriyet kuruldu kurulalı resmen gazetelerle ilân edilen bu şartla işlenen ağır suçlara karşı ha-

(33) O tarihlerde Üniversiteler «Özerk» değildi ve birer Devlet müessesesi idi.

rekete geçilmediği ve Genel kurmayın, bundan habersiz kalıp, farkına varmadığı iddia edilemez. Her halde Türkiye Genelkurmayı bu kadar gafil değildir.

BAŞKA DEVLET İŞLERİNDE İRK ŞARTI

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü de, talebe alma şartlarında «öz Türk ırkından olmak» kaydını koymuştur. (Buna müteallik 23.10 941 tarihli Resmî Gazete ilânı delil olarak sunulmuştur). Nafia vekâleti de, Avrupa'ya talebe gönderme şartları meyanında bu kaydı koymuştur. Gariptir, İrkçılık sebebiyle mevkuf tutulduğumuz İstanbul Emniyet Müdürlüğünde, Birinci Şubenin Birinci Kısımında resmen bir «İrk Masası» mevcuttur ki vazifesi; alınacak polislerin, askerî talebelerin vs. ailevî ırklarını tesbittir. Talihin tuhaf tecellisi, bizi ırkçılık yaptığımız için tutan hükûmet organlarının, yanibaşımızda, ırkçılığın tam tatbikatını yapmalarıdır.

SIKIYÖNETİM KUMANDANLARININ İRKÇILIĞI

3) Bizim tevkifimizden sonra, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Sabit Noyan imzasile resmen gazetelerde çıkan bir ilânda, şu sarîh ırkçı ibareler göze çarpmaktadır:

«Sergis Ayaz - İstanbullu Sürpikten doğma, **Ermeni Irkından**: Haraçya Alyanakyan - Jako İsak - İstanbul'lu Renya Dolyon'dan doğma, **Musevi ırkından**. - İstanbul'lu Serkodi'den doğma **Ermeni Irkından** Savaros Ayaz'ın, Ask. Pos. 14914 K. lığı mahkemesine müracaat etmeleri tebliğ olunur. - 24/Ağustos/1944 Korg. Sabit Noyan, Örfi İdare Komutanı.»

Aynı Örfi İdare Komutanı adına huzurunuzda ırkçıyız diye suçlandırılıyor. Anayasanın 88 inci maddesindeki «din ve ırk farkı olmaksızın» ibâresile Kemalizmin tutumu aynı olsaydı, herhalde Korg. Sabit Noyan böyle bir ilân neşredemezdi.

4) Sabık Sıkıyönetim Komutanı Şimdiki Milli Müdafaa Bakanı Korgeneral Ali Rıza Artunkal da, İstanbul'dan ayrılması münasebetile neşrettiği veda beyanamesine, «Asil Türk Irkına...» hitabı ile başlıyor.

ADLIYENİN İRKÇILIĞI

5) Adliye Vekâletinde 2 yıla yakın bir zaman İntihap Bürosu umumi kâtip muavini olarak çalışmıştım. İnzibat meclisi raportörü sıfatile elimden yüzlerce hâkim sicili geçti. Gerek bu sicillerde, gerekse tahkikat dosyası müfettiş fezlekelerinde, irkî menşe ve irkî şuur meselesine birinci derecede önem verildiğini gördüm. İntihap Bürosundaki vazifem dolayısıyla, bir keresinde, Avukat bir Rum vatandaşımızın istidası ile ilgilendim. Bu Rum vatandaş Hâkimler Kanununun aradığı bütün şeraiti haiz olduğunu bildirerek hakimlik talebinde bulunuyordu. Tabii kanunda, ırk ve din farkı mâni sebepler meyanında sayılmadığından, bu Rum vatandaşın kabulü icap ediyordu. Reddedildi. Tekrar itirazen müracaat etti ve kanunların kendisine — Vatandaş sıfatile — tanıdığı hakları sürerek talebinde ısrar etti. Müsteşar Selim Nafiz Akyol'a danıştık (ben ve umumi kâtip). Müsteşar, bu Rum vatandaşın hâkim olmasına Anayasanın ruhu mani olduğundan bahsile, herhangi bir sebep serdile reddedilmesini bize emretti. Bir başka sefer de,

Şeyh Said'in kardeşi — Galiba Sait Kaçar— Hakimlik şeraitini haiz olduğunu söyleyerek müracaat etmişti. Tahkikat raporu kendisinde Kürtçülük şuurunun uyanık bulunduğunu bildirdiğinden reddedildi.

HÜKÜMETİN İRKÇILIĞI

6) 17 Ocak 1943 tarihinde, İstanbul Halk Partisi Başkanı (şimdiki İnhisarlar Vekili Suat Hayri Ürgüplü), Yüksek Ticaret Mektebinde bir nutuk söyleyerek, Türk Vatandaşı olup, Türk soyundan olmayanların ticarete hile yaptıklarını, hariçte Türk ticaretinin itibar ve şerefini zelil göstermekte kendilerinde hak gördüklerini, bu yurdu bizim gözümüzle görmeyip, bizim kalbimizle sevmediklerini söyledikten sonra, nutunu şu sözlerle bitirmiştir:

«Biz kendi değerimizi çok iyi biliyoruz. Kendimize çok güveniyoruz. Ve övünüyoruz. Hiç bir vatana nasip olmayan şan Türke nasip olmuştur. Damarlarımızdaki **kanda** bu kabiliyetin her zamandan daha diri, daha kuvvetli olduğunu anlıyoruz. Bu çalışmada, Saraçoğlu'nun dediği gibi, **KAN**, vicdan ve kültür işinde **Türkçü olacağız ve Türkçü kalacağız;**»

7) Cumhuriyet Halk Partisi programında, Millet tarifinde, (Türklüğü benimseyen) kaydı da bulunduğu na göre, Türklüğe temessül etmeyen, ayrı ırkî şuurlar taşıyan ırkı yabancı vatandaşlar, rejimimiz tarafından Türk olarak bile kabul edilmiyorlar demektir.

ATATÜRK ve ATATÜRKÇÜLÜK TURANCI FİKİRLER GÜDÜYORDU!

1945'de tutuklu olarak bulunduğum I. Sıkıyönetim Mahkemesinde yaptığımı müdafaaadan parçalar ve gösterdiğim deliller.

... Görülüyor ki benim Pantürkist kanaatlerimde hiç bir muzir taraf yoktur. Bunları etrafıma telkin ettiğimi de kabul ederim. Fakat yukarıki kanaatlerde, kanunlarımıza aykırı bir tek noktâ yoktur. Anayasamız Milliyetçi olduğuna ve bunlar da Milliyetçiliğin icabatı bulunduğuna göre, kanuna uygundur. Esasen hiç bir kanun bu fikirleri ceza mevzuu yapmadığına göre, irtibat göstermek mecburiyetinde bile tutulamam. Ama gene de, tarihî bir vesika olur ümidiyle, bu irtibatı göstereceğim:

Bütün bu saydığım Pantürkist hususlar aynile ve kuruluşundan beri Atatürkçülükte (Kemalizmde) mevcuttur; ve bu tabiidir, Çünkü Atatürkçülük Milliyetçiliği şiar edinmiştir.

MİLLÎ MÜCADELE GÜNLERİNDE PANTÜRKİST DAVRANIŞLAR

1) Milletvekili ve muharrir İsmail Habip, «O Zamanlar» adlı kitabında, Rejimimizin kuruluşu çağlarını şöyle tasvir ediyor:

«1921'de, Buhara Cumhuriyetinden bir sefaret hey'eti memleketimize geldiği zaman, İstiklâl Mahkemesi reisi olarak Kastamonu'da bulunan rahmetli Maarif Vekili Necati: «Çarlığın tazyiki altında inleyen milyonlarca Türkün Çanakkale Harbilenin kurtuluşunu» izah ettikten sonra, Anadolu Harbine geçmiş ve bize bu harpteki hususi ve geniş mânâyı göstermiştir. Necati'nin sözlerinden biri de şu: «Anadolu Kıyımı, bütün Asya'da yeni bir devir açıyor. Bu yeni devir Asya'daki bütün Türklerin halâs devridir» Hey'etin reisi Mehmet Nazarî Efendi Türkiye'yi selâmladıktan

sonra, İsmail Habip de şunları söylüyor:

«Çin'in beri tarafında, Hazar denizinin ötesinde, İran'ın üstünde, çok geniş ve büyük olan bir ülke vardır. Oranın halim tabiatlı büyük nehirleri, yeşil ağaçlı altın dağları oranın zümrütten çimenleri ve bazan tuzlu geniş çölleri vardı: işte orası bizim asıl vatanımızdı. Orası **Turandı.**»

2) Peyami Safa da, (Türk İnkılâbına Bakışlar) adlı eserinde, Millî Mücadele sonundaki fikir ve siyaset havasını tahlil ettikten ve müstakil Azerbaycan sefirine gösterilen alâkadan bahsettikten sonra, şöyle diyor:

«O devirde yazılmış yazıların hemen hepsi, Millî Mücadelenin ruhunu tayin eder:

Koyu Milliyetçilik.» (Sah. 86)

3) Şimdi, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri olan ve rejimimizi temsilde en selâhiyettarlar meyanında bulunan sayın Memduh Şevket Esenal, 9/Ocak/1921 tarihinde, Cemal Paşa'ya, Hükûmetimizin resmî fikrini bildirmek kastile bir mektup göndermiştir. Taninde nueşredilmiş olan bu mektupta şu satırlar şayanı dikkattir:

«Devletimiz Azerbaycan'ın, Şimalî Kafkas'ın, Türkistan'ın, sair **ırkdaş** ve dindaş bulunduğumuz mağlup ve mazlûm milletlerin muhtariyetlerini arzu eder ve Rusya menafiinin de bu noktada bulunduğunu kaviiyen ve katiyen bilir.» (Tarihî Mektuplar: 128, Memduh Şevket Bey'in Cemal Paşa'ya Mektupları, Tanin, 15/2/945, sah, 6. sütun 1)

4) 1921'de, Zeki Velidî beyin 1929'da ve 1940 da basılan (Bugünkü Türkistan) adlı eserinde de yazılmış olduğu veçhile (sah. 387 - 388) Büyük Millet Meclisi âzasından Soysallı oğlu İsmail Suphi Bey, o zaman Meclis reisi olan **Mustafa Kemal Paşa'nın hu-**

susi direktiflerle Türkistan'a gönderilmiştir. Maksat, orada telkin ve irşatlarda bulunmaktı. Soysallıoğlu Türkistan'da birçok yerleri gezmiş, her yerde Türkçülük hakkında irşadatta bulunmuş ve bilhassa Ankara'daki, yani Yeni Türkiye'deki fikir hareketlerinden bir çok şeyler anlatmış; Türkistan Milli Birliği âzalarını Buhara'da toplayıp o zamana kadar orada cereyan eden ihtilâfları ortadan kaldırmış ve bir de 72 maddelik bir «Siyasî ve İçtimaî İlmihal» vermiştir. Bu ilmihalde **Umumi Türk Birliği** sarahatle mevcut bulunmuştur. 1925'de Zeki Velidî bey ilk defa Ankara'ya geldiğinde, Atatürk kendisine:

«Ben size Soysallıoğlu'yu göndermiştim. Onun getirdiği haber, Orta Asya Türklüğü hakkında aldığımız ve itimada şayan ilk malûmattı.» demişlerdir.

5) Gene Atatürk, Buhara ve Hive ile, sırf kardeşlik esasında aktedilecek muahedeler ve ittifak akdini düşünmüş, Türkçülerin kurdukları Türk Ocağının o zamanki rehberi olan Hamdullah Suphi Beyi Buhara'ya elçi tâyin etmiştir. Fakat Hamdullah Suphi bey, orayı işgal eden Bolşevikler tarafından geri çevrilmiştir.

1930'LARDA PANTÜRKİZM

6) Rejimimizdeki Pantürkist ülkünün hassasiyetine çok güzel 2 örnek vardır. Birincisi, 1926'da, «Zeki Velidî **Umum Türk vahdeti fikrine** aleyhtardır.» şeklinde bir jurnal yapıldığı için, bu zatın Darülfünuna tayininin 10 ay tasdikten çıkmaması keyfiyettir. İkincisi de şu: 1932'de cereyan eden 1'inci Tarih Kongresinde, gene Zeki Velidî beye, «Rusya'daki **Türk**

birliğine engel olmuştur» iddiası üzerine resmi ağız-
lardan yağdırılan lânetlerdir.

Fakat en mühimi, 1932'de toplanan Birinci Türk Tarih Kongresinde cereyan eden vak'adır. Bu kongrede, biri Kazanlı, diğeri Başkurt olan Prof. Sadri Maksudî ile Prof. Zeki Velidî arasında, kum altında kalan tarihî şehirler mevzuu üzerinde çok şiddetli bir münakaşa cereyan etmişti. Z. Velidî'nin düşmanları tarafından yanlış malûmat edinmiş olan Atatürk, Zeki Velidî'ye kızmış ve Büyük Millet Meclisi Reis vekili Prof. Şemseddin Günaltay'a, kürsüye çıkıp Zeki Bey'e cevap vermesini emir buyurmuş. Bu zat da aşağıdaki nutku söylemiştir:

«Rusya çöktükten sonra, ora Türkleri Ufa'da bir kongre akdetmiş, Türk adı altında bir birlik yapmak teşebbüsünde bulunmuşlardı. Fakat Zeki Velidî bey Ufa Kongresinde Türk namı altında Türk birliğinin teşkilini birinci derecede muarız olmuş, Başkurtları Türk camiasından ayırmış. Zeki Velidî bey, Millî birlik duygusuna ve Türk lehçesi esas olmak üzere bir vahdet husule gelmesine ve bütün Türk âleminde hars ve lehçe birliğine doğru gidilmesine muhalefet ve mümanâat ederek, Rusya Türklerinin lehçeleri ayrı, harsları ayrı varlıklar, Tatarlar, Başkurtlar, Özbekler, Azeriler gibi birçok parçalara bölünmesine sebep olmuştur. (Yazıklar olsun; sesleri) Acaba Zeki Velidî bey bizde de aynı rolü oynamak mı istiyor? Fakat emin olsunlar ki bu kongrenin etrafında toplananların dimağlarında Milliyet ateşi fışkırıyor, bu ateşin karşısında her gayret, her teşebbüs, erimeğe mahkûmdur»

Bunları söyleyen bir meb'ustur; Atatürk'ün irşadile, rejim adına konuşmakta ve Atatürk'ün hazır bulunduğu bir celsede söz söylemektedir. Rusya Türkle-

rinin istiklâl ve birlik hareketleri resmî bir kongrede mevzubahs ediliyor. Bu bayağı ilmî bir kongre değildir. Atatürk'ün Tarih İnkılâbını uygulayan bir kongredir. Ve dinleyicilerin heyecan ifadeleri zapta geçiyor.

7) Maarif Vekâletinin en son bastığı resmî ilkokul alfabelerinde, Türklerin Ana-Yurdu olarak Türkistan gösterilmekte ve Türklerin yaşadıkları yerler belli edilmektedir. 54 üncü sahifede Orta Asya'yı gösteren muhteşem haritanın altında şu satırlar yazılmıştır: «Yaşasın Türk Ulusu» (34)

HASAN ÂLİ'NİN «TUNA»SI!

8) Bugün Pantürkizmi tel'in eden Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, Sayın Savcının tabiri ile konuşayım, tam «İrrédentisme» idealini güden (Tuna) adı şiirinde, «Ey Tuna... Hasretim sana. Gene bir gün bana doğru akacaksın, Tuna...» diye haykırıyor (35).

1940'LARDA RESMÎ PANTÜRKİZM BEYANLARI

9) 1943'de, bir kızıl komünist (En Büyük Tehlike) adıyla bir risale çıkarmış, ben dahil, Pantürkist

((34) O zamanki Millî Eğitim Bakanlığının (Maarifin) «millî»liği ile şimdikininki «millîliği» kıyaslansa! Çeyrek asırdır, «Türk Birliği fikirlisi» diye jurnal edilenler artık gâdre uğruyor! (1974'te yazdığım not)

(35) Bu müdafaamı okuduktan sonra bazı arkadaşlar bana «Orada Hasan Âli, Pantürkistlikten değil. Panboşnaklıktan Tuna'yı sayıklamıştır» diye takıldılar. Sayın Ecevit de gençliğinde, benim Gök Börü dergime buna benzer «Türkçü» bir şiir yollamış, ben de yayınlamıştım.

olan bütün Türkçülere alçakça saldırmıştır. Hariciye Vekilimiz Nuınan Menemencioğlu, 5 Temmuz 1943 günü, bu risalenin yalan üzerine müesses olduğunu bildirdikten sonra, her Türkün, bütün Türk topluluklarının hr ve mes'ut olmalarını tabiatile temenni etmekte olduğunu, kızillara bir şamr vurur gibi beyan etmiştir. Meclis kürsüsünden mes'ul bir şahsın bu demeci verebilmesi epey bir meseledir. Bütün matbuat, Menemencioğlunun ardından, bu satılmışı lnetledi. Milletvekili ve Hariciye Encümeni Reisi Necmettin Sadak bu mesele hakkında Akşam'da 7 temmuz 1943'de neşrettiği başmakalede şöyle yazmıştır:

«Bu, Mecliste adı geçen risaledir ki (Yani «En Büyük Tehlike) yabancı bir memleket hesabına, «en büyük tehlike»nin Trk, daha doğrusu Pantürkist cereyan olduğunu ileri sürmektedir (Yabancı bir devlet hesabına) diyoruz, çünkü kendini bilen bir Türk o ibareleri yazamaz...»

Aynı mesele hakkında, bir başka milletvekili yazar, Selim Ragıp Emeç Son Posta'da şunları yazdı:

«Bu kitapçıktaki düşman zihniyet, Milli Türk benliğinin, mukaddes tarihî haklarını düşünmesine (en büyük tehlike) diyor. Irkdaş mukadderatına ilgi göstermeye, (emperyalizm) diyor. Gya Türk. Böyle Türk yerine dibine batsın...» (2/7/943)

ATATÜRK'N «SIRRI MILL»Sİ

Türk birliği ülküsü, yabancı devletleri de ilgilendirdiği için, hiç şüphesiz devlet adamlarımız tarafından alenen ilân edilemezdi. Mes'ul makamların «Sırrı Millî» yi muhafaza etmeleri ve ancak bilvasıta bu

fikirleri yeni nesillere tanıtmaları lâzımdı. Nitekim Atatürk de, Büyük Nutkunda, bu zarureti şöyle ifade etmiştir:

«Tarihin mukaddes seyrini ilk anda ben de müşahede ettim. Fakat nihayete kadar şamil olan bu ihtisaslarımızı ilk anda kâmilan izhar ve ifade etmedik. Müstakbel ihtimaller üzerine fazla beyanat, giriştiğimiz hakiki ve maddî mücadeleye hayalât mahiyeti verebilirdi. Muvaffakiyet için amelî ve emin yol her safhayı vakit geldikçe tatbik etmektir. Millet inkişafı ve yükselmesi için selâmet yolu bu idi. Bu son sözleri hulâsa etmek lâzım gelirse diyebilirim ki ben, milletin vicdanında ve istikbalinde ihsas ettiğim büyük tekâmül istidadını bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, sırası geldikçe bütün içtimai hey'etimize tatbik ettirmek mecburiyetinde idim.»

10) Ben de büyüklerimizin bu şekilde düşündüklerine, en küçük yaşından beri kani idim. İşte, daha henüz 19 yaşına bastığım sırada yazdığım (Atatürk ve Pantürkizm) başlıklı makalemden bir parça:

«Atatürk niçin durmadan bize «tarihimizin en mühim kısmı Orta Asya'dadır» dedi ve oradaki ırkdaşları bize hatırlattı? çünkü — siyaset dolayısıyla — açıkça bağıramadığı şeyleri bu yolda telkin etmek istiyordu. Gene o politika yüzündendir ki, bize doğrudan doğruya: (Asya'da milyonlarca kardeşimiz var; esaret altında inliyorlar. Bir gün gelip onları kurtaracağız ve büyük Türk birliğini kuracağız) diyemedi. Fakat birçok yerlerde, bu fikirlerini ve bu inancını sezdirirdi... Japon sefirine (Yakında Çin Seddi veya Tibet sınırlarında gene karşılaşırız) deyişi, tasavvur ettiği Türk imparatorluğunun büyüklüğünü ve dehşetini izahâ kâfi gelmez mi?

(Ergenekon, 10/2/939, sayı, 4, sahife 13)

11) 1940'da çıkan (Türkçülüğe Giriş)den:

«Atatürk'ün ortaya attığı tarih tezi, şu hakikatleri gençliğe telkin ediyordu: Türk soyu, yalnız Anadolu'da yaşamaz; milyonlarca Türk, siyasi sınırların dışında kalmıştır.» (Sah. 70)

12) Aynı eserimin 91 inci sahifesinde Pantürkistleri sayarken, Atatürk'ü de büyük harflerle kaydettim.

MAARİFİN PANTÜRKİZMİ

13) Gerçekten de, bana Türk birliği ülküsünü aşıl原因ayan telkinler, Atatürkçü rejiminin telkinleridir. Arzettiğim gibi, ben henüz 6'ncı sınıftayken Maarifçe resmen kabul edilen ve Atatürk'ün direktifi ile yazılan 4 ciltlik tarihin haritalarıyla, mukaddes yurtlarıyla ve yazılarıyla yaptığı açık telkinler, bende Türk birliği fikrinin doğmasına sebep oldu. Gerçi bu tezi evvelce Gökalp da ortaya atmıştı; fakat Atatürk bunu, bütün memleket gençliğine şamil bir dert haline sokan büyük inkıâbı yaptı.

14) 9 uncu sınıfta bize resmen okutulan Faik Sabri Duran'ın coğrafya kitabı, baştan aşağı Türk birliği fikriyle doludur. Esasen bütün sınıflarda talebelere aldırılan Atlaslar bu ideali kuvvetle yaymaktadır.

ZEKİ VELİDİ'Yİ HAIN SANDIĞIM GÜNLER

15) 1. Tarih Kongresi hadisesini ben, Ankara Gazi Lisesinde 10'uncu sınıfta iken, Ceyhun Atuf Kansu'dan aldığım «Birinci Türk Tarih Konkresi Zabıtları

rı» kitabından okumuş ve fevkalâde heyecanlanmıştım. Nasıl zabıta dinleyiciler (Yazıklar olsun!) diye bağırımlarsa, ben de kendi kendime böyle düşündüm. Ve Türk birliğine hiyanet ettiğini sandığım Zeki Velidî'yi menfur bir insan olarak belledim. O kadar ki, ifademde de arzettiğim gibi, Lise 10'dayken yazdığım «Türk Kabileleri» adlı defterimde, Dış Türklerinin son istiklâl hareketlerini hikâye ederken, Zeki Velidî'yi «en büyük bir hain» diye yazıyor ve Birinci Türk Tarih Kongresi zabıtlarını iktibas ediyorum. O zamanlar Atatürk'e yalan söylendiğini bilemiyor ve gerçekten Türkistan'da tarih hadiselerinin kongrede söylendiği gibi cereyan ettiğini sanıyor, defterime kaydediyordum. Bu defterleri Ceyhun da, Cihat da, Hikmet de okumuşlardı.

JAPON ELÇİSİ VE TİMUR

16) Osman Nebi, 1938'de Yücel'de yazdığı bir makalede Atatürk'ün Turancılığına dair sayısız vesika veriyor. Ve bilhassa Ebedî Şefin, Japon elçisine: «Yakında Çin seddinde buluşuruz» deyişini anlatıyordu. Bu da, gerek bana gerekse diğer arkadaşlarım üzerine çok tesir etmiştir. Ergenekon'un 4'üncü sayısındaki makalemde bunun tesirleri açıkça görülür.

17) Nihayet, 1940'da Halkevlerinin 10'uncu yıldönümü münasebetile yapılan törende, Ankara Halkevi, Halk Fırkası Müfettişi (şimdi meb'us) Behçet Kemal Çağlar'ın (Timurlenk) piyesini, bu resmî günü tes'it maksadile temsil ettirmişti. Bu piyes, baştan aşağı Turancılıkla meşbudur ve Atatürk'ü temsil eden Timur, çok uyanık ve idealist bir Pantürkist olarak tasvir edilmiştir. Artık, Halk Fırkası kendi ocağında,

kendi gününü tes'it ederken, kendi müfettişinin yazdığı piyes bu tezi güderse, Türk birliği idealine inananları, «Kemalizme, rejimin ideolojisine aykırı» ülkü beslemekle itham etmek doğru olur mu?

ÜNİVERSİTE İNKILÂP DERSLERİNDE PANTÜRKİZM

18) İnkılâp tarihini ve rejimimiz gençliğe izahla Atatürk tarafından tavzif edilmiş olan İnkılâp Tarihi profesörü Mahmut Esat Bozkurt, bize üniversite derslerinde şöyle söylemişti (bunlar bilâhare resmen bastırılmıştır):

«Türk Milletine gelince, Sibiryalardan, Baykal gölü kıyılarından tutunuz da, İran, Rusya Azerbaycanlarından, bütün Doğu Türklüğünden: ta Akdeniz kıyılarına kadar yayılan batı Türkleri birbirini anlamakta zorluk çekmezler. Atatürk yalnız geçmişi tasfiye etmedi... O yalnız hâli tahkim etmedi... Yarını ve yarınlar hakim olacak en radikal temelleri de attı... Atatürk, Türk diline bir muazzam hamle ile giderek eski vahdetini iade edebilecek bir kuvvet aşıladı ki, «Yalnız bugünkü Türkiye için değil, yarınki Türk dünyası **Türk birliği için de en radikal bir teminattır.**» (Sah. 310 - 312)...

«Atatürk'ün Tarih bakımından yaptığı bu büyük hamle (Tarih Tezi Hareketi), onun, büyük eserlerinden biridir. Bu hamle Türk milletine yeni bir atılma kudret ve kuvvetini verdi. Bu kurulan ve yarınlar çok vâdeden müesseseyi işlemek ve beslemek bizim ve yarınki nesillerin ödevidir.» (Sah. 314)...

«Türk birliğinin bir gün hakikat olacağına inanım vardır... Said Müslümanlığa bu kadar inanmıştı. Ben de Türk birliğine bundan fazla inanıyorum. Onu görü-

yorum. Yarının Tarihi yeni fasıllarını Türk birliği ile açacaktır. Dünya sükûnunu bu fasıllar içinde bulacaktır.» (Sah. 191)...

«Eğer bu islâhat (İkinci Mahmut Islâhatı) vaktinde ve zamanında yapılabilseydi, Osmanlı Devletinin mukadderatı değişebilirdi. Hiç değilse Türklerle meskûn olan Kırım gibi yerler elden gitmez, yeni yeni Türk ülkeleri elde edilerek Türk birliğine doğru büyük hamleler yapılmış olurdu..» (Sah. 423)

İşte Kemalizm, Maarif kanalile, bize bu şekilde anlatıldı.

BENİM HÜKÜMET BAŞINDAKİLERLE KONUŞMALARIM

19) Atatürkçülüğün . (Kemalizmin) Pantürkizme îman ettiğine o kadar emindim ki, bu mevzuda sık sık Selim Sarper'lerle görüşür, bu düşüncelerimi mektupla merhum Başvekil Refik Saydam'a, şifahen de Riyaseti Cumhur Umumi Kâtibi Sayın bay Kemal Gedeleç'e ve C.H.P. Umumî Kâtibi Sayın Memduh Şevket Esendal'a arzederdim. Ve mecmuamıza 7. defa yeniden izin verilirken, bana sadece aşırı gidip hükûmeti siyaseten müşkül vaziyete sokmamam tavsiye olunurdu. Bozkurt'un 11'inci sayısı kapatıldığı zaman o tarihteki Orfî İdare Komutanı, şimdiki Milli Müdafaa Bakanı sayın General Ali Rıza Artunkal'la Ankara'da görüşmem esnasındaki şefkatli sözlerini ve anlayışlı ifadelerini hiç bir zaman unutmam.

Hulâsa rejimimiz ve ben, bütün Türk milletinin tam hür ve müstakil olmasını ve bir gün, millî birlik halinde birleşmesini arzuluyor, bu birliğin şimdi değil, ancak yarım asır sonra ele alınacak bir siyaset

mevzuu olduğunu kabul ediyoruz. Şimdiden ise, iç ve dış Türkleri arasındaki kültür ve tanıma bağlarının kuvvetlenmesine — Hükümet, kendi Maarifi vasıtasıyla, biz de makale ve tetkiklerimizle — çalışmayı esas ediniyoruz. Fakat Kemalizm de, ben de, şu sırada siyasi maceralara atılmayı tehlikeli ve zararlı sayıyoruz.

Ben işte bu fikirleri, Kemalizmin fikirleri diye biliyor ve Kemalizm olarak müdafaa ediyorum.

ALMANCILIK İFTİRASI

1945'de Türkçülükten tutuklu bulunurken, Askerî Yargıtaya yazdığım müdafaadan parçalar ve faşist aleyhtarı olduğumu gösteren deliller.

Diğer bir nokta: Benim, Almanların yanında Türkiye'yi harbe sokmak amacı ile hükümetimi devirmek kasdını taşıyabilmem için, Almanlara tarafdar olmam, hiç olmazsa onlara düşman olmamam icap eder. Halbuki, yazılı müdafaamın 130-139. sayfelerinde 21 madde halinde toplayıp verdiğim delillerle ve ayrıca ek olarak mahkemeye sunduğum matbu vesaik ve delaille, Türkiye'nin en müfrit Alman aleyhtarı ve nazilik düşmanı olduğumu isbat ettim.

DERGİLERİM, NAZİ ALEYHTARLIĞIM YÜZÜNDEN KAPATILDI

Bu kanaatım daha lise sırasında belirmiş ve tev-kifim tarihine kadar devam eylemiştir. Hatta Ergenekon mecmuası, 4. sayısından sonra yurdumuz üzerinde Alman siyasî emelleri hakkında yazdığım şiddetli

makaleler sebeble kapatılmıştır. Bozkurt'un bilhassa 1940-1941 tarihli nushalarında Almanya aleyhinde daha şiddetli makaleler yazdım ve hatta Almanya'ya boyun eğecek bir Kuisling-Damat Ferit hükümeti Türkiye'de de teşekkül ederse icabında onu yıkmak için ihtilâl, darbei hükümet, her şeyin meşru olduğunu söyledim ve yazdım.

TÜRKÇÜLERİ ALMAN TEHLİKESİNE KARŞI İKAZIM

1940'da çıkan «Türkçülüğe Giriş» adlı kitabımda Almanların Türkiye'yi iğfal için kullandıkları ve kullanmağa yeltenecekleri Turancılık propagandası meselesini ele aldım, ve gençliği ikaz için pek çok şeyler yazdım. Bir iki örnek:

«Alman ve İtalyan zaferi, bütün bu milletlerin mahv olması, Türkiye'nin her taraftan çembere alınması, **dış Türk Elinin daha da amansız düşmanların eline geçmesi** ve Türkiye'nin sırf istiklâli için didinmesi vakit, emek ve kan kaybetmesi demektir.» (sah. 226) Alman'ların rejimlerinin cezbesile, Türk milliyetçilerini nasıl aldattıklarını, birçok milliyetçi mütefekkirlerimizin nasıl Almanya'dan tehlike ummadıklarını... görüyor ve irkiliyorum (36)

Alman telkinlerine kapılmanın felâketini her yerde söylüyor ve yazıyorum... Dikkat, kandaşlar; Türkçülüğe tehlike Almanya tarafında... **katiyen yalancı vaatlere kanmayalım...**» (Sah. 233)

(36) Kitabımda, örnek olarak Nadir Nadi'nin o zamanki faşist meyilli yazılarını koymuştum. Kim derdi ki o günün aşırı sağcısı Nadir Nadi bugün aşırı sol'un destekçisi

Evet Müttefikler yeniliyor, fakat şunu iyi bilelim ki Alman zaferi, Türkçülük için en büyük tehlikedir. Anadolu'yu düşünenler de bunu böyle bilsinler, **Turancılar da. Almanlar (vatanımız için, istiklâlimiz için, Büyük Türklük için ve gönüllerimizde yaşattığımız (öz, büyük ve kuvvetli Türklük) ülküsü için en büyük tehlikedir. Sulh ve dostluk vâatleri bizi aldatmamalıdır. (sah. 234).**

Bunları daha etraflı olarak müdafaamda yazdığım gibi avukatım da «müvekkilimin o sıralarda Almanya ile işbirliğinin memlekete hayırlı olmadığı yolundaki makaleleri iddianın aksini meydana çıkarır» demiştir.

H.S. Özbeğe yazdığım ve onun 7/12/941 — yani yeminden sonraki tarihli — mektubu ile Z. Velidiye nakl ettiği mektubumda, «**Almanlara Türk birliği işinde bel bağlamayı fecaat**» telâkki ettiğim sabit olmuştur.

İŞKENCELERİN İSBATI

1944'de tutuklu bulunduğum sırada yapılan işkenceleri Askerî Yargılaya verdiğim müdafaada isbat etmiştim. Yargıtay bozma kararında bunları kabul etti.

İŞKENCELER :

Dâvânın esası ve hakikatın tezahürü bakımından, kat'î surette tahlil ve delillendirilmesi icap eden noktalardan biri de budur. Ancak bu husus aydınlandıktan sonra doğru bir kanaate varılabileceğini ve dâvânın kilit noktası olmak bakımından bunun birinci derecede önemini mahkeme de takdir etmiş olacak

ki, hüküm gerekçesinde, daha mevzua bile girmeden, her şeyden evvel bu noktaya temasa lüzum hissetmiş. Bu önem veriş göze çarpar bir halde iken ve hakikaten de şartken, aynı mahkemenin «bunun tetkiki vazife ve selahiyetimiz dışındadır, onun için âfâkî bir tahlil ile bu iddialar gözden geçirilmiştir» demesi (sah. 3), yanlış ve kendi başlangıcı ile mütenakızdır.

Böyle bir iddia karşısında kalan her mahkemenin ifasına mecbur kalacağı ilk vazife, bu suretle ittila hasıl ettiği işkence cürmü hakkında tahkikat icrasını emir ederek, hâsıl olacak neticeye göre elde edilen delilleri takdir etmek olduğu halde. 1 No. lu Sıkıyönetim Mahkemesi bunu yapmamış, hatta Yüksek Komutanlığa müracaat ederek vaziyeti bildirmemiş, icap eden selahiyet ve mezuniyeti almadan, kendi tabiriyle, «âfâkî bir tahlille» hükmünü verivermiştir.

Hüküm gerekçesinin 4. sahifesinde, şu hükme rastlıyoruz:

«Ne kadar ağır bir cürüm isnadı altında bulunursa bulunsunlar, hemen hepsi münevver ve birer mevki sahibi bulunan bu dâvâ sanıklarına iddia ettikleri şekil ve derecede bir tazyik yapıldığına ihtimal verilmemekte.. ilh.»

MAHKEME HUZURUNDA İŞKENCECİ BAŞININ AÇIK İTİRAFI

Bu hüküm yanlış, hatta gariptir. Çünkü, 29/9/944 günkü oturumda, sanık Fehiman Altan, elektrikli hücreden bahsetmiş ve buna karşılık, bu işkencenin mesulü olup da, tahkikat sırasında sorgu yargıcı bulunan Savcı Kâzım Alöç ayağa kalkıp:

«Efendim! Bunlar Reisicumhur namzedi olarak

değil ağır bir suçtan, hükûmeti devirmek isteyen caniler ve katiller olarak huzuruza getiriliyor. Tabî böyle hallerde her türlü muamele ve tazyik yapılacaktır!»

diye bağırmişti. İşkence mesullerinden birinin bu açık itirafını o zaman — Avukat Kenan Öner dahil — hepimiz zapta geçirtmek için çok uğraşmış, fakat duruşma yargıcı tarafından hakaretlerle susturulmuş-
tuk.

Tek başına, hiç bir ayrı delil ve tahkikata lüzum bırakmadan, işkence yapıldığını huzurlarında isbat eden bu itirafı (yani işkenceleri yaptıranın ağzından) duyan mahkemenin «**buna ihtimal vermediğini ve sanıkların iddiasından ibaret kaldığını**» söylemesi, insanın adalet inancını kökünden yıkacak kadar ağırdır. Fakat mahkemenin, bu sözleri zapta geçirmeyişi, itirafın tesbitine sed çekememiştir. Dinleyicilerin daima alınabilecek şahadetine bile lüzum yoktur. Şu kâfidir: hemen hepimiz, bizzat hüküm gerekçesinde tesbit edildiği veçhile, «açık ve musir bir beyanla» (sah. 3) işkence gördüğümüzü bildirdik ve müdafaalarımızda 29/9/944 günkü oturumda Savcı tarafından söylenip zapta geçmiyen işkence yapıldığı itirafını aynen zikr, nakl ve iktibas ederek bu sözleri iddiamıza en mühim delil olarak gösterdik. Eğer **bu sözler söylenmemiş olsa idi ve yalan bulunsa idi**, bütün müdafaalardan sonra tekrar söz alma lüzumunu hisseden Savcı Kâzım Alöç'ün tahrif isnadını red ettiği gibi, bunu da red etmesi ve yalanlaması icap ederdi. Sükût etmesi, ikinci bir ikrardan başka bir şey değildir. Daha mühimi: Savcı sussa bile, mahkeme, işkence iddiamızı red eder ve gayrı varit, mesnetsiz görürken, zapta geçmeyen savcı itirafını hemen hepimizin de müssirren bir delil olarak iktibas edişimizi

ve ileri sürüşümüzü red etmesi, huzurunda böyle bir hadisenin cereyan etmediğini kaydedip, yalanlaması icap ederdi. Çünkü, mahkeme huzurunda cereyan eden bir olaydan bahs ediyor ve delil olarak kullanıyoruz. Bunun red edilmeyişi, kanuni bir nakız sebebi olduğu kadar, ve ondan da fazla, mahkemenin bir itiraf ve kabulüdür. Öyleyse mahkemenin, işkence yapıldığı ve tazyik yollarına gidildiği iddiasına ihtimal vermediğini söylemesi boştur. Mahkeme güya kurnazlık yapıyor. Bu açık deliller karşısında, işkence, cebir ve tazyik yapıldığı sübut bulmuştur.

Mahkemenin, kurnazlık edip sadece İsmet Rasın'ın müdafaasında, ancak ufak tazip (rahatsız etme) metodlarından şikâyet eden parçayı alıp da bunları tabii gördüğünü söyleyip bütün işkence iddialarını bu sakat yoldan cerhe kalkışı, hazırlık ifadeleriyle duruşma ifadeleri arasında, suçun esasına ait tam aykırılık varken, «bunlar hariç» kaydiyle, iki ifadenin teferruata ait önemsiz hususlardaki mutabakatını bir delil gibi sayışı, sanıkların, ifadeleri alınırken başka kimlerin tevkif edildiklerini bilmedikleri için atf-ı cürümde bulunamayacaklarını ileri sürüşü hep boş mantık oyunlarıdır.

Hazırlık ifadelerinin hep birbirine mutabık olmaları, mahkemenin iddia ettiği gibi bir sıhhat âlameti değil, bilâkis aksine işarettir: çünkü sorgu yargıcı tehdid ve işkencelerle, bütün iddialarını zorla sanıklara kabul ettirmiş ve ifadelerin altını imzalatmıştır. Bu iddialar hep aynı sorgu yargıcından çıktıklarına göre, birbirine uygun düşecekleri tabiidir. Nitekim Ziya Özkaynağın ifadesi hemen aynen Cihat Savaş Fer'inkine, Tahsin Argun'unki de Hamza Özbeğinkine aktarma edilerek o öğülen mutabakat yaratılmıştır. Ve işkencelerle, işkence tehditleriyle, mânevi tazyik ve

korkutma ile, sanıklara çok kere kendi ağızlarından çıkmamış olan ifadeler zorla imza ettirilmiştir. Mahkemenin (sah. 6), sanığın bu ifadeleri okuyup imza ettiğini, binaenaleyh rızası hilâfına zapta geçmiş bir şey bulsa idi, imzalayamayacağını ileri sürmesi çok gariptir. Çünkü bir kere, hiç bir sanığa ifadesini okumak müsaadesi verilmediğini ve bu suretle As.U.K. nun ilgili maddesinin ihlâl edildiğini isbat etmiştik. Bundan başka, iddia edilen bu şiddetli tazyik, tehdid ve işkence havası içinde okunmasının ne önemi olabilirdi? Esasen bu işkencelerin ve tehdidlerin, sırf o sahte ifadelere imza attırmak için yapıldığını iddia ve isbat etmedik mi?

Sahife 5 ve 6 da iddia olunduğuna göre hazırlık ifadelerinin delil ve şahitlerle teyit edilmiş bulunması ve hakikata uyması, bunların tazyikle ve gayrı iradî olmadıklarına delilmiştir. Bir kere, C.S. Fer'in hazırlık ifadesindeki Z. Velidî'nin hükûmet darbesi ittifa-kına dair güya söyledikleri, evvelki tahlillerimizle de açıkça belli olduğu veçhile tek kalmakta ve hiç bir başka karine ile teyyüt etmemektedir. Bilâkis 15/12 /941 tarihli mektupla uydurmalığı kat'î olarak meydana çıkmıştır.

Bundan başka, hazırlık ifadelerinin başka sahalarda hakikata uyduğu iddia ve zan'ı, kökünden yanlıştır. Yazılı müdafaamda 48. sahifeden başlayıp 57. sahifeye kadar devam eden «tahkikat ifadelerindeki koskoca imkânsızlıklar» başlıklı bahiste delilleriyle zikrettiğim 21 misal, hazırlık tahkikatının doğruluğu hakkında hüküm gerekçesinin son delilini de yıkıyor ve aksini isbat ediyor. Bu müdafa ve delillerim red edilmeden, aksi bir mucip sebebe dayanıp hazırlık tahkikatı ifadelerinin doğruluğu neticesine varmak nakzı muciptir.

İŞKENCELERİN MÜNAKAŞA GÖTÜRMEZ DELİLLERİ

Nihayet, işkence iddialarının delilsiz kaldığı hüküm de yanlıştır. Bir kere, 29/9/944 günkü oturumda, işkenceyi yaptıran eski sorgu yargıcı Savcı Kâzım Alöç'ün itirafıyla yeter derecede sâbit olmuştur.

Bundan başka, hazırlık ifademin altındaki imzaların bir kısmının benim hakiki imzam olmayışı ve ayak /ve bileklerimde hâlâ işkence yarası izlerinin bulunduğundan, bunların Tıbbî Adlide muayene ettirilerek tesbit ettirilmesi hususunda 15.1.45 tarihli istidam (ki o celsede mahkeme tarafından karar dahi verilmeden alınmamış, fakat tarafımdan, yazılı müdafaam sırasında tekrar verilmiş ve dosyaya koydurulmuştur), işkenceyi isbât eden kâfi delillerdir (yazılı müdafaamda, Sah. 31-33'de daha çok tafsilât mevcuttur).

Müdafaamdaki bu açık delilleri meskût geçen hüküm gerekçesi, işkence yapılmadığını -âfâkî tahlil sonunda - kabul suretiyle netice çıkarması ve bu her noktadan kanunen bâtil hazırlık tahkikatındaki C.S. Fer imzalı ifadeye istinadla hüküm vermesi nakzı muciptir.»

(Askerî Yargıtay, temyiz dilekçemdeki bu noktaların herbirini doğru bularak kararı bozmuştur).

1938 - 1948 DEVRESİ TÜRKÇÜLÜK «TARİHİ»

Ek No. 7

Bu ara başlıkta «Tarih» kelimesini tırnak içine aldım, çünkü okuyucularımın, esaslı ve iddialı bir a-

raştırma okuyacaklarını sanmalarını önlemek istedim. Bunu, henüz üzerinde çalışmakta olduğum bir başka kitapta yapacağım.

Burada, daha çok kendi görgü tanıklığıma dayanarak, hızlı bir kronolojik çizgi çekmek, bu konuda çıkmış bazı kitaplardaki bir iki yanlış da bu vesileyle düzeltmek istiyorum. 1940ları işleyen yabancı araştırmacılar (LeTemps'da Robert Guyon ve diğerleri) olayları karman çorman ele almış, iyi de anlayamamışlardır (37)

Türkiyedeki Milliyetçilik Hareketlerini çok iyi izleyen ve yazan İlhan E. Darendelioğlu, 1968'de bu isim altında yayınladığı önemli eserinde, Milliyetçiliğin 1935 - 1950 devresini, 1936 Hatay, mitinginden sonra, benim KİTAP SEVENLER KURUMU ile başlatmış; sağ olsun.

1936'da Millî Türk Talebe Birliği, Hatay'ın Anavatanına ilhakı ile ilgili izinsiz bir miting yapmıştı; bu, sonunda, o zamanın başbakanı İnönü tarafından «tipik» bir şekilde MTTB'ni kapattırmasıyla meseleleşmeseydi, belki bunu sadece bir dış olayla ilgili millî heyecan gösterisi diye sayar geçer, tarih düşürmezdik.

ERGENEKON :

Daha çok ideolojik bir çabayla kendini gösteren sistemli ilk hareket, Kitap Sevenler Kurumu'ndan da

(37) Sık sık kaynak olarak zikredilen Hostler, B. Newsman ve Weisband bile, çok kere ana kaynak eserleri görmeden, okuyamadan makale ve kitap yazmışlardır. Bunu bizzat kendileri bana itiraf etmişlerdir. Prof. E. Bisbee, «Hoover Library» de kırduğunu «Türkkan Külliyyatı»nın açılması sırasında bundan şikâyet etmişti.

önce, gene benim 1938'de yayınladığım **Ergenekon** dergileriyle başlamıştı.

İlk sayısı 10 Kasım 1938'de (40 sah, 15 kuruş olarak) çıkan Ergenekon, ancak 4 ay hayatta kalabildi. 2. ve 3. sayılı sayılarında ısrarla yazdığım ve «**Faşizm Tehlikedir!**» ve «**Faşizm ve Propaganda**» başlıklarını taşıyan yazılarım, o zamanın hükümeti tarafından, Alman dostluğuna zıt görülmüş, dergi kapatılmıştı.

Ergenekon'un davası sade faşizm ve nazizm değildi. Dergimiz komünizme de hücum ediyordu; fakat o yıllarda yerli kızıkların sesi pek duyulmadığından, bu konuyu marksizm ve komünizmin ideolojik tenkidi ve Sovyet Rusya tehlikesi açılarından işliyordum («**Rejimlerin ve içtimai İnanışların Tenkidi**» yazı dizim ve «**Açlar, Komünizm ve Milliyetçilik**» başyazım gibi).

O sırada Tarih ve Antropoloji tahsiline de başladığımdan, dergide Türk tarihine ve ırklar bilgisine ait de birçok tetkikler yazıyor ve yayınlıyordum.

Dış Türkler konusu da Ergenekon'un sistemli bir şekilde ele aldığı konulardandı. 4. sayısındaki bir yazımın başlığı «**Atatürk ve Panturanizm**» adını taşıyordu. O aylarda henüz ölmüş olan Atatürk'ün ruhu da bu sahifelerde pek diriymi ve coşkun bir Atatürkçülük hemen her yazıda göze çarpıyordu. 2. büyük kahraman da Ziya Gökalp'ti.

Yazarlar arasında (Nihal Atsız ve arkadaşları hariç) birçok «eski Türkçü» vardı: Fethi Tevet (oğlu), Abdülkadir İnan, Hüseyin Namık Orkun gibi. Atsız'ı henüz tanımadığım için, onun vaktile Atsız ve Orhun dergilerinde yayınlanmış bir iki şiirini iktibasla yetinmiştim.

O günlerin bütün toyluğu ile (henüz 18 ve 19 yaşında bir delikanlıyım), Atsız'la birlikte 1933'lerden beri susan Türkçülüğün sesini, sanki asırlardır susmuş da, ancak benim yeni faaliyetimle diriliyor sanıyor, aradaki 5 yılı koca bir «Sükût ve Sukut Devri» olarak görüyordum! Bilmiyordum ki bu milletin tümünün bu ruhunun bir ifadesi ve duyusu olan Türkçülük, yani Türk Milliyetçiliği, zaman zaman sesini duyuramasa bile, yaşamakta devam etmektedir. Biz ancak milletimizin o anında, o dakkasında, «mevceye» girmiş ve o sesi —isatsyon sesini daha berrak duyuran bir radyo âleti gibi— iş görmüş oluyoruz. Ben de, 5 yıldır konuşmayan Türkçülüğe 1938'lerde sadece tercüman olmuşum; devreye giren yeni bir «oparlör» düm.

Ergenekon'da Hikmet Tanyu gibi lise sınıf arkadaşlarının ve iki kardeşimin de yazıları çıkmakla beraber, sahifelerin çoğunu ben yazıyordum - çeşit çeşit imzalar altında: R. Oğuz Türkkân, R. O. T., Reha Kurtuluş, M. Öztürk, Avni Motun, Mete Turanlı, «Ergenekon».. ilh: Bunun bir sebebi 40 büyük sahifeyi doldurma mecburiyeti, ikincisi de kafama dolan fikirlerin bolluğu ve merakımın çeşitliği idi: sosyal konular, felsefe, tarih, antropoloji, dil, edebiyat, çeviriler, vs., gençliğin verdiği cehalet cesareti ve küstahlığı ile kalemime yem oluyordu. Bununla beraber iyi çalışıyor, her yazdığım konuyu çok derin araştırıyordum doğrusu.

«Ergenekon» safhası üzerinde⁶ uzun duruşumun sebebi, 1930'lardan sonraki Türkçülük duraklamasının ilk yeni hamlesi olduğu halde, tetkikçilerin gözünden kaçmış olmasıdır.

KİTAP SEVENLER KURUMU (K.S.K.):

Ben asıl bu safhanın ve benim bundaki rolümün unutulacağını sanırken, hayretle gördüm ki araştırmacıların çoğunun gözünden bu kaçmamış! K.S.K. faaliyetimiz, hem yayın, hem de «teşkilâatlanma» hamlelerini kavradığı için kısa ömürlü de olsa, gerçekten önemli bir safhaydı.

Kronolojik sıraya göre her ne kadar, 2. faaliyet olarak «Bozkurt» dergisini yayınlama işine girişmemi saymam gerekirse de, bu hemen 2. sayısından sonra kapatıldığından ve bir yıl kadar yayın yapamadığından, ondan önce K.S.K. girişiminden bahsetmek daha yerinde olur.

Bu çağı, her zamanki dikkatiyle gene en iyi bir özetle anlatan İlhan Darendelioğlu olduğundan, sözü ona bırakıyorum:

«KİTAP SEVENLER KURUMU

1940 yılının ilk ayında, Ankara'da Reha Oğuz Türkkan'ın teşvikiyle «Kitap Sevenler Kurumu» adıyla bir cemiyet kurulmuştu.

Kitap Sevenler Kurumu, millî, içtimaî, edebî, iktisadî, tarihî bir kısım eserleri neşretmek suretiyle Türk kültürüne hizmet maksadını taşıyordu.

Neşredilecek kitapların bilhassa eski harflerle neşredilmiş olup da henüz yeni harflere çevrilmemiş olanlardan tercih edilmesi asıl gayenin başında geliyordu. Çünkü, yeni nesil, eski harfleri okuma imkânından mahrum olduğu için, Türk kültürünün en güzel en

faydalı eserlerini bu nesle tanıtmak, okutmak lâzımdı.

Kurumun ilk başkanlığına Reha Oğuz, Fahrî Başkanlığına da Fetfi Okyar seçilmişlerdi.

Büyük Millet Meclisinde muhtelif vilâyetlerimizi temsil eden tam 15 milletvekili de kuruma kısa bir zaman sonra üye olmuşlardı.

Dr. Şerif Korkut, Kemal Cemal Öncel? (?), Hikmet Bayur, Şevket Raşit Hatiboğlu, Hıfzı Oğuz Bekata, Nebil Buharalı, Emir Erkilet, H. Namık Orkun kurum üyeleri arasındaydı.

Kurum ilk olarak Ziya Gökalp'ın, yeni harflerle yayınlanmamış olan «TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI» adlı kitabını neşretti. İkinci eser olarak gene yeni harflerle yayınlanmamış olan çok tanınmış Türk milliyetçisi Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun «ÇAĞLAYANLAR» isimli kitabını neşretmişti.

Bu iki eser yayınlandıktan sonra, maalesef her çeşit aktif milliyetçi zihniyete karşı olan CHP'nin yönetici kadrosu Kitap Sevenler Kurumuna da el atmış, bu teşekkülün bu iki kitapla vazifesini tamamlamış olduğunu, artık Halkevlerine katılmanın zaruretini hissetmişti. Kurum henüz bir sene bile yaşamamıştı ki, cöbren halkevlerinin bünyesine katılmak suretiyle faaliyetine son verilmişti.

Kurumun bir de Gençlik Teşkilâtı diye ayrı bir kolu vardı ki, bu kol, gençler arasında milli kültüre hizmet eden eserlerin okunmasını, yayılmasını sağlamak için teşekkül etmiş, başkanlığına da Hikmet Tanıy getirilmişti.»

Buna, Ergenekon ve Bozkurt kadrolarını ve amcazadem Ertuğrul Yener'i de ilâve etmek isterim. Asıl

işleri yürütenler, adları öne sürülen «büyükler» değil, bu gençlerdi. Bir de 2. Başkan olarak «fiilî» kadroya getirdiğim rahmetli Mehmet Sadık Aran'ı da unutmamak lâzım. Eski Azerbaycan Meclisi üyesi, ateşli Türkçü, gerillacı (Sovyetler içinde tabii) ve şair Mehmet Sadık en sevdiğim arkadaşlardandı.

K.S.K. nin yokoluşunu Anadolu Ajansı elile hükümet «**Halk Partisine iltihak**» şeklinde göstermek istemişse de, ben «**ilhak ve yoketme**» şeklinde tekzip ve ilân ettiğim için mimlenmeğe başlamıştım.

Türkçülük hareketlerinin diğer çok dikkatli takipçisi Fethi Gemuhluoğlu'dur; derin siyasi tecrübesi ve olgunluğuyla her şeyi iyi değerlendirmesini bilen bu mütefekkirimiz, perde arkasında kalmağa çalıştığım halde ipleri benim çektiğimi pek âlâ sezmiş. Herhalde yaşımı daha sonra öğrenmiş olacak ki, henüz 19-20 yaşındayken, Fethi Okyar gibi siyaset kurtlarını bile Türkçülük ülküsü yolunda alet gibi kullanmış olmamdan duyduğu hayreti bana ifade etmişti. «Onlar sizi kendi siyasetlerine âlet etmek isterken siz nasıl oldu da onları kullandınız?» diye benden soruyordu.

O sualine o zaman cevap veremediğim gibi, şimdi de veremem. Kimbilir, gençlik cesareti herhalde. Gene de onları tam idare edebilmiş sayılmam, neticede durduruldum.

K.S.K. aracılıyla ulaşmak istediğim 2 amaç vardı: biri, Türkçülüğün temel fikriyatını işlemek, 2. si de, pek dağılmış olan eski Türkçüleri, milliyetçileri ve genç kadroları bir çatı altında toparlamak.

Eski harflerle yayınlanmış olup yeni kuşaklara kapalı kalan Türkçü eserleri ve bu fikri besleyecek tercümeleri yayınlamakla birinci amaca ulaşmak istiyordum. Unutturulmuş olan Ziya Gökalp'in «**Türkçülüğün Esasları**» eserini bunun için ilk kitap olarak yayın-

ladım. Aşağı yukarı 30 yıllık bir aradan sonra, Millî Eğitim Bakanlığının «1000 Temel Eser»i, o da durdurulunca, Tercüman gazetesinin «1001 Temel Eser»i benim bu eski plân ve hayalimi devam ettirmiş oldular. (38)

Gene bu birinci amaca hizmet için, Türkçülüğün fikir tarafını işleyecek eserler yazmak ve yayınlamak istiyordum. Bu fikirleri daha geniş kitlelere ve çocuklara kadar yaymak için de, birtakım «Tanıtma» kitapları ve resimleri yayınlıyacaktım.

Bu amaçları, ilk kitaba yazdığı Ön sözde belirtmiştim. Aşağıya aynen aldığım «Yayın Plânı», listesi, meseleyi ne kadar geniş tutmak istediğimi belli ediyor: (39)?

KİTAP SEVENLER KURUMU

SERİ : I

İlmî Türkçülük Yayımı

(Türkçülüğü kuran ve çerçevesini çizen ilmî, ağır eserler)

TEKSİNÇ I

GİRİŞ

1 — HAYATIN MÂNASI. — (İçtimaî mefkûrelerin sadetle ilgisi.

(38) Yeni (Yani Sayın Kemal Ilıcak'ın) Tercüman gazetesine yazdığım ilk makalede de, bu tarihi bağı anım (...)

(39) Bunu yayınlarken bir ümidim de, başka yazar ve yayıncılara bazı konuların ilham kaynağı olması ihtimalidir. Nitekim 1000 ve 1001 Temel Eser'lerin bazıları 30 yıl öncesinden esinlidir. Tohum atılınca, ergeç günü geliyor, birkaçı yeşeriyor. Tohum atmakta devam edelim.

2 — SOSYAL ÜLKÜLER VE TENKİTLERİ (4 cilt):

- I) KOMÜNİZM, SOSYALİZM, BOLŞEVİZM;
- II) MONARŞİZM, FAŞİZM, NASYONAL - SOSYALİZM;
- III) LİBERALİZM - PARLÖMANTARİZM - DEMOKRASİ;
- IV) ENTERNASYONALİZM.. ANAŞİZM.

3 — TÜRKÇÜLÜĞÜN TARİHİ (5 kitap) :

1 inci kitap: TÜRKÇÜLÜĞÜN TARİHİ VE BÜYÜK TÜRKÇÜLER.

2 inci kitap: ESKİ TÜRK YAZITLARI VE EFSANELERİ (bir kaç cilt).

3 üncü kitap: DİVANI LÜGATÜT TÜRK. — Kaşgarlı Mahmut'un bugünkü türkçeye.

4 üncü kitap: ZİYA GÖKALP'İN BÜTÜN YAZILARI (5 cilt).

- * I) TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI;
- II) TÜRK MEDENİYETİ TARİHİ (neşrolunmamış kısım ile birlikte).
- III) TÜRKLEŞMEK, İSLÂMLAŞMAK, MUASIRLAŞMAK;
- IV) GÖKALP'İN BÜTÜN MAKALELERİ (müsterar adla yazılanlar da dahil);
- V) GÖKALP'İN ŞİİRLERİ VE PİYESİ;

5 inci kitap: ATATÜRK'ÜN TÜRKÇÜLÜĞÜ (ulu dâhinin hakikî çehresi ve vasiyeti);

4 — TÜRK FİKRİYAT VE FİİLİYATININ ESAS HATLARI. — (Irkcılığın, cemiyetçiliğın, savaşıılığın, disiplinli demokrasinin menşeleri).

TEKSİNÇ II**Yeni Türkçülük (kuşbakışı) :**

- 1 — TÜRKCÜLÜĞÜMÜZÜN ANA HATLARI. — (İlmî mî izah).
- 2 — MİLLİYETÇİLİĞİMİZ. — (Tam ve geniş anlamile).

TEKSİNÇ III**Prensipler :**

1 inci Prensip : İrkçılık ve Türk ırkı :

- 1 — İRKLAR VE İRKÇILIK. — (İrkların teşekkülü, tasnifi; ırkın varlığını inkâr eden teoriler. Tenkitleri. İrkçılığın lüzumu; kısa ve mukayeseli ırklar tarihi. İrkçılığımızın esasları).
- 2 — İRK HIFZISSIHHASI. — (Rassenhygiene ve Eugénie. İlimle Türk ırkını korumak. Melezleşme meseleleri).
- 3 — TÜRK. — Bir grup mütehassıs tarafından) (kı-saca; ırkı, tarihi, yurdu, medeniyeti, yaşayışı, ruhu, karakteri, san'ati, dili, edebiyatı, inanış-ları. Tarihteki büyükleri, kahramanlıkları, mucizeleri hakkında söylenenler, ülküsü.. velhasıl, «Türk» e ait her şey).
- 4 — BUGÜNKÜ TÜRKLER. — (Kimlerdir, neelerde yaşarlar, nüfusları, ülkeleri, yurt servetleri, siyasî ve içtimaî durumları nedir? Türkler dünyada kaç milyondur?
- 5 — AZERBAYCAN.

- 6 — KIRIM VE KAZAN.
 7 — BAŞKURTELİ VE KIRGİZELİ.
 8 — TÜRKMENLER.
 9 — Millî Birlik Bakımından :
 UMUMÎ LEHÇESİ.
 10 — TARİHİN VE TEKÂMÜLÜN ÂMİLİ (2 cilt. —
 (Tarih Felsefesi: Irk âmilinin ve diğer âmillerin
 etkiki).
 11 — TASHİHLİ CİHAN TARİHİ. — (deneme). - Bir
 grup mütehassıs tarafından. - (Arzın teşekkü-
 lünden bugüne kadar, bir tek cilt içinde. - İslâm,
 Avrupa ve Tarih Kurumu âlimlerinin yanlış
 ve mübalâğalarından sıyrılmış olarak).
 12 — TÜRKLERİN MEDENİYETTE YERLERİ: (7 cilt):
 I) TÜRKLERİN İLK ÇAĞLAR MEDENİYETİNE
 VERDİKLERİ ŞEYLER;
 II) TÜRKLERİN HİNT MEDENİYETİNE VERDİK-
 LERİ ŞEYLER;
 III) TÜRKLERİN ÇİN MEDENİYETİNE VERDİKLE-
 Rİ ŞEYLER;
 IV) TÜRKLERİN İRAN MEDENİYETİNE VERDİK-
 LERİ ŞEYLER;
 V) TÜRKLERİN YUNAN MEDENİYETİNE VER-
 DİKLERİ ŞEYLER;
 VI) TÜRKLERİN İSLÂM MEDENİYETİNE VERDİK-
 LERİ ŞEYLER;

SERİ: II

Türkçülüğü Tanıtma Yayını

(A) Grubu: İlmî hakikatları basit bir dille an-
 latan eserler :

- 1 — MES'UT OLALIM. (Saadet = Ülkü).

2 — NE KOMÜNİZM, NE LİBERALİZM, NE DE FAŞİZM.

(Komünizmin, Sosyalizmin, Liberal - Parlöman-tarizmin, Faşizmin, Nasyonal - Sosyalizmin, beynelmilelciliğin, Anarşistliğin tenkidi).

3 — TÜRKÇÜLÜK NE İDİ, NEDİR?

4 — IRKLARI TANIYALIM.

(İrk nedir? İrklar nasıl teşekkül etti? Kaç ırk vardır ve nerelerde yaşarlar? İrki kabul etmeyenler. İrkçilik cereyanı. Türkler, Melezleşmeler ve ırkın sağlığı).

5 — TÜRKİYE DIŞI TÜRKLERİNİ TANIYALIM.

(Türk ırkı. - Türkler nerelerde ne miktarda ve nasıl yaşıyorlar? Türk Yurdu ve zenginliği. Türkiye dışındakilerle Türkiye Türkleri arasındaki münasebet).

6 — TÜRKÜ TANIYALIM.

(İrki, yurdu, tarihi, medeniyeti, yaşayışı, karakteri, san'atı, edebiyatı, tarihteki büyükleri, kahramanlıkları, mucizeleri, hakkında söylenenler... velhasıl Türke ait her şey).

7 — TARİHİ YARATAN KUVVET.

(Ne ekmek kavgasıdır, ne muhittir, ne de kültür: ırktır).

8 — ACUN TARİHİ.

(Dünyanın yaradılışından bugüne kadar. Mübâlâğa ve yalanlardan sıyrılmış olarak).

9 — BUGÜNKÜ TÜRK CEMİYETİNE BİR BAKIŞ.

(Düşmanlar, yaralar).

10 — BAŞKA MİLLETLER NASIL KALKINDI?

(Japonlar, Almanlar, Finler. v.s.).

11 — TÜRK KÖYÜ.

(Dün, bugün, yarın).

12 — İSLÂM DİNİ NEDİR?

(Taassupsuz ve inkârsız bir izah - Başta: Hz. Muhammedin hayatı ve ırkı).

VII) TÜRKLERİN AVRUPA MEDENİYETİNE VERDİKLERİ ŞEYLER.

13 — TÜRK İRKİNİN TARİHİ - (Bir grup mütehasşis tarafından).

2 inci Prensip: Savaşçılık :

1 — SAVAŞ. — (Savaş ve Sulh felsefesi).

3 üncü Prensip: Cemiyetçilik:

1 — CEMİYETÇİLİK.

4 üncü Prensip: Çalışmak:

1 — FAALİYET VE İŞ.

TEKSİNÇ IV

Kalkınmanın Mevzuu ve Kalkınışlar:

TÜRKLERİN YAKIN ZAMAN TARİHİ VE BUGÜN
— (Cemiyetin yaraları).

2 — MİLLİYETLERİN KALKINIŞI (2 cilt):

I) JAPONLAR, ALMANLAR;

II) BULGARLAR, İTALYANLAR, FİNLER..

TEKSİNÇ V

1 — KÖY.

2 — KARAKTER, TERBİYE VE TAHSİL (pedagoji, kültür ve ilim).

3 — AİLE VE KADIN.

4 — DİL.

5 — TÜRK İKTİSADI, SİYASETİ, SAN'ATI, İLMİ.

6 — DİN (3 cilt):

- I) FELSEFE VE DİNDE TANRI;
 - II) İSLÂM DİNİ FELSEFESİ (başta Hz. Muhammed'in biyografisi);
 - III) İSLÂM DİNİNDE REFORMASYON
- 7 — EN BÜYÜK TÜRKİYE.

TEKSİNÇ 'VI

Sonuç:

YENİ TÜRKÇÜLÜK - TÜRKÜN YOLU. — (Bütün bu serinin özü ve sentezi.. Türkçülerin bayrağı).

BİRİNCİ SERİNİN SONU

- 13 — IRKDAŞ, DİNLE! (Türkçü mecmua ve kitaplardan seçilmiş en güzel parçalar ve şiirler. Birkaçı: Yeni Mecmua, Küçük Mecmua, Türk Yurdu, Atsız Mecmua, Orhun, Birlik, Yeni Turan, Yücel, Ergenekon, Gençlik, Yeni Birlik, Kopuz, Bozkurt, Kara Mehmet, Ergenekon Yolları, Bir Bayrak Altına! Yarın Turan Benimdir!
- 14 — TÜRKÇÜLÜĞÜMÜZÜN ANA HATLARI. (Madde madde ve sualli cevaplı).
- 15 — Türkçülük Hakkında. — (Türkçülüğün muhtelif mevzularına dair yazılar).
- 16 — AZERBAJCAN. — (Tarihi, san'atı, durumu). - Ergenekon Armağanı.

(B) Grubu: Edebiyatla Türkçülük Yayını

- 1 — GÜNEŞ SALKIMLARI (felsefi roman).
- 2 — TÜRK LÜK UYANIYOR! (İstiklâl Savaşımız): Roman.

- 3 — OĞUZ KAĞAN (piyes).
- 4 — GÖKLERDE ÜLKELER (yeni Ütopi. - T. Morus'ü anarak): Roman.
- 5 — ARZDA BİR MERİHLİ (Voltaire'i anarak): Roman (veya nuvel).
- 6 — ÇÖLE YAĞAN YAĞMUR (hikâyeler).
- 7 — ŞİİRLER...
- 8 — BAŞ BELÂLARI (ufak piyes).
- 9 — ALP-ER-TUNGA (piyes veya roman) - Şehnameyi anarak.
- 10 — KÜR ŞAD (piyes veya roman).
- 11 — Ahmet Hikmetin bütün yazıları, (bir kaç cilt).

(C) Grubu: Çocuklara Türkçülük Yayını

- 1 — Hikâyeler, Masallar, Şiirler.
- 2 — MERİHTE AKIN! (Macera Romanı).
- 3 — Tefrika halinde resimlerle :
 - I) ACUN ÖTKÜSÜ (dünya tarihi)
 - II) TÜRK ÖTKÜSÜ (Türk Tarihi) Resim kitapları.
 - III) TÜRK BÜYÜKLERİ.

(D) Grubu: Halka ve Köylüye Türkçülük Yayını

- 1 — Tefrika halinde Resimlerle Tarih kitapları.
- 2 — Halk Masalları, halk destanları, halk hikâyeleri.
- 3 — Halk Konuşmaları (Şundan bundan).

Bu listeye dikkatle bakılırsa, sonradan yayınladığım (ve bugün dahi yayınlamakta olduğum) pek çok eserlerin, K.S.K. için tesbit ettiğim Ana Plâna uygun olduğu farkedilir.

Teşkilatlanma amacına (2. hedefe) gelince, bunu ancak kısmen başarabildim; Halk Partisinin «alerjik» tepkisi fazla köklenmemize fırsat vermedi. Ben de genç kadromu çektim aldım, «**Bozkurt Güremi**» tarzında mücadeleleme devam ettim.

BOZKURT (DERGİSİ VE GÜREMİ) VE GÖK-BÖRÜ:

Darendelioğlu, Bozkurt dergimi şöyle takdim ediyor:

«Türkiyemizde, başta komünizm olmak üzere, anane ve millî ahlâk anlayışımıza karşı her hareketle fikrî ve fiilî mücadeleyi telkin eden oldukça müessir olan dergiler arasında ilk akla gelen isim **Bozkurt** mecmuası olabilir; uzun müddet neşriyatına devam etmiş, hatta birkaç defa kapatılmış olmasına rağmen yeniden ve aynı mücadele aşkı içinde Bozkurt'un ilk sayısı, 1950 yılının Şubat ayı içinde çıkmıştı.» (40)

Bu ve bunu takip eden paragrafta bir iki düzeltme gerekecek. Biri herhalde «mürettip hatası» olacak. Bozkurtun ilk sayısı Şubat 1950'de değil, 3 Mayıs 1939'da yayınlandı. Kapatılmalara ve toplatılmalara rağmen, 26 Mart 1942'ye kadar bu isim altında, 23 Mayıs 1943 tarihine kadar da «**Gök - Börü**» adı altında yayına devam etti. Kanunî «Sahibi» ni ve Yazı İşleri Müdürünü zaman zaman değiştirmekle beraber, «Müessisi» (kurucusu) sıfatile idare her zaman benim elimdeydi.

1942 Martında, kanunî belgesi ihtilâf sebebi olunca, bir süre ara verdikten sonra, Bozkurt adını «**Gök-Börü**» ye çevirdim ve yayına bu isimle devam ettim. (Gök - Börü zaten Bozkurt demektir).

Bozkurt'u çıkarırken, gayet sıkı bir «grup» halin-

de birleşen arkadaşlarımla, bu gayrı - resmî teşkilâta zaman zaman **«Bozkurt Güremi»** derdik. Şuna inanmıştım ki, «aktif» olarak benimle birlikte Türkçülük uğrunda çalışmak isteyenler illâ ki yayın işlerinde becerikli olmayabilirlerdi. Ülkümüz uğrunda yararlı olmak isterlerdi. Kitap Sevenler Kurumu tecrübesinin acı tadı ağızımızda olmasa, bir dernek olarak resmen teşekkül ederdik. Halk Partisinin her an müdahalesini hesapladığımızdan, gayrı - resmî bir birlik halinde elele vermeği kararlaştırdık. İşte Gürem» buydu.

Bozkurt'un ilk sayılarında Atsız hâlâ meçhulümüzdü. Öteki «eski Türkçülerin» de ya hâlâ sesi çıkmıyor, ya da bir bir bize katılıyorlardı. Atsız'ın beğendiğim eski şiirlerini arada sırada dergide iktibas ediyorduk. Nihayet tanıştık ve kendisine büyük bir saygıyla bağlandım.

Bozkurt'ta Atsız'ın 6 yazı ve hikâyesini yayınladım. 6 yazı da kardeşi Nejdet Sancar yazdı: 67 yazıyı (makale, roman, tenkit. v.s.) çeşitli imzalarımla ben yazdım (bir o kadar da imzasız küçük fıkralar yazdım). Gök-Börü kısmı da sayılırsa, 44 yazı da orada yazdım. (Gök - Börü faslında Atsız ve arkadaşları artık yoktu).

Ve daha kimler yoktu o günler bize yazan! Bugünün nice tanınmış kalemleri ve şahsiyetleri, yayınlarıma - Bozkurt veya Gök - Börü dergilerine - katkıda bulunmuşlardı. Kimi Reşat Nuri Güntekin, Arif Nihat Asya, Elmas Yıldırım, Cemal Oğuz Öcal, Cemal Nadir Güler, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Peyami Safa, Prof. Z. Fahri Fındıkoğlu, Prof. Ş. Raşit Hatipoğlu, Prof. Akdes Nimet Kurat, Mahmut Esat Bozkurt, Kandemir, Besim Atalay, Cihat Baban, Orgeneral Ali İhsan Sâbis, Muharrem Feyzi Togay, Halit Bayrı, Dr. H. Hakkı Akansel, Hayrettin Karan, Nebil Buharalı, Fethi Tevetoğlu, Prof. Zeki Velidi Togan, Prof. Abdül-

kadir İnan, Hüseyin Namık Orkun, Dr. Vefik Vassaf Akan, Prof. Süreyya Aygün... ilh... Ilh... gibi eski şöhretlerdi.

Bülent Ecevit, Altemur Kılıç, Osman Turan, Sami Özerdim, Feyzi Halıcı, Alpaslan Türkeş, Aydın Yalçın Yılanlıoğlu.. ilh. gibi sonradan, şu veya bu şekilde, ün salacak yazarlar da vardı.

Tabii benim «grubumda» olan, ya da öyle başlayıp sonra «Atsız grubu»na geçen, veya bağımsız kalan genç arkadaşlar da hep bu Bozkurt veya Gök-Börü ocağından yetişmişlerdi: Cihat S. Fer, İzzet Yolalan, Muzaffer Eriş, M. Altunbay, Ali Haydar Yeşilyurt. İsmet Rasin Tümtürk, Nurullah Barıman, H.S. Özbek, Fahrettin Çelik (Kırzioğlu), Zeki Sofuoğlu, Hikmet Tanyu, Saadettin Topuzoğlu, A. Orhan Arıtan... vb.

Bozkurt'ta, ön plâna alınan milli davalar şunlardı: Köy sorunu (2. sayıda bu konuyu, o zaman için alışılmamış bir açıklıkla ve şiddetle ortaya attığım için dergi kapatılmış, üstelik de mahkemeye verilmiştim. Beraat ettim; ayrıca Prof. Ş.R. Hatiboğlu'nun da çok güzel ve derin köy tetkiklerini yayınladım).. Almanya ve nazizm tehlikesi, Sovyetler ve komünizm tehlikesi, milli kültür, ahlâk ve geleneklerimiz sorunu, Türklük gururu, ırk konusu, dış Türklerle ilgi meselesi, pahalılık ve yerli bir uçak sanayiinin başlatılması davası (Gök - Börü'nün 9. sayısını bu iş için Özel Sayı yapmıştım).

Görülüyor ki Türkçülük, sırf bir «ırkçılık - Turancılık» diye anlaşılmıyor, pahalılık, köy ve yerli harp sanayii gibi başka köklü dertlere de parmak basıyordu.

KİTAP YAYINLARI :

Dergiyle uğraşmaktan artan zamanda, ve özellikle dergilerim kapatıldığı aylarda, kitap yazıyor ve yayınlıyordum. 1940'da «**Türkçülüğe Giriş**» adlı büyükçe bir eser yazdım ve bunda, K.S.K. da yarı kalan hızla, Türkçülüğün felsefî, ilmî ve tarihî temellerini tek başıma kurmağa çalıştım. Bol da resimli olduğu için bir hayli pahalıya çıktı (o zaman kitaplara resim basmak pek âdet değildi).

1941'de «**Dört İçtimai Mesele**»yi yazdım. Bunda, uluslararası ilişkilerde millî menfaatten başka hiçbir şeyin önemli bir rol oynamadığı ve gerçekçi olmamız gerektiği konusuna özellikle ağırlık vermiştim.

Sanırım en çok kitap yazdığım yıl 1943 olmuştur: Fransızca olarak «**Le Racisme est - il Justifié?**» (Bunun Türkçesini «**İrk Üzerinde Münakaşalar**» adı altında forma forma yayınlarken, tevkifimizle yarım kaldı); dünya çevresindeki komünizm tehlikesini anlatan «**Solcular ve Kızılar**» ve Türkiyedeki komünizmin tarihini ve o günkü gizli komünist faaliyet ve yayınlarını açıklayan «**Kızıl Faaliyet**» (bu kitap, sonradan Atsızın da, önce şiddetli bir risalede, sonra da «**Başveki Saracoğlu'na Mektuplar**» tarzındaki şaheser makalelerinde konu olan bir komünistin «**En Büyük Tehlike**» adlı ve Türkçülüğe saldıran broşürünü tenkitle başlıyordu.

1943'de daha başka kitaplarım da yayınlandı ise de, doğrudan doğruya konumuzla ilgisiz. Ayrıca «**Bozkurtçu Yayınlar**» adı altında başka eserler de yayınlıyordum. Bu arada Prof. Zeki Velidi Togan'ın çok önemli bir kitapçığını bastım: «**Çingiz, Moğollar ve**

Türklük» (Ne yazık ki bu tarihi araştırmamızın mevcudu kalmamıştır).

1944'de «**Milliyetçilik Yolunda**», 1946'da da «**İleri Türkçülük ve Partiler**» kitaplarım başka naşirler tarafından yayınlandı (ilki Müftüoğlu, 2. si Rafet Zaimler). 1947'de, Atsız'la ve daha birçok değerli yazarlarla işbirliği halinde «**Türkiye Yıllığı**» nı yazdık (Türkiye Yayınevi).

1942'de bütün Türkçüler artık iyice kolları sıvamıştı. Nihat Atsız'ın Türk Tarihinin şan ve şerefini az rastlanır bir güzel üslûbla gözler önüne seren «**900. Yıldönümü**» broşürü, İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun «**Türke Doğru**»su şimdi aklıma gelen eserler. Daha sonra bunlar iyice çoğalacak ve sararmaya yüz tutmuş Milliyetçilik fidanını sulayıp besleyecekti.

TÜRKÇÜ DERGİLER :

1942'de iyice parlayan Türkçülük hareketi asıl gücünü dergi yayınlarında buluyor, Zeyyat EbuZZiya ile Cihat Baban'ın **Tasvir** gazetesi de zaman zaman destek oluyordu. Bozkurt ve Gök-Börü'ye eklenen bu sesler şunlardı: **Türk Yurdu** (Dr. Hasan Ferit Cansever ve arkadaşları), **Tanrıdağ** (Dr. Rıza Nur), **Çığır**, daha sonra da **Millet** (Türkçülüğün daha çok «Anadolucu» denen kanadını temsil eden Prof. Remzi Oğuz Arık, Hıfzı Oğuz Bekata ve arkadaşları), **Çınaraltı** (Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, General H. Emir Erkilet; Türkçülüğün daha çok «Turancı kanadı»), **Orhun** (Atsız, Sançar ve arkadaşları), **Kopuz** (Dr. Fethi Tevetoğlu).. ve daha birçokları.

Ben yurttan ayrıldıktan sonra, demokratik hür-

riyetlerin genişlemesiyle daha da çok yayın ortalığı kaplamış. Büyük bir kısmını takibe imkân bulamadım. Şimdi hatırıma gelenler: Kürşad (Halûk Karamağralı), Altın Işık (Koloğlu, - Çavdaroğlu, - Sütlaçoğlu), Ötüken (Muzaffer Eriş - Atsız - İ. Yolalan) Millî Birlik (MTTB'nin organı), Özleyiş (Hikmet Tan-yu), Hareket (Nurettin Topçu), Toprak (İlhan Darendelioğlu), Kızıl Elma (Muzaffer Müftüoğlu), Hisar (Mehmet Çınarlı), Töre (MHP'li Emine Işınsu) ve Yeni Bozkurt, Devlet, Pınar gibi daha birçokları. (Bunların bir kısmı hakkında ayrıntılı bilgi için İlhan Darendelioğlu'nun yukarıda adı geçen kitabına müracaat edebilirsiniz).

TÜRKÇÜLERİN KIYIMI:

Bu kitabın birinci bölümünde bu konuyu etrafıyla ele aldığım için burada sadece, sırası geldiği için, dokunup geçeceğim. İnönü - Yücel - Atay - Tandoğan dörtlüsünün öncülüğünü yaptıkları bu kıyım Türk Milliyetçiliği hareketini yıllarca kırmış, gençlik arasında - her boşlukta olduğu gibi - bir yandan sol, aşırı sol ve komünist inançlar, öbür yandan da yer yer gericiliğe kayan mezhepçi fikirler yayılmıştı.

Benim 1. Bölümdeki anlatışım daha çok kendi gördüklerimin ve çektiklerimin bir hikâyesi olduğundan Türkçülerin toptan felâketini daha iyi anlayabilmek için (Darendelioğlu'nun kitabına ilâveten) özellikle, Mustafa Müftüoğlu'nun «**Çankaya'da Kâbus**» kitabını okumak lâzımdır (Yağmur Yayınevi, 1974). Ayrıca, şurda burda, 23 tutukludan bazıları da hatıralarını yayınlamışlardır. Bunların bir kısmı cidden gerçeklere saygılıdır: bir kısmı ise, ferdî çıkarılara hizmet e-

meliiyle olan bitenleri biraz zorlamıştır. «3 Mayıs olayı tarihçiler» ayrı ayrı kaynaklarla ve başka delillerle mukayeseli araştırmalar yapmazlarsa, yazacakları eserler gerçeği tam anlıyamayacak ve veremeyecek..

2. TÜRKÇÜ KİYIMI :

1946'da biz beraat etmiş, yumuşatılır zannıyla uğruna feda edildiğimiz Rusya bilâkis Boğazları, Kars'ı ve Ardahan'ı istemişti. İçerde komünistler çok tehlikeli bir unsur olmuşlardı. Politika bu sefer milliyetçi gençleri komünistlere karşı kışkırtmış, millî hislerin galeyanına hükümetin karşı çıkmıyacağı çitlatılmıştı. Biz kenarda durup bakarken (başka türlü yapamazdık serbesttik ama, gözaltındaydık), milliyetçi gençlik TAN gazetesini yıkmıştı.

Demokrasi'nin tam yerleşmesiyle Türkçüler 1948'lerde dirilmeğe başlamış, fakat 1950'lerde, benim uzaktan şahsen iyi takip edemediğim 2. bir kıyıma daha uğramışlar. Bu seferki daha hafifmiş.

TÜRKEŞ VE MİLLÎ BİRLİK HAREKETİ :

1960'da, «eski» (yani bizim çağın) Türkçüsü Alpaslan Türkeş'in ve 1-2 arkadaşının öncülüğünde 27 Mayıs ihtilâli yapılmış, fakat İnönü, olanca entrika dehasıyla kaleyi içten fethetmişti.

Türkeş'in başlatmak üzere olduğu «devrimler» neydi? Türkçülüğün temel prensiplerinden mi esinleniyordu? Başkalarının fikirleri, ayrı ideolojileri ne derece rol oynuyordu veya oynayacaktı? Bilemiyorum. Bir gün vakit bulursam tarihî vesikaları ve görgü şa-

hitlerini dinleyip araştırmayı, öğrenmeyi, anlamayı çok isterim. Fakat şimdiki kanaatım şu ki, 27 Mayıs da, esas itibarile, Türkçülüğün bir safhasıydı.

27 MAYISIN ÖTESİ :

1960'larda, Halk Partisinin (daha doğrusu İnönü'nün) gene dört ayak üstüne düşmesi ve devlet idaresini ele geçirmesiyle, ve hele «Ortanın Solundayız» demesiyle sol hareket ve düşünüşler güç bulmuştur; bunların gölgesinde de, çok iyi örgütlü olan asıl komünistler, «sosyalizm» ve «demokratik sol» üniformaları giyip, gerçekten böyle olanların arasına katılmış ve dört bir tarafta kök salmışlardır.

«Sürgün»den dönen Alpaslan Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin başına geçince, tam Türkçü bir bayrak açmıştır. «Komando» diye adlandırılan «Bozkurtçular», sokaklara dökülen komünist «eylemci»lerle dövüşmek üzere hazırlanmışlar.

Nitekim, freni kopuk bir demokratik düzen haline gelen 1960'ların politik dövüş alanında komünistler, anarşik ve gerillacı hareketlere girişmişlerdi. Büsbütün başarı kazanamamaları, bir dereceye kadar, Türkçü gençliğin gitgide dirilen ve güçlenen karşı koymasından olmuştur.

Ben o sırada Amerika'dan Türkiye'ye sık sık gelip gittiğim için, hızla gelişen olaylara şahit olabiliyordum (bindiğim «Boğaziçi» adlı uçaktan henüz inmiştim ki, komünistler bu uçağı zaptedip Bulgaristana kaçırdılar! Ardından da, ben hâlâ İstanbul'dayken, Jandarma Komutanımız olan generali ve birçok erleri vurdular).

12 Mart vakası ben yurttan yokken olmuş bitmiş.

Henüz girdisini çıktısını tam biliyorum ve anlıyorum sayılmam. Fakat Türkiye, bir uçurumun kenarından kurtarılmışa benziyor. Komünistler bundan sonra bir süre sindirilmişlerse de, Türkçüler de fazla bir gelişme kaydetmişe benzemiyordu. Bilâkis milliyetçiler, ayrı ayrı partiler içine dağılıp birbirlerine düşman kesilirlerken, din görüşüne bağlı olan ve pek öyle olmayan milliyetçiler de selâm sabahı kestiler. 1973 seçimlerinde Halk Partisinin, azınlık oylarına rağmen, iktidarı (ortakla da olsa) ele geçirebilmesi, Türkçüler için gene bir «Kıyım» çağı olmuştur denebilir. Hernekadar Bülent Ecevit marksist bir solcu değilse de ve kurnazlığında şüphe olmayan politikacılığı sayesinde aşırı sol'u idare edebileceğini sanıyor, onlarla çok sıkı işbirliğinde sakınca görmüyorsa da, memleket bu manevralar sırasında zarar görebilecekti. Tâviz kabilinden işbaşına getirdiği aşırı solcular, devlet kadrosundaki milliyetçileri atıyor, yerine hızla kendi adamlarını dolduruyorlardı. Üstelik, TRT gibi can alıcı bir devlet organını bütün etkileme, propaganda ve beyin yıkama gücüyle ele geçiriyorlardı.

Bu tehlike, çok kere saflık göstermiş olan milliyetçilerin gözünü açmış, birbirlerine yanaşmalarını sağlamıştır.

Yanlış olarak kendilerine takılan «sağ» etiketini kabullenen milliyetçiler, sanki 2 zıt kutuptan biriymiş gibi bir duruma düştüler. Üstelik, milliyetçi eyilimleri en kuvvetli olan 5 partiden ancak 4'ü bir «Cephe» halinde birleşebildi. Demokratik Parti dışarda kaldı veya katılmadı.

Türkçülük tarihinin ışığında, Milliyetçi Cephe'yi oluşturan partilerin milliyetçiliği inhisarlarında tutmaya kalkışmaları doğru olmaz - ve herhalde, Cephelerine «milliyetçi» lâkabını takmakla böyle bir iddiada

bulunmak değil, milliyetçiliğe **daha çok önem** verdiklerini belirtmek istiyorlar. Demokratik Partinin de, hatta CHP'nin de milliyetçilik iddiaları olduğuna göre, iş, **hangisinin daha çok milliyetçi** olduğu yarışmasına dönüşmüştür bugün. Bu da belki Türkçülüğün en büyük aşamasıdır.

Bir zamandır Türkiye'de milliyetçi olmak ayıptı, gericilikti, başka görüşler yanında en son üzerinde durulacak şeydi. Kıbrıs savaşı sırasında, milletin milli şuuruna ne kadar bağlı olduğunu ve Türklüğü dışarda ne gibi tehlikelerin beklediğini, bizzat içinde yaşayarak ve günlerin heyecanını tadarak anlayan Bülent Ecevit, bu gerçeği bugün herhalde daha iyi görmüş bulunuyor.

Muhakkak ki Halk Partisinde de milliyetçiler var. Hem de «Türkçü» gibi ayrı bir etiketle mükâfatlandırılacak kadar tam «**şuurlu**» milliyetçiler. Ve öteki partilerde de..

Bugün Türk milliyetçiliği iyi bir devreye girmiştir, fakat Türkçülüğün iç ve dış düşmanları hem güçlü, hem de sinsidir. Mücadele sürüp gidecek, daha birçok karanlık ve aydınlık çağlara şahit olacağız. Ama Türk milliyetçiliği, azınlık bir «sağ» grubun ideolojisi değildir. Türk milletinin tamamının bir duyuş ve düşünüş şeklidir. Türk milleti var oldukça yenilebileceğine inanmıyorum.

YAŞLARIMIZ

Dr. R. OĞUZ TÜRKKAN

Nasreddin Hocaya :

— Kaç yaşındasın? demişler. Bir yıl önce verdi-

ği yaşı gene söyleyince hatırlatıp itiraz etmişler. Hoca:

— İyi ya, ben sözümün eriyim, her sene başka birşey söylemem! demiş.

Bunu, şaka yoluyla yaş saklamanın şirin bir örneği olarak anarız. Oysa bir insanın «gerçek» yaşı, iyi düşünülse, tek rakkamla cevap verilebilecek kadar basit birşey değildir. Bir insanın çeşit çeşit yaşı olabilir — aynı sene içinde, aynı anda doğum tarihine göre yaşı, tecrübelerine göre yaşı, tazeliğine yıpranmışlığına göre yaşı, kendini hissedişine göre yaşı... v.s. —

«Gerçek yaş» dediğimiz zaman, doğum tarihine göre olanını anlarız. Oysa öbürleri de aynı derecede gerçek yaşlardır. Tek fark kanun nazarındadır. Yasalar sadece doğum gününü göz önünde tutar, ötesini görmez bile. Ona bakarsanız yasalar, kaç yüzyıldır evlilik dışı doğmuş çocuğunuz olmuşsa çocuğunuz diye bilmezdi onları. Kanun başka, gerçekler başka şeydir.

Bir kere, daha çocukken, kız ve erkek çocuk arasında «gerçek yaş», doğum yaşından farklıdır. Kız çocuk çoğunlukla daha çabuk gelişir, böylelikle bir oğlan 8 yaşındayken, aynı günde doğmuş kız çocuk, vücutca ve zihince 10 yaşında sayılması gerekir. Bu biyolojik gerçeği bir türlü göremeyen eğitimciler hâlâ yanlış yolda yürümekte devam ediyorlar.

Her insan boyca, renkce, akılca nasıl eşit değilse, yaşlanma bakımından da farklı farklıdır. Ve hayat boyunca öğrenme bakımından da. Kimi vardır 40 yıldır yaşıyordur ama, sabah-akşam işine gitmek-

ten ve evlenmekten başka bir tecrübesi olmamıştır. Belki de doğduğu köyden veya şehirden bile öteye seyahat etmemiştir; aynı gün doğumlu bir başkası ise çeşit çeşit işlere girmiş, binlerce, onbinlerce insan tanımış, dünyayı dolaşmış, görmüş geçirmiştir. Birincisinin gerçek yaşı 40 değil, 20, bununkinin ise 40 değil, 80 dir.

Bir de görünüş yaşı vardır: Başkalarının bize yakıştırdığı yaş. Marlene Dietrich'i tanımadan sokakta rastlasanız, ancak 35 - 40 dersiniz, oysa herhalde 65 - 70 yaşında bir büyükannedir. Fransız tarihinde bir de meşhur Dianne de Poitiers vardır; 50'lerinde bile 18 - 20 yaşında gibi görünürmüş. Bazı kocalar vardır, karılarını deli ederler: 10 yaş daha yaşlı oldukları halde hep karılarından daha genç görünürler. Bazıları da bilâkis olduklarından daha yaşlı görünür, göbeklenir, saçı dökülür, 40 iken 50 sanılır.

Bu «görünüş yaşını» belki de «gerçek yaş»lardan biri olarak kabul etmemekle haklı olabiliriz. Çünkü bir insan yaşlı görünür de aslında vücutca çok dinç ve sıhhatli olabilir, buna karşılık genç görüneni içten çökmüştür. Fakat biyolojik - fizyolojik ölçütlü yaş, doğum yaşına uymasa bile, pek ala gerçek yaştır. Meselâ kişi 40 - 50 yaşlarındadır, fakat esaslı bir hastalığı yoktur, vücudunun kimya ve hormon reaksiyonları, kemik ve adalelerinin esnekliği 20 - 30 yaşlarındaki bir gencinkinden az farklıdır. Büyük bir enerjiyle çalışabilir, canlı yürür, koşar, ağaca tırmanabilir ve cinsel hayatında bir düşüklük göstermez. Bu kadın veya erkeğe doğum tarihine göre 40-50 yaşında diyebileceğimiz gibi, biyolojik - fizyolojik yaş bakımından da 25 - 30 diyebiliriz.

Bir de zihin yaşı vardır. Tecrübeden bahsetmiyorum. Düşünce ve duyuş davranışlarındaki tazelik veya bayatlıktan bahsediyorum. Kimi vardır gençlik merakını artık yitirmiştir, geçen trene bakan ineklerin merakından az farklı gözlerle yeni şeyleri seyreder. Öğrenme iştahı, tıpkı tembelleşmiş barsaklar gibi, azalmış, hatta kalmamıştır. Merak etmez. Alıştığı ile kalır. Yeni şeyleri ne kabul eder, ne de hakkıyla reddetmek için anlamak zahmetine katlanır. Tutuculuğu bilişten, tercihten değil, lakaytlıktan ve bilmeyiştir. Bu insan, doğum tarihi bize 20-30 yaşında dese bile, ihtiyardır, 60-70 liktir. Oysa başka biri, doğum yaşı 80 bile olsa, dünyaya hergün taze gözlerle, çocuksu merakla bakmaya devam eder. Öğrenmek ister. Sorar. Yeni şeyleri (teknikte olsun, politikada olsun, edebiyat veya müzikte olsun) takip eder, anlar, reddedecekse ondan sonra eder. Ya da kabul eder —kısmen de olsa— .Bu insan bir sahaya saplanmaz, yaşlandıkça hayatın birçok boyutlu olduğunu anladığından pek çok şeylere merak sarar. Zihni, renk renk nakışlı gergef gibi zenginleşir, ama o yine yeni renkler ve desenler arar, ekler. İnsanlarla ilişkilerinde de darlanmaz, sınırlanmaz, yeni yeni dostluklar kurabilir. Bu insanın gerçek yaşı 60 - 70, 80 değil, herhalde 20-25 dir hâlâ.

Bir de ruh gençliği var. Bu kâh, «kendimizi hissettığımız yaş» dediğimiz şey olabilir. Kadınları bilirim, ruhu genç kalmıştır; altmışındadır ama gençler gibi alışverişten, iyi giyinmeden, gençlerle sohbetten hoşlanır. Kendini gerçekten 20-30 yaşlarında gibi hisseder. «Aşık olabilme» belki de bu ruh gençliğinin

en şaşmaz işaretidir. İngilizce «falling in love» (aşkın içine düşmek) denen ruh heyecanı hep sanırız 15-25, belki de 25-30-40 yaşlarının imtiyazıdır. Ondan sonra sadece aşkın (olmuşsa devamı, yani «rutin» kısmı, ya da cinsel arzu kalır sanırız. Oysa öyle insanlar vardır ki, nüfus cüzdanlarında kayıtlı tarife göre, bu «aşık oluş» yaşlarının çok ötesinde oldukları halde, tekrar aşık olabilmişlerdir. Yani gençliğin o ürpertisini, sevgiliden başka birşeyi düşündürmeyen, dünyayı birdenbire fevkalade bir bahara bürünmüşçesine gösteren o şiir ve musiki dolu acayip ruh halini yeniden yaşayabilmişlerdir.

İşte bütün bu sebeplerden, aynı gün (fakat çeşit çeşit açıdan) kâh 80 yaşındayızdır, kâh 20, kâh 35. Ve aynı gün doğan 2 kişi de, greçek yaş bakımından, birisi 55, diğeri ise 35 olabilir.

Tabii 35 yaşında durup ölenler de vardır. Japon şair, romancı, aktör ve rejisörü, ünlü Mişima, bambaşka bir felsefeyle, genç yaşta harakiri yaparak kendini öldürmeyi tercih etmiştir. Bıraktığı intihar notunda, şöhretçe, zihin kabiliyetince ve vücutca hayatının en güçlü, en yüksek noktasında olduğunu, artık bundan sonra ancak aşağıya iniş olabileceğini, o inişin azabını duymadan, kuvvetli anda ölmenin daha iyi olacağını yazmıştır.

Bu da başka bir hayat bakışı. Bunu da, — kabul etmeseniz bile — anlıyabilmişseniz, siz de gençsiniz demektir.

Ek No. 11

MİLLİYET GAZETESİNDE ABDİ İPEKÇİNİN R. OĞUZ TÜRKKAN'LA YAPTIĞI RÖPORTAJ (1972)

İPEKÇİ — Oğuz bey, Türkiye'den ne zaman ve neden ayrılmıştınız, bunu açıklar mısınız?

TÜRKKAN — 1947 sonlarında bir Türkçülük dâvası dolayısıyla mahkemeden beraet ettikten sonra... Emniyette bâzı hâdiseler olmuştu. Üstelik o sıralarda gözüm rahatsızdı, tedavi için Amerika'ya gittim. (x) Columbia Üniversitesinde hocalık ettikten sonra iş hayatına atıldım. Bu yüzden epey uzadı yurda dönüşüm. Şöyle bir 24 - 25 yıl ama üç yıl önce bir kere geldim.

İPEKÇİ — Demek ki önce 20 yıl uzakta kaldınız. Amerika'daki çalışmalarınız hakkında kısaca bilgi verir misiniz?

TÜRKKAN — Evvelâ yayın işleriyle uğraştım. Bir müddet de Türkiye ile yazı münasebetimi devam ettirdim. Muhtelif gazetelerde yazdım. Amerika'daki gazetelerde de makalelerim çıktı. Altı yıl radyo programı yaptım, 1950'lerde televizyonda da bir piyesim oynandı. Fakat Amerika'da daha çok iş hayatım oldu. 1960 başlarında kompüterle öğretim yapan okullar açtım.

İPEKÇİ — Nasıl oluyor kompüterle öğretim?

TÜRKKAN — Bunlara öğretici makineler deniyordu. Bu makineler aritmetik, fen dersleri, gramer, lisan gibi, mantikî silsileye uyabilen konularda hazırlanıyor, öğrenciye bitmiş, her şeyi hazır bilgi sunu-

(x) Röportaj yayınlanırken bu satırlarda bazı atlamalar olmuştur.

lacağına, yarı bitirilmiş halde veriliyor. Sonucu onun kendi mantığıyla çıkarmasına bırakılıyordu.

İPEKÇİ — Bir örnek verebilir misiniz?

TÜRKKAN — Meselâ, iki kere dört sekiz eder, Kompüter, televizyona benzer bir adese üzerinde bu çarpımın ne şekilde yapıldığına dair fikir veriyordu. (x) Öğrenci bunu gördükten sonra % 98 oranında ne yapacağını anlıyor ve kendi kendine mantikî silsile usulüyle cevap veriyordu. Bu makinelerde eksik kalan kısmı öğrenci kendisi buluyordu. Yanlış, nadiren olurdu. Sonra kompüterde muayyen düğmelere basar, doğru olup olmadığını anlar. Yanlış yaparsa, neden olduğunu, doğruysa doğruluk nedenleri bir kere daha ortaya konur. Böylece bu kompüterler tıpkı özel öğretmenler gibi, dersinde zayıf talebeye 4, 5, bazen de 8 alternatli üzerinde sualleri ve cevapları ortaya koyar.

İPEKÇİ — Her öğrenciye bir kompüter mi gerekiyor bu sistemde?

TÜRKKAN — Hayır, zamanla kompüterler o kadar geliştirdi ki, bir tek kompütere birçok program bağlanabiliyordu. Öyle ki, aynı anda 100 öğrenciye iki saniye içinde cevaplarını verebiliyordu..

İPEKÇİ — Bilgiler ve sorular nasıl veriliyor? Bir yazılı metin halinde mi, yoksa bir televizyon ekranı şeklinde mi?

TÜRKKAN — Çok kere televizyon ekranı kullanılıyor. Fakat yazılı olarak verilenler de var. Her iki durumda da öğrencinin tuşlara basmasıyla sonuç alınıyordu. Sonra yeni gelişmeler oldu, hattâ kompütersiz doğrudan doğruya kitap veya «slide» tarzında da yapıldı. Bütün mesele soruların mantikî bir silsile ile birbirine bağlanmasıydı.

İPEKÇİ — Programın hazırlanışı nasıl oluyordu?

TÜRKKAN — Tabii, en önemlisi programın hazırlanışı. Okullar da bu eğitim tarzına uygun çalışmaya başladı. Önce Henvard'ta bir araştırma halinde idi.

İPEKÇİ — Eğitimin hangi kademesinde?

TÜRKKAN — İlk öğretimden üniversiteye kadar her kademedede. Hattâ meslek eğitiminde de... Mese-lâ sigortacılığı veyahut bankacılığı öğretmek için...

İPEKÇİ — Bunun aslında yararı ne? Öğretmen ihtiyacını ortadan kaldırması mı?

TÜRKKAN — Tabii, 1960'larda öğretmen darlığı, Amerika'da büyük bir problemdi. Şimdi değil. Sonra bilgi nisbeti 1960'lardan sonra çoğaldıkça çoğaldı. İkinci Dünya Savaşından beri bilgi tümü, yeni bütün tarih boyunca toplanan bilgiler aşağı yukarı 10 - 12 senede bir, bir misli oluyor. Gerçi bir kısmı eskiyor, ama, büyük bir kısmı da hâlâ devam eden bilgiler... Bunun altından çıkabilmek için daha pratik, daha çabuk öğretici, hatâlara daha az yer verici bir öğretim sistemi gerekti ve bu yolda araştırmalar, bunu zaruri kıldı. Bir kere öğrenciler her hangi bir konuyu aşağı yukarı üçte ilki daha sür'atle öğreniyor. Bir dersi öğrenmek normal olarak üç ay sürüyorsa bu sayede 15 güne iniyordu. Sür'at mühimdi.

İPEKÇİ — Bu, kompüterle eğitim sistemi diyelim adına. Yaygın mı şimdi Amerika'da?

TÜRKKAN — Hayli yaygınlaştı. Şimdi kompüterden de ayırarak daha pratik, daha sade şekillerini buldular. Programlı öğretim tarzı böylece daha kolay ve daha ucuz oldu ve daha yaygınlaştı. Önceleri uygulanan bu soru «audio - visuel» yâni sesli ve gösterili eski sistemle birleşti. Bilhassa benim okullarımda bu iki sistemi birleştirerek öğretim yapıyorum.

İPEKÇİ — Bu, uygulamada nasıl oluyor? Bir sınıfta bir kompüter mi oluyor? Öğrenciler geliyor ve kom-

püterden yararlanıyor, öyle mi?

TÜRKKAN — Bu konuda okullar bir hayli bocaladılar. Çünkü okulların kuruluşu bir öğretmen ve öğretmenin karşısında 20, 30, 60 kişilik bir öğrenci kitlesinin bulunmasıdır. İstedığınız kadar modern araçlar koyun, film gösterin, yine de esas itibariyle bir öğretmenin nakletmesinden ibaretti ...Bu ise tek tek, âdeta hususî hoca tutmuş gibi bir öğretim şekli. Onun için biz özel okullar kurduk. Tabii sıfırdan başladığımız için bizim için daha kolay oldu. Fakat sonra devlet ve genel okullar da bunu tatbik başladılar. Evvelâ derslerinde geri kalan öğrencilere tatbik ettiler. Bu makineleri sınıfların bir köşesine koydular ve geri öğrencileri bu makinelerle başbaşa bıraktılar. Sonra baktılar ki geri öğrenciler ileri gitti. Bu sefer ileri öğrenciler için zenginleştirici öğretim programları yaptılar. Meselâ öğrenci o yıl sadece Fransızca öğrencekse ona İspanyolca veya Almanca da öğrenmek imkânları hazırladılar ve tatbik ettiler.

İPEKÇİ — Şimdi genel eğitim sisteminde bir yüzde olarak ifade edilebilir mi bu kompüter eğitimin yeri?

TÜRKKAN — Gayet kafada atma bir rakam söyleyeceğim size. Zannedirim üçte bir nisbetinde. Sonra daha enteresan olaylar oldu. Meselâ keşif suretiyle öğrenim başladı. Öğrenciye bir fizik kanunu doğrudan doğruya söyleneceğine, ona ana ipuçları veriliyor, bütün imkânlar veriliyor ve kendisinin o noktayı buluş yapmış bir âlim gibi keşfetmesi bekleniyordu. Öğrencinin hırsı artıyordu.

İPEKÇİ — Sizin ilişkiniz bu kompüterli eğitim konusunda ne oldu?

TÜRKKAN — Ben «audio - visuel» yâni kulağa ve göze hitap eden öğretim sistemiyle bu programlı ve

kompiuterle öğretim sistemini mezcedici bir usul buldum. Bunu istisnai vaziyetlerde kullanmaktan çıkarıp, okullarda olduğu gibi, seminerler halinde öğrencilerin bir araya geldiği bir öğretim sistemi haline soktum ve bu metodu özel okullara verdim. Sonra bunu bir firmayla okullara sattık. Şimdi onlar devam ettiriyor. Benim kurduğum bu çeşit özel okulların sayısı 137'ye çıktı. Amerika'da şimdi yeni cereyan da başladı. Amerika Millî Eğitim Bakanlığı, Amerika'nın muhtelif bölgelerinde iyi ilerlemeyen ilkokullar için bütçesine bir fasıl ekleyerek bizim tip okullarla işbirliği yapması için kontrat verdi. Bu kontrat da şöyle: Okulun idaresini, öğretim tarzını siz ele alın. Diyelim, okulun öğrencileri vasatın yüzde 40'ına varmışlarsa, siz bu yüzde 40'ı ne kadar arttırırsanız —ki imtihanlarda durum ortaya çıkar —her arttırış için, talebe başına bir dolar 25 sent kontratın dışında fazla para ödeyeceğiz. Arttıramazsanız ceza olarak siz bir dolar 25 sent vereceksiniz. Böylece Amerikanvari bir sistem ortaya koydular. Zannediyorum 17 kadar okulda bir yıldır tatbik ediliyor bu usul.

İPEKÇİ — Öyleyse ilk gidişinizden bu yana, bütün çalışmalarınız kültürel alanda oldu, değil mi? Yazarlıkla başladınız, sonra bir eğitim deneyine giriştiniz...

TÜRKKAN — Sonraki çalışmalarım da aynı istikamette oldu. Çünkü eğitim materyalleri, araçları yayınlayan bir neşriyat evi kurdum. Gerek video - teyp, film ve kitaplar gibi bu metod üzerine hazırlanmış ders araçları yayınladık.

İPEKÇİ — Aslında bir yabancının, daha doğrusu bir Türk'ün Amerika'ya gidip bir iş yapması ve bu işte başarılı olma şansı yüksek mi? Amerika'ya gidip bir

iş bulmak ve başarılı olmak kolay mı, zor mu? Nedir zorluklar?

TÜRKAN — Bu günlerde zor iş bulmak, teknisyenler hariç, son derece zor. Mühendisler iş bulamıyor. Elektronik doktorasını yapmış olanlar kamyon falan kullanıyorlar.

İPEKÇİ — Ama bir yabancı...

TÜRKAN — Bir yabancı bile olsa. Eğer İngilizcesi varsa. Doktorlara müthiş ihtiyaç var. Onun için zannediyorum binden fazla doktorumuz var. Gayet iyi kazanıyorlar. İş sahası çetin. Bizim iş yapma tarzımız, Amerika'nın iş yapma tarzına uymadığı için, bizden tutunmuş işadamları gayet az. Fakat var. Gayet akıllı ve zeki insanlarımız var ve şaşarsınız, geliyorlar, çarçabuk adapte oluyorlar. Ve birçok sahalarda da muvafak oluyorlar.

İPEKÇİ — Tabii bunlar tabiiyetlerini muhafaza edemiyorlar değil mi?

TÜRKAN — Bir kısmı edemiyor. Çünkü bazı yerlerde, bilhassa hassas endüstrilerde, Türk vatandaşlığını devam ettiremiyor. Bir dostumuz var, fezaya, gönderilen füzelerin parçaları üzerinde çalışıyor. Bu konu Milli Savunma Bakanlığı ile ilgili olduğu için vatandaşlığını muhafaza etmesine imkân yok. Buna benzer böyle hassas konularda edemiyorlar.

İPEKÇİ — Kendi tabiiyetini muhafaza ederek Amerika'da çalışmak, iş sahibi olmak kabil mi?

TÜRKAN — Daimi ikametgâhlık hakkını kazanınca, oy verme ve siyasete karışma meselesi hariç, istediğini yapabilir.

İPEKÇİ — O hakkı herkese tanıyorlar mı?

TÜRKAN — Bir takım şartlarla, evet.

İPEKÇİ — Ne gibi?

TÜRKAN — Zannediyorum fazla işba haline gel-

miş bir sahaya girmeyeceğine dair birşey olması lâzım.

İPEKÇİ — Onun için mi doktorların müsaade alması çok kolay oluyor?

TÜRKKAN — Evet. Fakat zannediyorum, bizim hükümetin ve başka milletlerin «beyin göçü» konusunda yaptığı baskılar sonucu Amerikalılar da gayet sıkı eleme yapıp zorluk çıkarmak durumunda kaldılar.

İPEKÇİ — Evet Oğuz bey 1946'larda ayrıldınız. Üç yıl önce gelip gittiniz. Bu 22 yıllık uzak kalma sonunda dışardan nasıl görüyordunuz, gelince Türkiye'yi nasıl gördünüz, bunları anlatır mısınız?

TÜRKKAN — Abdi bey, sizin de bir yazınız var. Diyorsunuz ki: «Ulusca karamsar, kötümser bir milletiz.» Hakikaten öyle. Biz çok tenkidçi ve çok karamsarız. Dışardan Amerika'ya gelen Türkler, Türkiye'nin durumunu gayet menîi olarak anlatıyorlardı. Her şey fena, her şey batıyor gibi. Ekonomisinden, insanından her şeye kadar... Fakat geldiğim zaman, belki de bu son derece ifrat görüşler sebebiyle ben öyle bulmadım. Gerçi birçok menfî şeyler, birçok gerilemeler olmuş. Fakat dengeye koyduğum zaman bana öyle geldi ki, müsbet ilerlemeler daha fazla.

İPEKÇİ — Hangi alanlarda bu ilerlemeyi görüyorsunuz?

TÜRKKAN — Meselâ yayından başlayalım, Okuma - yazmanın veyahut yayına karşı ilginin artması. Hatırladığım kadarıyla Türkiye'de en çok satılan gazete 40 bin dendiği zaman herkes hayret içinde kalırdı. Bu derece gazete satılır mı Türkiye'de diye, Şimdi zannedersen 600 binden fazla oluyor. Dergiler de öyle idi. 10 bin 20 bini buldu muydu büyük bir şey olurdu. Bugün 180 bin basan dergilerimiz varmış. Kalite de muhakkak düzelmiş. Dil meselesi ilginç, daha bir

Türkçeye doğru gitmiş. Fakat onun da müsbet ve menfi tarafları olabilir. Doğma büyüme İstanbullu olduğum halde; otomobille geldiğim zaman yolumu bulamadım. İstanbul tamamiyle değişmiş.

İPEKÇİ — Müsbet bir yönde mi değişiklik yoksa?

TÜRKAN — Daha çok müsbet. Meselâ Boğaz yolu, son derece güzel açılmış. Hatırladığıma göre depolar, kömürlükler vardı. Boğazı tesadüfen görürdünüz. Bu sefer iyice açılmış. Menfi yönde ise tabii trafik artmış. Müthiş bir trafik. Üstelik keşmekeş içinde. Sonra, tabii güzellikleri zedelenmiş. Amma bir çok yerlerde de, camiler daha iyi meydana çıkmış. Yanlış imar yüzünden İstanbul'un siiüeti bozulurken, birçok yerlerin açılmasıyla tarihi binalarımız daha iyi kıymetlendirilmiş. Üç sene önce, su, telefon derdi olmasa, Türkiye'de gayet rahat yaşanabilir her şeye rağmen, dedim. Bu sefer gelişmede yine onlar oluyor arada sırada. Fakat bir hayli düzelmiş. Yani o üç sene evvelkine nazaran çok fark var.

İPEKÇİ — Galiba İstanbul'da düzelmedi de, Amerika'da kötüleşti. Onun için size düzelmiş gibi geliyor...

TÜRKAN — Tamam. Çünkü, üç sene evvel döndüğüm zaman New York'ta bozuldu telefonlar... Bankalar tabii muazzam artmış. Sonra Galata Kulesi.. Gerçi benim gözüm o külâhsız şekline daha çok alışmış, seviyordum ama, her halde tarihi şeyi bakımından o Galata Kulesi daha güzel olmuş. Boğaz Köprüsü İstanbul'un güzelliğini bozuyor diye çok şey duyduğum. Fakat muhakkak ki, büyük bir faydası olacak. Bütün bunlara rağmen memlekette büyük bir gelişme var. Ben ayrıldığım zaman 20-30 traktör ancak vardı memlekette. 1960 başlarında 50 - 60 bini aşmış. Her halde şimdi çok daha fazladır. Ve endüstri, çimento,

tekstil sanayii zannedersem ihraç ediyoruz. Bütün bunları henüz araştırma imkânı bulmadan söylüyorum. Benim gözüme çarpan şeyler. Otomobil yapıyoruz, as-sable tarzında bile olsa. Anladığıma göre yakında motor yapımına da başlanacakmış. Gemi yaptığımız tersane ilerlemiş, demir sanayii ilerlemiş. Yollar bil-hassa çok ilerlemiş. Ben hatırlıyorum. Bursa'dan Bo-lu'ya gitmiştim kamyonla. 10 kilometreden fazla hızla gidilemiyordu. Yollar berbattı; bu sefer Çeşme, Bod-rum, Marmaris, Antalya üzerinden karayolu ile gittim. Şâheser yollar yapılmış. Daha ileriye gidemedim. Doğu'ya. Dediler ki son derece güzel yollar açılmış.

İPEKÇİ — Bütün bunları 25 yılda elde edilmiş bü-yük sonuçlar olarak mı görüyorsunuz?

TÜRKKAN — O bir sual. Ben sadece fark olarak söylüyorum. Eskisine nazaran bir fark. Yalnız 25 yıl-da acaba bunun bir misli daha inı yapılabilirdi de ya-pılamadı. O ayrı birşey.

İPEKÇİ — 25 yıl için tatmin edici geliyor mu si-ze?

TÜRKKAN — Tam gelmiyor. Daha çok yapılabilir-di ve birçok alanlarda hayret edilecek derecede, ya-pılabilecekken yapılmamış gibi gözüküyor.

İPEKÇİ — Oğuz bey aslında, yanılmıyorsam, Tür-kiye'de bu değindiğiniz karamsarlığı, ümitsizliği yara-tan belli başlı neden, siyasî huzursuzluktan doğuyor. Türkiye'nin siyasî durumunu nasıl görüyorsunuz 25 yıl sonra? Bıraktığınız zamanki siyasî durumla belki bir karşılaştırma ilginç olabilir.

TÜRKKAN — Bir kerre Sıkıyönetime rağmen, benim bıraktığım yıllara nazaran daha fazla söz hür-riyeti var, daha fazla yazı hürriyeti var. Tabii bu hu-zursuz devir gelmeden evvel zannediyorum çok daha fazla varmış. Şimdi bu zarurî kısıntı, onu ne dereceye

kadar değiştirdi, tam anlıyamıyorum. Fakat bu siyasi huzursuzluk her kademeye yayılmış. Gençlerde dikkat ettim büyük bir bunalım var. Aydınlarda var. Daha geniş bir tabaka ile görüşemedim. Ancak görüşebildiklerimden aldığım şey, gerek ekonomik durum, geçim sıkıntısı gerekse bir siyasi huzursuzluk onların hepsini âdeta hiç bir şey düzelmiyecekmiş, hiç bir şeyin çaresi yokmuş gibi bir ümitsizliğe düşürmüş. Bir taraftan bu ümitsizlik belki vurdumduymazlığa yolaçıyor.

İPEKÇİ — Bu sizin tesbit ettiğiniz bir durum...

TÜRKKAN — Meğer ki ayrıca da bir takım siyasi müdahaleler ve tesirler olsun bu huzursuzluğu arttırmak, azdırmak için, daha anlıyamadım.

İPEKÇİ — Tesbit ettiğiniz durum hakkındaki düşünceleriniz nedir?

TÜRKKAN — Benim konuşmam çok haksızlık olur. Çünkü, o kadar az anlayabilmiş vaziyetteyim ki, ben şimdi ancak bir öğrenci vaziyetindeyim, anlamaya çalışıyorum bunca seneden sonra.

İPEKÇİ — Dışardan gören göz bazen hâdiseleri daha net değerlendirebilir de o bakımdan sordum. Amerika'da takip ettiniz, duydunuz. Amerikan basınından olsun, başka kaynaklardan olsun, burda geldiniz bir takım temaslarınız oldu ve Türkiye'de siyasi bir ortamla karşılaştınız. Bu siyasi ortam sizin değer yargılarınızla nasıl yorumlanabilir?

TÜRKKAN — Bakın ben gene de fazla kötümser değilim. Türkiye'de bu bunalım daha şiddetli gözüküyorsa da, meselâ Amerika'ya kıyasen ve bir grup gençlerdeki bu tepki sola kayış ve tedhişçi hareketler daha şiddetliyse daha önce de vardı bu huzursuzluk, Amerika'da, talebeler, gençler her an bir ayaklanma halindeydi. Mevcut düzene karşı gelme

halindeydi. Kısmen haklı, fakat kısmen de tamamiyle sırf karşı gelmek için bir karşıydı. Prof. Margaret Mead diye meşhur bir antropolog vardır Amerika'da. Bu kadın lise müdürleri kongresinde bir konferans verdi ve «Hepimiz üzülüyoruz, biz zencilere eziyet ettik, bu yüzden yeni nesil huzursuz. Biz Vietnam harbine burnumuzu soktuk, ondan bu oldu. Biz şundan, bundan... Doğrusunu isterseniz, ben dünyayı dolaştım. Yeni nesil her yerde bir kaynama halinde. Bütün mevcut düzeni değiştirme hırsı içinde. Dünyayı bambaşka bir şekle sokmak istiyor. Yeni Gine'yi gittim orda bile aynı şey» dedi, sonra bunun sebeplerini izah etti. Yeni neslin yetişişinin ne kadar farklı olduğunu belirtti ve bunun böyle olacağı sebebine bağladı. Fakat şu muhakkak ki, dünyanın her tarafında, bilhassa Amerika'da ço karışıklık var. Ondan kıyaslayınca her yerde olduğu gibi Türkiye'de de olması belki de zaruri idi. Üstelik bizim daha çok ekonomik problemimiz var, daha çok geri kalmışız, daha ileri olmak için hamle isteği var. Sonra belki bizde demokrasi daha az anlaşılmiş ve daha çabuk hamleler yapmak için başkasının da hürriyetini kısma şeklinde müdahaleler yapıyoruz. Bu, durumu zorlaştırıyor. Eğer biraz daha anlayışlı olsak, gelişmeler biraz hazmedilse belki de o kadar fena bir istikamete gitmeyecek.

İPEKÇİ — Oğuz bey, siz 1940'larda daha iyi bir Türkiye için, daha ileri bir Türkiye için bir siyasî mücadeleye girmiştiniz. Türkiye'nin bugünkü koşullarında o günkü mücadelenizi karşılaştırsanız bugünkü koşullarıyla, nasıl bir değişiklik, yahut nasıl bir çözüm yolu teklif edersiniz? Yani o gün bir mücadeleniz olmuştur. O mücadeleyi bugün yapmak durumunda olsanız o mücadele nasıl olur bugün?

TÜRKKAN — Şimdi o mücadelemizin, gençlik za-

manımızın kavgalarını düşünüyorum da, bugünkü problemlerden bir hayli uzak olduğumuzu anlıyorum. O zaman Türkçülük konusunda dış Türklerle daha yakın bir alâka kurmak istiyorduk. Onları daha iyi tanımak, onların hürriyetlerini korumak, icabederse Birleşmiş Milletlerde savunmak gibi yönler vardı. Bugün de inanıyorum ki bunların Türkiye'yi siyasi tehlikeye sokmadan yapılması lâzım. Köy eğitimi ve köy kalkınması konusunda da görüşlerimiz vardı. Bütün inkılâplarımız, gelişmelerimiz, devrimlerimiz hep şehirlerde ve aydınlar seviyelerinde oluyor. Hâlâ bir türlü köy seviyesine kadar inemiyoruz. 1950'den sonra kültürü ile anlayışı ile, değişişii ile birçok değişmeler olmuş. Meselâ çarık tamamiyle kalkmış. Bu bence üzücü de olsa bir şeyin işaretidir. Birçok yerlerde kağıt kalkmış, otomobil lâstikli arabalar olmuş, Sonra toprak üretimi biraz daha modern şekle girmiş. Fakat yine de eğitim modern dünyanın anlayışına ulaşmamış. Belki dışarıya işçi yollayış bunları değiştirecek. Fakat bu Acem kılıcı gibi iki taraflı... % 70 veya 80'i-mizi teşkil eden köylü, gitgide daha modern ihtiyaçlara sarılır da daha fazla şeyler isterse üretim ne olur? Ekonomimiz buna hazır mı? Yoksa sırf muayyen bir tabakayı karşılayacak kadar mıdır? Ve birdenbire ortaya çıkan istekler, ekonomik sarsıntılara sebep olur mu? Ne kadar ilerlesek, bir yanda büyük nüfus artışı, öte yanda biraz daha iyi şeyler isteyen kütleler ve ekonomimizin buna göre ayarlanmayışı, büyük sarsıntılara sebep olacak, Fakat belki de bu zarurî. Böyle bir millet olmamız için bütün tabakalarımıza kadar nüfuz etmiş olarak modern çağa ayak uydurmamız şart.

İPEKÇİ — Buna bulunacak çözüm yollarını belli sosyal ve siyasi doktrinlerde, ideolojilerde bulmak

mümkün mü sizce? Yoksa başka türlü mü yaklaşmak lâzım soruna?

TÜRKKAN — Bence ideolojiden ziyade, daha böyle müspet bir kafa ile memleketin problemlerini iyi analize edip, fakat sonra iyi analize ettikten sonra netice alınca kadar takip edebilecek kadrolar kurabilmek gereklidir. O işi yapmanın o kalkınmanın heyecanını verebilmek gerek gençliğe... Yâni daha büyük bir ideoloji şekline sokmaktansa, problem... (x) Bir de üçüncü bir şeyimiz vardı, o sizin sorduğunuz o devirlerdeki mücaldelemiz, o da komünizmin yayılmasıyla mücadele. Ankara'da Araştırma Enstitüsüne uğradım. Benim «Kızıl Faaliyet» diye bir kitabımı çıkarmışlar. Dediler ki, «Bakın sizin dedikleriniz hâlâ bugün oluyor.»

İPEKÇİ — Ne demiştiniz o zaman?

TÜRKKAN — Yayınlardan birçok örnek almıştım. Sonra komünizmin her yerde tatbik ettiği, stratejik ve taktik usulleri siyasî davranışları vardı. Ve bunları örnek alarak Türkiye'de nasıl yapılmaya çalışılıyor diye bahsetmiştim. Bunu demekle olanların hepsi komünist, yahut hepsi dış devletler tarafından idare ediliyor demek istemiyorum. Fakat birçok idealistler; idealist olmayan veyahut müfrit görüşlü kimseler tarafından belki idare ediliyor.

İPEKÇİ — Sonuç olarak şöyle bir özetleme yapabilir miyiz. Türkiye'de durumu gerek kültürel bakımdan, gerek, ekonomik bakımdan, gerek siyasî bakımdan Türkiye'de yaşayanların kapıldığı karamsarlıklarını doğrulayacak kadar kötü bulmuyor dışardan gelen bir gözlemci. Doğru mu?

TÜRKKAN — Bence doğru, evet, Aynı zamanda da her şey toz pembe, gül pembe, her şey yolunda gidiyor demek değil. O muhakkak.. Tenkid etmemiz

de lâzım birçok noksan şeylerimizi. Fakat ümitsizliğe kaptıracak kadar düzelmeyecek halde birşey değil. Böyle buna benzer sarsıntıları nice cemiyetler geçirmiş ve batmamış ve ümitsizliğe kapılmadıkça düzelenin yolları bulunmuş ve muhakkak bulunacak bizde de.

İPEKÇİ — Teşekkür ederim.

HALİT ZİYA TÜRKKAN'IN İNÖNÜ'YE MEKTUBU (x)

Babam Halit Ziya Türkkan'ın İsmet İnönü'ye son yazdığı ağır mektupta, işkencelerin asıl sebepçisinin Cumhurbaşkanı olduğunu onun yüzüne karşı bir defa daha söylüyor.

İzmir 28.9.1948

Sayın İsmet İnönü'nün huzurlarına,

Milleti idare edenlerin herşeyden evvel adil olması kadar tabii bir şey yok... Maalesef bazen, en akıllı insanları bile yakınlarının telkiniyle akılların eremiyeceği işleri yaptırıyor. Bu yazıyı yazmaktan maksadım da sizin Mayısta verdiğimiz nutuktur.

Bu nutukta Türkçülük, ırkçılıkla meşgul olup da Divaniharpte olanları tahrikçi, fesatçı soysuzlar diye tavsif buyurmanızdır. Benim bu işle alâkam, hayalha-

(x) Tapu Kadastro Umum Müdürü Halit Ziya Türkkan'ın 9 Temmuz 1946 tarihli o zamanın Adliye Vekiline yazılan mahrem kayıtlı mektuptan parçalar.

(Mahut «Taşlık» arsası için yapılan baskılar münasebeti).

nelere sığmayan işkenceye maruz kalan oğlum Reha Oğuz'un babası olmak hasebiyledir.

O Reha Oğuz ki Hukuk Mektebini en iyi şekilde bitirmiş, Fransızca'yı ana lisanı kadar elde etmiş, okumaktan, memlekete hizmetten başka sevdası olmayan bu genç, dünyanın muhtelif yerlerine dağılmış olan Türkleri toparlayıp dünyanın büyük devletleri karşısında kuvvetli bir Türklük görmek emeliyle bu yolda belki de bir âşık ve fedai idi...

Arkadaşları Denizli mebusu Necip Ali ve Balıkesir mebusu Hayrettin beylere ben bu çocukla müzakereler yaptığınızı görüyorum, siz de ona «bizim liderimizdir» diyorsunuz. Ne de olsa bu henüz 25 yaşında bir çocuktur, rica ederim böyle söylemeyin... demeye kadar gittim...

... Oğlum hapishanelerde inletildi... Akılları durduran işkenceler yapıldı. Ben o vakit müteaddit telgraflarımla bilhassa bu işin başında olmanız hasebiyle zatı devletlerine insaf ve itidal ile hareket edilsin diye yüreği yanık bir baba sıfatıyla sizden de yalvardım... Şefkat ve merhamet dilendik bir tek satırla bile cevap verilmedi... Bilâkis propaganda aldı yürüdü.

Şimdi ben bu hadiseyi madde olarak ele alıp bu hakikatı hem sizin için, hem de millet için tekrar bilinmesi için bugün kalbim yanarak tekrar edeceğim ve tekrarda ısrar edeceğim ki; Adalet yerine zulüm yapılmıştır. Bunun bilinmesini istiyorum...

Bugün hepimizin bildiği gibi küçük bir cezaya bile lüzum kalınmadan Divanı harp tarafından tahliye edildiler. Serbesttirler ama 1.5 senelik hapsin acısını kim ödeyecek?.. İşkence yüzünden gözünün biri yarı kör olan oğlumun sıhhatini kim iade edecek?

Ey büyük salahiyetli makam sahipleri! Adaleti ilâhiye çok şükür biz hayattayken de tecelli etti. Ben

mühendisim, 30 yıllık devlet memuru idim, şu idim bu idim, fakat hepsinden evvel Müslüman oğlu Müslümanım. Allahın birliğine inandığım kadar Adalet-i ilâhiyenin de tecellisine inanmış bir insanım...

Yaşım 62'dir. Ne acıdır ki bu kadar çalıştıktan ve yaşadıkdan sonra... memleketin tealisi uğrunda büyük emellerinden dolayı... oğlumun gözü görmez halde olduğunun şahidi olayım! Mütefekkir bir ana ve baba için namuslu bir oğlunun mücerret bir fikir yüzünden bu kadar işkence ve tazyike maruz kaldığına şahit olmak kadar yürekler acısı var mıdır...

Bunun sâiki yegânesi o vaktin hükümeti de maa-lesef tahrikçilerin fasitlerin harekâtını adeta teşvik halini alan nutkunuzla hiç de üstünüze farz değilken ve hiç de lüzumu yok iken sizin bu işe karışıp Mayıs- ta vardığınız nutkunuzla bunları tahrikçi fesatçı soy-suz diye bir Reisicumhur sıfatile ne acıdır ki bir mah-keme kararını beklemeden ve buna lüzum görmeden bunları efkârıumumiye nazarında peşinen mahkûm edişinizdir. Eğer başta olanlar sizden ve bu nutuktan feyiz almasalardı bu iş ne aylarca sürer, ve ne de gözler kör olacak kadar elektrik işkencelerine tutularak bir hayat söndürülmezdi...

Ben şerefle yaşamış bir memleket evlâdıyım... Bu zulüm ve haksızlık karşısında ruhum hâlâ mustarip ve hâlâ isyandadır.

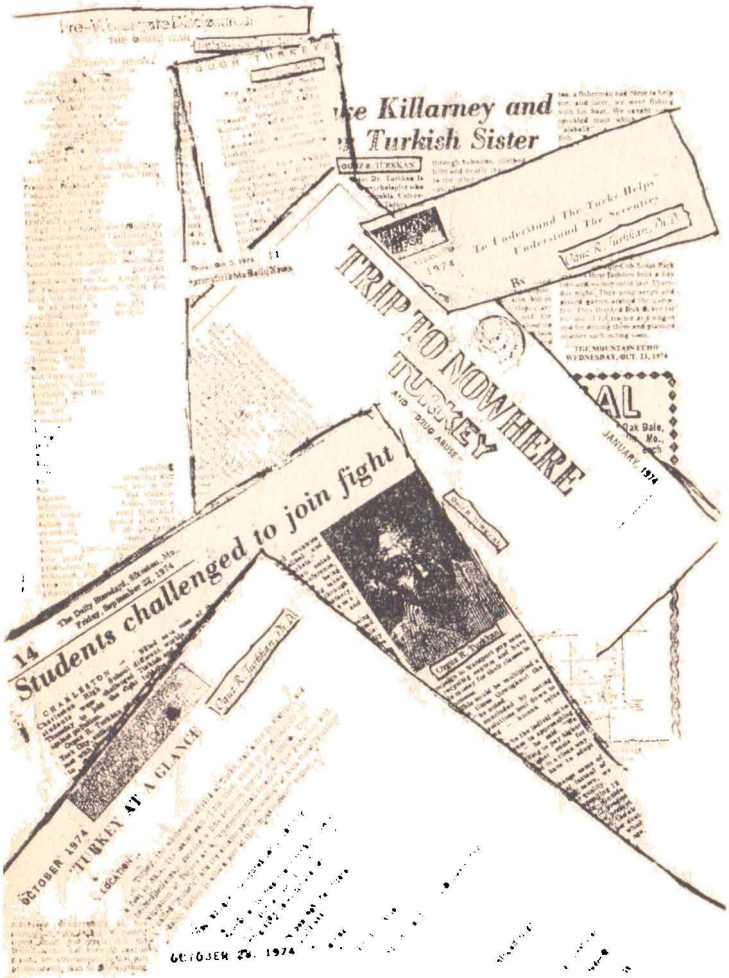
Vaktile Mühendishane-i Berni Hümâyun'dan beri tanıyıp adım adım harekâtını takip ile çok sevdiğim ve mazhar-ı iltifatı olduğum İsmet Paşa'nın ismi anıldığı vakit gözlerimin yaşardığını gören ailem bunun sebebini sorardı.

Artık bugün o yaşaran gözlerim kalmadı. İsminizi ben anamıyorum. içimden gelmiyor, çünkü siz mev-

kinize lâayık bir adalet ve bîtarafılığı maalesef yapamadınız... Kendinizi israf ettiniz...

Milleti idare edenlerin manevî mesuliyetleri vardır. Benim kalbimin yandığı kadar sizin de kalbinizin yanmasına gönlüm razı olamıyor.

Hürmetler,
Mühendis Halit Ziya Türkkan

Amerikan basınında Türkiye'nin afyon ekimi tulumunu savunan yazılarından bazıları.

Turkey had no alternative

The Daily Herald, Albany, NY
Monday, November 26, 1974

The Democrat
Editorial: Is it worth American...
January 10 to Turkey
- Moscow, Nov. 26, 1974

THE FLAGMAN, Saturday, Oct. 19, 1974, 3

Dr. Turkkan Defines... Complex Issues in Cyprus Conflict

Dr. Turkkan defines the complex issues in the Cyprus conflict. He states that the conflict is not merely a territorial dispute but a struggle for the survival of the Turkish Cypriot community. He emphasizes the need for a just and equitable solution that respects the rights of all Cypriots.

The conflict in Cyprus is a result of the historical and ethnic tensions between the Greek Cypriots and the Turkish Cypriots. Dr. Turkkan argues that the Greek Cypriots have been the primary aggressors, seeking to annex the island to Greece. He points out that the Turkish Cypriots have been the victims of this aggression and have fought a just war for their survival.

The international community has failed to provide a just solution to the Cyprus conflict. Dr. Turkkan criticizes the UN and other international organizations for their bias in favor of the Greek Cypriots. He calls for a more balanced approach that takes into account the needs and aspirations of the Turkish Cypriots.

The Turkish Cypriots have shown great courage and resilience in the face of adversity. Dr. Turkkan expresses his admiration for their struggle and their determination to build a better future for themselves. He believes that their struggle is a just one and that they deserve a fair and equitable solution.

...inner in '76

The...inner in '76... This article discusses the political and social developments in Turkey during the year 1976. It mentions the challenges faced by the government and the role of the military in maintaining stability.

Kıbrıs'taki haklı durumumuzu Amerikan basınında anlatan bazı yazılarımdır.

Office Drugs Drive

The... Office Drugs Drive... This article discusses the issue of drug use in the workplace and the impact it has on productivity and safety. It calls for stricter regulations and enforcement to reduce the prevalence of drugs in the office environment.

IS TURKEY THE CARPCOST OF THE AMERICAN DRUG PROBLEM?

IS TURKEY THE CARPCOST OF THE AMERICAN DRUG PROBLEM? This article explores the connection between Turkey and the American drug problem. It discusses the role of Turkey as a source of drugs for the United States and the impact of this trade on both countries.

COGNITION TURKCAN PTD

COGNITION TURKCAN PTD... This article discusses the cognitive and psychological aspects of the Cyprus conflict. It explores how the conflict affects the mental health and well-being of the people involved.

McNaught Syndicate, Inc.

What's So Great About Istanbul?

What's So Great About Istanbul? This article provides a detailed description of Istanbul, highlighting its rich history, culture, and scenic views. It is presented as a travel guide or promotional piece for the city.

Amerikan basınında Türkiye hakkında yazdığım son yazılardan birkaçı.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

5

I. BÖLÜM (VATANDA GURBET)	13
«Tabutluk» Hatıralarımın ilk yayınlanması	15
İşkenceler	62
Mahkeme	168
II. BÖLÜM (GURBETTE VATAN)	213
Gurbetin Niçini	215
Yurda Dönme Tartışması	290
Milyonerlik Yılı	300
Hayır İşlerine Dönüş	322
Amerika'daki Türklük Çalışmaları	334
III. BÖLÜM (DÖNÜŞ)	355
Dönüş	357
Memleket Meseleleri İle Yeniden Tanışma	368
Yeni Bir Hayat	376
VI. BÖLÜM (EKLER)	395
Ek No. 1 : Bir Vapur Yolculuğu ve Tartışma	397
Ek No. 2 : Orhan Seyfi Orhon	420
Ek No. 3 : Kadircan Kafılı	422
Ek No. 4 : Bir Ceza Hakimi	424
Ek No. 5 : Bir Okuyucu Mektubundan	424
Ek No. 6 : Müdafaa ve Temyizden Parçalar	426
Ek No. 7 : 1939 -1948 Devresi	450
Ek No. 11 : Bir Röportaj	479
Ek No. 12 : Halit Ziya Türkkân'ın İnönü'ye Mektubu	493

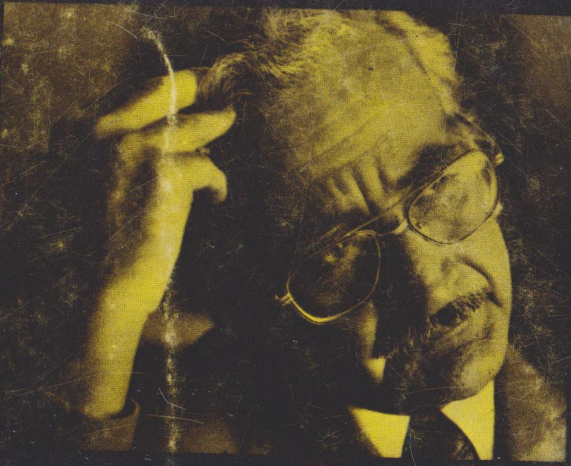
**BOĞAZIÇI YAYINEVİ'nin
ÇIKAN KİTAPLARI**

- **ORHUN ABİDELERİ**
Prof. Dr. Muharrem Ergin
10 Lira
-
- **Türklere Karşı ERMENİ KOMİTECİLERİ**
Altan Deliorman
2. baskı, 25 lira
-
- **G Ö Ç**
Godfrey Lias
2. baskı, 20 lira
-
- **MADANOĞLU CUNTASI**
İddianame
15 lira
-
- **BEYİN YIKAMA ve İkna Metodları**
J.A.C. BROWN
2. baskı, 15 lira
-
- **LONDRA'DA KAYBOLAN RUS**
Neriman Öztürkmen
15 lira
-
- **İHTİLAL ÇOCUĞU**
Wolfgang Leonhard
25 lira
-

- ÜMİT ÇİÇEĞİ
George Orwell
15 lira
- SABOTAJLAR VE SANDIK CİNAYETİ
İddianame
15 lira
- ÇERKEZ ETHEM DOSYASI
Cemal Kutay
iki cild bir arada 40 lira
- TÜRKİYE'DE NÜFUS MESELESİ
Prof. Dr. Sabahaddin Zaim
10 lira
- KAPDAN PAŞA
Adolphus Slade
20 lira
- CEP ZIRHLISI
T. Krancke
25 lira
- AMERİKAN-RUS EMPERYALİZMİ
Dr. Metin Eriş
25 lira
- HİTLER
Osman Öndeş
iki cild bir arada, 25 lira

- BİR ÖMÜR BOYUNCA
Dr. İlhami Masar
10 lira
- BİRAZ HÜRRİYET
Prof. Dr. Yılmaz Altuğ
15 lira
- MUHTEŞEM İSTANBUL
Gérard de Nerval
15 lira
- CİĞERDELEN
Safiye Erol
15 lira
- SANAYİ TOPLUMU
Raymond Aron
2. baskı, 25 lira
- İNSANLIĞIN GELECEĞİ
Bertrand Russell
15 lira
- YÜZBİNLERİN SÜRGÜNÜ
Necip Abdülhamitoğlu
20 lira
- SIRAT KÖPRÜSÜNDE BULUŞMA
Petru Dumitriu
20 lira

- KAYBETTİĞİMİZ RUMELİ
Osman Yavuz Saral
20 lira
- TÜRKiYE'DE KOMÜNİZMİN
KAYNAKLARI
George S. Harris
15 lira
- 4 KİT'A, 50 ÜLKE
Dr. İlhami Masar
15 lira
- ASYA'DAKİ RUSYA
Michael Rywkin
15 lira
- Yugoslavya'da Müslüman Türk'e
BÜYÜK DARBE
Altan Deliorman
25 lira
- İÇİMİZDEN OTUZ KIŞI
Ergun Göze
15 lira
- TABUTLUKTAN GURBETE
Reha Oğuz Türkkan
30 lira
- BOĞAZIÇI KÖPRÜSÜ
Tekin Erer
150 (yüzelli) lira

TABUTLUKTAN GURBETE

Meşhur 44 OLAYLARI... İşkencesiyle, zindanıyla, kahramanları ve ödekleriyle, kurbanları ve ağlayanları ile tam bir kadro...

Vatanda gurbet acısı, sonra, gurbette vatan özlemi. Amerika'da

Türklüğe faydalı olmak için, ve aynı zamanda yabancı bir ülkede dayanmak ve başarmak için mücadelelerin hikâyesi...

Sonunda vatana dönüşün kararı, acı - tatlı zorlukları...

Yakın tarihimize ışık tutan belgeler...

30 lira